

DOMINICI CAVALLARII

IN

REGIA NEAPOLITANA ACADEMIA

ORDINARII PROFESSORIS

INSTITVTIONES
IVRIS CANONICI

QVIBVS VETVS ET NOVA ECCLESIAE DISCIPLINA ENARRATVR

IN VSVM PRIVATI AVDITORII CONSCRIPTAE.

Editio tertia auctior & emendatior.

NEAPOLI MDCCLXXVII.

APVD SIMONES.

Publica auctoritate.

Prima ſalus eſt rectae fidei regulam cuſtodire, & a conſtitutis Patrum nullatenus deuiare.

Hormiſda papa epiſcopis Hiſpaniae ap. Gratianum can. IX. C. 25. q. 1.

CAPVT XXVI.

De sacrosanctis ecclesiis & altaribus.

§. I. Ecclesia apud christianos proprie denotat fidelium societatem & conuentum; at per metonymiam saepe denotat locum ipsum, in quo christiani conuentus agitant suos. Hoc loco de ecclesiis posteriori sensu agemus, ac proinde ecclesia est aedificium cultus diuini peragendi gratia exstructum, & sollemni ritu consecratum, aut saltem benedictum. Nimirum ecclesia Christi visibilis est, & praeter cultum internum habet etiam externum, qui in sacramentorum administratione, sacrificiis & communibus precibus positus est. Hinc veluti sponte sua instituta sunt loca, in quae christiani ad sacra celebranda conuenirent (*a*).

(a) Ecclesiae pro loco acceptae pluribus aliis nominibus in antiquis monumentis designantur. Saepe dicuntur *concilia*, *conciliabula*, *conuenticula*, quae voces a conuentu ad locum conventus translatae sunt. Item dicuntur *dominica*, *domus Dei*, & *κυριακα* a Deo ipso omnium rege & domino, cui dedicabantur. Porro a fine dicuntur *oratoria* & *domus orationis*, quamuis nomine *oratorii* aliquando veniant sacella in priuatarum familiarum commodum exstructa. Conc. Agath. *can. XXI.* Ecclesiae quoque nonnullae dictae sunt *martyria*, *apostolea* & *prophetea*, illae nimirum, quae sepulcro, aut reliquiis, aut memoria alicuius martyris, apostoli, vel prophetae decoratae erant. Item Latinis ecclesiae, praesertim parochiales, *tituli* dicuntur, siue a certis signis & titulis, quibus insigniebantur, siue quod addicti clerici inde nomen suum sumerent, siue a nominibus sanctorum, quibus erant dedicatae. Et post pacem ecclesiae datam saepe ecclesiae dictae sunt *templa* & *basilicae*: quae voces in antiquioribus monumentis hoc sensu vix occurrunt. V. Bingh. *orig. eccles. lib. VIII. cap.* 1.

§. II. Iam quae fuerit prima ecclesiarum origo, inter doctos non conuenit. Plerique theologi nostri docent, ecclesias ab ipsa apostolorum aetate originem habuisse, quam sententiam Io. Medus & Binghamus pluribus probarunt. Contra Vedelius, Suicerus & Boëhmerus contendunt, primis tribus saeculis non fuisse proprie sic dictas ecclesias, quae speciali ratione dicarentur, essentque commerciis aliis exemtae. In hoc sententiarum diuortio illud magis placet, toto ferme primo saeculo christianos propriis ecclesiis caruisse: quod Hieronymus a Costa tenet. Sane christiana religio initio veluti Iudaeorum secta reputabatur, ac proinde christiani in synagogis orare permittebantur, & in coenacula, quae apud Iudaeos erant oratoria in parte aedium superiore exstructa, sacris propriis vacaturi conueniebant, *Act. I.* 13. *&* *V.* 42. Sed secundo & tertio saeculo procul dubio exstabant ecclesiae, quod sexcentis constat monumentis. V. Bingham. *orig. eccles. lib VIII. cap.* 1. (*b*). Id tamen verum est, ecclesias persecutionum tempore fuisse simplices & humiles, vt simplex & durus christianorum status postulabat. Data vero christianis pace ecclesiae augusta & magnifica forma exstructae sunt.

§. III. Multiplex est ecclesiarum genus, aliae enim sunt *cathedrales*, aliae *collegiatae*, aliae *parochiales*, aliae *conuentuales*, aliae *capellae*. Ecclesia cathedralis, quae alias *magna* & *matrix* dicitur, habet fixam episcopi cathedram, & est totius dioecesis communis paroecia. Collegiata habet collegium canonicorum, sed non episcopi cathedram: parochialis est, in qua proprius presbyter sub episcopo curam animarum exercet. Ecclesiae conuentuales sunt ecclesiae monachorum & regularium, ita dictae a conuentu monachorum & regularium, in quorum pecu-

(b) Veteres patres Origenes, Minucius Felix, Arnobius & Lactantius habent, christianos non habere templa, nec altaria. At id nihil officit ecclesiarum antiquitati; sic enim verbum illud accipiendum est, talia christianos non habuisse templa, aut altaria, qualia gentes habebant, idolorum nempe & idololatriae plena, quod fuse Medus probat.

culiarem vsum primum exstructae sunt. Et demum capellae sunt sacella in agris, aut in ciuitatibus, aut magnatum domibus exstructae, & sacris extraordinariis addictae (c). Inter capellas vero longe eminent capellae *regiae*, in quibus in vsum regum & regiarum familiarum sacra celebrantur.

§.IV. Cuiuscumque vero generis ecclesia sit, sine consensu episcopi aedificari non potest. Conc. Chalced. *can. IV.* Nihil ad religionem pertinens inconsulto episcopo adgredi fas est. Consensum vero episcopus praestare non debet, nisi praeuia caussae cognitione constet, ecclesiam non ex turpi quaestu, sed ex iusta caussa aedificari, *can.* 10. *D.* 1. *de consecratione*, & nisi satis ei donatum sit ad alendum ministerium, & religionis cultum exercendum, *nouel.LXVII.*, *can.9. D.1. eodem*. Item ante aedificationem audiendi, quibus nuntiandi noui operis ius est, veluti parochus & loci incolae. Et noua fabrica non est inchoanda, nisi episcopus, aut eius iussu alius sollemnes preces in loco faciat, & crucem humi defigat, *cit.can.9.* (*d*).

(c) Carolus Dufresne in *glossario mediae & infimae Latin.* nomen *capella* factum tenet a *capa*, hoc est parua veste S. Martini, quae in oratorio regis Franciae seruabatur. Alii vero deriuant a *capa*, hoc est theca reliquiarum S. Martini & aliorum sanctorum, quae in illo oratorio conditae erant. Nempe *capella* est a *cap*, seu *capa*, & *cap* vox Celtica est, quod Leibnitius *collect. etymolog. part.II.* obseruat, significatque origine sua capitis tegmen, & generaliter quodcumque corporis regumentum, & ampliori sensu rerum pretiosarum thecas & conditoria.

(d) In exstruendis ecclesiis curabant veteres, vt apta forma & conuenienti situ ponerentur & fierent. Et forma quidem erat oblonga, naui similis; situs vero vt ecclesiae frons, seu praecipuus introitus ad Occidentem, sanctuarium vero ad Orientem spectaret. *Aedes sit oblonga ad instar nauis, ad Orientem conuersa*, inquiunt constitutiones sic dictae apostolicae *lib. II. cap.* 57. Ideo vero Orientem versus sanctuarium poni solebat, quod christiani Orientem versus precabantur. Verum forma & situs iste vsitatior quidem fuit, at non semper serua-

tus:

§. V. Ecclesiae, praesertim ampliores, pluribus partibus constant, quarum aliae interiores & parietibus includuntur, aliae exteriores. Ex veteri disciplina partes interiores erant *ναρθηξ*, *ναος* & *βημα*, *narthex* seu *ferula*, *templum* seu *nauis*, & *sanctuarium*. Narthex erat aedificium oblongum instar ferulae sub portarum ingressum, in quo tempore sacrarum lectionum & praedicationis consistebant infideles, haeretici, catechumeni & poenitentes *audientes* dicti. Nauis inde sequebatur, quae a narthece repagulis ligneis separata, tempore missae excipiebat poenitentes genuflectentes & consistentes, & deinceps fideles loco quisque suo (*e*): nam mares a feminis, virgines a nuptis, monachi a saecularibus separati erant (*f*). Sanctuarium demum sanctior erat ecclesiae pars, quae cancellis ab ecclesiae naui separabatur, eaque excelsior erat, & & hinc *βημα* a Graecis dicebatur. Sanctior & penitior haec ecclesiae pars tempore sacrae liturgiae ad episcopum, presbyteros & diaconos pertinebat, & reliquis omnibus erat inaccessa. V. Morin. *de administr. poenit. lib. VI. cap.* 1. *n.* 10.

§. VI. In medio sanctuario altare collocatum erat, quod alias *ara*, *mensa sacra* & *sanctum sanctorum* dicitur. Erant altaria initio lignea, inde lapidea facta sunt: quin pace ecclesiae data in magnis ecclesiis saepe auro argentoue

tus: etenim & quauis forma & quocumque situ ecclesias exhibent antiqua monumenta. V. Bingh. *orig. eccles. lib. VIII. cap.* 3. §. 1. *seq.*

(e) Vt plurimum loca masculorum & mulierum parietibus ligneis distinguebantur. Chrysost. *hom. LXXIV. in Matth.* Et in nonnullis ecclesiis feminae excipiebantur in solariis, quae erant porticus in altum nauis ecclesiae elaboratae.

(f) In naui erat *ambo*, alio nomine *pulpitum* & *tribunal* dictus: locus nempe editus lectoribus ad legendum, & cantoribus ad canendum & moderandam psalmodiam addictus. Ab ambone olim *chorus* non videtur fuisse diuersus: etenim in choro clerici cantores canebant. Conc. Turonense II. *can.* 4. Sed in Gallicanis ecclesiis chorus erat in sanctuario proxime post cancellos. Mabillon. *de liturg. Gallic. lib. I. cap.* 8.

tote cooperta sunt. Sic vero poni solebant, vt sacerdos celebrans facie ad populum conuersa staret (g). In medio altari crux stabat. Vnum vero in vna ecclesia erat altare, idque ad sacerdotii vnitatem indicandam, quod Schelestratus & Habertus pluribus probant. Vna ferme missa in vna ecclesia primis saeculis celebrabatur, & si ob caussam alias celebrare oporteret, plura altaria non erant necessaria: nam eodem tempore in eadem ecclesia nunquam plures missae videntur celebratae. Exeunte saeculo sexto apud Latinos in vna ecclesia plura altaria fuerunt, Gregor. M. *lib. V. epist.* 50., qui vsus sensim crevit, praesertim vbi priuatae missae multiplicatae sunt. Verum Graeci etiam hodie vnum habent altare.

§. VII. Extra ecclesiam stricte sic dictam erant alia aedificia, quae ad ipsam pertinebant. Ante ecclesiae fores erat *atrium*, aedificium nempe, cuius medium sub dio erat, latera vero columnis suffulta: erantque in medio atrio aquae salientes, seu putei, aut conchae, aut alia aquarum receptacula, in quibus christiani ecclesiam ingressuri manus & ora lauabant. Euseb. *histor. eccles. lib. X. cap.* 4. Cetera circum ecclesiam aedificia generali *exedrarum* nomine veniebant, quasi essent loca sessionis & quietis: qualia *baptisterium*, *secretarium*, seu *vestiarium*, Graecis *διακονικὸν* dictum, in quo vasa & indumenta sacra adseruabantur, bibliothecae & scholae omnium eruditioni inseruientes: de quibus ecclesiae partibus Binghamus *orig. eccles. lib. VIII. cap.* 7. fuse commentatur. In noua disciplina pars ecclesiarum etiam est *turris campanaria*, in qua sunt campanae, quibus christiani ad sacros conuentus vocantur.

§. VIII. In ecclesiis aedificatis diuina officia vetantur celebrari, nisi prius illae consecrentur, aut saltem benedicantur. Consecratio ecclesiae est actus sacer & sollemnis, quo illa diuino cultui addicitur (h). Tantum epi-

 scopus

(g) Imminebat altari *ciborium*, seu turrita aedicula, quatuor ad minimum columnis innixa, qua totum altare tegebatur. V. Carol. Dufresne *in Paul. Silentiar.*

(h) Consecrationes ecclesiarum Latini dicunt etiam *dedicationes*,

scopus proprius ecclesiam consecrat, nec tanta potestate presbyteri donantur. Conc. Bracar. I. *can.* 37. Immo ex veteri disciplina ad ecclesiam consecrandam plures episcopi solebant conuenire, qui praesentia & sermonibus suis augebant sollemnitatem (*i*). Varii vero ritus in ecclesiarum dedicatione adhibiti sunt, quorum aliqui eo spectare videntur, vt dedicatio ecclesiae baptismum adumbret, qualis est trina parietum exterioris & interioris ecclesiae per aquam benedictam adspersio. Altaria etiam ex noua disciplina ritu peculiari consecrantur. Quousque vero ecclesia consecretur, ex episcopi venia per presbyterum benedicitur, & ita etiam idonea ad diuina officia euadit.

§. IX. Ecclesiae ex parte interiori variis signis ornari solent, & praesertim picturis, quibus Christi & sanctorum imagines, & egregia scripturarum & hominum piorum facinora exhibentur (*k*). Receptis in ecclesia picturis

nes, Graeci vero *εγκαινια*: dum enim ecclesiae consecrantur, primum in vsum deducuntur: & *dedicatio* & *εγκαινια* initiationem & primum rerum vsum designant. V. Mazoch. *de Camp. amphith. cap. III.*

(i) Hinc occasione dedicationis ecclesiarum frequentes synodi celebratae, qualis synodus Antiochena anno CCCXLI. habita, inde *in encaeniis* dicta.

(k) Per tria priora & amplius saecula rarior vel nullus fuisse videtur in ecclesiis sacrarum imaginum vsus, quod Petauius *dogm. theol. lib. XV. cap.* 13. & Nat. Alexander *hist. eccles. saec. VIII. diss. 6.* §. 3. pluribus docent. Sane per ea tempora nec apud patres, nec apud ethnicos de imaginibus verbum vllum, & praeterea synodus Illiberitana *can. XXVI.* ab ecclesia aperte imagines excludit: *placuit, picturas in ecclesia esse non debere, ne quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur.* Sacras imagines tum in ecclesiis ponere intempestiuum erat, ne christiani potius mutasse simulacra, quam idololatriam reliquisse viderentur. Vsus imaginum sanctorum in ecclesiis quarto saeculo incepit, & inde in diem collabente idololatria passim receptus & admissus est. Non tamen eodem tempore receptae imagines, quibus Deus humana forma repraesentatur; Deum enim vtpote immensum & incorporeum figurari non posse, veteres tenebant: quod Petauius *loc. cit. cap.* 14. probat.

tis christiani ad bonos mores impelluntur, & rudes in iis veluti legunt religionis instituta. Et praeterea Christi & sanctorum imagines partem cultus religiosi constituunt; dogma enim fidei est, eas debita adoratione seu veneratione colendas esse, quod aduersus Iconoclastas synodus Nicaena II. *act.VII.* statuit, & Tridentina *sess. XXV. in decr. de inuocatione sanctorum* confirmauit. Quod si sero tandem imaginum vsus in templis receptus est, id earum religioso cultui nihil officit; nam iste cultus hypotheticus est, cuius generis doctrinae & in religione & in iure naturali plures sunt. Illud vero ad episcoporum & aliorum pastorum officium pertinet, vt cultus imaginum suis limitibus contineatur, nec abeat in superstitionem, quod alias factum est.

§. X. Sollemni ritu ecclesia consecrata, etsi enormi crimine polluatur, iterum non debet consecrari, non secus ac baptismus semel datus non iteratur, *can.* 20. *D.* 1. *de consecr.* Non repetitur consecratio, si ecclesia eadem maneat, vel saltem eadem hominum iudicio reputetur: nam si vetus ecclesia ex integro euersa sit, noua ecclesia indiget consecratione: contra si ecclesia per partes renouetur: quin si illaesis parietibus lignea aedificia casu ardeant, vel corruant, & de nouo fiant, consecratio non repetitur, *cap.* 6. *ex. de consecr. ecclesiae.* Item nec iterum consecratur ecclesia, quod altare motum fuisse dicatur, *cap.* 1. *ex. eodem;* diuersis enim ritibus ecclesia & altare consecrantur. Quod si ecclesiam consecratam fuisse dubitetur, iterum consecrari debet, *can.* 18. *D.* 1. *de consecratione*, non secus ac iterum datur baptismus, si de eius collatione dubium sit.

§. XI. Consecrata ecclesia, si polluatur, reconcilianda est. Polluitur ecclesia humani sanguinis effusione, & ho-

bat. Et veri speciem habet, imagines Dei in ecclesia Romana post saeculum decimum receptas esse. Porro non eodem tempore, quo sanctorum imagines, etiam eorum statuae admissae sunt: statuae enim vtpote magis idolis gentium similes, etiam octauo saeculo minus frequentes erant: at inde apud Latinos vsu receptae sunt.

homicidio etiam citra sanguinis effusionem in ea admissis, *cap.* 4. *& vlt. ex. de consecr. ecclesiae:* quod de effusione & homicidio per iniuriam factis merito accipiunt interpretes: item effusione humani seminis etiam licita, *can.* 19. *D.* 1. *de consecratione, cit. cap. vlt. & cap.* 5. *ex. de adulteriis*, & ethnici aut excommunicati sepultura, *cap.* 7. *ex. de consecr. ecclesiae.*

§. XII. In polluta ecclesia non licet diuina officia celebrare, nisi prius reconcilietur, idque fit ab episcopo adspersione aquae benedictae, cui vinum & cinis addita sunt, & precibus. Hac autem caerimonia peccatorum reconciliationem designari theologi docent: eoque spectare videtur cinis, qui in publica poenitentia olim sollemnis erat. Sed si pollutio fit per sepulturam excommunicati, ante omnia cadauer, si discerni potest, effodiendum est, *can.* 18. *D.* 1. *de consecrat.* Quod si ecclesia tantum benedicta polluatur, sola aqua benedicta a presbytero lauabitur.

§. XIII. Exstructae ecclesiae identidem instaurandae & reparandae sunt, vt perpetuum stent. Sarciri autem debent ex bonis earumdem ecclesiarum, semperque pars redituum ecclesiasticorum sarciendis & instaurandis ecclesiis cessit. Hinc beneficiarii tenentur suorum beneficiorum ecclesias reficere, si eis supersint bona vltra frugalem sustentationem, *cap.* 4. *ex. de eccles. aedificandis*, cui oneri etiam subsunt, qui decimas, aut alia bona ecclesiastica possident, *cap.* 1. *ex. eodem*, nisi ecclesia peculiares reditus fabricis addictos habeat. Quod si bona ecclesiastica non suppetant, pertinet ad christianorum officium ecclesiam parochialem reparare; non enim apud nos receptum est decretum synodi Tridentinae *sess. XXI. de ref. cap.* 7., quo conceditur episcopis, vt patronos & alios possessores redituum ecclesiasticorum, & demum parochianos cogant ad paroeciam instaurandam.

CA-

CAPVT XXVII.

De asylo ecclesiarum.

§. I. VOx *asylum* Graeca est, denotatque locum sanctum, quo confugientes sine piaculo auellere non licet. Apud gentes praesertim Iudaeos, Graecos & Romanos loca asyli fuerunt. Et apud christianos vel a tempore Constantini vsu & consuetudine videtur receptum, vt ecclesiae loca perfugii essent, in quibus rei loci sanctitate defenderentur: cui institutioni caussam praebuerunt ipsi episcopi, qui pro reis apud magistratus intercedere solebant ad poenae debitae remissionem, aut saltem mitigationem. Sic vsu recepto ecclesiarum asylo, christiani imperatores varias ediderunt leges, quibus eius formam & modum constituerunt (*a*).

§. II. Quicumque vero fuerit asyli modus ex legibus prioribus christianorum principum, certe ex sententia Iustiniani sanctitas asyli ecclesiis concessi ad subleuandos miseros vi oppressos spectabat, non ad inuertenda aliorum iura,

(a) Ius asyli, etiam in ecclesiis, constituendi ad ciuilem potius quam ad ecclesiasticam potestatem videtur pertinere: ciuilis enim potestas merum imperium ad animaduertendum in facinorosos homines a Deo accepit: nec iure euangelico vlla loci sanctitas est, qua rei a potestate gladii eximantur. Ipsi ecclesiae patres id adgnouerunt: etenim sublato per Arcadium ecclesiarum asylo ad eius restitutionem impetrandam Africani patres anno CCCXCIX. legatos ad principes miserunt, *vt pro confugientibus ad ecclesiam quocumque reatu inuolutis legem de gloriosissimis principibus mererentur, ne quis eos audeat abstrahere, can. LXVI. C. Afric.* Sed tandem lapsu saeculorum plerisque iuris canonici interpretibus insedit opinio, ecclesiarum asylum esse iuris ecclesiastici, & ad spiritualem potestatem pertinere.

iura: multo minus in grauioribus criminibus proderat reis ad ecclesiam confugisse. *Templorum cautela*, inquit Iustinianus *nouel. XVII. cap. 7.*, *non nocentibus*, *sed laesis datur a lege*. Sed in nouis per Occidentem institutis regnis & ciuilis & ecclesiastica potestas ad humanitatem conspirauit, & asyla ecclesiarum omnibus eo confugientibus, etiam ad poenarum publicarum remissionem, profuerunt. Conc. Aurelian. 1. *can.* 3., conc. Tolet. XII. *can.* 10., capit. Reg. Franc. *lib. V. cap.* 155. Sic extensum asylorum priuilegium moribus gentium, quae noua regna fundauerant, conueniebat, & praeterea reipublicae non admodum incommodo fuisse videtur. Germani enim aliique septemtrionales populi, qui per Europam se diffuderunt, a poenis sanguinis erant alieni, & grauia delicta ferme multis vindicabant: & praeterea in asylum confugientes rigidae & canonicae subdebantur poenitentiae, qua non minus in bonos ciues, quam bonos christianos proficiebant.

§.III. Post saeculum decimum secundum ampla illa ecclesiarum sanctitas, qua facinorosi omnes asylo defendebantur, sensim summorum pontificum decretalibus restricta est; iam enim receptum erat, ecclesiasticam potestatem pro iure suo de asylis posse statuere. Ergo asylo deiecti publici latrones, & nocturni agrorum populatores, *cap. 6. ex. de immunit. ecclesiarum;* item qui ea spe & consilio deliquerint, vt se sacro loco tueantur; quique in ecclesiis & earum coemeteriis occiderint, aut membra mutilarint, *cap. vlt. ex. eodem;* & qui ex insidiis homines interfecerint, *cap.* 1. *ex. de homic. volunt.* Nimirum canonicis poenis desuetis non amplius asylorum fructus esse poterat reorum conuersio, sed potius eorumdem impunitas, atque ideo asyla restringenda videbantur.

§.IV. Praestabant vero confugientibus securitatem non solum ecclesiae ex parte interiori, sed etiam exedrae, quae *septa* etiam dicuntur, *L.4. C.Th. de iis*, *qui ad eccles. confugiunt*, idque ne reis continuo in ecclesia versari necesse esset. Et quoniam multae ecclesiae sine exedris erant, canon quidam sub nomine Nicolai papae maiori ecclesiae quadraginta passus, minoribus vero triginta passus per circuitum asylo tribuit, *can. 6. C. 17. q. 4.*
Frue-

Fruebantur autem tanto priuilegio etiam ecclesiae non consecratae, modo diuina mysteria in iis celebrarentur, *cap. 9. ex de immunit. ecclesiarum*. Domus quoque, vbi habitant episcopi & parochi, asylo auctae, praesertim si intra septorum ambitum essent. Immo posteriori aetate etiam crucibus per vias defixis, coemeteriis etiam ab ecclesia seiunctis, xenodochiis & aliis locis religiosis asylum tributum est.

§. V. Quoties reis prodest ad ecclesiam confugisse, inde per vim abduci nequeunt, & qui eos eiecerint, violatae ecclesiarum sanctitatis rei iudicantur. Canones apud Gratianum abducentes ab ecclesia reos inuitos excommunicationi & poenitentiae publicae subijciunt, *can.* 20. & *can.* 25. *C.*17. *q*.4: quae poenae praesertim spectabant eos, qui priuata vi reos ab ecclesiis ad vindictam abducebant. Sed post editas Gregorii IX. decretales etiam magistratus, qui reos ecclesiis abducerent, excommunicati sunt; hac enim aetate inter episcopos & magistratus de asylis controuersiae exortae erant; & hinc factum, vt magistratus inuitis episcopis confugientes asylo abducerent.

§. VI. Iam si dubitetur, an ad ecclesiam confugientes asylo defendantur, cuius iudicis sit decernere, laici, an ecclesiastici, a duobus ferme saeculis disputatur. Sed si res in origine sua expendatur, videtur constare, hoc iudicium ad iudicem laicum pertinere. Sane legibus principum asyla primum constituta sunt, eorumque iussionibus per plura saecula formam acceperunt. Item Leo imperator legis de asylo a se latae extra vrbem Constantinopolim magistratibus mandauit exsecutionem, *L. 6. C. de his, qui ad ecclesiam*. Hinc ciuiles magistratus sibi iudicium adseruerunt, si dubium esset, an reus asylo defenderetur: quod in omnibus ferme christianis prouinciis receptum erat, vt episcopus Couarruuias *lib.II. variar. resolut. cap.* 20. testatur. Quod si in bulla Gregorii XIV. *quum alias nonnulli* cognitio in caussa asyli solius iudicis ecclesiastici esse statuatur; bulla ista nullibi christianarum gentium recepta est. V. Espen. *diss. de asylo templor. cap. IX. n.* 11.

§. VII. Post editam Gregorianam decretalem controversiae de asylis inter magistratus & episcopos fuerunt fre-

frequentiores, praesertim apud nos; Reges etiam nostri nihil de iuribus maiestatis imminutum volebant, & interim cum pontificibus aperte decertare detrectabant. Disputatum est apud nos vsque ad pacta conuenta inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum, quibus controuersiae de asylis etiam compositae sunt. Sane modus abducendi reos ab asylo praescriptus est; data forma iudicio, quo, an reus asylo defendatur, decernendum est; auctus numerus criminum asylo deiectorum; & locorum immunium numerus deminutus.

§. VIII. Ac primum quidem si laicus, qui excepti criminis reus putatur, ab asylo extrahendus est, magistratus, vbi adsunt indicia ad capturam, veniam petet ab ecclesiastico superiore, qui in vrbe est episcopus, eiusue vicarius, in dioecesi vero qui superioris vice fungitur; & abductio fit praesente persona ecclesiastica, quam superior ecclesiasticus elegerit. Abductus reus traditur iudici saeculari, qui iurato & in scriptis cauet, se reum nomine ecclesiae detenturum, eumque in integrum restituturum, si asylo locum esse decernatur. Quod si non restituatur, integrum est episcopo poenis canonicis contra magistratum veluti reum violatae immunitatis vti. Licentia autem abstractionis ab ecclesiastico superiore denegata, magistratus eadem praestita cautione reum abducit, sed ea modestia, quae domum Dei decet. *Concord. cap. II. n. 1. seqq.*

§. IX. Ciuili custodiae reo tradito, magistratus acta iudicialia de crimine conficere debet, eaque quatuor mensium spatio ad episcopum transmittere. Episcopus vero vnius mensis spatio decernet, an reus asylo defendatur. Quod si praescripto quatuor mensium spatio acta iudicialia episcopo non exhibeantur, poterit hic ex formula obligationis petere a magistratu restitutionem rei in ecclesiam, quam iudici non licet differre. Et vbi mensis spatio episcopus non pronuntiauerit, an reus asylo gaudeat, ipso iure cognitio ista ad forum mistum Neapoli constitutum deuoluitur. Vt vero possit episcopus pronuntiare, reum asylo non defendi, indicia ad torturam sufficiunt. Cessat autem obligatio iudicis ad reum in ecclesiam restituendum, vbi pronuntiatum est, reum asylo non gaudere;

dere; at interim noua obligatione se iudex adstringit, de reo iterum in ecclesiam restituendo, si hic criminis indicia diluerit. Integrum interim est fisco laico vel ecclesiastico contra episcopi sententiam ad forum mistum provocare. Episcopi vero, quibus haec cognitio tribuitur, sunt proprie sic dicti episcopi, non inferiores praelati, nisi isti speciali sedis apostolicae indulto hac cognitione augeantur. *Concord. loc. cit. n. 3. seqq.*

§. X. Porro pactis conuentis multa crimina asylo excludunt, quae antea non excludebant. In primis asylo deiecti incendiarii, quique eis opem, aut consilium scienter dederint, quoties dolo locum sacrum, aut religiosum, & vrbana, aut rustica praedia, aut greges incenderint. II. plagiarii, hoc est, qui per vim aut dolum homines abducunt, secumque retinent, vt pecunia se redimant: quique nuntiis, aut litteris pecunias aliasue res extorquent, metu mortis aut incendii iniecto. III. venefici, qui scienter & dolo malo & animo nocendi componunt, vendunt, praebent, venena, licet effectus nullus fuerit. IV. *assassini*, hoc est, qui ad caedem hominis suas locant operas, aut conducunt alienas, quique opem aut consilium dederint, etsi mors secuta non fuerit, modo peruentum sit ad actum proximum, nempe. vulnus. V. latrones & grassatores viarum siue publicarum, siue vicinalium, quamvis personas non laeserint. VI. qui noctu quauis arte, seu instrumento domus, tabernas, seu alias cellas promtuarias intrauerint, sustulerintque tantum, vnde poenam mortis mereantur. VII. qui simulato publicae potestatis nomine noctu domus ingrediuntur, ibique vel furantur, vel vim mulierum honestati inferunt. VIII. qui mensae publicae argentariae tabulas, siue syngraphas adulterant, quique falsa mandata conficiunt, vt depositas in ea pecunias exigant. IX. mercatores, qui dolo malo decoxerunt. X. quaestores, seu praefecti exactionibus fiscalibus, si in receptis pecuniis id furtum aut fraudem admittant, vt poenae ordinariae locus sit; item publicis argentariis tabernis praefecti, ministrique, & publicorum montium ministri, qui in pecuniis aut pignoribus fidei suae concreditis eiusmodi furtum admittunt, vt legitimam poenam mereantur: quo eodem iure censentur, qui pecu-

nias

nias, vniuersitatum conseruant. xi. rei laesae maiestatis in primo & secundo capite, sed in postrema specie continentur tantum, qui ministris ab Rege iurisdictionem habentibus personalem iniuriam inferunt. xii. qui ab asylo reos abstrahunt, aut abstrahi iubent. xiii. qui in locis asyli homicidia, aut mutilationes membrorum, aut alia crimina admittunt, quae communi iure poena sanguinis aut triremium vindicantur, vt & ii, qui asylo exeuntes, eadem crimina admittunt. xiv. abutentes asylo, si in aliam ecclesiam auctoritate episcopi translati, nec se a maleficio abstinent. Et demum consugio excluduntur depopulatores agrorum, haeretici, litteras apostolicas falsantes, homicidae praemeditati, & rei falsae monetae. *Concord. loc. cit. n. 9. & seqq.*

§. XI. Demum pactis conuentis locorum immunium numerus deminutus est. Etenim asylo priuatae sunt ecclesiae rurales, in quibus eucharistia non seruatur, modo non sint parochiales, aut ad curam animarum addictae: item oratoria, vulgo capellae, in domibus priuatorum & nobilium exstructa, etsi aditum ad viam publicam habeant, & publicarum capellarum priuilegio nitantur; tum etiam capellae arcium castrorumque clausorum, licet in eis eucharistia custodiatur. Nec asylo donatur turris campanaria ab ecclesiis seiuncta, nec ecclesiae derelictae, nec horti & viridaria & alia loca ecclesiarum & aedium religiosarum parietibus & claustro non comprehensa: item nec tabernae & domus muris ecclesiarum & monasteriorum adnexae, licet interius in ecclesias & monasteria aditus pateat. Domus vero parochi & aliorum clericorum, qui curae animarum addicti sunt, gaudent asylo, modo ecclesiis coniungantur, & interius in eas aditum habeant. Verum in ecclesiis asyli spatium non extenditur vltra atrium, quoties muro circumdatum est, porticus, scalas & portas tam a fronte quam a latere, & adspectum anteriorem. *Concord. loc. cit. n. 26. seqq.*

CA-

CAPVT XXVIII.

De sepulturis.

§. I. SEpultura mortuorum ipsa natura duce inter omnes gentes, etiam barbaras, recepta est, quamvis varii fuerint sepeliendi ritus (a). Sed christiani omni tempore pium & religiosum habuerunt integra cadauera sepelire; idque quia humatio benignior & humanior videretur, & praesertim in spem futurae resurrectionis.

§. II. Apud Romanos sepulcra erant extra vrbes, idque iure duodecim tabularum cautum erat, & saepe novis legibus confirmatum est. Sauaro *in Sidon. lib. III, ep.*12. (b). Similiter christiani extra vrbes corpora suorum fratrum sepeliebant, Chrysost. *hom. XVII. de fide*, *L.6, C. Th. de sepulcris violatis*; nec enim quod leges publicae ceteris ciuibus denegabant, christianis poterant permittere. Extra vrbes corpora christianorum sepeliebantur in priuatis sepulcris, vel in fornicibus & catacumbis: quae loca dicebantur *cryptae* & *arenaria*, quod in arena foderentur, & *coemeteria*, quasi loca dormitionis. Incognita antiquioribus christianis fuit in ecclesiis sepultura, eaque

(a) Condiebant Aegyptii mortuos, eosque domi seruabant: alii cadauera ipsa, vti erant, humo obruebant: & alii in primis Graeci & Romani cadauera cremabant, & cineres sepeliebant. Per plura saecula stetit vstio apud Romanos, etsi interim plures humationem vsurparent; tandem vero sensim cadavera cremari desierunt, qui mos a Commodi imperatoris aetate frequentior euasit.

(b) Extra vrbes vero sepulcra ponebantur ad vias publicas, vt *praetereuntes admonerent, se fuisse & illos esse mortales*, vt ait Varro *de ling. lat. lib.V.* Sepeliebant vero Romani extra vrbes, *ne funestarentur sacra ciuitatis*. Paul. *lib. I. sent. tit.* 21. §. 1.

eaque post datam ecclesiae pacem sensim inualuit (c).

§. IV. Quamuis vero iure nouo christianis omnibus in ecclesia sepultura permissa sit; tamen etiam in noua disciplina fidelium dormitioni potius coemeteria, quam ecclesiae videntur destinata. Conc.Mediolan.I. *par.II.cap.61.* V.Espen. *par.II. sect.4. tit.7. cap.2. edit. Neapol.* Sunt coemeteria loca religiosa episcopali benedictione ad fidelium sepulturam addicta, & ipsis ecclesiis vt plurimum adhaerentia, licet e republica esset extra vrbes transferri, & in locis apertis constitui, vt relinquant incolarum domicilio sanitatem. Vbi vero coemeteria nulla sunt ab ecclesiis distincta, christiani in ecclesiis sepeliuntur, sed sepulcra in choro, aut prope altare non passim concedenda: quod Ferrariensis *de non sepeliendis mortuis prope aras* docet. Interim in loco profano nefas habetur christianos sepelire, & hinc electio sepulturae in loco profano nulla est, *cap. 3. ex. de sepulturis*, & ibi Gonzalez.

§. IV. Iam christiana sepultura censetur pars ecclesiasticae communionis, quae post mortem perseuerat: & inde parochiani in ecclesia parochiali, cum qua viui communicabant, sepeliri debent. Parochiani autem in caussa sepulturae sunt, qui in finibus paroeciae ita morantur, vt viui sacramenta in ipsa percipere, & parochi ipsis

(c) Nempe pium & religiosum arbitrabantur christiani apud martyres, quorum reliquiae in ecclesiis conditae erant, post mortem quiescere. Hinc primum imperatoribus veluti priuilegio datum est, vt in vestibulo ecclesiae eorum corpora quiescerent, Euseb. *lib. IV. de vit. Constant. cap. 71.* Chrysost. *hom. XXVI. in 2. ad Corinthios*: inde reges, episcopi, abbates, digni presbyteri & ipsi laici sanctitate conspicui in ipsis ecclesiis sepulti sunt, conc. Moguntin. *can. LII.* Interea vero fideles laici in atrio vel porticu ecclesiarum sepeliebantur, conc. Brac. I. *can. 36.*, conc. Nannat. *can. VI.*, donec tandem saeculo nono & deinceps mos receptus est, vt cadauera omnia in ecclesiis humarentur. Ceterum receptis in ecclesia sepulturis non bene viuentibus consultum; nam in locis conclusis aër adficitur tetris cadauerum particulis, quibus respirationi & vitae noxius euadit.

ipsis administrare teneantur. Hinc peregrini in paroecia, vbi eos decedere contingit, sepeliuntur, modo commode in suam parochiam efferri nequeant, *cap.5. ex. de sepult. in 6.* Monachi autem & religiosi in monasterii sui ecclesia vel coemeterio sepeliendi sunt, *cap.vlt. eod. in 6.*, ipsis enim loco paroeciae monasterium est: & similiter canonici & beneficiarii omnes in ecclesia capituli vel beneficii sui sepeliendi. Quod si contra interdictum cadauer extra propriam ecclesiam tumuletur, si petatur, effodiendum est, & propriae ecclesiae restituendum, *cap. 5. ex. eod.*

§. V. Sed parochialis sepultura duobus casibus locum non habet, puta si exstet maiorum sepulcrum, aut si quis viuus sibi sepulturam elegerit. Sepulcra maiorum eadem ac familiaria videntur esse, in quibus quiescendi omnes de familia ius habent. Quoniam vero quisque apud maiores suos quiescere intendit, hinc existente maiorum sepulcro, cessat parochialis sepultura, & quisque de familia in eo sepeliendus est, *can. 2. C. 13. q. 2.*, quasi ex tacita sepulturae electione, *cap. 1. & 3. ex. de sepulturis.* Item locum non habet parochialis sepultura, si aliquis sibi locum dormitionis seligat, quod iure canonico puberibus omnibus, etiam vxoribus & filiisfamilias facere licet, *cap. 7. ex. eodem*, *cap. 4. eod. in 6.* Quibus vero casibus defuncti sepeliantur extra paroeciam, exsequiae in propria ecclesia celebrandae sunt, *cap. 9. ex. eodem:* quae disciplina in Gallia & Belgio integra seruatur; at in Italia cadauera extra paroeciam sepelienda, antequam domo educantur, per parochum benedicenda sunt, eoque comite ad sepulturae locum efferenda.

§. VI. Antiqua est disciplina, qua pro mortuis oblationes fiunt, easque ecclesia recipiebat, si christiani in eius communione ex hac vita migrassent. Diu oblationes istae sola offerentium voluntate steterunt, at post saeculum decimum in laudabiles abierunt consuetudines, quibus post exsequias cogi possunt heredes ad consuetas oblationes, *cap.42. ex. de simonia.* Atque haec sunt iura funeraria, quae parochis debentur propter animarum curam. Saeculo nono & sequentibus pleraeque paroeciae nullos statos reditus habebant, quod earum bona vel ad laicos, vel ad monachos, vel canonicos deuoluta erant: hinc

ad alendos clericos piae offerendi consuetudines constabilitae. Ceterum in exigendis iuribus funerariis parochi modum tenere debent, ne videantur ex terra putredini concessa quaestum facere, praesertim vero humani & liberales esse debent in pauperes.

§. VII. Quod si aliquis extra ecclesiam parochialem sepeliatur, paroeciae *quarta funeraria* seu *canonica* debetur: certa nempe portio oblationum & legatorum, quae ecclesiae sepulturae offeruntur, aut relicta sunt. Iustum visum fuit, ex obuentionibus funerariis, quae ecclesiae sepulturae adquiruntur, aliquid tribuere ecclesiae parochiali, quae curam spiritualem defuncto impendit, *cap.1. ex. de sepulturis*. Portio ista non est vbique eadem, sed alibi medietas, alibi tertia, alibi quarta integra pro locorum moribus, *cap.9. ex. eodem*, & interim semper *quarta* dicitur, pendetque etiam ex locorum moribus, aut pactis conuentis, ex quibus oblationibus & relictis deducenda sit. Cadit vero ecclesia parochialis sibi debita quarta triginta aut quadraginta annorum praescriptione cum titulo, vel immemorabili tempore sine titulo. Barb. *de off. parochi par. III. cap. 25.*

§. VIII. Sepultura ecclesiastica carent omnes, quibus viuis cum ecclesia communicare non licuit; est enim pars christianae communionis, quae etiam post mortem manet. Itaque ecclesiastica sepultura priuantur infideles, apostatae, haeretici & schismatici manifesti, item excommunicati vt tales denuntiati, quique palam clericum, aut monachum percusserint, & nominatim interdicti, *cap.10. ex. de sepulturis*, *cap. 17. ex. de verbor. significat.* Porro non donantur ecclesiastica sepultura, qui in mortali peccato decessisse videntur, quales qui sibi mortem consciuerunt, qui in pascha peccata sua nec confessi sunt, nec eucharistiam sumserunt, *cap.12.ex. de poenit. & remissionibus*, monachi mortui cum peculio, *cap.6. ex. de statu monachorum*, fures & latrones in crimine occisi, *cap. 2. ex. de furtis*, vsurarii manifesti, *cap. 2. de vsuris in 6.*, & generatim omnes manifesti peccatores, qui sine poenitentia decesserint. Quod si horum aliquis in loco sacro tumuletur, cadauer, si discerni possit, effodiendum est, & procul ab ecclesia in loco profano sepeliendum, *cap.12.*

ex.

ex. de sepulturis. Vltimum supplicium passi, si condignam poenitentiam egerint, ex aliquorum canonum sententia donari possunt christiana sepultura *can.* 30. C. 13. *q.* 3., modo leges ciuiles humationem permittant.

CAPVT XXIX.

De Monasteriis.

§. I. Monasteria initio fuerunt solitariorum habitacula, speluncis potius quam domibus similia; at instituta a Pachomio vita coenobitica, monasteria etiam fuerunt domus, in quibus coenobitae habitabant. Monasteria ex monasticis institutis in solitudinibus & procul ab vrbibus initio constituta: idque postulare videbatur perpetua poenitentia & ascesis, cui monachi se addicebant: planctus enim & luctus requirunt solitudinem. Primus omnium S. Basilius monachorum domicilia in vrbibus videtur constituisse, vt catholicae fidei contra Arianos suppetias ferrent. Socrat. *lib. IV. cap.* 26. Quo exemplo deinceps in vrbibus, vel prope eas passim monasteria excitata, quamuis etiam posteriori aetate, qui monasticam disciplinam instaurarunt, in solitudinibus suas primas sedes collocarint. Mendicantes vero ab initio in ciuitatibus & oppidis suas aedes posuerunt; vt ita esse possent clericis adiutorio in cura animarum procuranda.

§. II. Quocumque autem loco constituantur noua monasteria & regularium aedes, praecedere debet episcopi, in cuius dioecesi constituuntur, consensus. Conc. Chalced. *can. IV.* Iustin. *nouell. V. cap.* 1. Exortis mendicantibus consensus iste magis euasit necessarius; mendicantes enim contra regulas & naturam vitae monasticae episcopis & parochis in animarum cura, veluti copiae auxiliares, accesserunt; atque ita praeposterum esse videbatur, nouos mendicantium conuentus episcopis insciis & inuitis excitare. Quin ex legibus & moribus prouincia-

rum nec licet aedificare noua monasteria, nisi etiam civilis potestas adsentiatur.

§. III. Iam nouo monasterio seu conuentui excitando sub certa forma licet episcopis consentire, quae a Clemente VIII. in *bul. quoniam ad institutum* & a Gregorio XV. in *bul. quum alias* statuta est. In primis constare debet, nouos colonos sine veterum incommodo posse sustineri: & hinc aduocandi & audiendi priores antiquorum monasteriorum & conuentuum, qui per quatuor millia passuum in locis circum positis existunt. Audiendi quoque incolae loci, & praesertim parochus, maxime si noui religiosi mendicantes sint. Praeterea nullius monasterii permittenda aedificatio est, nisi in eo saltem duodecim monachi seu religiosi habitare, ac ex reditibus & consuetis eleemosynis sustentari possint. Et demum monasteria monialium in vrbibus & oppidis constituenda sunt, ne moniales hominum malorum praedae exponantur. Trident. *sess. XXV. de regul. cap.* 5. Vbi vero decretum est, nouum monasterium aedificari, fabrica non inchoanda, nisi prius episcopus in loco preces fundat, & salutis nostrae signum, crucem nempe, terrae defigat. Iustin. *nouel. V. cap.* 5.

§. IV. Monasteria omnia origine sua in spiritualibus potestati episcoporum, in quorum dioecesi posita sunt, subiacent, non secus ac reliqua loca sacra & religiosa. Hinc episcopi eadem inuisere, *cap.8. ex. de relig.domibus*, & in iis actus omnes ecclesiasticae iurisdictionis exercere possunt. *Can.* 10. *C.16. q.*1., *can.*1. 18. *&* *seq. C.* 18. *q.* 2. Sed a pluribus saeculis monasteria & monachi, etiam mendicantes, a potestate episcoporum exemti sunt, & vni pontifici parere coeperunt. Qua exemtione ruina monasticae disciplinae promota est, & ordo hierarchiae turbatus. Hinc pluries de exemtionibus abolendis tractatum, sed numquam excisae: tantum in comitiis Tridentinis temperatae sunt, pluribus in eam rem editis decretis. Nimirum monasteria, quibus laicorum spiritualis cura adnexa est, quod spectat ad curam animarum, episcopis subiecta sunt. Trident. *sess. XXV. de regular. cap.* 11. Episcopis quoque tamquam apostolicae sedis delegatis commissa monasteria monialium *αμεσως* pontifici subiecta.

Tri-

Trident. *loc. cit. cap.* 9. Illis quoque iure delegato data sanctimonialium omnium exemtarum clausura. Trident. *loc. cit. cap.* 5. Episcopi quoque etiam tamquam apostolicae sedis delegati quotannis inuisunt monasteria in commendationem concessa, vbi neglecta iacet claustralis disciplina. Trident. *sess. XXI. de ref. cap.* 8. Item ab Vrbano VIII. episcopis subiecta sunt monasteria recenter erecta, vel deinceps erigenda, in quibus saltem duodecim monachi seu religiosi non sint, *bul. XLIII.* §. 14.

CAPVT XXX.

De hospitalibus.

§.I. Hospitalia proprie sic dicta sunt aedes ad hospites & peregrinos excipiendos; at passim eo nomine veniunt loca quaelibet recipiendis & alendis pauperibus, infirmis aliisque miseris, qui aliena opera indigent, addicta. Hinc hospitalia sunt varii generis, quae nominibus propriis apud veteres designantur, veluti *xenodochia*, quae sunt peregrinorum hospitia; *ptochotrophia*, vbi aluntur pauperes debiles, *orphanotrophia*, vbi pueri parentibus orbati educantur, *brephotrophia*, quae infantium educationi inseruiunt; *nosocomia*, vbi infirmi curantur; & *gerontocomia*, vbi pauperes senes aluntur (*a*).

Bb 3 §.II.

(a) Summa semper fuit ecclesiae cura in fouendis & recreandis pauperibus miserisque hominibus, qui aliena opera & auxilio indigerent; at vbi ecclesiae pax data est, coeperunt episcopi & christiani peculiares aedes ad miseros & pauperes excipiendos & fouendos exstruere. Praesertim vero christiani Occidentales saeculis octauo & sequenti hoc nomine inclaruerunt: nam ferme omnia monachorum & canonicorum monasteria aedes ad excipiendos peregrinos, pauperes, infirmos habuerunt adnexas, & praeterea christiani multa alia eius generis diuersoria fundarunt. V. Murator. *diss. XXXVII. antiq. Italic.* Tum enim

§. II. Hospitalia autem generatim sic dicta vel religiosa, vel profana sunt. Religiosa episcopi auctoritate, profana iniussu eius fundata sunt. Quibus notis religiosas & profanas hospitales domus interpretes saniores secernunt, idque conuenienter pontificum decretalibus, quae tantum religiosas habent domus hospitales auctoritate episcopi exstructas, *cap.4. ex. de relig. domib.* Sed non desunt, qui omnia pia loca, quamuis religiosa, a laicis administrata, profana dicunt: contra religiosa, quae clerici procurant. Quae sententia apud nos certo iure nititur, vtpote quae pactis conuentis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum *cap. V.* confirmata est.

§. III. Hospitales domus omnes ex veteri ecclesiae disciplina episcoporum potestati & in spiritualibus & in temporalibus subsunt. Conc. Chalced. *can.VIII.*, *L.* 42. §.9., *L.*46. §.3. *C. de episc. & clericis* & *nouel. CXXIII. cap.*23. (*b*). Nihil vero intererat, vtrum clerici, an laici domus istas procurarent, & vtrum iussu, an iniussu episcopi essent exstructae; semper enim erant in episcopi potestate, quando leges ciuiles id constituerant.

§. IV. At labentibus annis multae domus hospitales episcoporum potestatem excusserunt, aliae in totum, aliae tantum in temporalibus. In primis hospitalia regum speciali protectione aucta ab episcoporum potestate subtracta sunt. Item hospitalia, quae nulla episcopi potestate fundata sunt, veluti loca profana habita, & saltem in tem-

enim frequentes euaserant sacrae peregrinationes, ad quas fouendas ferme vbique hospitales domus erant necessariae.

(b) Auctoritas autem ista episcoporum origine sua ecclesiastica erat, qua sacris in vsum miserorum celebrandis, & tamquam boni patresfamilias temporalibus etiam praesidebant; nam ciuilis & publica in hospitalia potestas politici regiminis erat. Quoniam vero episcopi industrii erant in operibus caritatis procurandis, christiani principes, in primis Iustinianus, iis etiam dederunt publicam & ciuilem in domus hospitales potestatem, *L.*42. §.9., *L.*46. §.3. *C. de episc. & clericis*, *nouel.CXXIII. cap.* 23. Et similiter idem Iustinianus bona hospitalium bonis ecclesiasticis accensuit, *L.* 23. *C. de sacros. ecclesiis.*

temporalibus extra episcopi potestatem, *cap.4. ex. de relig. domib.* Multa quoque hospitalia priuilegiis pontificum ab episcopi potestate subtracta sunt, & vni pontifici subiecta. Et demum non defuerunt principes, qui episcopos a temporali hospitalium administratione excluserunt, eaque in hac parte laicis iudicibus subiecerunt; quod in Gallia factum est.

§ V. Deminutam episcoporum in domus hospitales potestatem synodi Viennensis & Tridentina curarunt reparandam. Et quidem Viennensis statuit, vt si hospitalium administratores siue clerici, siue laici ignauius in administrationem incumbant, episcopi propria auctoritate in sibi subiectos rectores, in exemtos delegata pontificis procedant, & hospitalia reforment & in integrum restituant. *Clement.2. de religiosis domib.* Postea synodus Tridentina *sess. VII. de ref. cap.15.* hunc Viennensem canonem innouauit; item potestatem fecit episcopis, vt etiam tamquam apostolicae sedis delegati in casibus ab iure concessis hospitalia omnia & collegia quaecumque laicorum inuiserent, exceptis iis, *quae sub regum immediata protectione sunt sine eorum licentia*, *sess. XXII. de ref. cap.8.* Et demum statuit, vt clerici siue laici hospitalium administratores quotannis ordinario reddant rationes, nisi in fundatione aliter cautum sit; & si consuetudine, vel priuilegio, vel loci statuto aliis ad id deputatis rationes reddendae sint, etiam cum iis loci ordinarius adhibeatur. Trident. *loc. cit. cap. 9.*

§. VI. Decreta ista Tridentina de hospitalibus aliisque locis piis, vtpote quae iura laicorum inuertebant, nec in aliis prouinciis, nec apud nos recepta sunt. Hinc de hospitalium in rebus temporalibus regimine inter saecularem & ecclesiasticam potestatem frequentes controuersiae emerserunt. Tandem vero controuersiae istae apud nos pactis conuentis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum compositae sunt, & ius certum constitutum, *cap.V. n. 1. seqq.* Tres hospitalium species distinctae, vna eorum, quae sub regum *immediata protectione* sunt, altera eorum, quae a laicis, & tertia eorum, quae a clericis procurantur. Hospitalia sub regum *immediata protectione* (qualia censentur, quae regiae fundatio-

nis & dotationis sunt, & quae in ipsa fundatione ex voluntate fundatoris regiam protectionem meruerunt) ab episcopi potestate & visitatione etiam in spiritualibus eximuntur. Hospitalia a laicis administrata tantum in spiritualibus ab episcopo visitantur; administrationis vero rationes reddendae coram ratiocinatoribus de more electis per eos, ad quos electio ista spectat, & persona ad id ab ordinario deputata, quae gratis intersit. Data quoque foro misto, quod Neapoli sedem habet, potestas in loca pia profana, exceptis iis, quae regum speciali protectione muniuntur. Et demum hospitalia a clericis administrata in spiritualibus & temporalibus ab episcopis visitantur.

§. VII. Iure communi pauperes & miseri in hospitalibus recipere debent sacramenta ab ecclesia parochiali, in cuius finibus posita sunt hospitalia. Espen. *par.II. sect. 4.tit.6. cap.3. edit.Neapol.* Et passim hospitalia a laicis administrata manent sub cura parochorum, licet in iis sint exstructa sacella. Verum multae ex hisce domibus sunt, quae ad sacra administranda speciales presbyteros habent, quod episcopi, aut pontificis priuilegio, aut pactis conventis inductum est.

§.VIII. Hospitalium officiales singulis annis administrationis suae reddere rationes tenentur. *Clement.* 2. §. 2. *de relig. domib.* Reddendae vero sunt rationes *ordinariis, seu aliis, quibus subsunt loca huiusmodi, vel deputatis ab eis, cit. Clement.* 2. At synodus Tridentina *sess. XXII. de ref. cap.9.* statuit, vt administratores clerici, siue laici hospitalium & aliorum piorum locorum ordinariis locorum reddere rationes teneantur, nisi in fundatione aliter cautum sit: & quo casu siue ex consuetudine, siue priuilegio, siue peculiari loci statuto aliis ad id deputatis reddendae sint, etiam cum iis antistes ordinarius adhibeatur. Sed decretum hoc, vtpote extendens episcopi potestatem ad loca laicalia, in hoc regno receptum non est; vigentque pacta conuenta inter Benedictum XIV. & Carolum olim regem nostrum, quae *cap. V. n.* 2. habent, etiam personam ab ordinario deputari debere, vbi rectores laici piorum locorum reddunt rationes, nisi loca illa regiae protectioni specialiter subiaceant.

CA-

CAPVT XXXI.

De oblationibus.

§. I. VEntum est ad res ecclesiae temporales, quae vsibus ecclesiasticis deseruiunt. Eiusmodi res ad tres praecipuas classes referri possunt, oblationes nempe, fundos seu res immobiles, & decimas & primitias. Oblationis nomine generatim veniunt res omnes siue mobiles, siue soli, quacumque ratione Deo elargitae, siue pertineant ad sacrificii vsum, siue clericorum & pauperum alimentis destinatae sint. Sed in praesenti strictius vocem oblationis accipimus, quatenus denotat res mobiles & munera, quae sponte fideles ad altare vel extra altare offerunt.

§. II. Tria oblationum genera statui possunt: aliae tempore sacrificii inferebantur altari; aliae ad episcopi domum deferebantur; & demum aliae fieri consueuerunt in administratione sacramentorum, in exsequiis defunctorum & aliis sacris officiis. Et ad altare quidem tempore oblationis omnes in eucharistia communicantes, si poterant, etiam monachi, offerebant panem & vinum: quo loci etiam oleum & incensum & nouae spicae & vuae solebant offerri, *can. IV. apostol*: Ex oblatis pane & vino eucharistiae elementa desumebantur, & reliqua alendis clericis & pauperibus inseruiebant. Sed lapsu temporis, vbi panis azymus in sacris mysteriis adhibitus est, desierunt panis & vini ad altare oblationes, earumque loco missae honorarium successit. Et si adhuc in multis pagis & oppidulis viget mos aliquid offerendi inter missarum sollemnia, oblationes istae post euangelium, non tempore oblationis fiunt, & pro eucharisticis haberi non possunt.

§. III. Secundum genus oblationum est earum, quas christiani, prout possunt & volunt, in ecclesiae vsum elargiuntur. In ecclesia secundo saeculo erat arcae quoddam genus, in quam fideles pro arbitrio & voluntate sua mo-

modicam ſtipem apponebant. Tertull. *apol. cap. XXXIX.* Inde inſtitutum fuit *gazophilacium*, hoc eſt locus in exedris eccleſiae, in quem huius generis oblationes deferebantur & adſeruabantur. Conc Carthag. IV. *can.* 93. Auguſt. *ſerm. L. de diuerſ.* Quin in eccleſiis Gallicanis huiuſmodi oblationes etiam ad altare videntur factae. Conc. Aurel. I. *can.* 16. *& ſeq.*

§. IV. Erat quoque tertium genus oblationum, quas chriſtiani in ſuſcipiendis ſacramentis, in exſequiis mortuorum, in dedicationibus eccleſiarum aliiſque ſacris officiis pro pietate ſua elargiebantur. Quarto ſaeculo ſollemnis erat mos in baptiſmo aliquid offerendi. Greg. Nazianz. *orat. XL. de bapt.* Et ſi ſynodus Illiberitana *can. XLVIII.* ſtatuit, ne de more catechumeni tempore baptiſmi numos in concham mitterent: regula illa peculiaris fuit, eique non malum, ſed mali ſpecies dedit occaſionem: nimirum ne ſacerdos, quod gratis acceperat, pretio diſtrahere videretur. Generatim vero in huius generis oblationibus id eccleſia edixit, ſi quid ſponte offeratur, recte accipi, nefarias vero eſſe exactiones.

§. V. Cuiuſcumque vero generis eſſent oblationes, non ab omnibus chriſtianis accipi ſolebant, ſed tantum ab iis, qui in euchariſtia communicabant: Nimirum oblationes, praeſertim euchariſticae, erant ſignum eccleſiaſticae communionis; & hinc eorum, qui in euchariſtia non communicabant, oblationes reſpuebantur. Conc. Illiber. *can. XXVIII.* Ipſi poenitentes conſiſtentes dicti, quamuis in precibus communicarent, non tamen offerebant ad altare. Conc. Nicaen. *can. XI.* Ancyr. *can. IV.* Quin ſi haeretici antequam in haereſim laberentur, aliquid eccleſiae intuliſſent, id eis poſt lapſum reſtitui ſolebat. Tertull. *de praeſcript. cap. XXX.* Ambroſ. *ep. XXX. ad Valentinian.* Interim ſi poenitentes ante reconciliationem inopini & abſolutionis cupidi morerentur, eorum nomine factas oblationes pleraeque eccleſiae recipiebant, conc. Arelat. II. *can.* 12. Tolet. XI. *can.* 12. Qua receptione in pacem & communionem admiſſi cenſebantur.

§. VI. Porro oblationes erant ſpontanea elargitates, nec aliquis ad eas offerendas cogebatur: quae eſt antiqua ec-

cleſiae

clesiae disciplina (a). Verum labentibus annis oblationes, quae in administrandis sacramentis, in exsequiis & ceteris sacris functionibus fiebant, in laudabiles consuetudines abierunt: quae disciplina inualuit in aliquibus ecclesiis post saeculum decimum, tum in concilio generali sub Innocentio III. generatim probata est, vbi statutum, libere conferenda esse christiana sacramenta & reliqua sacra officia, teneri vero fideles ad consuetas oblationes, & ab episcopo cogi posse, si offerre detrectent, *cap. 42. ex. de simonia* (b). Et haec sunt iura parochialia, quae satius fuisset non induci, aut inducta aboleri, vbi primum ecclesiae aliis reditibus auctae sunt; est enim, quantum fieri potest, a ministris ecclesiae amouenda omnis auaritiae turpisque quaestus suspicio & occasio. Et recte Tridentini patres *sess. XXI. de ref. cap.* 1. in ordinationibus nec sponte oblata quocumque titulo accipi permiserunt.

§. VII. Oblationes autem omnes, etiam quae sponte fiunt, ad ecclesiam parochialem spectant, idque ob spiritualem curam, quae parochis demandata est, *cap. 9. ex. de his, quae fiunt a prael. sine cons. capituli.* Cedunt vero oblationes ecclesiae parochiali, etiamsi in alia inferiori capella, aut loco intra paroeciae fines fiant, nisi de contraria offerentium voluntate constet. Barbosa *de off. parochi*

(a) Tantum eucharisticae panis & vini ad altare oblationes necessitate quadam continebantur: nam turpe videbatur, diuites ad altare non offerre. Cypr. *de opera & eleemosynis*, August. *serm. CCXV. de tempore*. Quin Hieronymus *epist. I. ad Heliodor.* etiam monachos ad altare offerre adstrictos fuisse testatur. Panis & vini eucharisticae oblationes spectabant ipsum sacrificium, quod christiani omnes suo modo offerre censebantur, & de eo omnes participabant; vt proinde nefas videretur eo spectantes oblationes a diuitibus non offerri.

(b) Saeculo decimo & deinceps bona paroeciarum, etiam ipsae decimae, pro maxima parte in laicos, monachos & canonicos transierant; & propter malos clericorum mores christiani parum liberales erant in ecclesias parochiales. Hinc clerici non habebant vnde viuere, atque ideo dura temporum conditio pias offerendi consuetudines in necessitatem conuertere fecit.

rochi cap. XXIV. Nimirum fideles offerre praesumuntur ob spiritualem curam, quam de se habet ecclesia: quae praesumtio oblationes ecclesiae parochiali addicit. Cessat vero haec praesumtio, quando constat, aliam esse offerentium voluntatem, & oblationes illis locis seu vsibus cedunt, quibus impendi fideles volunt, edicuntque. V. card. de Luca *disc. XIX. de decimis.* Item oblationes paroeciae non adquiruntur, si priuilegium aut consuetudo eas alii ecclesiae, aut pio loco addicat.

CAPVT XXXII.

De praediorum ecclesiasticorum adquisitione.

§. I. Quousque ciuilis potestas christianam religionem persecuta est, ecclesiae reditus fuerunt in rebus mobilibus, quas pro pietate sua fideles offerebant, res vero immobiles ferme nullae fuerunt. Tum ecclesia ex sententia iuris ciuilis collegiis illicitis accensebatur, quibus nec donare, nec hereditates relinquere ius erat, *L.8. C. de heredib. instituendis.* Nec a christianis Christus heres poterat institui; quia, vt auctor est Vlpianus *fragm. tit. XXII. §.6.*, dii heredes institui non poterant, praeter eos, quos leges instituere concessissent. Verum post tertii saeculi medietatem plures ecclesiae fundos possidere coeperunt; in longa enim illa imperii confusione post Valeriani captiuitatem continuata non multum valebant leges, atque ideo facile fuit ecclesiis fundos adquirere.

§. II. Sed post pacem christianis datam ecclesia fundos magna copia adquisiuit, idque testamentis & legitimis hereditatibus & variis titulis inter viuos. Et quod spectat testamenta, primus Constantinus M. ecclesiam inter collegia legitima recensuit, eique dedit ius adquirendi ex testamento siue hereditates, siue legata. *Habeat vnusquisque licentiam sanctissimo catholicae*, ecclesiae, *venerabilique concilio decedens bonorum, quod optauerit, relinquere, L. 1. C. de sacros. ecclesiis.* Haec lex semper

in

in imperio obtinuit, & apud gentes, quae noua regna in Occidente fundarunt, in primis Longobardos, confirmata est. Et Theodosii iunioris lege, si clerici vel monachi intestato decederent, nullis relictis heredibus, eorum bona ecclesiae vel monasterio, cui fuerant addicti, adscribebantur, *L. 1. C. Th. de bon. clericorum*. Ita hereditates siue testamento, siue ab intestato ecclesia coepit adquirere, & interea largitatibus inter viuos etiam ditescebat.

§. III. Verum ex veteribus moribus religioni erat sanctissimis episcopis hereditates adire, vel donationes acceptare, quibus filii, aut alii cognati sibi debitis bonis fraudarentur. *Quicumque vult*, ait Augustinus *serm. XLIX. de diuersis*, *exheredato filio, heredem facere ecclesiam, quaerat alterum, qui suscipiat, non Augustinum, immo Deo propitio neminem inueniet* (a). Quin quod hereditates litium ambagibus implicabant, sanctiores episcopi non multum eas curabant; sed potius cupiebant, vt patresfamilias Christum veluti in numerum filiorum cooptarent, eique virilem relinquerent. August. *loc. cit.* At deinceps moribus in peius delapsis, ferme omnes effusae largitates, quibus nihil filiis aut cognatis relinqueretur, acceptae: quos mores Carolus M. *lib. I. capit. cap.* 89. castigauit.

§ IV. Magna praediorum & mobilium copia ecclesiis & monasteriis accessit per hereditates & donationes: at adquisitiones istae factae sunt vberiores, postquam inualuit doctrina, regnum caelorum obtineri largitionibus in ecclesiam factis (b). Hinc mediis saeculis fere omnes do-

(a) Summa fuit aequitas Aurelii episcopi Carthaginiensis, qui bona omnia ecclesiae donata restituit donanti, cui post donationem filii, quos non sperabat, nati erant, etsi suae potestatis erat, vt non redderet, sed *iure fori*, *non iure poli*, vt loquitur Augustinus *loc. cit.* Non enim Romanae leges rescindebant donationes, quod donantibus inde filii nati dicerentur. V. Vinn. *in* §. 2. *inst. de donationibus*.

(b) Ex veteribus summo zelo & incredibili vehementia Salvianus *lib. I. aduers. auar.* hanc doctrinam inculcauit. Quin sensim creditum est ab incautis, etiam sine lacrimis ad Deum promerendum valere in ecclesias & monasteria effusas largitates.

donationes & testamenta in pias caussas his formulis concepta sunt, *pro salutae animae meae*, *pro redemtione animae*, *in remedium aeternae salutis*. Eo etiam contulerunt clericorum & monachorum artes, quibus suadebant fidelibus (saepe non sine cognatorum detrimento) caelestis regni beatitudinem, comminabantur aeternum inferni supplicium, & sub nomine Dei aut alicuius sancti temporalia extorquebant, vt habet Carolus M. *capit.an.IↃCCCXI.* Nec istae piae artes posterioribus saeculis cessarunt: etenim S. Bonauentura *epist. ad prouinciales* & Matthaeus Parisiensis *ad an. CIↃCCXLIII.* veluti heredipetas multos ex mendicantibus describunt.

§. V. Multa quoque bona & latifundia in ecclesias & monasteria confluxerunt ex diuitum clericali & monastica vita. Nam plerique eorum, dum se altari, aut monasterio dedicabant, bona sua, aut eorum partem in ecclesias & monasteria transferebant. Quin vbi de more veteris disciplinae parentes monasteriis filios suos infantes offerebant, simul monachis praedia aliqua elargiebantur. V. Murator. *diss. LXVII. antiq. Italicar.* Hinc intelligis, cur antiqui monachi solliciti fuerunt ad adliciendos diuites ad monasticam vitam. Quoniam vero turpe erat, ob temporalia lucra clericatum aut monasticam vitam divitibus inculcare, synodorum canonibus poenitentiae subiecti sunt episcopi & abbates, qui propter temporalia homines in clericos, aut monachos tonderent, temporalia vero heredibus restituta sunt. Conc. Cabillon. II. anno IↃCCCXVI. *cap. VII.*

§. VI.

tes. Eo etiam traducta est sententia Christi, qua centuplum & vita aeterna iis promittitur, qui propter Deum terrena reliquissent, quasi esset omnino idem exui rebus suis & sequi Iesum Christum, & bona sua in morte ecclesiis aut monasteriis relinquere. V. Murator. *diss.LXVII. antiq. Italic.* Et quoniam omnes morti proximi pro anima sua aliquid ecclesiis relinquebant; hinc videtur inualuisse, vt si quis intestatus decederet, episcopus loci pro illo testaretur in piam caussam, definiretque eleemosynarum modum, quem defunctus probabiliter reliquisset: qui mos in Gallia, Anglia & in regno Apuliae seruatus est.

§. VI. Vberrimus fons, vnde tot praedia in ecclesias & monasteria deriuarunt, fuerunt etiam *precariae*. In hac caussa erant precariae praediornm concessiones, qnas ecclesiis fideles faciebant, at eorumdem sibi retinebant vsumfructum, & duplum etiam vsufructuario iure de bonis ecclesiasticis accipiebant; aut si vsufructu datorum praediorum abstinebant, triplum de bonis ecclesiasticis consequebantur: nec tantum ipsi dantes concesso sibi vsufructu fruebantur, verum etiam filii & cognati, de quibus conuenisset. Conc. Turon. III. *can.* 31., Meldense anno IↃCCCXLV. *can. XXII.* Ingens fundorum copia per precarias ecclesiis & monasteriis accessit: quilibet enim, praesertim si filiorum spe destitnebatur, facile eo veniebat, vt patrimonium suum ecclesiae elargiretur, ab eadem duplum aut triplnm quantitatis datae in vsumfructum accepturus; ecclesia vero dispendium praesens futuro lucro compensabat, atque ita praedia sua augebat.

§. VII. Item poenitentiarum redemtionibus praedia & opes ecclesiae sibi pararunt. Erant redemtiones istae species quaedam indulgentiarum, quibus psalmorum recitatione, aut flagellis, aut pecuniae & praediorum donationibus canonicae poenitentiae remittebantur. Satis longae octauo saeculo erant canonicae poenitentiae, fueruntque etiam longiores, vbi innaluit, vt pro vno peccato mortali septem annos esset poenitendum; ita enim eiusdem vel diuersi generis multiplicatis peccatis poenitentia longe ipsam vitam excedebat. V. Thomass. *de veteri & noua eccles. discipl. par. III. lib.* 1. *cap.*74. *n.*5. Ergo inuentae poenitentiarum redemtiones, quibus canonicae poenitentiae relaxabantur, & quidem pro numero psalmorum & flagellorum & muneris quantitate. *Quum a poenitentibus terras accipimus*, inquit Petrus Damianus *lib. IV. ep.*12, *iuxta mensuram muneris eis de quantitate poenitentiae relaxamus*. Interim magna opum & fundorum copia per redemtiones ecclesiis accessit: nam quotusquisque ex diuitibus erat, qui non mallet pecunias & praedia dare, quam durissimam tot annorum poenitentiam subire?

§. VIII. His aliisque titulis ecclesiae & monasteria in variis regionibus res immobiles, quae *ecclesiarum patrimonia* mediis saeculis dicebantur, adquisiuerunt. Fuerunt

runt autem longo temporis interuallo fundi isti tantum priuati iuris, seu *alodia*, vt in mediorum saeculorum monumentis appellantur; at inde bona publica, & vel ipsum summum in populos imperium ecclesiis accessit, quo nomine ecclesia Romana celebratur. Item creuit dignitas & maiestas Romanae sedis regnorum oblationibus, quae a tempore Gregorii VII. frequentes euaserunt. V. Murator. *diss. LXXI. antiq. Italicarum*. Erant regna oblata, quae ipsi reges ecclesiae Romanae veluti dono dabant, eaque tum ab illa possidere profitebantur; atque ita reges & regna in fidem & clientelam Romanae sedis recipiebantur. Huius generis regna ferme omnia Occidentis fuerunt, eoque nomine reges pendebant annuum censum, qui *denarius S. Petri* dicebatur, & aliquando etiam pontificibus iurabant fidelitatem. V. Thomass. *de vet. & noua eccles. discipl. par. III. lib.* 1. *cap.* 32. *n.*5.

§. IX. Porro pleraeque Occidentis ecclesiae & potiora monasteria fundis publicis, seu feudis & regalibus aucta sunt. Et sane sub Regibus Carolinae stirpis in Gallia passim feuda, aliquando cum iurisdictione, ecclesiis quaesita: inde hi mores conualuerunt, & a tempore Ottonis I. imperatoris regalium copia & iurisdictio in liberos homines veluti ordinario iure ecclesiis & monasteriis accessit. V. Boehmer. *iur. eccles. lib. III. tit.*20. §. 79. *seqq.* Feuda autem ecclesiis & monasteriis dederunt non tantum reges, verum etiam ipsi beneficiarii, quibus olim a regibus concessum erat, vt accepta feuda ecclesiis & monasteriis relinquere possent. V. Murator. *diss.LXXII. antiq.Italic.* Dederunt autem principes feuda ecclesiis saepe in suorum peccatorum redemtionem, saepe etiam ob politicas rationes, vt nempe adiutorio episcoporum & abbatum, qui magni erant apud populos, regna sua constabilirent: quod de Carolo M. Wilelmus Malmesburiensis *lib. V. de gest. reg. Anglor.* aperte testatur.

§.X. Regalia & feuda ecclesiis concessa sacerdotio non videntur aduersari, modo militia remittatur. At e re christiana satius fuisset, ecclesias feudis & regalibus non donari, inde enim disciplina ecclesiastica ferme omnis intercidit. In primis feudorum regimine episcopi & abbates implicati spiritualia negligenter curarunt; subinde etiam

iam ecclesias suas relinquerunt, vt essent in imperatorum & regum comitatu, & vt regni comitiis interessent. Item ratione feudorum episcopi & abbates in milites versi militem alebant clientelarem, & imperatores & reges in bello comitabantur, & propriis manibus arma tractabant; erant enim ex feudis debita seruitia militaria & equestria. Et quamuis Carolus M. militiam ecclesiis remiserit; tamen paullo post iterum illius onus episcopis iniectum. V. Thomass. *de veteri & noua eccles. discipl. par. III. lib.* 1. *cap.* 41. Porro in tanta opum & diuitiarum vi, quam ecclesiae & monasteria possidebant, creuit ambitus ad dignitates ecclesiasticas, & simonia clericos ferme omnes conspurcauit. Ex feudorum quoque & regalium concessione natae sunt episcoporum & abbatum inuestiturae (c); inde electiones in principes translatae; & tan-

(c) Nomine *inuestiturae* veniebat concessio bonorum ecclesiasticorum, quae a principibus sollemni baculi & anuli pastoralium traditione, semper ac noui episcopi & abbates constituendi erant, fieri solebat. Nimirum feudis & latifundiis permultae ecclesiae Regum beneficio auctae erant; & hinc de more feudorum semper noui episcopi inuestituras accipere debebant, quae in hac caussa per baculi & anuli traditionem expediebantur. Hac vero caerimonia nihil spiritualis tradebatur, sed tantum feuda & reliqua regalia, quae a principibus ecclesiae habebant: quod aperte docet Iuo Carnotensis *ep.LX.* Sub Clodoueo exempla inueniuntur inuestiturarum, quod Petrus de Marca *de concord. sacerd. & imperii lib. VIII. cap.* 19. docet; at deinceps sub Regibus Carolinae stirpis in vsum abierunt adsiduum, easque & imperatores in imperio, & Reges Galliae, Italiae, Angliae, Scotiae, Hungariae, Poloniae vsurparunt.

Nihil mali in se spectatae continebant inuestiturae, at inde in abusionem versae canonicas electiones in principes transtulerunt, &, quod nefas est, induxerunt simoniam; principes enim pretio episcopatus & abbatias concedere solebant. Creditum etiam, sacra anuli & baculi traditione a principibus dari spiritualia. Ergo summi pontifices magnis animis abolendas inuestituras susceperunt, signumque ad pugnam Gregorius VII. extru-

tandem inter imperium & sacerdotium cruenta bella emerserunt, quae rempublicam & ecclesiam longo annorum cursu exagitarunt.

§. XI. Penes ecclesias & alias ecclesiasticas societates per plura saecula stetit libertas bona stabilia adquirendi; at inde multorum principum edictis statutum est, vt sine ciuilis potestatis adsensu ecclesiae & alii ecclesiastici conuentus fundos non adquirant. Consensus, quo principes adquisitionem praediorum ecclesiis concedunt; *amortizatio* dicitur (*d*). Salus populi profecto fuit, quae principum leges suasit, ne ipsis inconsultis ecclesiae bona immobilia adquirerent; vbi enim magna fundorum copia vsibus publicis extincta erat, necessarium plane videbatur, concessam ecclesiis adquirendi libertatem cohibere. Peckius *de amortiz. cap. X.* In plerisque christianis prouinciis vario tempore instituta est amortizatio, vbi si principes adquirendi adsensum ecclesiis concedunt, exigunt certam pecuniae quantitatem, quae lege vel consuetudine determinata est.

§.XII.

extulit, pari vi continuarunt successores. Plures synodi celebratae, damnatae inuestiturae, dantes & accipientes excommunicati. V. Natal. Alexand. *diss. IV. in saecul. XI.* Sed plerique Occidentis principes, in primis duo Henrici IV. & V. imperatores, abolitis inuestituris iura regia deminui existimantes, eas abiicere noluerunt. Itaque pugnatum quinquaginta ferme annos, ecclesia non minus quam respublica magnis motibus agitata; tandem vero in synodo Lateranensi sub Callisto II. an. CIↃCXXII. compositae res sunt; placuit enim, vt, restitutis canonicis electionibus & abolita simonia, principes non anuli & baculi traditione, sed sceptro darent inuestituras. Mirari subit, cur non ante hoc temperamentum fuerit adhibitum; nam in tot tantisque angustiis vnum de duobus facere oportebat, vel feuda & regalia regibus relinquere, (quod sane erat ecclesiae gloriosum.) vel mutare inuestiturae sollemnitatem, ne principes spiritualia dare viderentur.

(d) Vox *amortizatio* deducta videtur a voce Gallica *amortir*, quod est extinguere: bona enim ecclesiastica, vtpote alienari vetita, & publicis oneribus exemta, ciuitati mortua videbantur.

§. XII. In Siciliae regno, quo & Sicilia & regnum Neapolitanum diu comprehensa sunt, ab antiquis vsque temporibus vetitum est, ecclesias praedia adquirere. Sane Fridericus II. *in constit. regni lib. II. tit.* 39. renouata suorum praedecessorum constitutione statuit, ne possessiones hereditariae vel patrimoniales inter viuos quocumque titulo, nisi ex caussa aequalis permutationis, in ecclesias & loca religiosa transferentur; in vltimis vero voluntatibus vt iisdem relicta stabilia intra annum proximioribus defuncti, aut aliis laicis venderentur (*e*). Obtinuit lex ista sub Friderico; at paullo post regno ad Andegavos reges, qui erant sedi apostolicae addicti, translato, contrariis moribus ferme desueuit. Quin in illa temporum caligine & iuris publici ignorantia sacrilega & ecclesiasticae libertati aduersa credita est. Hinc sub Andegavis & deinceps ecclesiae & loca religiosa apud nos immobilia adquisiuerunt: iamque medietas praediorum & redituum regni penes manus mortuas esse dicitur.

§. XIII. Sed tandem in regno Apuliae litteris Regis nostri v. idus Septembris anni CIƆIƆCCLXIX. iterum vetitum est, ecclesias & alia loca pia ecclesiastica deinceps noua rerum dominia quocumque titulo, siue inter viuos, siue in vltimis voluntatibus adquirere. Hinc nullae factae sunt institutiones, donationes & contractus omnes, quibus nouae possessiones locis piis ecclesiasticis adquiruntur, si conditiones adiectae adhuc non exstiterint, aut ipsa loca pia non adhuc in pacifica possessione sint. Tantum licet locis piis ecclesiasticis iterum collocare, quae restituuntur capita in idem crediti genus, modo id non fiat super bonis stabilibus. Integrum vero relictum est adquirendi ius locis piis laicalibus operum publicorum

 aut

(e) Haec est germana constitutionis Fridericianae sententia, quod pluribus probatum dedit vir doctissimus & mihi amicissimus Andreas Seraus *in not. ad consultat. Stephani Patritii de renuntiationib. monialium pag.* 139. *seqq.*, in vulgatis enim constitutionum libris nonnihil deprauata exhibetur.

aut piorum, quae a laicis adminiſtrantur, non item ſodalitiis laicorum, quae *congregationes* dicuntur (ſ).

CA-

(ſ) Haec eſt ſententia regiarum litterarum, ad quarum explicationem inde plura alia regia reſcripta prodierunt. Et in primis III. Kalendas Ianuarias eiuſdem anni nouis litteris Rex edixit, poſſe dotes ſanctimonialium & fructus, qui ex annuis reditibus locorum eccleſiaſticorum ſuperſunt, (quod fuerat in praecedentibus litteris omiſſum) in cenſus annuos collocari, etiam ſuper bonis ſtabilibus conſtituta hypotheca, modo ſi contractus ob debitoris moram reſcindatur, ſtabilia locis eccleſiaſticis non addicantur, ſed vendantur laicis ſecundum Friderici conſtitutionem. Porro regio reſcripto IX. Kalendas Iulias anni CIↃIↃCCLXX. dato clarius explicatum eſt, quod de poſſeſſione impugnata prioribus Regis litteris expreſſum erat: reſcriptum nempe eſt, contradictionem poſſeſſioni anteriorem, & tempore adquiſitae poſſeſſionis factam ſufficere, vt poſſeſſio contradicta dicatur: ſubſequentem vero contradictionem talem eſſe oportere, vt dubiam vel vitioſam poſſeſſionem reddat, qua de re tantum iudici cognitio demandata eſt.

Nouis quoque litteris III. idus Iunii anni CIↃIↃCCLXX. datis Rex ſtatuit, capellanias, quae a teſtatoribus relinquuntur, non poſſe ſuper bonis immobilibus conſtitui, ſed eas tamquam onus hereditatis habendas eſſe, officioque iudicis contineri, vt onus illud exſequatur. Cuius etiam naturae nouis litteris IV. idus Auguſti eiuſdem anni Rex eſſe declarauit capellanias, quae inter viuos conſtituuntur. Et quoniam iura fiſcalia priuatis quaeſita rebus immobilibus aequiualent, id porro Rex ſtatuit, vt ea tantum loco facilioris exactionis poſſint adſignari.

Item Rex reſcripto ſuo IV. idus Auguſti an. CIↃIↃCCLXX. declarauit, ſub generali regula, qua locis piis eccleſiaſticis novae adquiſitiones interdictae ſunt, etiam contineri hereditates, quae ex integro miſſarum oneribus ſubiectae ſunt. Itaque voluit, vt eiuſmodi hereditates onere illo liberae heredibus legitimis adquirantur, ita tamen vt heres quotannis in perpetuum aliquam miſſam, aut ſi plures ſint heredes, ſinguli ſaltem vnam quotannis celebrari faciant, modo praefatae celebrationi nulla praedia addicantur, ſed quidquid eius rei erit, veluti onus hereditarium habeatur.

Sed ad extendendam magis magiſque vetitam adquiſitionem praeſertim ſpectant recentiores Regis litterae, quae XVI. Kalendas Septembris anni CIↃIↃCCLXXI. emiſſae ſunt, & plura

capita

CAPVT XXXIII.

De decimis & primitiis.

§. I. APud Iudaeos ex legis praecepto decimas & primitias sacerdotibus & Leuitis debitas fuisse nemo vnus ignorat. Nomine decimarum decima pars fructuum terrae & pecudum veniebat: primitiae vero erant

capita continent. Et primo quidem Rex tamquam legibus regni & aliis regiis litteris conuenientius declarauit, bona ecclesiastica in emphyteusim concessa tamquam bona alodialia eorum, quibus quaesita sunt, haberi, tantumque semel constituto canoni esse obnoxia, & ita posse emphyteutam de iis pro arbitrio disponere, eaque etiam extinctis lineis, quibus concessa erant, in heredes siue legitimos, siue testamentarios transire. Tantum emphyteusim finiri, si triennio canon persolutus non fuerit, aut si fundus ita deterior factus sit, vt eius qualitas notabiliter mutetur. Porro sic finita emphyteusi fundum iterum laicis, sed non aucto canone, concedi debere: fundi vero augmenta pristino emphyteutae cedere, cui a nouo emphyteuta praestanda sunt. Et vt vetita adquisitio latius serperet, etiam Rex declarauit, eodem iure cum emphyteusi locationes bonorum ecclesiasticorum ad longum tempus censeri.

Praeterea altero capite Rex declarauit, vt nec pecunia numerata qua demum cumque ratione locis piis ecclesiasticis relinqui, aut donari possit.

Item tertio capite Rex duo declarauit. Vnum, quae locis piis restituuntur capita, super rebus soli collocari non posse, quod generalibus de vetita adquisitione litteris concessum erat. Alterum, quae supersunt ex annuis locorum piorum ecclesiasticorum reditibus in nullum crediti genus posse collocari, sed potius in vsus pios ex ecclesiae sententia tribuenda. Ita derogatum est anterioribus regiis litteris, quibus, dum agebatur de dotibus monialium, obiter dictum erat, etiam quae supersunt ex fructibus annuis locorum piorum collocari in census posse, etiam super rebus soli hypotheca constituta.

Quarto

primi rerum fructus. Decimae a lege indictae instar tributi videntur fuisse, quod Deus instituta theocratia Iudaeis indixit: qua in re Deus mores aliarum gentium expressit; sollemne enim fuit per Orientem regibus tributi nomine decimas pendi. V. Io. Cleric. *in Genes. XLI.* 34. Quoniam vero nulli vsui decimae erant Deo, hinc eas sacerdotibus & Leuitis, qui in diuisione terrae Chanaan partem non acceperant, in sustentationem pendi iussit. Itaque lex de soluendis decimis populo Iudaico imposita mere ciuilis fuit & iudicialis, etsi summam redoleret aequitatem, quando altaris ministri nullis aliis reditibus erant donati, & pro salute totius populi sacris erant addicti.

§. II. Iure euangelico decimae ad alendos clericos nullae indictae sunt, nec lex ciuilis Iudaeorum christianos poterat adstringere. Hinc primis saeculis christiani spontaneis oblationibus alebant altaris ministros. Interim veteres patres praeceptum Iudaicum de soluendis decimis tamquam morale videntur habuisse, & inde docere coeperunt, christianos iure diuino ad decimas ecclesiae soluendas teneri. Bingh. *orig. eccles. lib. V. cap.* 5. §. 1. Hinc exciti moratiores christiani decimas praestiterunt; generatim vero decimae saeculis octauo & sequentibus imperatae & legibus principum & ecclesiae canonibus. Et necessario quidem hac aetate decimae videntur indictae, nam fere omnes ecclesiarum reditus a militibus & laicis possidebantur: atque ideo ex decimis alimenta clericis videbantur exhibenda, praesertim quando diuino iure niti credebantur. Sed in ecclesia Orientali decimae non receptae, aut si aliquatenus receptae, inde abolitae sunt,

---

Quarto capite declaratum est, bona immobilia, super quibus congregationes laicales hypothecam habent, ipsis congregationibus non posse adiudicari, idque ea ratione, quod sodalitia ista edicto de non adquirendo tenentur.

Et demum quinto capite Rex declarauit, permutationes bonorum stabilium inter ecclesias seu alia loca pia ecclesiastica & laicos fieri non posse sine venia Regis, quae caussa cognita conceditur, aut denegatur.

sunt, *cap. 11. ex. de transactionib. in parte decisa*. V. Espen. *par. II. sect. 4. tit. 2. cap. 1. edit. Neapol.*

§. III. Decimae ex regulis decretalium triplicis generis sunt, praediales nempe, personales & mistae. Praediales debentur ex fructibus & prouentibus praediorum siue rusticorum, siue vrbanorum: personales ex rebus, quas industria & arte sua homines adquirunt, veluti ex lucro negotiationis, militiae, venationis: mistae demum ex fructibus, qui ex praediis & industria participant, quales habentur fetus pecorum, lac, lana, similes.

§. IV. Iam vero decimae debentur ecclesiae parochiali, quod ius in decretalibus proponitur, *cap. 29. & seq. ex. de decimis*; vbi enim singulis ecclesiis propria bona addicta sunt, decimae vt plurimum ecclesiis parochialibus cesserunt. Sed ius paroeciae ad decimas eiusdem finibus coërcetur: atque ita decimae personales debentur ecclesiae, in qua fideles tenentur suscipere sacramenta; praediales vero ecclesiae, in cuius finibus praedia sunt, etsi domini in alia paroecia morentur, *cap. 2. de restit. spoliatorum in 6.*; & mistae cedunt ecclesiae, in cuius finibus animalia continuo pascuntur.

§. V. Quamuis decimae ecclesiis parochialibus debeantur; tamen ab aliis ecclesiis, aut a clericis, aut etiam a laicis adquiri & possideri possunt. Et recte distinguit S. Thomas 2. 2. *q.* 86. *art.* 3. inter ius ipsum decimas exigendi, & species ipsas decimarum nomine pendi solitas, quorum illud ecclesiis eiusque ministris competit, nec in laicos transferri potest, hae vero etiam a laicis possunt adquiri. Et reapse mediis saeculis plures laici bona ecclesiastica & ipsas decimas adquisiuerunt: quae adquisitiones initio in summa reipublicae & ecclesiae necessitate ex regum & episcoporum auctoritate factae sunt (*a*). Translata in laicos bona & decimae diceban-

(a) Principio res ecclesiae laicis & militibus loco stipendiorum cesserunt regum dono & episcoporum consensu siue conniventia: qui mos tempore Caroli Martelli in summa reipublicae & ecclesiae necessitate incoepit, (tum in Galliam bella Saracenorum ingruebant) inde etiam sine necessitate a regibus con-

tur *ecclesiae* & *altaria*. Et quoniam ecclesiae a regibus & episcopis concedebantur propter militiam aut alia seruitia; hinc a laicis eo iure possidebantur, quo cetera beneficia seu feuda, adeo vt in commercio essent, & in heredes transirent. V. Petr. de Marca *not. in can. VII. conc. Claromon.*

§. VI. Possessae a laicis iure feudi ecclesiae temporis lapsu, vbi nulla vrgebat necessitas, aut possessores nulla seruitia praestabant, iniuria a pauperum patrimonio distractae visae sunt. Hinc episcopi saeculo decimo & deinceps bona ecclesiarum a laicis possessa variis exhortationibus & delinimentis, & aliquando intentatis minis repetere studuerunt; nec enim initio extrema remedia, quibus laici exasperabantur, conuenire visa sunt. Cui methodo adhaesit etiam ipsa synodus Lateranensis sub Alexandro III., quae edixit, laicos cum animarum periculo decimas detinere, translatas vero in alios laicos ecclesiae restitui debere, & detinentes iam translatas decimas christiana sepultura priuari, *cap. 19. ex. de decimis*. Sed tandem, quod operosum esset sacram praedam a laicorum manibus excutere, damnatae sunt nouae decimarum adquisitiones, antiquae vero in feudum antiquis possessoribus relictae, idque synodo Lateranensi sub Alexandro III. adscribunt. Hinc recepta sententia, eas tantum decimas infeudatas a laicis recte possideri, quae ante illam synodum concessae sunt. Sic vero possessae decimae tamquam bona patrimonialia & priuata reputantur, & pro libito possunt alienari.

§. VII. Praeterea decimae & alia bona ecclesiastica saeculis nono & sequentibus in monasteria & canonico-rum

continuatus est, quod Io. Filesacus *de sacrilegio laico* pluribus tradit. Item episcopi bonorum ecclesiasticorum concessionibus armatorum copias sibi pararunt; quibus ad bellum de more proficiscerentur, & ad tuenda bona ecclesiastica contra inuasores vterentur. Porro non defuerunt episcopi, qui consanguineos suos decimarum & oblationum concessionibus locupletarunt, *can. 3. C. 16. q. 7.* Et in summa confusione, qua respublica & ecclesia obrutae erant, laici multi parum religiosi in decimas & alia bona ecclesiarum manus iniecerunt, eaque longa possessione vsurparunt. Conf. Murator. *diss. LXXII. antiq. Italic.*

rum collegia deuoluta sunt. Saepe ipsi episcopi & summi pontifices ecclesias monachis & canonicis concesserant ad instaurandam monasticam disciplinam, & promouendam clericorum communem & regularem vitam. Sed maior pars ecclesiarum & decimarum ad monachos & canonicos deuoluta est dono laicorum, qui sacrilegas reputantes ecclesiarum & decimarum infeudationes, eas monachis & canonicis dare voluerunt; odio tum ob malos mores erant clerici saeculares. Nec in hoc rerum statu sibi monachi defuerunt, qui vel exhortationibus, vel pecunia numerata sibi ecclesias compararunt. Interim translationes istae episcopi aut pontificis consensu fieri debebant, quod in synodis Romana & Melphitana anno CIↃLXXVIII. celebratis cautum est; & praeterea translatarum ecclesiarum nomine a monachis aut canonicis annuus census episcopis pendi debebat, quo de iure episcopi in translata bona constaret, *can.* 4. C.1. *q.* 3. Sic a monachis & canonicis adquisitae ecclesiae & decimae potius titulo administrationis, quam proprietatis tenebantur; bona enim ecclesiastica in eorum manibus naturam non mutarunt: atque ideo modica parte sibi delibata, reliquum in pauperes & vsus ecclesiasticos effundant oportet. V. Espen. *par. II. sect.* 4. *tit.* 2. *cap.* 5.

§. VIII. Iam vbi decimae laicis, monachis, aut canonicis concessae sunt, decimae *nouales* & *minutae* speciali titulo ecclesiae parochiali cedunt. Decimae nouales ab agro nouali dictae sunt, agri vero nouales in hac specie interpretibus plenius accipiuntur (*b*), atque ideo sunt agri de nouo ad culturam redacti, & porro agri culti, qui ex loci consuetudine fructus decimales non ferebant, noua vero

(b) Ager *noualis* iurisconsultis est terra praecisa, quae anno cessauit, *L.* 30. §.2. *D. de verbor. significatione*, & silua arboribus exstirpatis ad culturam redacta, *L.*3. §.2. *D. de termino moto*. Verum Innocentio III. ager noualis est *ager de nouo ad culturam redactus*; *de quo non exstat memoria, quod aliquando cultus fuerit*, *cap.*21. *ex. de verborum signific.* Sic descripsit agrum noualem pontifex in specie immunitatis decimarum a noualibus olim monachis concessa, ne latiori sensu acceptis noualibus, ecclesiae paroeciales grauarentur.

vero cultura ferunt. Nouales ita accepti si in paroecia fiant, eorum decimae speciali titulo pertinent ad ecclesiam parochialem, etsi ab antiquo laici, monachi, aut canonici decumani sint, *cap.* 29. *ex. de decimis*. Id iure cautum est, vt quam minimum iura paroeciarum laedantur: atque ita antiqua concessio ad decimas, quae tempore adquisitionis percipiebantur, restricta est. Iure quoque speciali decimae *minutae*, quae ex fructibus minoribus, veluti leguminibus, oleribus proueniunt, ad ecclesiam parochialem pertinent, etiam vbi maiores decimae ab aliis percipiuntur, ne multum damnum sentiant paroeciae, quibus cura animarum commissa est.

§. IX. Iure communi ecclesiastico decimarum praestatio christianis omnibus imposita est; debentur enim propter curam animarum, quam eis ecclesia exhibet. V. Gonzalez *in cap.* 4. *ex. de decimis*. Quin ad praediales decimas quotquot in paroeciae finibus praedia possident, etiam Iudaei, obligantur, *cap.* 16. *ex. de decimis;* decimae enim istae ex fundis debentur, & ex placitis decretalium in signum vniuersalis dominii Deo reseruatae sunt, *cap.* 26. *ex. eod.* Ceterum multi obligatione decimarum soluti sunt, vel praescriptione quadraginta annorum, *cap.* 4. 6. & 8. *ex. de praescriptionibus*, vel pactis conuentis, *cap.* 2. & 8. *ex. de transactionibus*, vel voluntaria remissione, *cap.* 23. *ex. de priuilegiis*, & in primis summi pontificis priuilegio (c).

§. X. Quicumque ad decimas obstricti sunt, eas sponte sua, praesertim ecclesiis parochialibus, exhibere debent; inde enim altaris ministri & pauperes aluntur. Et quidem decimae praediales non deductis expensis praestandae, industriales vero patiantur expensarum deductionem, *cap.* 26. & 28. *ex. de decimis*. Quod si ad decimas exhibendas christiani morosi sint, etiam per excommunicatio-

(c) Monachi ex iuris canonici principiis de terris & laboribus suis ad pendendas decimas tenentur; ex statutis enim monasticis non pascunt oues, sed pascuntur; atque ideo munera ad altare inferre tenebantur, *can.* 6. C. 16. *q.* 1. Sed iam non minus monachi, quam reliqui regulares primum ex parte, deinde in totum a pendendis decimis pontificum priuilegiis exemti sunt.

tionem cogi possunt, quod in decretalibus *cap.* 5. *ex. eodem* & in concilio Tridentino *sess. XXV. de ref. cap.* 12. statuitur. Sed decretum hoc Tridentinum nec alibi, nec apud nos receptum est: quid enim opus est ecclesiasticis censuris, vbi praesto esse possunt ordinarii iudices, qui reluctantes ad decimas cogant?

§. XI. Interim in tota hac decimarum materia recepti ecclesiarum mores seruandi sunt, nec ferme vllo in loco ex decretalium regula decimae penduntur: quod ius ab ipsis decretalibus alienum non est, *cap.* 20. *&* 32. *ex. de decimis*. Nimirum postquam parochiae rebus soli aliisque reditibus auctae sunt, sensim obligatio ad decimas decreuit, decimae praediales vrbanorum praediorum & personales in multis ecclesiis exoleuerunt, & obligatio ad decimas ad solos terrae fructus restricta est. Quin nec ex omnibus terrae fructibus, nec earum nomine decima pars soluitur, sed minor pars, prout locorum mores habent: quae pars etsi decima minor, adhuc decima audit. Et apud nos multis Regis nostri rescriptis ad Cameram Regalem, vbi parochi ex aliis reditibus congruam sustentationem habent, decimae abrogatae sunt; vbi vero congruam non habent, illius defectus ex decimis suppleri praecipitur.

§. XII. Praeter decimas etiam *primitiae* inter reditus ecclesiasticos relatae sunt. Nomine primitiarum veniunt primi rerum fructus, qui ecclesiae offerendi sunt (*d*). Inter christianos primitiae longe ante decimas receptae sunt, Orig. *contra Celsum lib. VIII.*, magis vero inualuerunt postquam ecclesiae patres eas etiam iure diuino deberi docere coeperunt. Spectabant autem primitiae primario ad gratias creatori reddendas, at inde etiam clerici viuebant, *can. IV. apostol.* Receptus in ecclesia primitiarum vsus diu stetit, earumque fata eadem, quae decimarum, fuerunt. Et in praesenti disciplina tum exiguntur, si id loci habeant consuetudines. CA-

(d) Antiquissimi instituti est etiam apud gentes, fructuum primitias Deo offerre & consecrare. Apud Iudaeos vero etiam ex diuino praecepto primitiae debebantur, earumque mensura moribus potius, quam ipsa lege praescripta erat. Hieronym. *in Ezechiel. cap. XLVI.*

CAPVT XXXIV.

De recto rerum eccleſiaſticarum vſu.

§. I. **R**Erum eccleſiaſticarum ciuile dominium alii tribuunt Deo, alii pontifici, alii clero, alii pauperibus, quas ſententias Franc. Sarmiento *de reditib. eccleſ. par. I. cap.* 1. expendit & explodit. Vera doctrina eſt, dominium bonorum eccleſiaſticorum eſſe penes eccleſias particulares., quibus bona addicta ſunt. Sane leges ciuiles, quarum auctoritate in ciuitate dominia continentur, *can.* 1. *D.* 8., collegio catholicae eccleſiae donari & relinqui permiſerunt. Quod ſi res eccleſiarum ſaepe dicantur *poſſeſſio* & *patrimonium Dei*, vel *Chriſti*, item *res* & *patrimonium pauperum*; verba iſta ita intelligi debent, quod eccleſiae, cuius Chriſtus caput eſt, oblatae ſunt, & quod in pauperum vſum impendi debent.

§. II. Quoniam vero finis eccleſiae eſt religionis exercitium, certe bona eccleſiarum in vſum religionis impendenda ſunt: atque hinc alendi, qui altari ſeruiunt; item miſeri & pauperes; eccleſiae aedificandae & conſeruandae, & vaſa & ſacra indumenta comparanda. Et primum quidem de rebus eccleſiaſticis clerici viuere debent; mancipati enim altaris miniſterio ex vniuerſitatis bonis viuere debent; quod ius apoſtolus 1. *ad Cor. IX. v.* 7. *& ſeq.* magnis argumentis adſeruit: *Quis militat ſuis ſtipendiis vmquam? quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat?* Et ante apoſtolum ipſe dominus dixit, vt apoſtoli, quos relictis rebus ſuis ad praedicationem euangelii miſerat, de euangelio viuerent, *dignus eſt operarius cibo ſuo*, vt apud Matth. *cap. X. v.* 10. dicitur, ſeu, *mercede ſua*, vt Lucas *cap. X. v.* 7. expreſſit.

§. III. Debentur autem clericis alimenta ex eccleſiae bonis propter ſeruitium eccleſiaſticum. Hinc illud decretalium, *beneficium datur propter officium*, *cap. vlt. de reſcriptis*

ſcriptis in 6. Seruitium vero, cuius ratione clerici ius habent ad victualia, eſt iuge miniſterium eccleſiaſticum ſecundum gradum, quem ſinguli in eccleſia obtinent: quod Chriſtus & apoſtolus expreſſerunt, ille exemplo operarii, hic militis, agricolae, paſtoris: operarii enim, milites, agricolae, paſtores integram ſuſtentationem non accipiunt, niſi continuas operas impendant. Et certe a mente eccleſiae & canonum longe abſunt, qui ſatis eſſe aiunt, vt clerici viuant de altari, ſi horas canonicas quotidie etiam priuatim recitent. Papae! quae foret iſta clericorum felicitas! parui temporis ſpatio horis canonicis impenſo operariorum nomen mererent? Puſilla pars totius clericalis officii eſt horarum canonicarum recitatio, & cum illo comparata ferme euaneſcit.

§. IV. Verum enimuero quamuis operariis & clericis ratione laboris merces debeatur, longe tamen inter vtroſque diſtat; nam merces operariis debita eſt pretium laborum, eiſque debet reſpondere, debita vero clericis eſt medium vitae ſuſtentandae, ne a ſacris functionibus auocentur. Gratis exhibere debent eccleſiae miniſtri, quod gratis acceperunt: & qui in ſacris miniſteriis impenduntur, labores extra commercium ſunt, nec pretio poſſunt aeſtimari. Si merces pretium laborum eſſet, res ſacrae in vile abirent mercimonium. Eſt haec doctrina ad evangelii normam exacta, & a patribus ſemper inculcata. Inſtar omnium ſit Auguſtinus *lib. de paſtorib. cap. II.*, *non redditur ſuſtentatio neceſſitatis a populo quaſi merces illis, qui ſibi in caritate ſeruiunt, ſed tamquam ſtipendium, quo, vt poſſint laborare, paſcantur.*

§. V. Summa autem moderatione clerici ad vitam ſuſtentandam bonis eccleſiaſticis vti debent: nam contenti frugali menſa, modeſtis veſtibus & commoda habitatione, nihil vlterius percipere poſſunt. Nefas profecto eſt in res ſuperfluas & vanas impendi Chriſti & pauperum patrimonium, & inde clericos genio indulgere. *Vt epiſcopus*, inquiunt patres Africani in *conc. Carthag. IV. can. 15.*, *vilem ſupellectilem & menſam & victum pauperem habeat, & dignitatis ſuae auctoritatem fide & vitae meritis quaerat.* Quae regula in multis aliis ſynodis confirmata, nouiſſime a Tridentinis patribus *ſeſ. XXV. de*

reſ.

ref. cap. 1. propoſita eſt, qui addunt, etiam reliquos beneficiarios pro gradus ſui conditione reditibus eccleſiaſticis moderate vti debere.

§. VI. Quamuis autem iure meritoque clerici altari ſeruientes, de altari viuant; tamen ſi iis ſatis ad vitam de rebus ſuis ſit, ceſſat ius ad vitam de altari ſuſtinendam: & in hac ſpecie poſſunt quidem retinere beneficia, ſed inde redactos fructus in pauperes & alios pios vſus tenentur erogare. Sane reditus eccleſiaſtici debentur clericis, non vt pretium laborum, ſed potius tamquam medium vitae ſuſtentandae; atque ideo ſi aliunde habeant ad vitam neceſſaria, qui poſſunt de altari viuere? Voluit quoque Chriſtus, gratis exhiberi omnia religionis officia, *gratis accepiſtis, gratis date:* in quod praeceptum ſicut non impingunt clerici pauperes, qui viuunt de bonis eccleſiaſticis, vt poſſint laborare; ita illud violare videntur clerici diuites, qui reditus eccleſiaſticos veluti pretium laborum ſibi vindicant. Item antiqui canones tum demum permittunt epiſcopo aliquid accipere de bonis eccleſiaſticis, *ſi indigeat*. *Can. apoſt. XLI.* conc. Antiochen. *can. XXV.* Concinunt patres, in primis Auguſtinus *epiſt. CLXXXV. ad Bonif.* vbi haec habet: *ſi pauperum compauperes ſumus, & noſtra ſunt* (bona eccleſiaſtica) *& illorum: ſi autem priuatim, quae nobis ſufficiunt, poſſidemus, non ſunt illa noſtra, ſed pauperum, quorum procurationem quodammodo gerimus, non proprietatem nobis vſurpatione damnabili vindicamus* (*a*).

§. VII.

(a) Sed quod canones & patres tamquam certum proponunt, plures ex ſcholaſticis negarunt, quorum doctrina eſt, clericos beneficiarios priuatis opibus inſtructos recte ſuis reditibus parcere, eoſque augere, interim vero de bonis eccleſiaſticis pro iure ſuo viuere. Indulget genio ſententia iſta, quid ergo mirum ſi per omnium ora volitarit? Praecipuum argumentum, quo nititur, ſunt ea diuina oracula, quibus edicitur, dignos eſſe operarios mercede ſua, & neminem ſuis ſtipendiis militare. Sed niſi mens laeua fuiſſet, facile potuiſſent obſeruare, non eadem ratione aeſtimandam mercedem operariis & ſacris miniſtris debitam. Illa verum laborum pretium eſt, haec vitae ſuſtinendae

§. VII. Pauperes quoque & miseri reditibus ecclesiae alendi & recreandi, immo potior eorum pars in hanc rem impendi debet. Siquidem quae maior religio Deo potest exhiberi, quam ipsum Christum in pauperibus induere & fouere? Item offerentium ea mens fuit, vt peccata sua eleemosynis redimerent, atque ideo oblationibus suis pauperes alerent & sustinerent. Hinc saepe patres adserunt, pauperum esse ecclesiae patrimonium; & ecclesia suis canonibus omni tempore edixit, patrimonium sacrum in pauperes erogandum, *can. apost. XLI.* conc. Antioch. *can. XXV.* V. Thomass. *de veteri & noua eccles. discipl. par. III. lib. 3. cap. 26. & seqq.* Quin adeo insederat ecclesiae, res ecclesiasticas pauperum esse, vt saepe in canonibus qui eas inuadunt, aut non recte procurant, *pauperum necatores* appellentur: quod thema Io. Launoius *de cura eccles. pro miseris cap. IV.* pluribus exornat. At dictu indignum! in tanta redituum ecclesiasticorum copia pauperes ferme sunt, qui minus participant.

§. VIII. Porro redituum ecclesiasticorum pars impendenda ad ecclesias exstruendas & reparandas, & ad vasa & sacra indumenta comparanda: quae omnia ad externum religionis cultum, quo christiani colliguntur, pietas augetur, & diuina beneficia christianis impertiuntur, necessaria sunt. Verum templa, vasa & sacrae vestes potius religione & pietate christianorum, quam magnificentia & splendore suo commendantur, Deoque placent. *Aurum sacramenta non quaerunt*, inquit Ambrosius *lib. II. de off. cap. 28.*, *nec auro placent, quae auro non emuntur.*

---

dae medium. Hinc in comparationibus illis operarii & militis cum sacris ministris tantum spectatur sustentatio laboranti debita, nec innuitur eodem iure vtramque censeri: quod recte Estius *in 1. ad Timoth. V. 18.* obseruat. Tum recte clerici divites suis diuitiis parcerent, & de altari iure viuerent, si merces fidis pastoribus proposita laboris pretium esset. Nec a contextu auulsam Christi sententiam oportet interpretari: non ante sententiam de alimentis Christus pronuntiauit, quam apostolos adduxisset, vt omnibus relictis potius exempla, quam praecones essent euangelicae paupertatis. Matth. *cap. X. 9. seq.*

tur. Ceterum vetus morbus est, quo ferme neglectis pauperibus in magnifica & aurea templa & pretiosa indumenta reditus ecclesiarum effunduntur: quos mores S. Bernardus *apol. cap. XI* merito exagitauit.

§. IX. Haec est natura redituum ecclesiasticorum, vt necessario in religiosos & pios vsus impendi debeant: quae natura semper eadem manet, quaecumque sit exterior procurandi forma, siue episcopi ipsi reditus omnes administrent, siue beneficiariis portio propria cesserit. Et certe etiam post instituta beneficia, quibus certi reditus singulis ministeriis perpetuo adnexi sunt, rerum ecclesiasticarum dominium penes ecclesiam remansit; genius clericatus idem est; seruitus Deo gratis & ex puro castoque corde impendi debet; & stipendia clericis debita non pretium laborum sunt, sed medium vitae sustentandae. Hinc etiam post instituta beneficia canones, decretales pontificum & saniores ecclesiastici scriptores edicunt, docentque, res ecclesiarum esse patrimonium Christi & pauperum, & clericos necessariis alimentis contentos esse debere. V. Espen. *par.II. sect.4. tit.1. cap.4. edit.Neapol.* Institutis beneficiis tantum mutata est exterior procurandi forma, & loco vnius episcopi tot emerserunt procuratores, quot beneficiarii.

CAPVT XXXV.

De rerum ecclesiasticarum procuratione.

§. I. Reditus omnes ecclesiarum totius dioecesis ex antiquis regulis in commune ecclesiae principis seu cathedralis aerarium confluebant, ex quo singulis etiam inferiorum ecclesiarum ministris alimenta praebebantur: quae disciplina per quinque & amplius saecula stetit. Bingham. *orig. eccles. lib.V. cap.6.* §.1. Sic in vnam massam conflati reditus ecclesiastici ab episcopo administrabantur. *Can. apost. XXXI.* conc. Antioch. *can.XXIV. seq.* Praeerat episcopus vniuersae ecclesiae, eique commissae

missae erant fidelium animae, res nempe pretiosiores, cui proinde iustum erat, vt cura & inspectio temporalium daretur. Procurabat autem episcopus res temporales *cum presbyterorum conscientia diaconorumque*, conc. Antioch. *can. XXV.*, ne procuratio ista esset sine testibus, & vt episcopus curarum parte leuaretur.

§. II. Quod vero episcopi & diaconi multis aliis curis erant implicati, vbi reditus ecclesiarum creuerunt, proprius minister, *oeconomus* dictus, institutus est, cui sub episcopo temporalium cura demandaretur. Conc.Chalced. *can. XXVI.* Eligebatur oeconomus ex propriae ecclesiae clericis vel per episcopum, vel per vniuersum clerum; electus vero episcopi nutu reditus ecclesiae administrabat. Quod si episcopus, aut metropolitanus oeconomum non crearet, a metropolitano aut patriarcha creandus erat. Conc. Nicaen. II. *can.* 11. Sed post instituta beneficia diaconorum & oeconomi auctoritas in procurandis bonis ecclesiasticis viuente episcopo ferme desiit.

§. III. Collecti autem reditus ecclesiastici ab episcopo diaconorum aut oeconomi ministerio in clericos, pauperes & alios vsus religiosos tribuebantur, idque *tamquam Deo intuente*, *can. apost. XXXVII.* Hinc ex communi arca singulis mensibus pecuniae clericis dabantur, esculenta vero singulis hebdomadis aut diebus pro cuiusque gradu & necessitate. Sed deinceps quod episcopi & ministri non bene fortasse tribuebant, saeculo quinto in ecclesia Romana inualuit, vt ex reditibus ecclesiasticis quatuor aequales partes fierent, quarum vna episcopo, altera toti clero, tertia pauperibus, quarta sacris vasis & instrumentis & fabricae ecclesiae cederet, *can.*27. *C.* 12. *q.* 2. Ab ecclesia Romana in alias Occidentis ecclesias mos tribuendi in quatuor portiones transiit; at ecclesia Hispaniensis tres partes faciebat, quarum vnam episcopus, alteram clerus, tertiam ecclesia ferebat, conc. Bracar. I. *can.*25., in qua procuratione si in tributum pauperes non veniant, pro certo tenendum est, episcopi partem etiam pauperibus suffecisse. Sed lapsu temporis, vbi instituta sunt beneficia, haec quadripartita distributio antiquata & sublata est.

§. IV. Quoniam vero episcopi morte, aut alias vacante sede regimen ecclesiae vacantis ad presbyterium de-

voluebatur; hinc etiam eius auctoritate siue diaconorum, siue oeconomi ministerio reditus temporales administrabantur. Conc. Chalced. *can.XXV.* Visitatores etiam episcopi, qui ad regendas ecclesias vacantes interim mittebantur, sollicitudinem habere debebant, vt res illarum integrae seruarentur, & distributiones more solito fierent, Greg. M. *epist.* 7. 19. 38.; etenim etiam sede vacante clericis alimenta erant tribuenda, & onera episcopatus sustinenda (*a*). In praesenti disciplina vbi capituli est fructus colligere, vnus pluresue oeconomi sede vacante constituuntur, qui interim rerum ecclesiae curam gerant, & futuro episcopo administrationis suae reddant rationem. Trident. *sess.XXV. de ref. cap.* 16.

§. V. Vetus abusio est, qua defunctis episcopis eorum spolia & ecclesiarum bona siue a clericis, siue a laicis diripiantur. Hinc inualuit regia ecclesiarum vacantium custodia, qua reges id curabant, vt canones seruarentur, vt institueretur oeconomus, vt prohiberentur praedae, & clerici consuetas sportulas acciperent, & reliqui prouentus incolumes successori seruarentur. Hincm. Remens. *ep. IX. cap.* 41. V. Thomass. *de vet. & noua eccles. discipl. par. III. lib.* 2. *cap.*54. Regia custodia in Gallia sub regibus secundae stirpis recepta erat: & apud nos etiam sub Nortmannis & Sueuis obtinuit. Et quidem initio *balliuis* (*b*) dederunt reges nostri, vt custodiam & curam spoliorum episcopalium bonorumque ecclesiarum vacantium haberent: & quoniam sibi commissa custodia balliui abutebantur, statuit rex Rogerius *const. peruenit tit. de administr. rer. eccles. post mortem praelati*, vt eam curam tres meliores fideliorésque clerici susciperent, qui necessaria ecclesiarum ministris tribuerent, reliqua vero in opus ecclesiae futuro episcopo, cui redderent rationes, reseruarent.

(a) Statuit synodus Chalcedonensis *cit. can. XXV.*, vt *reditus ecclesiae viduatae penes oeconomum integri reseruentur*. Sed id ita intelligendum est, reseruari futuro episcopo reditus omnes praeter eos, quos ad impendia necessaria & onera episcopatus tribuere oportebat, vt recte Zonaras obseruat.

(b) Balliui erant iudices in ciuitatibus & locis inferioribus.

rent. Sed deſiit regia eccleſiarum cuſtodia apud nos ſub regibus Andegauenſibus, tantumque hoc tempore eccleſiae cathedrales regiae nominationis vacantes ſub regia cuſtodia ſunt (*c*).

§. VI. Iam vero labentibus annis in multis eccleſiis, & praeſertim in Italia, reditus eccleſiarum & beneficiorum vacantium, (vt nunc nihil dicam de ſpoliis defunctorum beneficiariorum) qui ex canonum ſtatutis ad eccleſiam aut beneficiarium ſucceſſorem pertinebant, ad fi-

(c) Occaſione cuſtodiae ſaepe reges fructus eccleſiarum vacantium ſuos fecerunt; at inde id ius in pleriſque prouinciis euaſit ordinarium, inſtituta *regalia*, vt appellatur, qua fit, vt reges epiſcopatuum vacantium fructus percipiant, & beneficia ſine cura animarum ab epiſcopo conferri ſolita conferant, donec nouus epiſcopus inueſtituram bonorum eccleſiaſticorum a rege accipiat. Regaliae origo a feudis in eccleſias collatis repetenda eſt, quod Petrus de Marca *de concord. ſacerd. & imperii lib.VIII. cap.* 19. aliique recte obſeruarunt: quum enim in multis prouinciis feuda morte beneficiarii cum ſuis reditibus ad dominum redirent, & ab eo detinerentur, donec nouus vaſallus ſoluto reliuio inueſtituram a domino acciperet; eodem iure habita ſunt feuda in eccleſias collata. Ita coeperunt reges iure optimo frui reditibus feudorum, quae ad eccleſias vacantes pertinebant, & occaſione feudorum ceteros reditus, & ipſam beneficiorum ſine cura animarum collationem occuparunt: collatio enim beneficiorum pleriſque decretalium interpretibus veluti pars fructuum eccleſiae habebatur. Regalia ſaeculo decimo ſecundo in Gallia, Germania & Anglia obtinebat, eaque etiam vtebantur inferiores dynaſtae, qui feuda eccleſiis contuliſſent: at Fridericus II. in imperio illam aboleuit. In regno Siciliae regia cuſtodia eccleſiarum vacantium, non regalia obtinuit. Vſi ſunt regalia principes eccleſia non inuita, ſaltem in locis vbi *ex fundatione aut conſuetudine vigebat*, *cap.* ex diligenti *de iure patronatus in* 1. *collect. ap. Ant. Auguſt.*, *cap.* 13. *de elect. in* 6. Pertinebat primitus regalia ad eccleſias, quae feuda poſſidebant, at edicto Ludouici XIV. in Gallia ad omnes eccleſias cathedrales etiam feudis non auctas cum aliqua moderatione extenſa eſt: cui innouationi Innocentius XI. ſummus pontifex interceſſit, ſed Gallicani antiſtites pro bono pacis conſenſerunt. Ceterum perceptos fructus reges Galliae plerumque nouis epiſcopis concedunt.

scum pontificium deuoluti sunt : qui nouus adquirendi modus sub Ioanne XXII. incepit, conualuit vero & latius se se diffudit in schismate Auenionensi. Hinc *collectores* & *subcollectores apostolici* id etiam habuerunt in mandatis, vt reditus ecclesiarum & beneficiorum vacantium nomine pontificis occuparent, eique colligerent. Cedunt autem fisco pontificio fructus pendentes tempore vacationis, & qui ea durante proueniunt pro rata temporis, quocumque modo, praeterquam cessione, beneficia vacauerint, *bull. Iulii III. cum sit nobis* & *bul. dudum ex certis.* Et licet in Italiae regionibus, vbi erant apostolici collectores, beneficia tantum collationi pontificis addicta ex bulla Pii IV. fructus tempore vacationis fisco pontificio ferrent, *cap. 2. de reseruationib. in 7. decretal. Petri Matthaei ;* tamen in regno Apuliae ecclesiae & beneficia prorsus omnia, quocumque mense vacauerint, huic oneri subiecta sunt bulla Pii IV. apud Redoanum *de spoliis;* tantumque regia intercessione exceptae sunt ecclesiae cathedrales regiae nominationis & beneficia iuris patronatus regii & feudalis, quorum omnium fructus tempore vacationis successori cedunt : quo iure nunc vtimur.

CAPVT XXXVI.

De rebus ecclesiasticis non alienandis.

§. I. **E**Xpensae in vsus religiosos ante explicatos in casibus quotidianis non ex ipsis ecclesiarum fundis, sed potius ex fructibus faciendae sunt : etenim & legibus ciuilibus & sacris canonibus interdicta est rerum ecclesiasticarum alienatio, *L. 14. & 17. C. de sacros. eccles.*, *nouel. VII. cap. 1.*, conc. Carthag. v. *can. 4.*, conc. Agath. *can. VII.* Interest enim ecclesiae perpetuo possidere fundos, vnde clerici & pauperes viuunt, & religiosus cultus sustinetur. Spectat vero alienandi interdictum etiam ad monasteria & loca religiosa, quae nomine ecclesiae etiam intelliguntur, *cit. nouell. VII. cap. 1.*

§. II.

§. II. Nomen autem *alienationis* in hac caussa late accipitur, continetque non solum dominii translationem quouis titulo factam, sed etiam quemuis actum, quo reditus deminuuntur, aut ecclesia impeditur, quo minus re sua libere fruatur. Hinc res ecclesiasticae nec vendi, nec donari, nec permutari, nec in emphyteusim, nec in vsumfructum concedi possunt. Conc. Carthag. IV. *can.*32., *nouel. VII. cap.* 1. (*a*). Vetitum quoque est, res ecclesiasticas pignori aut hypotecae supponi, *L.* 22. *C. de sacros. ecclesiis*, & in feudum concedi. Porro nec licet de rebus ecclesiasticis transigere, *cap.* 2. *&* 8. *ex. de transactionibus:* nec seruos earum manumittere, *cap.* 3. *ex. de rebus ecclesiae alienandis*, nec praedia ad longum tempus, hoc est ad decem annos, locare. Et ex decretali Pauli II. nec vltra triennium res ecclesiarum locare licet, *extrauag. ambitiosae de rebus ecclesiae non alienandis inter communes:* quod ius multis in locis non seruatur.

§. III. Res autem ecclesiasticae, quarum vetita est alienatio, sunt illae, vnde annui reditus proueniunt, & quae vsibus ecclesiae perpetuo addictae sunt. Itaque vetantur alienari praedia omnia siue rustica, siue vrbana, & iura, item mobilia pretiosa Deo dicata, *L.* 22. *C. de sacrosf. ecclesiis*, *nouel. VII. cap.*1., *cap.*5. *ex. de rebus ecclesiae alienandis*. Nec alienari possunt rustica mancipia, *cit. cap.* 5., quibus de more Romanorum olim pleraeque ecclesiae ad sua praedia excolenda vtebantur. Arbores quoque grandes, vnde fructus annui proueniunt, & quae caedi non solent, non alienantur. Qua in re beneficiarii vsufructuariis similes sunt, qui fruuntur quidem fructibus arborum, at in locum demortuarum alias submittere tenentur. Zypaeus *in iuris nouo tit. de rebus eccles. non alienandis*.

(a) Canon sub nomine concilii Siluanectensis inter vetitas alienationis species recenset *conditionem*, *cap.*5. *ex. de rebus ecclesiae alienandis*. Sed quae species alienationis *conditio* est? Recte sentire videntur Ant. Augustinus & Cuiacius, qui eam vocem tamquam importune intrusam ab hoc canone explodunt, & quidem summa ratione, quod in Iustiniani *nouell. VII. cap.* 1., vnde hic canon desumtus est, desideratur.

§. IV. Quamuis autem bona ecclesiarum alienari prohibeantur, tamen ex iusta caussa & legitimis sollemnibus recte distrahuntur; nec enim natura sua sunt extra commercium, vt earum alienatio intrinsecus vetetur. Iustae autem alienationis caussae tres recensentur, necessitas, pietas, & vtilitas. V. Espen. *par.II. sect.* 4. *tit.*5. *cap.* 4. *edit. Neapol.* Et necessitas quidem facit, vt res ecclesiarum possint alienari, veluti si aere alieno prematur ecclesia, nec possit ex fructibus satisfieri. Item ex caussa pietatis res ecclesiasticae, etiam vasa initiata, alienantur, veluti si captiui redimendi sint, aut pauperes tempore famis alendi & recreandi, *cap.* 14 15. & 70. *C.* 12. *q.*2. Et demum propter vtilitatem bona ecclesiastica recte etiam distrahuntur, veluti si siluestria loca aut aedes ruinosae dentur in emphyteusim.

§. V. Ex legitima caussa factae rerum ecclesiasticarum alienationes tum ratae erunt, si sollemnibus per canones praescriptis celebrentur; sollemnia enim iuris ciuilis parum curantur. Et olim quidem ferme in synodo prouinciae decernebatur alienatio, *can.* 53. *C.* 12. *q.*2.; tum, quod synodi euasissent rariores, statutum est, vt alienatio totius cleri tractatu, consensu & subscriptione, atque episcopi auctoritate celebraretur, *can.* 52. *eodem*. Nomine cleri post canonicorum institutionem venit collegium, seu capitulum ecclesiae, cuius bona alienanda sunt, si illa collegium habeat: in monasteriis vero cleri vicem gerit monachorum conuentus. Quod si alienanda sit res ecclesiae, quae collegio caret, vsu receptum est, vt vnius episcopi inquisitione & decreto alienatio fiat. V. Rebuf. *in compend. alienat. rer. eccles.* Haec autem sollemnitas abrogata est Pauli II. decretali, qua statutum, vt rerum ecclesiasticarum alienationes *inconsulto Romano pontifice* non fierent, *extrauag. ambitiosae de rebus ecclesiae non alienandis inter communes*. Quod quidem ius apud nos receptum erat, secus in aliis christianis prouinciis. At rescripto Regis nostri XIII. Kal. Februarias an.CIƆIƆCCLXXVI. ad Cameram regalem dato, Regis esse dicitur videre, num contractus de alienandis rebus ecclesiasticis legitimi sint & vtiles, eosque probare.

§. VI. Quod si non ex iusta caussa & neglectis sollemni-

lemnibus iure canonico praescriptis, res ecclesiarum alienatae sint, alienatio irrita est, nihil iuris in accipientem transit, & licet quibuslibet ecclesiasticis alienata simul cum fructibus vindicare, *can.* 53. C. 12. *q.*2., *cap.* 1. *ex. de his quae fiunt a praelato sine consensu capituli*, *cap.* 6. *ex. de rebus ecclesiae alienandis:* item episcopi deponebantur, clerici vero, qui alienationi subscripsissent, anathemate feriebantur, *can.*8. C. 10. *q.*2., *cit. cap* 6.; at in extrauaganti Pauli II. etiam alienantes & recipientes excommunicantur. Ceterum in multis christianis prouinciis, praesertim in Gallia & Belgio, omissae sollemnitates non vitiant alienationem, modo ex iusta caussa facta sit, & ecclesiae vtilis habeatur. V. Espen. *par. II. sect.* 4. *tit.* 5. *cap.* 4. Quod si post alienationem rite factam appareat non leue damnum ecclesiae illatum, haec, non secus ac minor, poterit beneficio in integrum restitutionis vti, *cap.* 1. *ex. de in integrum restitutione*.

CAPVT XXXVII.

De natura & origine beneficiorum ecclesiasticorum.

§. I. HActenus bona ecclesiastica generatim considerauimus; nunc ea ipsa in partes tributa & singulis officiis perpetuo adnexa expendi debent; non quia bona sic tributa aliquam intrinsecam subierint mutationem, sed quia nouas loquendi formulas & exteriorem disciplinam a veteri multum diuersam induxerunt. Vox *beneficii*, quae ab iure feudali in ecclesiam translata videtur (*a*), denotat ius percipiendorum fructuum ex bo-

 nis,

(a) Agri fiscales, qui mediis saeculis a principibus pro seruitio militari & fide militibus dabantur, *beneficia* dici solebant, & Germanica voce *feuda*. Initio data sunt feuda ad vitam, postea euaserunt hereditaria, atque adeo certis familiis addicta. Iam

nis, quae singulis titulis & ministeriis perpetuo adnexa sunt, quod auctoritate ecclesiastica institutum clericis propter officium ad vitam adsignatur. Hac notione vocem beneficii interpretes iuris canonici intelligunt, & quidem vocis proprietati & ecclesiasticis monumentis conuenienter; at theologi eo nomine ipsum ecclesiasticum officium, cui reditus perpetuo adnexi sunt, intelligunt. Vtra definitio eligatur, quod spectat ad rei naturam, parum videtur interesse; etenim etiam canonistae intelligunt beneficii caussam esse sacrum ministerium.

§. II. Sic accepta beneficia posteriori aetate inualuerunt; nam etsi clericis semper ius fuerit, propter seruitium ecclesiasticum de altari viuere; tamen per plura saecula a communi aerario alimenta acceperunt (*b*). Exorta sunt ecclesiastica beneficia a partitione bonorum, eaque perpetua in singulos titulos & ministeria, quae partitio saeculo sexto in ecclesiis ruralibus fieri coepta, tum latius extensa est, sensimque eo ventum, vt etiam paroeciae vrbanae suos proprios reditus haberent (*c*).

§.III.

Iam vero bona ecclesiastica suis titulis perpetuo adnexa & pro ecclesiastico seruitio dari solita feudorum instar exhibere visa sunt, & hinc *beneficia* audierunt.

(b) Dum adhuc reditus omnes ecclesiae in commune administrabantur, episcopi veluti extra ordinem clericis vel remuneratione, vel humanitate praedia ecclesiastica, saepe non adeo magna, in vsumfructum concedebant. Conc. Agath. anno IↃVI. *can. XXIII.*, Conc. Aurelian. I. *can.* 23. Sic vero data praedia morte vsufructuarii vel finito concessionis tempore ad ecclesiam reuertebantur, *can.* 61. C. 16. *q.* I. Sed praedia ista proprie sic dicta beneficia non erant.

(c) Principio in Occidente saeculo sexto oblationes, quae fiebant ad altare, ecclesiis ruralibus addictae sunt, salua plerumque episcopis tertia aut quarta portione, *can.* 7. C. 10. *q.* I.; & paullo post iisdem ruralibus ecclesiis etiam stati ex fundis reditus adsignari sunt. Conc. Aurelian. III. *can.* 5. Semel recepti mores latius producti sunt, idque quod non semper ex fide bona procedebat communis aerarii procuratio; & quod commodius videbatur statos reditus paroeciis agrestibus adsignare, quam earum clericis ex communi penu, saepe tam longe posito, necessa-

§. III. Ita paullatim inualuerunt parochialia beneficia; at praebendae canonicales exortae sunt a partitione bonorum, quae a canonicis in commune possidebantur. Nempe vbi canonici in summa saeculi decimi confusione vitam communem reliquerunt, Christi patrimonium in varia frustula tributum est. Etenim in ecclesiis cathedralibus bona inter episcopum & collegium diuisa sunt, & hinc distinctio inter *mensam episcopi* & *capituli*, & inde ipsa mensa capituli cathedralis, vt & reliquorum capitulorum, abiit in tot partes, quot erant canonici, eorumque ministeriis perpetui reditus addicti sunt, quos ipsi perciperent. Sic vero tributi reditus *praebendae* nomen, quo in vita communi designabatur quotidianae victus praestationes canonicis dari solitae, retinuerunt.

§. IV. Iam tria sunt, quae beneficii ecclesiastici naturam constituunt: debet nimirum esse perpetuum, auctoritate ecclesiastica institutum, & dari propter sacrum officium, quorum vnum si desit, ecclesiasticum beneficium non dicitur. Et perpetuum quidem, hoc est quousque viuit beneficiarius, beneficium esse debet; beneficii enim datione ad certum ministerium in ecclesia obeundum beneficiarii vocantur, quae addictio natura sua perpetua est: atque ideo perpetuum stante ministerio, etiam ius ad proventus perpetuum sit, oportet. Qua in re datio beneficii respondet ordinationi, quae ordinatos clericos perpetuo suis titulis, vnde accipiebant victualia, adscribebat. Hinc ex communi sententia beneficia ecclesiastica dici non possunt *laicales capellaniae* & *legata pia*; nam etsi obligent ad missarum celebrationem, aut ad aliud sacrum officium; tamen non sunt perpetua, vtpote quae pro arbitrio conferuntur & auferuntur.

§. V. Porro non est beneficium, nisi accedat aucto-ritas

cessaria praeberi. Et profecto quaelibet agrestis ecclesia nono saeculo suis propriis decimis & fundis erat instructa, *can.* 25. C. 23. *q.* 8. Sed hac aetate ecclesiae vrbanae antiquam seruabant disciplinam, quae & ipsa tandem desueuit, & proprii stabilesque reditus non minus ruralibus, quam vrbanis paroeciis perpetuo adnexi sunt.

ritas episcopi, aut pontificis, qua illud in titulum erigatur atque excitetur. Conflatur beneficium ex iure ad prouentus & sacro officio: quum vero reditus ecclesiastici, & multo magis sacra ministeria, nisi ex ecclesiae auctoritate nequeant dispensari; fit profecto, vt nullum intelligatur beneficium, quod ecclesiastica auctoritate non constituatur & fundetur. Hinc *laicales capellaniae* & *legata pia*, quae episcopi auctoritate in beneficium non attolluntur, mera stipendia aut eleemosynae sunt, etsi ex voluntate testatoris in perpetuum dentur.

§. VI. Quod tertio loco ad naturam ecclesiastici beneficii requiritur, est, vt detur propter sacrum officium; nec enim alio iure licet clericis de altari viuere, quam quod altari seruiunt. Nomine sacri officii etiam in noua disciplina venit iuge seruitium in functionibus beneficiario demandatis, ratione cuius operarius dici queat, & pastor seu cooperator in ecclesia administranda. Innoc. III. *lib. I. epist.*82. Trident. *sess. XXI. de ref. cap.* 3. V. Espen. *de offic. & institut. canonic. par. I. cap.* 2. Et si tempus a diuino ministerio vacuum superest, illud orationi, lectioni scripturarum & canonum, & bonis piisque operibus impendendum est. Hinc manifesti erroris conuincuntur, qui officium beneficiariorum censent esse horarum canonicarum recitationem. Nata videtur portentosa ista sententia ex vulgato illo, *beneficium datur propter officium:* nam nomine *officii* ex vulgari sensu horas canonicas interpretati sunt.

§. VII. Ex veteris disciplinae regulis beneficia ordinationi adhaerebant, eamque consequebantur, nec seorsum dabantur ordines & ius ad prouentus ecclesiasticos, sed ius ad prouentus ordinationi inesse censebatur. Verum temporis lapsu nexus ille inter ordinationem & ius ad prouentus abruptus est, & ordinatione quidem tantum data potestas ad sacra obeunda, beneficiis vero officia cum suis reditibus perpetuo demandata: quae diuisio in summa saeculi decimi confusione primum exorta, & inde sensim recepta, disciplinae ecclesiasticae mutationem & ruinam promouit. Inde aucta res canonica, nimirum exortae variae beneficiorum diuisiones, multae conditae regulae, quae ius collationis, modum, formam, aetatem

tem & qualitatem beneficiariorum stabilirent: quae omnia in veteri disciplina cessabant, tantumque antiqui canones de sacris ordinationibus & ordinandorum qualitatibus statuebant. V. Duaren. *de sacr. minister. lib. II. cap.* 3. Inde ordines, qui ius non dabant ad prouentus, contemtui fuerunt; contra magni facta beneficia. Inde multi sine beneficio ordinati, & numerus clericorum vagantium & inertium creuit.

§. VIII. Quod vero varii generis sunt ecclesiastica officia, quibus perpetuo reditus cesserunt; varium quoque oportet esse genus beneficiorum. Principio alia sunt maiora, alia minora. Maiora dicuntur, quibus gradus primores in ecclesia cum cura animarum & sacra iurisdictione adhaerent, qualia beneficia obtinent summus pontifex, patriarchae, archiepiscopi, episcopi, abbates cum quasi episcopali potestate. Ceterum *beneficii* nomine generatim sumto beneficia maiora non veniunt, immo nec ipsa *dignitatis* voce, quum sint dignitatum apices.

§. IX. Minora beneficia censentur reliqua omnia ecclesiastica & monastica officia, quibus proprii stabilesque reditus adhaerent, cuius generis sunt dignitates, personatus, paroeciae, & beneficia simplicia: quamuis dignitates relatione ad cetera minora inter maiora censeantur. Dignitas stricte ita dicta est beneficium, cui sub episcopo proprii reditus & iurisdictio insunt. Variant autem in numero & o[illegible] dignitatum ecclesiarum instituta, immo in vna ecclesia canonicatus seu merum officium est, quod alibi dignitas reputatur: cuius varietatis ratio inde petenda est, quod dignitates potius vsu & fundatione, quam generali ecclesiae decreto inualuerunt. V. Espen. *par. II. sect.* 3. *tit.* 1. *cap.* 2. *edit. Neapol.* Ceterum moribus hodiernis reuocata ad episcopos ferme omni spirituali iurisdictione, iacent in plerisque ecclesiis dignitates, tantumque nomen & nobiliores sedes in choro retinent; & hinc *ventosae* & *inanes* audiunt. Fagnan. *ad cap.* ad haec *ex. de praebendis*.

§. X. Vox *personatus* in pontificum decretalibus aliquando eadem est ac dignitas, *cap.* 8. *ex. de constitutionibus, cap.* 8. *ex. de rescriptis*; at in specie *personatus* nomine intelligunt interpretes beneficium, cui aliqua praeemi-

minentia sine iurisdictione inest, veluti in choro sedes nobilior *(d)*. Ceterum in materiis, quas dicunt *odiosas*, nomine generali beneficii dignitates & personatus non veniunt.

§. XI. Inter minora beneficia censentur, quae *curata* & *simplicia* vocari solent. *Curata* sunt, quae animarum curam in foro interiore habent adnexam, qualia sunt paroeciae. *Simplicia* curam animarum non habent, sed beneficiarii aliter diuinae rei incumbentes, officio suo satisfaciunt, qualia sunt canonicatus & capellaniae perpetuae ecclesiastica potestate excitatae. Verum praebendae canonicales etsi inter simplicia beneficia habeantur, accedunt tamen ad dignitates, *cap.* 11. *de rescriptis in 6.*, & in odiosis simplicium beneficiorum nomine non veniunt. Alio quoque sensu saepe sumitur simplex beneficium, pro eo nempe, quod adsiduitatem non requirit.

§. XII. Porro beneficiorum alia sunt *saecularia*, alia *regularia*. Saecularia sunt, quae spectant ecclesiasticum ministerium stricte sic dictum, quo monastica officia non continentur: dictaque sunt *saecularia*, non quod laicis conferri possint, sed quod regularibus opponantur. Regularia sunt, quae monasticam disciplinam spectant, aut quae per monachos regi consueuerunt. Hinc abbatiae & reliqua omnia officia claustralia suis propriis donata reditibus

(d) Vox *personatus* a personis videtur deriuata: erant vero *personae* Gallorum lingua presbyteri vicarii, qui ecclesiis, quae monachis & canonicis erant addictae, modico prouentu, sed titulo & magna fructuum parte penes illos remanente, inseruiebant, *can.* 4. C. 1. *q.* 3. Itaque personatus erat ecclesia seu beneficium, cuius cura vicariis committebatur: tantumque differebant a ceteris beneficiis, quod duplici beneficiario donabantur, quorum vnus titulum, itemque opimam fructuum partem habebat, alter vero sub nomine *personae*, seu vicarii modico prouentu officium sustinebat. Et reapse in antiquiis monumentis personatus modo ad eos, quibus titulus ecclesiae seu officii adhaeret, modo ad personas refertur, *cap.* 4. *ex. de filiis presbyterum* & *cap.* 6. *de praebendis in 6.*; sed interpretes nostri vnam personatus speciem definiunt, eum scilicet, qui penes tituli possessorem residet.

tibus regularia beneficia ſunt: & praeterea cenſentur etiam regularia, quae habent quidem officium eccleſiaſticum, ſed per monachos regi conſueuerunt (*e*). Adquiſita vero ſunt monachis ſaecularia iſta beneficia vel fundatione, vel incorporatione, quod nempe monaſteriis adnexa ſunt, vel quadraginta annorum praeſcriptione.

C A P V T XXXVIII.

De beneficiariorum adſiduitate.

§. I. ADſiduitas in beneficiis, quae *reſidentia* dici conſueuit, eſt continua in loco beneficii praeſentia, vt beneficiarii iniuncta ſibi munera per ſe poſſint exercere. Ita non mera eſt localis & deſidioſa praeſentia, ſed laborioſa. Trident. *ſeſ. VI. de ref. cap.* 1. Et profecto ſententia eccleſiae non longe diſtant ab abſentibus epiſcopi & beneficiarii praeſentes, qui ſibi iniuncta onera parum curant, reditibus colligendis & ſaeculi curis praecipue intenti, *cap.* 2. *ex. de translatione epiſcopi*.

§.II. In veteri diſciplina, qua ius percipiendi ab eccleſia alimenta ordinationi erat adnexum, clerici omnes vna & perpetua morandi in eccleſiis ſuis lege tenebantur, vt iuge impenderent officium. Thomaſſ. *de vet. & noua eccleſ. diſcipl. par. II. lib.* 1. *cap.* 1. *ſeqq.* Sed deinceps vbi ab ordinatione beneficia diſtracta ſunt, haec, non ſecus ac ordinatio, beneficiarios eccleſiis ſuis perpetua immorandi lege adſtrinxerunt. Beneficia dantur propter eccleſiaſtica miniſteria, quae beneficiarii in ſuis eccleſiis per ſe

(e) Vtriuſque generis regularia beneficia ex lapſa monachorum diſciplina originem habent ſuam; nec enim ſatis congruit monaſticae diſciplinae, vt clauſtralia officia ſuis propriis reditibus ab arca communi diſtinctis aucta ſint; nec proprium eſt monachorum eccleſiaſtica officia & ſpiritualem curam extra clauſtrum exercere.

se explere tenentur. Obligant vero ex generali canonum regula ad praesentiam beneficia omnia, *cap.3. ex. de clericis non residentibus;* nam singula dantur propter ecclesiasticum ministerium, quod vicaria alterius opera non recte impletur. Thomass. *loc. cit. lib. 3. cap.* 34. Quae enim officia industriam personae requirunt, qualia sunt ecclesiastica, non recte per vicarium impleri possunt; nam & inter artifices longa differentia est & ingenii & naturae & doctrinae & institutionis, quod recte iurisconsultus obseruat, *L. 31. D. de solutionibus*.

§. III. Intrinseca quidem est omnibus beneficiis adsiduitas, at in summa saeculi decimi confusione paene omnis defecit, iamque saeculo vndecimo ecclesiae ferme omnes a suis pastoribus erant derelictae. Vbi primum eodem saeculo inclinante a tanta calamitate ecclesia coepit respirare, canones condidit, qui beneficiarios, immo clericos omnes, ad adsiduitatem compellerent. V. Thomass. *loc. cit. cap. 6. & 34.* Sed vlcus alte insederat, nec totum simul cedebat curationi: ac proinde curae interim fuit malis exitialioribus mederi, dilata minorum morborum curatione. Ergo conditi canones, qui in parochiis, dignitatibus & praebendis canonicorum omnino restituerent iuberentque adsiduitatem, silentio omissis reliquis beneficiis, *cap.3. ex. de clericis non residentibus, cap. 5. & 38. ex. de praebendis, cap. 9. ex. de concess. praebendae;* non quod ecclesia sentiret, reliquos beneficiarios ecclesiis suis recte abesse, sed quod maiora mala in primis curare oportebat.

§. IV. Interim hoc de adsiduitate reliquorum beneficiorum silentio, tolerantia & impunitate sensim post Alexandrum III. inualuit, paroecias, dignitates & canonicatus ad adsiduitatem obligare, non vero reliqua inferiora beneficia, quae propterea *simplicia* dicta sunt. Nouitas ista sub Gregorio IX. iam recepta erat, *cap. vlt. ex. de clericis non residentibus*, magisque deinceps firmata est sententia illa, quae officium in beneficiis horarum canonicarum recitationem etiam priuatam interpretatur. Ita inualuit distinctio beneficiorum *compatibilium* & *incompatibilium*, vt vocantur. Deinceps iamdiu receptam disciplinam de non necessaria adsiduitate in simplicibus beneficiis

ciis Tridentini patres, *sess.VI. de ref. cap.4.* & *sess.XXIV. de ref. cap.* 17. retinuerunt, seu potius tolerarunt, nam Tridentina doctrina est, clericos omnes ecclesiis suis perpetuo adscribi, *sess. XXIII. de ref. cap.* 16.

§. V. Interim aliquando ex iustis probatisque caussis licet beneficiariis, qui adsidui esse iubentur, extra suas ecclesias versari, & quidem sine culpa. Et sane canonici possunt ecclesiis suis abesse aut propter episcopi seruitium in iis, quae spectant ad ecclesiam, *cap.7. ex. de clericis non residentibus*, modo non sint vltra duos, *cap.15. ex. eodem*, aut propter scientiarum sacrarum studia, *cap. 12. ex. eodem, cap.vlt. ex. de magistris.* Porro breuis absentia etiam sine legitima caussa impunis est, quin etiam vacat culpa, si ex caussa probabili sit: qua ratione per regulas Tridentinas *sess. XXIV. de ref. cap.* 12. licet canonicis trium mensium spatio ecclesiis suis abesse: quod intelligendum, si ex honesta & probabili caussa absentia contingat; nec enim facile credendum, synodum genio canonicorum indulgere voluisse. V. Espen. *par.I.tit.7.cap.9.*

§. VI. Aduersus beneficiarios in ecclesiis suis non adsiduos poenae canonicae locum habent. Iure decretalium beneficiarii vltra sex menses ecclesiis suis absentes beneficii priuatione, suspensione, aut excommunicatione plectuntur, *cap.11. ex. de clericis non residentibus*, liberumque est ordinario antistiti, vel ab excommunicatione vel suspensione incipere, & tandem contumacem beneficio spoliare, vel posthabita excommunicatione priuationem beneficii decernere. Gonzalez *in cit. cap.* 11. Parochi & alii beneficiarii, quibus cura animarum commissa est, si vltra duos menses & sine licentia episcopi absint, fructus suos non faciunt, & ex contumacia tum intentatis censuris, tum denique beneficii priuatione puniuntur. Trident. *sess. XXIII. de ref. cap.* 1. Et canonici, qui vltra tres menses ecclesiis suis absuerint, primo anno media parte redituum exuentur, altero omnibus spoliabuntur; & si ne tum quidem ecclesiae suae se reddant, rigore canonum coërcentur. Trident. *sess.XXIV. de ref. cap.12.*

CA-

CAPVT XXXIX.

De vetita beneficiorum multitudine.

§. I. VNum eodem tempore clericum duabus ecclesiis adscribi vetus disciplina non patiebatur, conc. Chalced. *can. X.* Nicaen. II. *can.* 15., nec enim vnus idemque clericus poterat eodem tempore duabus ecclesiis inseruire, & praeterea clerici duas ecclesias inhiantes sacrum ministerium in turpem quaestum vertebant. Postquam beneficia seorsum ab ordinatione conferri coepta sunt, etiam interdictum est, ne plura simul beneficia darentur; beneficium enim datur propter officium, quod per se quisque debet implere; atque ideo in eadem ecclesia, multo magis in diuersis, vetatur quis plura habere beneficia. Porro qui plura obtinent beneficia, stipendia pluribus ministris addicta vsurpant, *cap.*3. *ex. de cleric. non residentibus*, & sacrorum ministrorum numerum imminuunt, *extrauag.* exsecrabilis *de praebendis inter communes.* Et recte obseruat S. Thomas *quodlib. IX. q.* 7. *art.*11. multitudinem beneficiorum vni datorum non esse ex actionibus indifferentibus, sed intrinsecam continere malitiam.

§. II. Sed lapsa saeculo nono & sequenti ecclesiastica disciplina plura simul vni beneficia data sunt, erantque multi saeculo decimo secundo, qui *vix ecclesiarum suarum numerum cognouerant*, quod Petrus Blesensis *lib.I. in Iob.* testatur. Interim vbi primum a calamitate & confusione decimi saeculi ecclesia respirauit, vidit operosum esse integram disciplinam restitui. Ergo curae praesertim fuit, exitialioribus malis primum mederi, in futurum dilata minorum morborum medicina. Hinc synodus Lateranensis sub Alexandro III. duas dignitates, aut duas paroecias deinceps simul obtineri vetuit, & quidem ea addita poena, vt accipiens caderet secundo beneficio, dans vero largiendi potestate priuaretur, *cap.* 3. *ex. de clericis non residentibus*.

§.III.

§. III. Sic vetita beneficiorum pluralitas ecclesiae parum profuit, siue clericorum delinquentium multitudine, siue quod beneficiarius non ipso iure cadebat secundo beneficio contra canones accepto. Itaque Innocentius III. in concilio generali maiori cura emendandis abusionibus incubuit, statuitque, vt nullus duas simul paroecias, aut dignitates, aut personatus obtineat, ipsoque iure cadat primo beneficio, qui alterum sine venia sedis apostolicae consequatur, *cap.* 28. *ex. de praebendis*. Qua eadem ratione praebendarum coaceruatio vetita est, *cap.* 9. *ex. de concess. praebendae*.

§. IV. Hisce decretis singularitas & adsiduitas dignitatum, paroeciarum, personatuum & praebendarum restituta est, silentio praetermissis reliquis minoribus beneficiis, non quod ecclesia probaret, simul reliqua beneficia coaceruari, sed quod tempori tantisper cedendum erat, & grauiora mala primum curare oportebat. Interim eo ecclesiae silentio & antistitum negligentia inde natum est dogma, dignitates, paroecias, personatus & canonicales praebendas ad adsiduitatem obligare, reliqua vero minora beneficia ad praesentiam non adstringere, & propterea posse inuicem vel cum illorum vno coaceruari: quae doctrina aetate Gregorii IX. vsu probabatur, *cap.vlt. ex. de clericis non residentibus*. Ita nata est partitio beneficiorum in *singularia*, & *coaceruata*, seu vt habent vulgares loquendi formulae, in *incompatibilia*, & *compatibilia* (*a*). Quae doctrina deinceps in ecclesia magis tolerata, quam probata est.

(a) Plerique interpretes *incompatibilia* beneficia talia esse docent vel ratione tituli, vel ratione retentionis. Singularia primi generis vacant ipso iure per alterius adeptionem, qualia sunt duae parochiae, duae dignitates, duo personatus; item duo beneficia eiusdem similisque functionis in eadem ecclesia, quae vocant *vniformia in eodem tecto*, veluti duo canonicatus. Singularia secundi generis non vacant ipso iure per alterius adeptionem, sed beneficiarius debet alterutrum optare, alioquin altero per superiorem exuetur, qualia sunt canonicatus in diversis ecclesiis, & beneficia difformia in eadem ecclesia.

§. V. Quis vero crederet? etiam post Innocentium III. coaceruatio dignitatum, paroeciarum & praebendarum frequenter obtinuit, idque siue negligentia, siue fraude antistitum, quibus instaurata disciplina magis curae esse debuisset. Sane admodum frequentes fuerunt pontificiae indulgentiae, vt plurimum sine caussa concessae, ad obtinenda plura singularia beneficia. Eo quoque contulerunt fictae commendae, quae saepe in perpetuum gratia beneficiariorum datae sunt, vt vnum beneficium commendatione, alterum titulo possent retinere. Conc. Salmuriense anno CIƆCCLIII. *can. XXVII.* Rursus alii vicariae specie seu titulo alia aliis coaceruata adquirebant beneficia, nam vbi dignitate aliqua aut paroecia aucti erant, alteram siue dignitatem, siue paroeciam cum opima fructuum parte sub vicarii nomine sibi dari curabant, non vero titulum, qui cum modico prouentu alteri concedebatur. Vnita quoque sunt in vnum plura singularia beneficia non bono ecclesiae, sed beneficiariorum, vt quae beneficia distracta habere non poterant, ea inuicem vnita ad vitam possiderent.

§. VI. Quo tempore Tridentina synodus indicta est, multa beneficia singularia, etiam maiora, alia aliis congesta possidebantur. Hinc his malis medendis synodus intendit atque in primis vetuit, plures deinceps vni conferri ecclesias parochiales, aut alia singularia beneficia, reprobatis inuolucris illis *vnionis ad vitam* & *commendae perpetuae*. Trident. *sess. VII. de ref. cap.* 4. Inde sanctiori edito decreto statuit, vt vnum vni beneficium siue in titulum, siue in commendam deinceps conferatur, nisi ad honestam sustentationem vnum non sufficiat, quo casu secundum conferri permisit, modo vtrumque adsiduitatem non requirat. Trident. *sess. XXIV. de ref. cap.* 17. Ergo etiam ipsa simplicia beneficia, quae alendo beneficiario sufficiant, singularia & *incompatibilia* euaserunt. Nihil vero statuit synodus, quinam reditus ad honestam beneficiarii sustentationem sufficiant; at in compertis est, eam debere esse modestam & frugalem. Ceterum moribus praesentibus nulli intenditur controuersia, quod duo possideat beneficia, quorum vnum aut ambo maximi reditus sint, modo vtrumque adsiduitatem non requirat.

V. Espen.

V. Espen. *par. II. sect. 3. tit. 3. cap. 3. edit. Neapol.*

§. VII. Iam vt plura singularia beneficia ab vno obtineantur, necessaria est superioris venia, qua canones relaxentur. Moribus praesentibus superior iste est tantum summus pontifex, etsi in veteri disciplina etiam episcopi ad habenda plura beneficia indulgentiam concederent. Altesserra *in cap. 28. ex. de praebendis.* Venia autem concedi non debet, nisi ex necessaria & vtili in ecclesiam caussa, qua incommoda ex coaceruatione beneficiorum compensari possint; nec enim summus pontifex dominus est ministeriorum & prouentuum ecclesiae, sed potius fidelis dispensator (*b*). Quoniam vero indulgentia ista canonibus aduersatur, hinc stricte accipienda est, nec a casu ad casum recte producitur: & tum recta erit, si omnia ex fide bona exponantur. Indultas vero venias tenentur beneficiarii petentibus episcopis exhibere, quibus integrum est eas expendere, & minus legitime impetratas reiicere, *cap. 3. de offic. ordinarii in 6.* Trident. *sess. VII. de ref. cap. 5.*

§. VIII. Qui plura singularia beneficia sine legitima indulgentia obtinent, decreto synodi Lateranensis sub Alexandro III. secunda dignitate seu paroecia exuendus erat, *cap. 3. ex. de clericis non residentibus;* at canone Innocentii III. in concilio generali cadit *ipso iure* prima paroecia, seu dignitate, seu personatu, qui alterum singulare consequitur beneficium, *cap. 28. de praebendis.* Vacatio autem ipso iure non collatione alterius singularis beneficii, sed potius pacifica possessione inducitur: & pacifica

(b) Hinc recte docent saniores theologi & canonistae, apud Deum tutos non esse, sed tantum fori externi poenas euitare, qui ex minus idonea caussa obtinent plura beneficia. Conf. Espen. *par. II. sect. 3. tit. 3. cap. 5. edit. Neapol.* Sane licet qui indulgentiam concedit, expendere debeat, an idonea subsit caussa; tamen ille, qui petit minus iustam indulgentiam, est caussa iniquitatis, & vtitur permissa iniquitate. Et acute S. Bernardus *epist. VII. n. 9.* clericis, qui plura beneficia iuste possidere credebant ob veniam concessam, reponebat, *vtinam non licentiam quaesiissetis, sed consilium, idest, non vt liceret, sed, an liceret.*

cifica possessio tum censetur, si nulla lis in iudicio de beneficio mota sit, nullisque molestiis de facto turbata fuerit, aut si per beneficiarium steterit, quo minus pacifica foret. Porro alterius beneficii possessionem adepto ad duos vsque menses prioris retentio conceditur, vt possit experiri, an molestiae superueniant. Quod si post pacificam possessionem beneficiarius vtrumque retinere praesumat, etiam alterum amittet, & ad sacros ordines suscipiendos & alia beneficia inhabilis euadit, *cit. cap.* 28., *extrauag.* exsecrabilis *de praebend. inter communes*. Interim interpretum sententia vacatio ipso iure ferme locum habet in beneficiis, quae dicuntur *incompatibilia* ratione tituli, nam quae talia sunt retentione, demum sententia iudicis vacare dicuntur.

CAPVT XL.

De beneficiorum collatione.

§. I. Collatio beneficii, quae etiam dicitur *donatio* & *institutio*, est datio vacantis beneficii ab eo facta, qui eius dandi habet potestatem. Quod si collatio collegio canonicorum competat, vocari solet *electio*, quae si nulla indiget superioris confirmatione, beneficium dicitur *electiuum collatiuum*; si vero a superiore confirmanda est, *electiuum confirmatiuum*. Quoniam vero collatores non semper pro libertate sua beneficia donant, sed aliquando ratione iuris alterius certis personis ab alio praesentatis conferre debent; hinc collatio est aut libera, aut minus libera, quarum illa *collatio* stricto sensu, haec *institutio* itidem stricto sensu appellatur.

§. II. Collatio beneficiorum, vbi seorsum ab ordinatione facta est, veluti pars voluntariae iurisdictionis haberi coepit, qua ecclesiastica ministeria dispensantur. Origine vero sua pertinet ad episcopos; episcopi enim non minus sunt ministeriorum Dei, quam redituum ecclesiasticorum dispensatores & procuratores. Eodem ordinario iure in

suis

suis ecclesiis conferunt beneficia praelati inferiores, qui quasi episcopalem habent iurisdictionem, *cap. vlt. ex. de institutionibus*, *cap. 3. de officio ordinarii in 6.* Verum episcopi auctoritate senatus ecclesiastici seu collegii canonicorum matris ecclesiae beneficia conferebant, *cap. 4. ex. de his, quae fiunt a prael. sine consensu capituli:* qua in re elucent antiqui mores.

§. III. Sancta haec ex communi senatus consilio beneficia conferendi ratio pro maxima parte labefactata est, postquam beneficia seorsum ab ordinatione collata sunt: iamque inter clericos emerserunt alii ordinarii collatores, variique in variis ecclesiis inualuerunt mores. Sane in multis locis praebendas & canonicatus ecclesiae cathedralis solus episcopus, contra alibi solum canonicorum collegium, *cap. 31. ex. de electione*, alibi episcopus simul & collegium conferunt, *cap. 15. ex. de concess. praebendae* (a). Praebendas quoque ecclesiarum collegiatarum vel solus episcopus, vel capituli praeses pro varietate locorum confert. Porro ipsi archidiaconi etiam iure conferendi beneficia aucti sunt, *cap. 15. ex. de officio delegati*, *cap. 7. ex. de praebendis*. Sed vicarius generalis beneficia non confert, nisi id ab episcopo ei specialiter committatur, *cap. vlt. ex. de officio vicarii in 6.*, tantumque a patronis praesentatos pro iure suo potest instituere.

§. IV. Quamuis collegium canonicorum ecclesiae cathedralis sede vacante episcopalem habeat iurisdictionem; non tamen confert beneficia, quae ad liberam solius episcopi collationem pertinent, *cap. 7. ex. de rescriptis*, *cap. 2. ex. ne sede vacante aliquid innouetur;* collatio enim beneficiorum moram ferre potest; & in interregno qui gubernant, ea differre debent, quae sine damno dif-

 ferri

(a) Vbi episcopus & canonici simul beneficia conferunt, etiam varii sunt mores: nam concurrit episcopus vel vt merus canonicus, *cap. 15. ex. de concess. praebendae*, vel tamquam collegii moderator & praeses, vel aequali potestate: quo posteriori casu episcopi suffragium totius collegii suffragio aequivalet.

ferri possunt (*b*). Sed capitulum sede vacante recte confert beneficia, quae coniunctim ad episcopum & capitulum pertinent; & multo magis confert beneficia, quorum collatio viuente episcopo ad solum capitulum pertinebat, sicut etiam pro iure suo praesentatos a patronis instituit.

§. V. Iam collatio beneficiorum, vbi ab ordinatione seiuncta est, fit peculiari actione, qua collator voluntatem suam declarat, se huic aut illi tribuere beneficium: idque etiam nudis verbis fieri potest. Et quoniam voluntas collegii canonicorum ex maiori suffragiorum numero censetur; hinc beneficia *electiua collatiua* per electionem communibus electionis regulis adstrictam conferuntur; forma enim *cap.* quia propter *ex. de electione* tantum locum habet in eligendis praelatis, quorum morte ecclesia vidua censetur. Ceterum receptis moribus collationes fieri, aut probari nequeunt sine litteris, nec beneficiarii solent in possessionem beneficiorum immitti, nisi litteras collationis exhibeant.

§. VI. Beneficia vbi vacauerint, intra certum tempus conferenda sunt, ex diutina enim vacatione multa in rem ecclesiasticam incommoda promanant. Et quidem dignitates capitulorum, paroeciae & omnia minora beneficia sex mensium spatio conferenda sunt, *cap.* 2. *ex. de concess. praebendae*, tribus vero mensibus episcopatus & maiores dignitates regulares, *cap.*41. *ex. de electione*. Semestre autem istud a die scientiae vacationis computatur, & praeterea non currit, si iusto impedimento siue iuris, siue facti collator cessauerit, *cap.* 5. *ex. de concess. praebendae*.

§. VII. Quod si stato tempore collatores non conferant beneficium, pro ea vice collatione cadunt: & si collatio pertineat ad capitulum, deuoluitur ad episcopum, contra ad capitulum, vbi solius episcopi est conferre: & si v-

(b) Vulgo docent interpretes decretalium, ideo non posse capitulum sede vacante beneficia episcopalis collationis dare, quod collatio sit pars fructuum; fructus vero integros episcopo oportet reseruare. Apage profanum dogma; collatio nempe beneficiorum est pars spiritualis potestatis, qua ecclesiae ministri constituuntur.

si vtriusque demum par negligentia sit, deuolutio fit ad metropolitanum, & ita porro ad alios superiores antistites vsque ad summum pontificem, *cap. 2. ex. de concess. praebendae*. Atque id est negligentiam praelatorum supplere. Verum recepti mores non ferunt, vt episcopi negligentia a capitulo suppleatur: & in multis ecclesiis praesertim huius regni solus papa confert beneficia, quae ordinarii collatores stato tempore non contulerint.

§. VIII. Semel collata beneficia, antequam vacent, iterum conferri, aut promitti non possunt, *cap. 2. ex. de concess. praebendae*. Sane collationes aut promissiones beneficiorum nondum vacantium alienae mortis desiderandae ansam praebent, quo nihil a viri boni officio alienius. Itaque collatio aut promissio nondum vacantis beneficii nulla prorsus est, nec inde vlla nascitur obligatio. Et si iure decretalium probetur datio canonicatus sine praebenda cum spe primo vacaturae, *cap. 3. ex. de praebendis*; vt & promissio beneficii generaliter facta, quum occasio collationis se obtulerit, *cap. 19. ex. de concess. praebendae*; id forte eam rationem habet, quod sine alterius morte vacare praebenda aut beneficium poterat, aut de nouo institui, ac proinde captatio mortis cessare videbatur.

§. IX. Beneficia quoque integre conferri debent, nec dignitatum, siue praebendarum licet sectionem instituere, siue quod titulus ipse diuidatur, siue quod reditus in duas pluresue partes secentur, *cap. 8. ex. de praebendis*, *cap. 7. ex. de censibus*. Quin veluti turpia & simoniaca damnata sunt pacta, quibus patroni & antistites in partem redituum cum beneficiariis paciscuntur, *cap. vn. ex. vt eccles. beneficia sine diminutione conferantur*. Officium sane ecclesiasticum, cui perpetuo reditus adnexi sunt, vnum est, ac proinde vni integrum cum suis prouentibus conferendum. Ceterum auctis ecclesiarum reditibus ex rationabili caussa potest vacans beneficium in duo dispesci; quemadmodum ex idonea caussa licet portionem fructuum ex beneficio delibare, & alteri clerico addicere.

§. X. Peracta collatione beneficiarius in beneficii possessionem deducendus est, quam dicunt *institutionem corporalem*, sine qua nec fructus percipere, nec demandatum officium potest explicare. Ante possessionem beneficiarii,

& praesertim parochi, obedientiam suo episcopo promittere & iurare debent; & qui praebendis & dignitatibus in ecclesiis cathedralibus donantur, & coram episcopo & in collegio catholicam fidem debent profiteri. Trident. *sess. XXIV. de ref. cap.* 12. Spectat autem haec missio in possessionem ad antistitem collatorem, *cap. 9. ex. de privilegiis*, & in decretalibus etiam archidiacono tribuitur, *cap. 7. ex. de officio archidiaconi*.

C A P V T XLI.

De mandatis apostolicis, reseruationibus & praeuentionibus.

§. I. VEteri ecclesiae disciplina summus pontifex in ecclesiis Romane metropoli subiectis pro iure suo clericos videtur ordinare potuisse, etsi hoc iure parce admodum vteretur. Sed postquam beneficia ab ordinatione seiuncta sunt, Romani pontifices beneficia ferme omnia totius Occidentis sui arbitrii & collationis fecerunt, exclusis episcopis, quibus congenita est beneficiorum collatio. Quae tanta moles sensim creuit per pontificum *mandata*, *reseruationes* & *praeuentiones*.

§. II. Et mandata quidem *de prouidendo*, vt vocantur, erant pontificum diplomata, quibus praecipiebant collatoribus, vt designatis clericis aliquod elargirentur beneficium: erantque mandata ista duplicis generis; alia enim dabantur pro iam vacantibus beneficiis, alia vero ad primo vacatura, quae etiam *gratiae exspectatiuae* audiebant. Primus Hadrianus IV. extra fines Romanae metropolis mandata de prouidendo ad collatores dedit: qui vsus semel inductus a successoribus continuatus est, & latius productus. Sed non omnes pontifices eadem ratione mandatis vsi sunt, nam alii non amplius vno mandato eamdem ecclesiam grauare consueuerunt, *cap. 30. ex. de rescriptis in parte decisa* & *cap. 38. ex. eodem:* alii vero nullum tenuere modum, & mandata mandatis congesserunt;

runt; immo etiam pro vno eodemque beneficio contraria mandata dederunt. Profitebantur vero pontifices, se mandatis suis consulere velle clericis litteratis & bonae opinionis, praesertim vero pauperibus, etsi clerici mandatis aucti saepe nec pauperes, nec litterati essent.

§. III. Initio mandata ista pontificum commendationes potius fuerunt & preces, quibus pro reuerentia sedis apostolicae multum ordinarii collatores tribuerunt, praesertim vbi erant rariora, aut idonei clerici commendabantur. Sed deinceps aucto mandatorum numero antistites saepe obedire detrectarunt. Hinc pontifices stilo mutato preces verterunt in praecepta, & triplicis generis litteras scripserunt, *monitorias* nempe, *praeceptorias* & *exsecutorias*. Franc. Flórens *in tit. decretal. de rescriptis*. Monitoriae tantum clericos ordinariis collatoribus commendabant: qui si non parerent, dabantur praeceptoriae, quibus monita in vera praecepta transibant: & si collatores in pari contumacia persisterent, exsecutor dabatur, qui morosos antistites puniret, & ad beneficii dationem cogeret, vel ipse tum vacans vel primo vacaturum conferret. Sed processu temporis conualuit auctoritas mandatorum, nec amplius tres litterae diuersis temporibus scriptae, sed tantum vna statim addito exsecutore, qui cessante collatore conferret.

§. IV. Satis firmato mandatorum vsu, Romani pontifices ad beneficiorum reseruationes transierunt, quae sunt decreta, quibus pontifices collationi suae vacantia vel vacatura beneficia addicunt, ordinariis collatoribus eorum conferendorum ablata potestate. Sunt vero reseruationes aut generales, aut particulares, prout plura eiusdem, vel diuersi generis, vel personarum beneficia, aut vnum vacans vel vacaturum summus pontifex in se recipit & reseruat. Item reseruationes aliae sunt in corpore iuris comprehensae, quae ex receptiore sententia sunt, quae sexto decretalium continentur; aliae extra corpus iuris, quales extrauagantibus, regulis cancellariae & ceteris posterioribus bullis continentur (a). Beneficia reseruata alias di-

(a) Pertinent quidem ad systema iuris pontificii & extrauagantes Ioannis XXII. & quae *communes* dicuntur; at reseruationes

dicuntur *affecta*; at adfecta stricte sic dicta sunt beneficia non reseruata, quibus conferendis se immiscuit summus pontifex, aut alias manum apposuit, qui actus collationem pro ea vice pontifici addicit.

§. V. Prima & in corpore iuris comprehensa reseruatio Clementi IV. tribuitur, eaque pontificiae collationi addicit quaecumque beneficia *apud sedem apostolicam*, seu *Romanam curiam* vacarent, *cap.* 2. *de praebendis in 6.* Vacare apud sedem apostolicam initio dicebantur beneficia, si in loco, vbi curia morabatur, beneficiarii decederent; at Bonifacius VIII. etiam in curia vacare decrevit beneficia omnia, quae morte accedentium aut discedentium a Romana curia in locis finitimis, seu quae quadraginta milliaribus a curia distabant, vacarent; item beneficia curialium, qui in locis curiae vicinis morerentur, modo ibi domum propriam non haberent; vel qui in loco, vnde curia discedit, infirmi remanentes, mortem occumberent, *cap.* 34. *de praebendis, in 6.* Debet vero summus pontifex in comitatu vacantia beneficia vnius mensis spatio conferre: quo tempore elapso ea ordinarii antistites pro iure suo conferunt, idque ne diutina vacatio ecclesiis obsit, *cap.* 3. *eodem:* ob quam eamdem rationem etiam ordinariis antistitibus licet conferre paroecias, quae defuncto pontifice in comitatu vacauerint, vel eo viuo vacauerint, sed ante obitum ab eodem collatae non sunt, *cap.* 4. *eodem*.

§. VI. Postquam semel ad generales reseruationes aditus patuit, nouae in dies reseruationes emerserunt, antiquae confirmatae & latius extensae sunt. Sane Ioannes XXII. praeter beneficia per obitum apud sedem apostolicam vacantia, collationi pontificiae addixit beneficia prorsus omnia siue maiora, siue minora, quae quocumque alio modo eo loci vacarent: item beneficia cardinalium, lega-

tiones iis comprehensae ferme extra corpus iuris reputantur, fortasse quod eiusmodi reseruationes erant temporariae, Espen. *par. II. sect.* 3. *tit.* 6. *cap.* 4. *edit. Neapol.*, aut potius quod extrauagantium codices (vtpote priuato studio collecti) initio ad corpus iuris pontificii non spectabant.

legatorum, officialium curiae, & capellanorum commensalium pontificis, quocumque demum loco mortem obirent, *extrauag.* ex debito 4. *de electione inter communes*; & praeterea beneficia, quae ob retentionem, aut adeptionem alterius singularis beneficii ipso iure vacarent, *extrauag.* exsecrabilis *de praebendis inter communes*. Satis amplae reseruationes, quas inde Benedictus XII. latioribus verbis confirmauit in *extrauag.* ad regimen *de praebend. inter communes*. Sed duo isti pontifices a se inductas reseruationes ad vitae suae tempus arctarunt, & praeterea contestati sunt, se ideo tot beneficia reseruasse, vt optimos quosque clericos ad ecclesias promouerent.

§. VII. Exemplo horum pontificum successores siue antiquas, siue nouas reseruationes temporariis ad vitam suam decretis includere consueuerunt: & hinc natae regulae cancellariae, quae morte pontificum extinguuntur, donec a nouo pontifice non sine additionibus, mutationibus, aut detractionibus iterum publicentur, & reuiuiscant. Regulis vero cancellariae non tantum episcopatus & dignitates praecipuae in ecclesiis cathedralibus & collegiatis, verum etiam omnia ferme reliqua beneficia collationi pontificiae cesserunt: tantumque episcopis relicta minora beneficia, alias non reseruata, quae quatuor mensibus, Martio nempe, Iunio, Septembri & Decembri vacauerint (*b*).

§. VIII.

(b) Iuuat distinctius exhibere reseruationes beneficiorum regulis cancellariae comprehensas. Principio regulae illae, prout nunc sunt, addicunt collationi pontificiae beneficia omnia, quae Ioannes XXII. & Benedictus XII. sibi ad vitam reseruauerant; & praeterea beneficia omnia officialium Romanae curiae, etiamsi ante obitum officiales esse desierint; tum beneficia, de quibus ordinarii antistites contra Tridentinas regulas disposuerint, *reg. I. cancell.* Item ecclesias omnes episcopales & monasteria omnia virorum, quorum annui reditus excedunt ducentos florenos aureos, & beneficia, quae vacante sede episcopali, aut alterius praelati seu collatoris vacauerint, & ad illius solam collationem pertinebant, *reg. II.* Summa ducentorum florenorum auri ferme quatuor centum triginta ducatos Neapolitanos exaequat.

§. VIII. Porro pontifices ad beneficia in ecclesiis Occidentis conferenda *praeuentionibus* vsi sunt. Nomine *praeuentionis* venit quaedam occupatio, qua beneficia nondum a collatoribus data Romanus pontifex pro suo arbitrio elargitur. Praeuentiones aetate Bonifacii VIII. iam receptae erant, *cap.* 31. *de praebendis in* 6.; atque ex hoc tempore veluti in medio posita beneficia ecclesiarum Occidentis esse videbantur, ad quae occupanda & conferenda pontifices & ordinarii collatores concurrerent. Quoniam vero

---

Porro regulae cancellariae pontifici reseruant beneficia in fraudem reseruationis ab iis resignata, aut dimissa, qui ab sede apostolica incompatibilia beneficia exspectant, tum & ipsa incompatibilia, quae a pontifice obtinuerint, *reg. III.* Item maiores dignitates post pontificalem in ecclesiis cathedralibus, & quae in collegiatis sunt principales, reditumque decem florenorum auri communi aestimatione excedunt; prioratus etiam & praeceptorias generales ordinum, exceptis militaribus: & beneficia, quae familiares papae, etiam dum is cardinalis erat, & cardinalium continui commensales obtinent, & in posterum familiaritate durante obtinebunt, etiamsi familiares quauis ratione esse desierint, *reg. IV.* Item beneficia, quae collectores & vnici in quacumque ciuitate vel dioecesi subcollectores redituum camerae apostolicae durante eorum officio obtinent, *reg. V.*; & beneficia curialium in itinere decedentium, dum curia transfertur, *reg. VI.*; & beneficia cubiculariorum etiam honoris & cursorum pontificis, *reg. VII.*

Ad haec, regulis cancellariae reseruantur etiam beneficia ecclesiarum S. Ioannis Laterani, S. Petri & S. Mariae maioris, & quae vacant in titulis cardinalium ipsis absentibus, *reg. VIII.* Item beneficia omnia non reseruata, quae octo mensibus, nempe Ianuario, Februario, Aprili, Maio, Iulio, Augusto, Octobri & Nouembri vacauerint, *reg. IX.*; etsi episcopis, qui in ecclesiis suis adsidui sunt, non vero aliis collatoribus, concedatur, vt alternis cum pontifice mensibus beneficia alias non reseruata conferant. Item nouo cuique pontifici reseruantur beneficia, quae papa defunctus sibi reseruauerat, & ante obitum vacantia non contulerit, *reg. X.* Et demum beneficia temporariis regulis & constitutionibus reseruari solita, quae vacante apostolica sede vacauerint, & antistites ordinarii non contulerint, vel non iure contulerint, *reg. LXVIII.*

vero ambitu candidatorum ad praeueniendos ordinarios collatores multae fraudes in curiam irrepserant, & beneficia necdum mortuis beneficiariis obtinebantur; prodiit regula cancellariae *de verisimili notitia*, qua decernitur, irritas esse collationes pontificias praeuentione factas, nisi a die mortis beneficiarii id tempus effluxerit, vt probabile sit, de ea pontificem certiorem fieri potuisse. Quae regula etiam locum habet, vbi verisimilis quidem notitia poterat haberi, sed probetur, nuntium ante mortem iter Romanum suscepisse: quod *cursum ambitiosum* appellare solent. Ceterum in ecclesiis, vbi per menses collatio beneficiorum inter pontificem & episcopos tributa est, nullus est amplius praeuentionis vsus. Chokier *in prooem. reg. VIII. Cancell. n.* 17.

§. IX. Ita Romani pontifices mandatis, reseruationibus, praeuentionibus suae potestatis & collationis ferme omnia Occidentis beneficia reddiderunt (*c*): qua ratione aucta quidem est Romanae sedis dignitas; at exitiale vulnus ecclesiasticae disciplinae inflictum est. Principio mandata captandae alienae mortis praebebant occasionem, quo

(c) Sed quibus rationibus Romani pontifices omnia ferme Occidentis beneficia suo arbitrio & collationi reseruarunt? Sunt, qui opinantur, Romanos pontifices id lucri studio fecisse, vt nempe suos cognatos amicosue ipsamque Romanam curiam locupletarent. Nec sane negari potest, aliquos pontifices reseruationum auctores ad rem fuisse auditores. Verum si res in origine sua expendatur, videntur clerici sine titulo ordinati & Romam magno numero confluentes, mandata primum induxisse; pontifices enim sui muneris esse iudicarunt, vacantes clericos antistitibus ad obtinendum aliquod beneficium commendare: qui mos magis magisque inualescentibus sine titulo ordinationibus latius se diffudit. Sed praeuentiones & reseruationes noua etiam doctrina innituntur, ecclesias omnes Occidentis ab ecclesia Romana fundatas fuisse, & plenariam omnium beneficiorum collationem ad pontificem pertinere: quae doctrina in ipsis reseruationibus saepe exprimitur, *cap. 2. de praebendis in 6.* Et inde etiam increbuerunt illa doctorum placita, Romanum pontificem esse collatorem collatorum, & summum in ecclesia omnium beneficiorum dispensatorem.

quo nihil est a viri boni officio alienius. Mandatis quoque omnia litibus impleta; nam saepe pro pluribus clericis eidem antistiti pontifices mandata dederunt, saepe etiam idem beneficium diuersis mandatis adstrinxerunt; vni vero collato beneficio, ceteri sibi ius ademtum existimabant. Porro mandatis, reseruationibus & praeuentionibus aditus dignioribus ad beneficia praeclusus; in tanta enim negotiorum multitudine, quibus aula Romana perstrepebat, facile non erat candidatorum merita expendere, etsi alias pontifices intenderent optimis clericis consulere. Item clerici peregrini, legum & sermonis patrii ignari ad beneficia promoti; hierarchicus ordo turbatus, coactique sunt episcopi reddere rationem de beneficiariis, quos ipsi non constituerant.

§. X. Satis in ecclesiarum perniciem creuerant mandata de prouidendo, reseruationes & praeuentiones. Hinc viri cordatiores has nouitates semper reprobarunt, & in synodo Constantiensi moderatio reseruationum, sed nullo effectu, expetita. Sed deinceps synodus Basileensis *ses. XII. & XXIII. cap. 1. & 6.* reseruationes omnes abrogauit praeter comprehensas in corpore iuris, quasque pontifices in regionibus ciuili imperio sedis apostolicae addictis facere vellent. Excidit quoque synodus ista exspectationes ad beneficia, quae non conferuntur per electionem: tantumque pontifici relicta est facultas mandatorum ad vnum beneficium, si collator habeat in suo iure decem; ad duo, si habeat quinquaginta vel plura; ita tamen ne vnus idemque pontifex duas concederet eiusdem capituli praebendas. Ius vero praeuentionis illaesum intactumque pontifici relictum est.

§. XI. Haec decreta Galli in comitiis Bituricensibus anno CIƆCCCCXXXVIII. perlubenter exceperunt, eaque mox in *pragmaticam sanctionem* coniecta sunt. Ita in Gallia canonicae electiones & liberae beneficiorum electiones restitutae: quae disciplina vsque ad pacta conuenta inter Leonem X. & Franciscum I. regem stetit (*d*). Sed in Italia,

(d) Pacta ista prorsus inuito & repugnante clero inita sunt, iisque nominatio episcoporum & abbatum & priorum conuentua-

talia, Hispania & multis aliis prouinciis, vbi decreta Basileensia non pari veneratione, ac in Gallia, recepta sunt, mandata, reseruationes & praeuentiones continuatae, & latius diffusae. Ergo ventum ad comitia Tridentina, in quibus mandata de prouidendo & reseruationes mentales prorsus abolitae sunt, at reseruationes & praeuentiones integrae relictae sunt. Trident. *sess.XXIV. de ref. cap.19.* Reseruationes mentales ab Iulio II. & Leone X. inductae erant, quibus summus pontifex aliquod beneficium sibi reseruabat, vt illud inde certo clerico, cuius nomen apud se retinebat, conferret. Hoc decreto parum promota est ecclesiastica disciplina; & quid quaeso boni sperari poterat ex abolitione mandatorum, vbi beneficia ferme omnia pontifici erant reseruata?

§. XII. Iam vero post synodum Tridentinam, quasi satis beneficiorum antiquae reseruationes non continerent, pontifices nouas induxerunt. Et quidem Pius V. in bulla *ex apostolatus officio* collationi pontificiae addixit beneficia, quae ob haeresim vacarent, paroecias non collatas per sollemne examen ex forma synodi Tridentinae; & in bulla *in conferendis* beneficia, quae contracta fiducia, seu, vt dicitur, *in confidentiam* recipiuntur, ita nempe, vt beneficiarius ex pacto acceptum beneficium resignet sequestro, vel alteri, aut vt pensionem, siue fructus aliquos inde praestet. Item reseruata sunt beneficia vacantia ex resignatione, in qua decretalis Gregorii XIII. *humano vix iudicio* seruata non fuit. Et demum ex bullis Sixti V. & Benedicti XIII. beneficia eo nomine vacantia, quod habitus & tonsura clericalis non deferatur.

§. XIII. Reseruationes clausae in corpore iuris non adeo graues visae sunt, & hinc passim vbique receptae. Sed extra corpus iuris vagantes, vtpote graues, nec omnes, nec prout verba sonant, in christianis prouinciis obti-

tualium, qui ex forma *cap.* quia propter *ex. de electione* eligi debent, regi cessit, pontifici vero confirmatio, praeter episcopatus vacantes in curia, quos solus papa confert; reseruationes prorsus extinctae; mandata potius restricta, quam omnino sublata; praeuentio vero integra pontifici relicta est.

obtinent, sed quatenus receptae. Porro generalibus reseruationibus non continentur iuris patronatus laici & misti beneficia, quae olim, nisi ex adsensu patronorum, nec mandatis de prouidendo subiiciebantur. Nec hodie regia potestas apud nos ratas habet pontificis collationes, in quibus ille ex certa scientia & expressione vel in totum, vel pro parte suffragiis patronorum derogauerit.

§. XIV. Iam in collatione beneficiorum, quae pontifici reseruata sunt, beneficiarii ex propriis pecuniis pendunt *annatas*, vt dicuntur, antequam bullas collationis consequantur. Sunt *annatae* media pars fructuum primi anni ex collato beneficio prouenientium, qui fisco pontificio, cardinalibus & inferioribus ministris in collatione beneficii per praematuram solutionem pendi debent. Sic descriptas annatas Bonifacius IX. inter incendia schismatis Auenionensis induxisse videtur, vt suam suorumque leuaret necessitatem, quod tradit Platina *in vit. Bonif. IX.* Initio annatis subiecta beneficia conferri consueta, at inde, vt reditus esset vberior, extensae sunt ad beneficia vnita, ita tamen vt (quod numquam vacarent) decimo quinto quoque anno penderentur (*e*). Vt vero constaret de annatarum quantitate, prodiit regula cancellariae *de exprimendo vero valore beneficiorum in impetrationibus:* quae regula in episcopatibus & abbatiis, in quibus annatae secundum antiquas taxationes penduntur, locum non habet. Ceterum minuta beneficia, quae reditum viginti quatuor aureorum de camera non excedunt, annatis non subiacent, quod in Italia seruatur: nam extra Italiam

(e) Annatae non ab omnibus probatae, quin a multis viris doctis tamquam simoniacae traductae, quod non gratis beneficia conferantur. Sed exactio non videtur esse pro collatione, sed potius ad sustinendas Romanae curiae necessitates: qua ratione Petrus de Marca *lib.VI. de C.S. & I. cap.*12. & Thomassinus *de vet. & noua eccles. discipl. par. III. lib.* 2. *cap.* 58. nihil turpis lucri annatis inesse contendunt. Quamquam negandum non videatur, clericorum necessitates a multis saeculis luxu & saeculi pompis aestimari.

liam ferme sola beneficia, quae dicuntur *consistorialia*, vectigalia sunt, non item reliqua minora. V. Espen. *par. II. sect.* 3. *tit.* 7. *cap.* 4.

CAPVT XLII.

De commendis beneficiorum.

§. I. Species quoque collationis beneficiorum ex nouis moribus censentur *commendae*, contra quam quod in veteri disciplina obtinebat. Et quidem prisca aetate in commendationem dare ecclesiam, erat eam vacantem interim idoneo clerico regendam committere, qui a reditibus ecclesiae commissae tantum necessaria alimenta decerpebat, eiusque officium desinebat statim ac proprius pastor ecclesiae dabatur. Nonnumquam etiam episcopis, quos sedibus suis barbari eiecissent, abbatiae in spiritualibus & temporalibus ad longum tempus commendatae. Greg. M. *lib.I. ep.*38. *& seq.* Et quoniam commendae ad tempus erant, receptis regulis non repugnare videbatur, vt pastores aliarum ecclesiarum eas susciperent, aut etiam saeculares clerici interim monasteria administrarent. Ita inualuit regula iuris canonici, vnum clericum duas ecclesias posse retinere, vnam *titulo*, seu proprio & perpetuo iure, alteram *commendatione*, quam regulam Leo IV. & Gregorius IV. proponunt, *can.*3. C. 21. *q.* 1., *cap.* 54. *ex. de electione*.

§. II. Sic descriptae commendae vtilitati ecclesiarum inseruiebant, nec iis canones erant impedimento. At quod in vtilitatem ecclesiarum receptum erat, labentibus annis in ipsarum perniciem mirabiliter conuersum est. Et sane episcopi aliique ordinarii collatores fuco commendarum plura singularia beneficia vni coeperunt conferre; nam vnum beneficium in titulum possidenti perpetuas aliarum ecclesiarum dabant commendas, idque sacris canonibus aduersari non credebatur, etsi integrum negotium in beneficiarii vtilitatem cederet. Conc. Salmuriense

riense anno CIↃCCLIII. *can.XXVIII.* Praeterea saepe non presbyteri paroecias & clerici saeculares monasteria in commendationem perpetuam acceperunt, idque eo colore, quod clerici commendarum non necessario eiusdem ordinis & instituti esse deberent, ac veri pastores. Interim synodus Salmuriensis vetuit, paroecias iis commendari, qui aliam paroeciam, aliudue beneficium obtinerent: & synodus Lugdunensis sub Gregorio x. paroeciarum itidem commendas excidit, tantumque in ecclesiae vtilitatem ad sex menses eas permisit commendari, *cap.* 15. *ex. de elect. in 6.*

§. III. Post synodum Lugdunensem cessarunt quidem episcopi paroecias in commendationem perpetuo dare; at deinceps opera Romanorum pontificum commendae omnis generis beneficiorum, etiam episcopatuum & abbatiarum, ad locupletandos clericos torrentis instar exundasse visae sunt. Tantae licentiae aditum Clemens v. aperuit, *extrauag.2. de praebendis inter communes:* inde quousque Avenione fixa stetit sedes apostolica, & multo magis in schismate Auenionensi abusiones creuerunt; nam dissentientes pontifices siue coaceruatione beneficiorum, siue commendarum effusione rem promouebant suam. Exstincto schismate mali mores etiam steterunt: praesertim vero commendabantur monasteria cardinalibus & praelatis, qui id sibi oneris imponi petebant, ad instaurandam monasticam disciplinam.

§.IV. Vix autem dici potest, quo exitiali vulnere adfecta est ecclesiastica disciplina, ex quo commendae, quae in ecclesiarum vtilitatem erant institutae, in commodum clericorum degenerarunt. Reditus ecclesiarum absumti, ecclesiae & monasteria collapsa, perdita omnis siue clericorum, siue monachorum disciplina, Dei cultus neglectus, peregrinis hospitia denegata, pauperibus nihil relictum, *extrauag.2. de praebend. inter communes*, conc.Lateran. sub Leone x. *sess. IX.* Nam boni isti custodes & in rem suam procuratores vnice reditibus colligendis solliciti, nihil aut parum clericis & monachis ad vitam sustinendam, & ad externum religionis cultum relinquebant; & ab ecclesiis sibi commendatis absentes qui clericalem & monasticam vitam poterant promouere?

§.V.

§. V. In tanta ecclesiarum & monasteriorum calamitate degeneres commendae inuita canonica iurisprudentia semper continuarunt; status enim Romanae curiae talis erat, vt nec mala commendarum, nec remedia ferre posset. At Tridentini patres commendas omnes, saltem in futurum, videntur abrogasse; in primis *ses. VII. de ref. cap.*4. prorsus eliminarunt commendas, quae ecclesiarum & beneficiorum singularium coaceruationi inseruiebant; & deinde tum vigentes commendas monasteriorum, in quibus erant monachorum conuentus, quousque viuerent fiduciarii abbates, tolerarunt, exceptis monasteriis; quae erant ordinum capita, in quibus etiam tum vigentes commendas sustulerunt; at vbi toleratae commendae vacarent, iterum monasteria commendari vetuerunt: *quae vero in posterum vacabunt, non nisi regularibus spectatae vitae & sanctitatis conferantur*, *ses. XXV. de regularibus cap.* 21. Ita Tridentina synodus commendas omnes monasteriorum in futurum deleuit. V. Espen. *par. I. tit.*31. *cap.* 7. At quis crederet! commendae monasteriorum & prioratuum, quae in commendam dari consueuerant, etiam post Tridentinum continuarunt, monasteriis ordinum principibus tantum exceptis. Passim quoque in commendam conceduntur monasteria monachis destituta: quin etiam ipsa simplicia beneficia saecularia in perpetuum cardinalibus solent commendari. Sed in monasteriis in commendam dari consuetis mensae abbatis & monachorum seiunctae sunt. Gregor. XIII. *bul.* superna *XVIII. in bull. Rom.*

§. VI. Illud interim obseruandum, moribus praesentibus commendas potius verbis, quam re differre a beneficiis; etenim non secus ac beneficia in perpetuum conceduntur, & fiduciarii clerici effectu iuris iisdem ferme praerogatiuis ac veri beneficiarii fruuntur. Ita habent liberam prouentuum administrationem; habent iurisdictionem in monachos, qua vtuntur, si in beneficio ipsi morentur, & ordinarius praelatus eiusue vicarius absit. Ant. Faber *in cod. lib. I. tit.* 2. *def.* 34. Porro in Gallia commendis aucti ad sacros ordines suscipiendos coguntur, conc. Rothomag. anno CIƆIƆLXXXI. *tit. de monaster. cap. IV.*, & in Italia similiter tenentur ad ordines susci-

 piendos,

piendos, & ad adſiduam moram, ſi animarum cura interior monachorum aut aliorum fidelium ipſis fiduciariis incumbat. Gallimart. *adnot. ad Trident. ſeſ.VI. de ref. cap.2.* Ceterum commendata beneficia priſtinam qualitatem non deperdunt, etſi longo vſu commendentur iis, qui eiuſdem ordinis & inſtituti, ac veri titulares, non ſunt.

§. VII. Solus ſummus pontifex ex recepta diſciplina commendas concedit. Nempe perpetuae commendae, quae effectu iuris vera beneficia reputantur, iis concedi ſolent, qui qualitatibus ad obtinenda beneficia deſtituuntur, veluti monaſtica beneficia praelatis ſaecularibus. Hinc ſolus ſummus pontifex, cui ſoli competit facultas canones relaxandi, commendas concedit, quod dum facit, canones relaxare cenſetur. Immo ex noua diſciplina nec epiſcopis licere videtur ſemeſtres paroeciarum vacantium commendas ex forma ſynodi Lugdunenſis ſub Gregorio x. concedere; nam Tridentina ſynodus *ſeſ. XXIV. de ref. cap.* 18. decreuit, vt epiſcopus ſtatim a notitia vacationis paroeciarum, ſi opus fuerit, oeconomum ſeu vicarium conſtituat cum congrua fructuum parte, qui eccleſiam regat, quouſque parochus conſtituatur.

CAPVT XLIII.

De laica beneficiorum collatione.

§. I. QVamuis beneficiorum collatio res ſpiritualis ſit, & ſacerdotio cohaereat, tamen mediis ſaeculis laici plures eam ſibi nullo iure adquiſiuerunt. Sane laici nono ſaeculo & deinceps in eccleſiis, quas in feudum ante acceperant, beneficiarios creare, eoſque mox pro arbitrio expellere ſolebant. Interim quod laicis miniſteriorum Dei diſpenſatio non competebat, canones eiuſmodi eccleſiarum conceſſiones pluries damnarunt. Thomaſſ. *de vet. & noua eccleſ. diſcipl. par.II. lib.1. cap.55.* Quibus iteratis decretis non per omnia deſierunt laicorum collationes; nam Carolus Molinaeus *ad reg. de infirmis reſi-*

reſignantib. n. 416. *ſeqq.* plures nobiles laicos recenſet, qui beneficia, immo paroecias conferunt.

§. II. Frequentibus canonibus abolitae quidem ſunt pleraeque laicorum collationes, at integra remanſerunt iura regum, qui olim contulerunt, & nunc conferunt multa beneficia, praeſertim aere regio fundata. Hoc iure vſi ſunt olim reges Angliae, *cap.* 4. *de conſuetud. in* 3. *collect. apud Ant. Auguſtinum*, & reges Galliae & Apuliae etiam nunc vtuntur. Et certe Reges noſtri creant archipresbyterum Alti Muri, priorem S. Nicolai Barienſis, abbatem S. Egidii Altaeuillae, qui omnes quaſi epiſcopali dignitate decorantur; & porro conferunt multa alia minora beneficia in variis dioeceſibus regni ſiue ſimplicia, ſiue cum cura animarum. V. Chioccarel. *arch. tom. VI.* & Troylum *tom. IV. hiſt. par.* 2. *cap.* 3.

§. III. At quî poſſunt reges ſuapte poteſtate beneficia conferre, & ſacra officia committere, non interueniente epiſcopi iuſſione, aut confirmatione? Varia commenti ſunt rei canonicae conſulti ad hunc nodum extricandum; verum illud magis videtur ad rem, reges beneficia conferre, tamquam epiſcoporum vicarios ex expreſſa vel tacita eccleſiae conceſſione; ſeparatis enim ab ordinatione beneficiis, horum collatio etiam laicis adquiri potuit, immobili penes epiſcopos ordinum collatione remanente. Ipſe Bonifacius VIII. etſi Philippo Pulcro minus aequus, profeſſus eſt, beneficiorum collationem laico poſſe competere, *eccleſiae conſenſu tacito vel expreſſo*, *ap. Raynaldum ad an.* CIↃCCCXI. *n.*34. Hinc ſi reges conferunt beneficia, nec eius rei exſtat priuilegium, dicendum eſt, longa conſuetudine ex tacito eccleſiae conſenſu beneficiorum collationem regibus quaeſitam.

CAPVT XLIV.

De iure patronatus.

§. I. ANtistites beneficiorum collatores saepe tenentur conferre certis clericis, quos alius ex iure in ecclesiam nominauerit: quo casu offerens *patronus*, beneficia *iuris patronatus*, & collatio stricto sensu *institutio* dici solet. Itaque ius patronatus est facultas a canonibus data, qua patronus vacante beneficio idoneum ministrum offert, ab episcopo, alioue collatore instituendum, & simul aliis iuribus partim vtilibus, partim onerosis, partim honorificis vtitur. Hoc sensu acceptae voces *patroni* & *iuris patronatus* etiam postquam res ipsa innotuerat, non occurrunt: veteres enim vtebantur nominibus *fundatoris* & *aedificatoris*, nominatio vero iis data potius *gratia*, quam ius dicebatur.

§. II. Hoc sensu acceptum ius patronatus in ecclesia diu ignotum, tempore addito sensim receptum est. Et in Occidente quidem primum synodus Arausicana anno CCCCXLI. *can.* X. gratiam fecit episcopo, qui in aliena dioecesi ecclesiam exstrueret, vt ad eam regendam pro arbitrio clericos eligeret, & loci episcopo sisteret ordinandos. Satis restrictum beneficium, quo tantum episcopus augebatur; at deinceps & in Occidente & in Oriente etiam fundatores omnes iure nominationis aucti sunt. quae disciplina saeculo sexto iam inualuerat, *L.46.* §.3. *C. de episc. & clericis*, conc. Tolet. IX. *can.* 2. Sed hac aetate praerogatiua ista personalis erat, nec in heredes fundatorum transibat, quod expresse mox laudatus canon II. Toletanus edicit, donec eo ventum est, vt nominatio fundatoribus concessa etiam in heredes deuolueretur. Et ita ius patronatus, quod rebus sacris adhaeret, inter iura hereditaria reputari coeptum est.

§. III. Pluribus vero modis ius patronatus adquiritur, quorum potiores sunt ecclesiae fundatio seu constructio, & do-

& dotatio. Et fundatio quidem, qua ius patronatus adquiritur, est ecclesiae aedificatio, quae contineat dotationem; vetant enim canones, ecclesiam aedificari, nisi prius satis redituum alendis ministris & sustinendo religionis exercitio tribuatur, *can.* 26. *C.* 16. *q.* 7., *can.* 9. *D.* 1. *de consecr.* V. Franç. de Roye in *prolegom. de iure patron. cap. XIII.* Et profecto non conuenit eum canonibus sententia illa, quae habet, etiam adquiri ius patronatus sola fundi, seu areae, in qua ecclesia aedificetur, datione. Quod si ecclesia aedificata sit, & eius reditus defecerint, tum sola dotis adsignatione ius patronatus adquiritur, Trident. *sess. XIV. de ref. cap.* 12.; haec enim liberalitas aequiualet fundationi. Inest autem ius patronatus ecclesiae fundationi, aut dotationi, nec necesse est, vt specialiter reseruetur, *cap.* 25. *ex. de iure patronatus*, modo expresse aut tacite eidem non renuntietur.

§. IV. Adquiritur quoque ius patronatus antiqua possessione, *cap.* 24. *ex. de electione*, & quidem contra patronum quadraginta annorum possessione, at contra ecclesiam liberam vetusta possessione, cuius contraria memoria non exstat, praesertim si praescribens laicus sit, *cap.* 1. *de praescript. in* 6. Vbi ius patronatus in heredes deuolutum est, sensim veluti cetera iura hereditaria haberi coepit, atque ideo praescriptioni obnoxium. Antiqua possessione adquiri ius patronatus etiam Tridentina synodus *sess. XXIV. de ref. cap.* 9. admittit; verum probari voluit ex multiplicatis praesentationibus per antiquissimum temporis cursum, qui hominum memoriam excedat: & si agatur de personis & vniuersitatibus, in quibus praesumi potest vsurpatio, pleniorem probationem ad docendum verum titulum praescripsit, & immemorabilem possessionem tum suffragari voluit, si praeter reliqua ad eam necessaria praesentationes etiam continuatae non minori quinquaginta annorum spatio, quae omnes effectum habuerint, authenticis scripturis probentur. Sed decretum hoc nec alibi, nec apud nos receptum est.

§.V. Porro multi patronatus ex regum, aut episcoporum & pontificum liberalitate originem habuerunt. Nimirum a tempore Caroli Martelli consueuerunt principes monasteria & ecclesias militibus in feudum aut alodium

concedere. Milites autem acceptas ecclesias veluti in priuato dominio tenebant, & presbyteros, etiam inscio episcopo, instituebant & expellebant. Interim episcopi omni studio ecclesias a manibus laicorum excutere curarunt, & multis canonibus statutum, ne laici ecclesias concederent. Hinc multi laicorum bonam mentem induerunt, & a se possessas ecclesias cesserunt monachis aut canonicis, & ita exorti sunt multi ecclesiastici patronatus: in ecclesiis vero, quas laici retinuerunt, collatio versa est in nominationem. Ipsi quoque episcopi & pontifices ecclesias multas collegiis canonicorum aut monasteriis adiunxerunt, quo factum est, vt in multas ecclesias canonicis & monachis ius patronatus adquisitum sit. Priuilegiis item summorum pontificum aliquando etiam patronatus quaesiti, sed eiusmodi priuilegia synodus Tridentina *sess. XXV. de ref. cap. 9.* videtur abrogasse, exceptis patronatibus, qui super ecclesiis cathedralibus competunt, & qui summis potestatibus & studiorum vniuersitatibus concessi sunt.

§. VI. Iam ius patronatus aliud ecclesiasticum, aliud laicum est. Ecclesiasticum ecclesiae seu dignitati adhaeret, fortasse quia ecclesia ex alterius ecclesiae prouentibus fundata est, aut si patronus laicus ius suum alicui ecclesiae cedat. Contra laicum dicitur, quod ratione patrimonii in ecclesiam collati siue clerico, siue laico competit; cuius naturae etiam est patronatus, si a clerico beneficium ex prouentibus ecclesiasticis excitetur; ex praesenti enim disciplina clerici in foro externo reditus ecclesiasticos ad instar proprii patrimonii tractant. Franc. de Roye *proleg. ad tit. de iure patron. cap. VI.* Ex his duabus speciebus conflatur mixta patronatus species, veluti si ex duobus laicis patronis alter ius suum ecclesiae cedat. Vtriusque naturam, si patroni coniunctim praesentent, mixtus patronatus induit, & in speciebus obuenientibus ea conditio attenditur, quae patronis magis fauet.

§. VII. Porro ius patronatus in *reale* & *personale* diuidi solet, quorum illud glebae, seu fundo adhaeret, illudque exercet, qui fundum tenet; hoc vero certae personae seu familiae competit, nulla alterius rei habita ratione, diciturque personale, non quod finiatur cum persona,

ſona, ſed vt ab eo, quod rei adhaeret, diſtinguatur. Ius patronatus, quod fundo adhaeret, ab oratoriis & ſacellis, quae in villis ſuis in familiae commodum nobiles excitare conſueuerunt, originem videtur habuiſſe: haec enim ſacella, vtpote in commodum villarum, ſeu in iis habitantium exſtructa, videntur ex mente fundatorum rebus ipſis adnexa. V. Eſpen. *par. II. ſect. 3. tit. 8. cap. 2. edit. Neapol.* Quod ſi patronatus feudo adhaereat, & feudum in eccleſiam transferatur, ille naturam non mutat, atque ideo laicus perſeuerat; ratione enim feudorum eccleſiae tamquam laici reputantur.

§. VIII. Ius patronatus ſemel quaeſitum in alios pluribus modis transfertur. Et primum quidem patronatus eccleſiaſticus cum officio, ſeu dignitate, cui adnexus eſt, transfertur; ſeorſum vero transferri non poteſt, niſi ex forma, qua res eccleſiarum ſolent alienari. Patronatus quoque rei adhaerens, vna cum ipſa re ad inſtar aliorum iurium, quae praediis inhaerent, transfertur, ſiue dominium plenum, ſiue ſemiplenum, quod *vtile* appellant, transferatur, licet in fundi alienatione nulla patronatus mentio iniiciatur, *cap. 13. ex. de iure patronatus.* Hinc ſi patronatus fundo dotali adhaereat, ad maritum, ſtante matrimonio, praeſentatio ſpectat: receptumque etiam eſt, praeſentationem a bonae fidei poſſeſſore factam valere, & inde factam inſtitutionem ſuſtineri, etiamſi fundus poſtea euincatur, *cap. 19. ex. eodem.* Sed patronatus perſonalis transfertur cum hereditate ſiue teſtamentaria, ſiue legitima in heredes in ſolidum, licet hereditas inaequaliter diuidatur, quia ius hoc eſt indiuiduum, excepto iure praeſentandi, in quo heredes in ſtirpes, non in capita ſuccedunt, *Clement. 2. de iure patronatus.* Ceterum poteſt fundator patronatum alicui de familia, ſiue etiam extraneo adſignare: quo caſu cum hereditate fundatoris patronatus non transfertur. Patronatus transfertur etiam permutatione cum alia re ſpirituali, *cap. 6. ex. de rer. permutatione*, & donatione, ſeu ceſſione, quae ſi eccleſiae vel monaſterio fiat, epiſcopi conſenſu opus non eſt, *cap. vlt. de iure patronat. in 6.*

§. IX. Iura patronis debita plura ſunt, ſed praecipuum eſt *nominatio* ſeu *praeſentatio*, qua patronus, eccleſia

clesia seu beneficio vacante, rectorem collatori offert, a quo instituatur (a). Praesentatio ista tum facta censetur, si electum patronus collatori sistat: quod hodie fieri solet per authenticas litteras collatori praesentatas. Si patroni plures sint, & collegium componant, praesentatio per collegium fieri debet secundum receptas regulas electionis: si vero pluribus seorsum patronatus competat, singuli seorsum possunt nominare: nec tenentur omnes eumdem clericum sistere: & si plures quam duo patroni sint, ille praeferendus, qui a maiori parte nominatur, *cap. 3. ex. de iure patronatus*. Praesentatio autem, si patronatus ecclesiasticus est, fieri debet intra sex menses, si vero laicus, intra quatuor, *cap. vn.* §. 1. *de iure patron. in 6.* Incipit vtrumque tempus a die scientiae vacationis, eoque exacto & litteris nominationis non exhibitis, ordinarius antistes pro iure suo beneficium confert.

§. X. Quousque legitimum tempus ad offerendum non impletur, patronus laicus, rebus integris, hoc est nondum facta institutione, pro iure suo plures, vnum post alium potest offerre, non item ecclesiasticus, qui vnum tantum praesentabit, quae differentia demum Lucii III. rescripto inualuit, *cap. 24. ex. de iure patronatus*. Verum dum secundum laicus patronus praesentat, primo oblatum reiicere vetatur: & hinc variatio ista doctoribus *cumulatiua* dicitur. Videtur autem laicis concessa plures offerendi potestas, vt episcopi collatio liberior, & ius patroni non adeo efficax euaderet. Quidquid vero huius rei sit, pluribus per successionem praesentatis, integrum est episcopo eorum vni conferre beneficium.

§. XI. Si inter plures oriatur controuersia, cui patronatus competat, vt ad patroni praesentationem beneficium conferri debeat, intra sex, aut quatuor menses pro

(a) Solus ecclesiae rector seu beneficiarius patroni nominatione instituendus est, & si necessarii sint alii clerici ad ecclesiae seruitium, ii etiam sine adsensu patroni constituuntur, quae est recepta disciplina veteribus regulis aduersa; antiquitus enim omnes clerici a patrono etiam offerebantur. Conc. Arausic. I. *can. 10.*, *nouel. Iustin. CXXIII. cap. 18.*

pro patroni qualitate finienda est, *cap.* 3. *&* 27. *ex. de iure patronatus:* nam eo tempore elapso libere confert ordinarius antistes. Quod si constet, beneficium esse iuris patronatus, & inter litigantes de vnius nominatione conveniat; tum etiamsi lis tempore legitimo finita non sit, praesentatio est admittenda, nullum enim inde in ecclesiam damnum deriuatur. Verum praescripta tempora non procedunt, si lis inter patronum & episcopum siue de ipso patronatu, siue de nominati qualitatibus emergat, & quousque quaestio est, patroni nominatio non praescribitur, ne facile sit episcopo excitatis controuersiis patronos iure praesentationis spoliare. V. Franc. de Roye *in cap. 3. ex. de iure patronatus.*

§. XII. Qui autem a patrono offertur instituendus, idoneus obtinendo beneficio esse debet; pertinetque profecto ad patroni officium, vt optimi quique beneficiis augeantur. Conc. Tolet. IX. *can.* 2. Idoneus autem ille censetur esse, qui conditiones habet a canonibus ad beneficia adquirenda praescriptas, & in fundatione appositas. Vt vero constet, nominatum esse idoneum, in eius qualitates pro iure suo episcopus inquirit, nisi ab vniuersitatibus studiorum praesentatio fiat. *Nouel. LVII. cap.* 2. Trident. *ses. VII. de ref. cap.* 13. Quod si examine instituto nominatus idoneus non reperiatur, collator eum a beneficio repellit, *cit. can. II. conc. Tolet.*, modo palam constet, praesentatum esse indignum, *capit. reg. Franc. lib. V. cap.* 178.; nam si in hac re solius episcopi iudicio standum sit, patroni facile iuribus suis exciderent. Hinc ab iudicio collatoris praesentatum veluti indignum reiicientis locus est appellationi. Garcias *de benef. par. X. cap.* 4. §. 9. Vbi nominatus tamquam indignus reiectus est, patronus ecclesiasticus pro ea vice nominatione cadit, non vero laicus, qui alios potest offerre. Franc. de Roye *ad cap.* 14. *ex. de iure patronatus.*

§. XIII. Praesentatione intra tempus legitimum a patrono facta, tenetur collator antistes beneficium dare praesentato: quae est collatio minus libera, quae stricto sensu dicitur *institutio*. Et si praeter patroni nominationem beneficium detur, institutio nulla est; nominatus enim per praesentationem ius ad beneficium adquirit, *can.* 32.

C. 16.

C. 16, *q.* 7. Tum vero nulla est beneficii collatio, si inuito patrono fiat; nam si nondum tempore ad praesentandum impleto collator beneficium conferat, & patronus eo currente nullum offerat, institutio sustinetur, eique saltem tacite patronus censetur consentire; currente enim ad praesentandum tempore inest antistitibus, licet obstricta, facultas conferendi; & hinc dum patronus iure suo non vtitur, firma manet antistitis collatio. V. Espen. *par. II. sect.* 3. *tit.* 8. *cap.* 5. *edit. Neapol.*

§. XIV. Praeter praesentationem etiam alia iura siue vtilia, siue onerosa, siue honorifica patronis competunt. Et ad vtilia iura quod spectat, patroni ad inopiam redacti ab ecclesiis, quas fundarunt, aut dotarunt, iure exigunt alimenta, eaque ecclesia, veluti vicem rependens, praebet, *can.* 30. *C.* 16. *q.* 7. Hinc non omnibus patronis debentur alimenta, sed illis tantum, qui ecclesias fundarunt, vel bonis suis auxerunt, etsi fundator ea de re nihil sibi suisque stipulatus sit, vel iuri nominandi renuntiarit. V. Espen. *loc. cit. cap.* 6. Alimenta autem patrono pauperi ab ecclesia exhibenda sunt pro eius conditione, & ecclesiae reditibus. Porro etiam extra necessitatem potest patronus in fundatione sibi suisque, immo extraneo reseruare annuam pensionem, *cap.* 16. *ex. de censibus:* quae ab episcopo probata & admissa recte exigitur.

§. XV. Illud vero oneris patronis incumbit, vt summa vigilantia ecclesias tueantur, & praeterea videant, num beneficiarii ex ecclesiae sententia sacros prouentus administrent. Conc. Tolet. IX. *can.* 1. V. Franc. de Roye *proleg. de iure patr. cap.* 27. Itaque si beneficiarii inferiores aliquid de bonis ecclesiae defraudauerint, patroni aut eos amice debent admonere, aut episcopo, siue iudici denuntiare; & si eodem vitio episcopus laboret, metropolitanum adire, contra metropolitanum vero Regem ipsum interpellare, quod aperte laudatus canon Toletanus habet. Et quamuis synodus Tridentina *sess. XXIV. de ref. cap.* 3. statuerit, ne patroni administrandis sacramentis, aut visitationi vestimentorum ecclesiae, aut eiusdem prouentibus se immisceant; tamen non videtur sustulisse vigilantiam patronis olim ab ecclesia datam; sed canon iste videtur tantum cauere, ne tuitio ista in abusionem degeneret.

§. XVI.

§. XVI. Demum patronis, qui fundarunt, aut dotarunt ecclesias, debentur iura quaedam *honorifica* interpretibus dicta, idque etsi illi praesentationi renuntiarint. Sunt iura ista signa quaedam honoris & reuerentiae, quibus patronos suos ecclesia colit. Olim non erant determinata, sed in noua disciplina haec passim recepta sunt, *honor processionis*, *precum*, *thuris*, *sedis*, *aquae benedictae*, *panis benedicti*, & *sepulturae*. Honor processionis in noua disciplina exhibetur patrono, si illi in ecclesiam venienti clerus in processionem digestus occurrat, itemque si illi honoratior locus in publica & sollemni processione concedatur. Sed sollemnis occursus tantum regibus & principibus patronis exhiberi solet. Honor precum facit, vt patroni nomen inter publicas preces recitetur. Honor thuris id patrono tribuit, vt thuris suffimen in publicis functionibus patrono speciatim exhibeatur. Honor aquae benedictae facit, vt dum aqua illa adspergitur, praecipue patroni ratio habeatur: & honor panis benedicti id proprium habet, vt patronus ante omnes eum accipiat, & offerat. Honor sedis defert patrono perpetuam & fixam in ecclesia sedem, quae eo honoratior censetur, quo est proximior sanctuario. Et demum honor sepulturae eo spectat, vt patronus honoratiore ecclesiae loco sepeliatur. Ceterum in his signis honoris exhibendis ecclesiarum mores seruandi sunt, tum quod spectat ad exhibitionis modum, tum ad personas, quibus praestantur.

C A P V T XLV.

Quibus conferenda beneficia.

§. I. Beneficia iis tantum conferre licet, qui qualitatibus per canones requisitis aucti sunt: quas qualitates separata ab ordinibus beneficiorum collatione noui canones praescripserunt. Principio beneficiorum incapaces

paces ferme laici sunt (*a*), tantumque clericis & monachis ea conferri debent, & quidem eo discrimine, vt saecularia clericis, regularia regularibus conferantur. V. Espen. *par. II. sect. tit.*1. *cap.*3. *edit. Neapol.* Sane vita clericalis & monastica sibi inuicem aduersantur, & idcirco nec clericis beneficia monastica, quae monachalem disciplinam spectant, nec monachis saecularia beneficia conferenda. Hinc recepta sententia est, saecularia beneficia, quibus nulla subest cura animarum, monachis sine venia pontificis conferri non posse. Verum vtrum similiter pontificis indulgentia necessaria sit, an tantum venia suorum praelatorum requiratur, vt possint monachi & canonici regulares ad parochiales curas promoueri, interpretes disputant.

§. II. Item clericus aut monachus beneficiorum capax debet esse aetate legitima. Et decani quidem, archidiaconi & parochi creari non possunt, nisi vicesimum quintum annum attigerint, quod synodus Lateranensis sub Alexandro III. statuit, *cap.* 7. §. 2. *ex. de electione*. Et ex cancellariae regula a Paulo III. edita quatuordecim annos nati capaces sunt praebendarum in ecclesiis cathedralibus, decem annos nati in collegiatis inferioribus, & septem annorum aetas sufficit ad capellanias & simplicia beneficia: qua regula statutos annos impletos esse oportet. Verum Tridentina synodus *ses. XXIV. de ref. cap.* 12., innouato concilii Lateranensis canone, insuper statuit, ad dignitates & personatus, quibus animarum cura nulla subest, clericos *viginti duobus annis non minores*, hoc est maiores, promoueri; ad simplicia vero beneficia obtinenda quatuordecim annos inceptos sufficere, *ses. XXIII. de ref. cap.* 6., nisi canonicis incumbat onus, qnod ordinem sacrum requirat. Sic statuta aetas nihil commune habet cum aetate ad ordines necessaria: & hinc qui ex indulgentia ante annum vicesimum

(a) Tantum ex lege fundationis consensu superioris ecclesiastici probata potest laico patrono praebenda canonicalis vel dignitas reseruari, vt apud nos exemplo esse possunt Reges nostri, quibus in basilica S. Nicolai Bariensis ex lege fundationis prima dignitas thesaurarii competit.

mum quintum presbyter creatus est, adhuc incapax ad parochiales curas censetur. Ceterum Tridentinus canon de simplicibus beneficiis ita acceptus est, vt in beneficiis antiquis, hoc est ante eius synodi publicationem fundatis, praesentari & institui valeant clerici septennio maiores; at in nouis qui quatuordecim annorum sunt. Verum apud nos pactis conuentis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum *cap. IV. n.5.* haec interpretatio restricta est, & septennio maiores tantum ea antiqua beneficia possunt obtinere, ad quae in tabulis fundationis vocantur.

§. III. Porro qui beneficiis donantur, certo ordine debent esse initiati, aut quamprimum initiari. Et quidem archidiaconi, decani, parochi & quotquot in ecclesiis cathedralibus & collegiatis beneficia obtinent, quibus certi ordines sunt adnexi, intra annum post collatum beneficium ordine necessario debent initiari, *cap. 14. de electione in 6., Clement. 2. de aetate & qualit. ordinandorum*. Incipit autem annus ex decreto synodi Lugdunensis sub Gregorio X. *a die commissi regiminis, cit. cap. 14.*; at Bonifacii VIII. interpretatione currit a tempore, quo beneficiarius habet *pacificam possessionem*, aut per eum stetit, quo minus haberet, modo iusta caussa ordinationem non impedierit, *cap. 35. de elect. in 6.* Si praefixo tempore beneficiarius non ordinetur, & beneficium parochiale sit, ipso iure nullaque praemissa monitione paroecia cadit, *cit. cap. 14.*, exceptis ecclesiis collegiatis parochialibus, in quibus beneficiarius legitimo tempore non ordinatus sententia iudicis beneficio exuetur, *cap. 22. eod. in 6.* Haec omnia vera sunt ex generalibus decretalium regulis; nam ex fundatione, aut ecclesiarum moribus saepe ordo necessarius est tempore collationis: quo casu ordo dicitur adnexus *actu*, & ipsam collationem praecedere debet. V. Garciam *de benefic. par. VII. cap. 1. n. 57.* & Fagnan. *ad cap.* vt abbates *ex. de aetate & qualit. ordinandorum*.

§. IV. Necessaria quoque est iis, qui beneficiis augentur, scientia, quae functionibus beneficio adnexis respondeat. Ita parochiales curae iis conferendae, qui eminenti rerum diuinarum & sacrorum canonum scientia

prae-

praediti sunt; cura enim animarum veluti ars artium merito habetur. Nec minor fortasse scientia necessaria est in dignitatibus & canonicis ecclesiae cathedralis, qui ex noua disciplina ecclesiae senatum, cuius adiutorio & consilio episcopus ecclesiam regere debeat, constituunt. Hinc vota illa synodi Tridentinae, vt in ecclesiis cathedralibus & collegiatis insignibus, dignitates omnes & saltem dimidia pars canonicatuum scientia illustribus viris, qui academicis theologiae & iuris canonici gradibus fulgerent, conferantur. Trident. *sess. XXIV. de ref. cap.* 12.

§. V. Iam incapaces beneficiorum sunt clerici a canone alieni, item excommunicati, aliaue censura ecclesiastica irretiti, *cap.* 26. *ex. de rescriptis*, *cap.* 7. *ex. de clerico excommun. ministrante.* Verum natis ex iniustis nuptiis potest episcopus ad minores ordines & simplicia beneficia veniam indulgere, *cap.* 1. *de filiis presbyterorum in* 6., modo non sint illegitimi filii clericorum, quibus nec ex venia episcopi licet aliquod obtinere beneficium in ecclesia, vbi pater aliquod beneficium obtinet, aut obtinuerit; idque vt a locis Deo dicatis paternae incontinentiae memoria longe arceatur, *cap.* 15. *ex. de filiis presbyterorum*. Item filii presbyterorum etiam legitimi, hoc est ante patris ordinationem ex iustis nuptiis suscepti, vetantur obtinere beneficia, quae eorum pater nulla persona intermedia obtinuerit, *cap.* 11. *ex. eodem:* idque ad exstirpandas ab ecclesia hereditarias successiones. Nec capaces sunt beneficiorum clerici coniugati, *cap.* 1. & 5. *ex. de clericis coniugatis:* quae disciplina inducta est, vbi copia fundorum sacris officiis accessit, ne patres amore filiorum bona ecclesiae in filios transferre studerent. Et demum beneficia ex peculiaribus ecclesiarum & regnorum moribus tantum eiusdem ecclesiae, aut prouinciae, aut regni ciuibus conferenda sunt: quod ius etiam obtinet apud nos, litteris enim Caroli VI. beneficia & pensiones huius regni tantum eiusdem ciuibus conferri debent.

§. VI. Ex pluribus clericis, qui nullis impedimentis detinentur, beneficium digniori conferri oportet; peccantque profecto grauiter collatores, qui posthabitis dignioribus dignos beneficiis augent. Espen. *par. II. sect.* 3. *tit.* 14. *cap.* 2. *edit. Neapol.* Sane quo digniores sunt pastores & bene-

beneficiarii, eo melius ecclesia administratur, & in virtutibus proficit: quae ratio etiam locum habet in simplicibus beneficiis. Ille vero dignior censetur, qui prae aliis secundum praesentem rerum statum ecclesiae vtilior esse valeat. S. Thom. 2. 2. *q.* 63. *art.* 2. Quod si iure decretalium ratae sint collationes dignis factae, & collatores poenis tum subiiciantur, si indignos beneficiis auxerint, aut elegerint, *cap.* 19. *ex. de praebendis*, *cap.* 7. *de electione in* 6.; id quidem spectat forum externum ad euitandas lites, at in foro interno procul dubio peccant, qui minus dignos praeferunt. V. Thomass. *de veteri & noua eccles. discipl. par. II. lib.* 1. *cap.* 49.

§. VII. Verum quidem est, iure decretalium non rescindi collationes beneficiorum dignis factas; at quod spectat ad parochias, expressa lege collatores Tridentina synodus adstrinxit, vt eas dignioribus conferant. Et quo melius dignior innotescat, sollemni examine, quod *concursum* vocant, paroecias omnes, etsi reseruatas vel adfectas, dandas edixit, nisi admodum exigui reditus sint, aut nemo sit, qui examini se sistat, aut in locis sint apertae factiones, quae in tumultus euaderent; quibus casibus concessum episcopo priuatum examen instituere. Instituere debent examen episcopus ipse, aut, eo impedito, vicarius generalis, & examinatores synodales saltem tres: qui doctrinam, mores, vitam candidatorum explorent, & inde renuntient quotquot idoneos iudicauerint, ex quibus iudicio episcopi seligendus dignior, eique ab eo, cuius est conferre, paroecia danda est. Quod si paroecia sit iuris patronatus ecclesiastici, & institutio ad episcopum pertineat, patronus ex probatis digniorem ei sistere tenetur: si vero alterius sit institutio, episcopus digniorem designabit, quem patronus collatori praesentet. Sed si patronatus sit laicus, a patrono oblatus examini subiiciendus, qui si idoneus reperiatur, admittendus est. Trident. *sess. XXIV. de ref. cap.* 18.

§. VIII. Haec est forma conferendi parochias, quam Tridentina synodus proposuit, quae etiam iudicio episcopi seligentis standum praecipit, nec appellationem admittit. Inde Pius V. bulla *in conferendis*, sacra congregatio concilii Clementis XI. iussu, & nouissime Benedictus XIV.

 bulla

bulla *cum illud LXVIII.* exactiorem formam examini instituendo proposuerunt, multa innouarunt, dederuntque etiam facultatem ab irrationabili examinatorum & episcopi iudicio prouocandi, non impedita tamen exsecutione electionis ab antistite factae. Verum Pii constitutio, quod iura patronorum deminueret, & in collationibus deuolutis ad sedem apostolicam, vel deuoluendis vi eiusdem constitutionis sollemne examen remitteret, nec alibi, nec apud nos recepta est. Quin nec apud nos amplius admittuntur collationes in forma *dignum*, vt dicitur, quibus summus pontifex resignatas in fauorem paroecias remisso sollemni examine conferre solet.

CAPVT XLVI.

De coniungendis ecclesiis & beneficiis.

§. I. Coniunctio ecclesiarum & beneficiorum, quae communiter *vnio* dici solet, est duarum pluriumue ecclesiarum seu beneficiorum legitima auctoritate ex iusta caussa facta coadunatio. Quae quidem coniunctio tribus modis fieri consueuit: confusione, si duae pluresue ecclesiae, seu beneficia in vnum veluti corpus coalescant, & inde vna ecclesia, vnumue beneficium fiat: subiectione, si singulae proprium coetum retineant, sed altera principalis euadat, cui altera tamquam filia & fundus accedat: & demum aeque principaliter, si neutra ecclesia alteri subiiciatur, sed ambabus suum titulum gradumque retinentibus idem minister praeficiatur: qua ratione cathedrales praesertim adunari consueuerunt. Quacumque vero ratione vniantur ecclesiae, seu beneficia, coniunctiones solent esse perpetuae, vt scilicet durante caussa non reuocentur.

§. II. Cuiuscumque autem generis ecclesiae & beneficia coniungantur, id superioris ecclesiastici legitima auctoritate fieri debet. Et summus quidem pontifex ampla donatur potestate ecclesias & beneficia omnia coniungendi;

di; praesertim vero ei reseruata est ecclesiarum cathedralium coniunctio, quod ius in noua disciplina receptum est, *cap.8. ex. de excessib. praelatorum*; etenim secundum antiquos canones episcopatuum adunatio (vt & eorum sectio, & nouae cathedrae institutio) a metropolitano & synodo prouinciae decernebatur. Fleuryus *disc. IV. in histor. ecclesiast. n.4.* Sed episcopi adunant ecclesias & beneficia suae dioecesis, *cap. 8. ex. de excessib. praelatorum:* quo iure vtitur etiam capitulum sede vacante, modo iuri episcopali non derogetur: atque ita nequit adunare beneficia, quae ad liberam solius episcopi collationem pertinent. Inferiores vero antistites, licet ordinaria iurisdictione aucti, ecclesias & beneficia sibi subiecta nequeunt adunare, nisi praescriptione longaeua talem iurisdictionem sibi quaesiuerint. V. Gonzalez *in cit. cap.* 8.

§. III. Interim coniunctio ecclesiarum & beneficiorum non pro arbitrio superioris ecclesiastici fieri potest, sed ex caussis legitimis, quae sunt euidens ecclesiae necessitas, aut vtilitas, *cap.* 33. *ex. de praebendis*, puta quod duae ecclesiae sint adeo pauperes, vt ad victum duorum presbyterorum non sufficiant, aut ecclesiae belli vel temporis iniuria desolatae sint, aut si deminutus sit fidelium numerus, *can.* 48. C. 16. *q.* 1., aut si reditus necessarii sint ad adolescentes in seminariis educandos, aut alias ad Dei cultum sustinendum. Trident. *sess. XXIII. de ref. cap.*18. & *sess.XXIV. de ref. cap.* 15. Quin nec ex omni caussa promiscue omnes ecclesias coniungere licet, nam ad vniendas paroecias maior caussa adesse debet. Quod si ex nulla iusta caussa coniunctio fiat, ea, veluti peruertens ecclesiarum statum, rescindenda est. Et hinc statuit Tridentina synodus *sess. VII. de ref. cap. 6.*, ab episcopis expendi coniunctiones perpetuas beneficiorum a quadraginta annis factas, rescindique quas non ex probatis caussis factas apparuerit: at hoc decretum, saltem quod spectat ad beneficia adnexa ecclesiis laici patronatus, apud nos receptum non est.

§. IV. Verum non omnia beneficia sine delectu aliis ecclesiis seu beneficiis coniungere licet. Sane non licet episcopis ecclesias mensae suae vel capituli adnectere, *Clement.* 2. *de rebus ecclesiae non alienandis*. Item vnius

 dioe-

dioecesis beneficia alterius dioecesis beneficiis non coniunguntur, Trident. *sess. XIV. de ref. cap. 9.*, & seminariis & canonicatibus exigui reditus tantum beneficia simplicia saecularia vnire fas est. Trident. *sess. XXIII. de ref. cap.* 18. & *sess. XXIV. de ref. cap.* 15. Item non permittit synodus Tridentina paroecias coniungi monasteriis, dignitatibus, praebendis canonicalibus, vel aliis simplicibus beneficiis & hospitalibus, *sess. XXIV. de ref. cap.* 13.; nec porro sinit, beneficia liberae collationis adnecti paroeciis, seu aliis iuris patronatus beneficiis, ita vt adnexa beneficia etiam iuris patronatus fiant, additque, a quadraginta annis huius generis peractas coniunctiones ad examen reuocari, *sess. XXV. de ref. cap. 9.* Sed hoc decretum, vtpote deminuens iura patronorum, apud nos receptum non est.

§. V. Quo autem constet de legitimis caussis, ecclesiarum coniunctiones sub certo ritu & forma faciendae sunt. Principio vocandi sunt omnes, quorum interest, veluti beneficiorum possessores & populus eius ecclesiae, quae coniungenda est, item patroni, siue laici, siue ecclesiastici, sine quorum consensu beneficia iuris patronatus, praesertim laici, coniungere non licet. V. Turricellium *de vnionib. cap. IX.* Vocatis autem omnibus, quorum interest, episcopus cum consilio & adsensu capituli coniunctionem decernit, *cap.* 1. *& seqq. de his, quae fiunt a prael. sine consensu capituli*, Trident. *sess. XXIV. de ref. cap.* 15. Nec beneficia ad inferiores antistites spectantia possunt episcopi coniungere, nisi ex consensu praelati inferioris, cui ea subsunt. *Clement.* 1. *de statu monach.*

§. VI. Iam mediis saeculis paroeciae multae monasteriis aut collegiis canonicorum, aut simplicibus beneficiis adnexae sunt, & quidem ferme saluo ecclesiarum statu per subiectionem, nempe vt reditus omnes monasteriis aut canonicis cederent, paroeciae vero saluae remanerent (a).

Quod

(a) Sane multi laicorum a se iure feudi possessas ecclesias monachis & canonicis ex consensu episcopi cesserunt, quae monasteriis & capitulis adnexae sunt. Nimirum saeculo decimo & sequentibus ob malos mores clerici saeculares odio erant: contra

Quod vero in paroeciis, quae monasteriis, capitulis, alteriue beneficio adnexae fuerant, cura animarum exerceri debebat; coeperunt monachi & canonici *ecclesiam* ab *altari* distinguere. Dicebant *ecclesiam* bona omnia temporalia & reditus; *altare* vero sacramentorum administrationem & curam spiritualem. Hac inducta distinctione, qui paroecias vnitas tenebant, reditus sibi reseruarunt, altare vero presbyteris, qui *vicarii*, & in Gallia *personae* dicebantur *can.* 4. C. 1. *q.* 3., committebant. Sed semper ac nouus presbyter altari praeficiendus erat, aliqnid pecuniae episcopis pendebatur: quae pensitatio *redemtio altarium* dicebatur (*b*): itemque soluebatur episcopo annuus census, vt inde de iure episcopali in paroecias vnitas constaret. Quoniam vero redemtionibus altarium ipsa animarum cura vendi videbatur, synodus Claromontana sub Vrbano II. eas tamquam simoniacas explosit; sed saluum annuum censum reliquit, *cit. can.* 4. V. Thomass. *de vet. & noua eccles. discipl. par. III. lib.* 1. *cap.* 10.

§. VII. Presbyteri, qui a monachis & canonicis ad regendas ecclesias vnitas episcopis sistebantur, vbi adsumti erant, pro arbitrio patronorum videntur eiici potuisse: qua ratione non bene curae animarum consulebatur. Quid enim boni sperare licebat a frequenti vicariorum mutatione & a conductitiis presbyteris, qui non iusta sustentatione saepe contenti, plus aequo patronis erant addicti? Hinc saeculo decimo tertio multis canonibus & pon-

 tificum

tra in nouis rei monasticae & canonicae vitae reparationibus monachi & canonici sanctitatis laude inclarescebant. Christ.Lupus *schol. in conc. V. Gregorii VII. can.* 9. Hinc laici nefarium reputantes a se iure feudi paroecias possideri, eas potius monachis & canonicis, quam clericis saecularibus cedere voluerunt. Item mediis saeculis ipsi episcopi & summi pontifices ecclesias multas monachis & canonicis addixerunt ad instaurationem monasticae & canonicae vitae promouendam.

(b) Redemtio altarium ex iure feudali videtur inualuisse, quod Petrus de Marca *in can.VII. conc. Claromontani* obseruat: iure enim feudali receptum erat, vt quoties nouus vasallus feudo donabatur, certam pecuniae quantitatem domino penderet.

tificum rescriptis statutum, vt in ecclesiis, quae monasteriis & canonicis coniunctae erant, perpetui vicarii instituerentur, *cap.* 30. *ex. de praebendis:* quam disciplinam Tridentini patres *ses. VII. de ref. cap.* 7. confirmarunt. Itaque vicarii euaserunt veri beneficiarii, vtpote qui iure proprio & perpetuo curam animarum acceperunt, tantumque nominis sono a parochis distant. Qua recepta disciplina abbates, canonici aliique, qui ecclesias sic vnitas possident, pastores non re, sed nomine sunt, & tandem dicti sunt *pastores primitiui:* quo verbo tantum significatur, ecclesias in temporalibus vnitas esse, sed spiritualem curam in vicarios perpetuos deuolutam. Interim perpetui vicarii a monasteriis & capitulis nominantur, at ab episcopis, quibus curae spiritualis reddere rationem debent, instituuntur.

§. VIII. Iam vbi reditus integri ecclesiarum vnitarum cedebant monachis, aut canonicis, seu alii beneficiario, iure verendum erat, ne perpetui vicarii fame perirent, si eorum sustentatio arbitrio monachorum & canonicorum relinqueretur. Hinc merito variis canonibus cautum, vt ex reditibus ecclesiae vnitae certa redituum quantitas adsignaretur, quae alendo vicario & curae parochiali sustinendae sufficeret, *cap.* 30. *ex. de praebendis;* qua portione non adsignata vetantur episcopi a monachis nominatos instituere, *cap.* 12. *ex. eod.* Atque haec est portio *congrua*, quae alias *sufficiens*, *competens* & *competentia pastoralis* dicta est. Tantum vero adsignari debet in congruam, *quod rectoris & parochiae necessitati decenter sufficiat*, inquiunt Tridentini patres *ses. XXIV. de ref. cap.* 13.

§. IX. Coniunctioni ecclesiarum & beneficiorum opponitur earumdem dissociatio, qua vna ecclesia vnumue beneficium in duo abeunt. Diuisio ecclesiarum generaliter vetita est, *cap.* 8. & 36. *ex. de praebendis*, valetque regula, *vt ecclesiastica beneficia sine deminutione conferantur*. Sed ex ecclesiae vtilitate, aut necessitate recte vna ecclesia in duas diuidetur, *cap.*26. *ex. eodem*, & quidem eiusdem auctoritate, a quo coniunctio decernitur, iisque, quorum interest, auditis. Immo si coniunctio facta sit ob certam caussam, puta belli, aut paupertatis, tunc si caussa

caussa cesset, etiam coniunctio cessabit, Rebuf. *in praxi tit. de vnion. reuocatione;* dissociatio enim ecclesiarum fauorabilis censetur. Ceterum per dissociationem beneficiis in pristinum statum restitutis, collatio aut praesentatio ad illum spectabit, cuius antea fuerat, nisi in coniunctione collator aut patronus aperte suo iuri renuntiauerit.

CAPVT XLVII.

De renuntiandis & permutandis beneficiis.

§. I. Renuntiatio beneficii, quae alias *resignatio* dicitur, est spontanea dimissio ecclesiastici officii, quae ex caussa ab ecclesiastico superiore probatur & admittitur. Est vero triplex, simplex seu pura, si absque vlla conditione beneficium apud superiorem eiuremus; in fauorem, si deponamus beneficium sub ea conditione, vt alicui certae personae conferatur; & demum ex caussa permutationis, si duo eiurent quidem sua beneficia, at eo pacto, vt alteri alterius beneficium a superiore conferatur. Verum stilo curiae dimissio simplex & pura *renuntiatio* dicitur, at si fiat in fauorem, *resignatio*.

§. II. Simplex beneficii renuntiatio sacris canonibus probatur, modo sponte & ex iusta caussa fiat, & sacra antistitis auctoritate probetur, *cap* 4. *ex. de renuntiatione.* Renuntiationes beneficiorum a tempore Alexandri III. frequentiores euaserunt: nec in libris decretalium alterius antiquioris pontificis reperiuntur rescripta, quae de iis agant, quod Franc. de Roye *instit. iuris can. lib. II. cap.* 18. obseruat: antiquitus enim beneficia adhaerebant ordinationi, atque ideo clerici potius sacro ministerio, quam beneficiis renuntiabant.

§. III. Permutationes beneficiorum antiquis patribus ignotae, separatis ab ordinatione beneficiis excogitatae sunt. Sed eas statim inuentas ecclesia damnauit, *cap.* 8. *ex. de praebendis*, *cap.* 5. *ex. de rerum permutatione*. Quid enim turpius, quam vt beneficiarii de sacris officiis paci-

ſcantur, & ea veluti in commercium adducant? Quod vero non vetabatur epiſcopus mutuo transferre beneficiarios in eas eccleſias, in quibus fidelium vtilitati impenſius feliciuſque ſeruirent *cit. cap.*5., ſenſim receptum eſt, vt beneficia ex cauſſa permutationis dimiſſa non aliis, quam permutare volentibus conferri liceret, *cap. vn. de rerum permutatione in 6., Clement. vn. eodem*. Hinc coeperunt beneficiarii de permutandis beneficiis inter ſe paciſci, & pacta conuenta in ſcripturam redigere, demum epiſcopum adire: qui degeneres mores ex facilitate epiſcoporum inualuerunt. Interim ſi epiſcopi beneficiarios de permutatione beneficiorum pactos duxerint mutuo transferre, potius eccleſiarum, quam permutantium vtilitatem ſpectare debent; nam iure canonico pacta de permutandis beneficiis non probantur.

§. IV. Item reſignatio beneficii in fauorem naturae ſacrorum officiorum aduerſatur; officia enim eccleſiaſtica eius generis non ſunt, vt clerici de iis pro arbitrio diſponere valeant. Conc. Antioch. *can. XXIII.* Sed demum initio ſaeculi decimi ſexti coeperunt beneficiarii eccleſias & beneficia veluti ex pacto & ſub certo modo reſignare, vt certo alicui clerico darentur. Eſpen. *par. II. ſect. 3. tit. 10. cap. 1. edit. Neapol.* Quae quidem reſignationes, vtpote ex pacto conceptae, turpes habentur, vetitum eſt enim de rebus ſpiritualibus paciſci, *cap.*5. *ex. de rerum permutatione:* ſaepe etiam beneficia reſignantur conſanguineis, tantum vt lautius viuant, aut ſi extraneis, id ex quaeſtu fieri ſolet: & demum reſignatis beneficiis in fauorem dignioribus aditus occluditur. Interim ſacris canonibus inuitis eiuſmodi reſignationes frequentiores euaſerunt, praeſertim in canonicorum praebendis, idque ob pontificis auctoritatem, qua conceduntur, quaque ab omni vitio elui creditum eſt.

§. V. Iam non ſine iuſta & probabili cauſſa, quae in eccleſiae vtilitatem cedat, eiurari oportet beneficia; per beneficium enim clerici certae eccleſiae adſcribuntur, quod vinculum ſine iuſta cauſſa ſoluere non licet. At iamdiu inualuit, vt cuique quodammodo liberum eſſet, non tantum ſuum beneficium ſimpliciter eiurare; verum etiam illud in alterius fauorem reſignare, aut cum alio

bene-

beneficio permutare: idque ferme fine vlla caussa, praesertim si agatur de beneficiis, quibus nulla cura animarum adnexa est. Qui degeneres mores videntur inualuisse ex facilitate episcoporum in admittendis etiam fine vllis caussis renuntiationibus, quod ipsis gratum esset novis collationibus alios clericos beneficiis augere. Et quamvis Pius v. in bulla *quanta ecclesiae LVIII.* tantum ex certis caussis renuntiationes beneficiorum ab ordinariis antistitibus admitti decreuerit; tamen decretalis ista in multis locis recepta non est.

§. VI. Item vt renuntiatio beneficii recte fiat, interponenda est superioris auctoritas, qui caussam expendat, & vinculum, quo renuntians cum ecclesia sua adstringitur, soluat. Superior iste, si episcopus, aut alius ab iurisdictione episcopali exemtus, velit munus eiurare, iure decretalium est summus pontifex, *cap. 2. & seqq. ex. de translat. episcopi* & *cap. 15. ex. de renuntiatione*; episcopus vero vbi inferiores beneficiarii suis beneficiis renuntiant, *cap. 4. ex. eodem*. Ceterum ex facilitate episcoporum in admittendis renuntiationibus inualuit, vt simplices renuntiationes etiam coram ordinariis collatoribus recte fiant: immo inferiores praelati iure admittunt ex caussa permutationis resignationes, modo adsiduis moribus id ius sibi quaesiuerint. At renuntiationes in fauorem tantum pontificis auctoritate fiunt: cuius reseruationis ea ratio vulgo adsignatur, vt pontificia auctoritate eluatur labes simoniaca, qua illae infectae sunt (*a*). Et vbi episcopus permutationes beneficiorum iuris patronatus decernit, audire debet patronos, qui si laici sint, debent etiam consentire.

§. VII. Quisquis vero beneficium ecclesiasticum habet,

(a) Multum quidem haec ratio videtur contulisse, vt resignationes in fauorem soli pontifici reseruarentur; at vera non est sententia, quae habet, simoniam in his resignationibus auctoritate pontificis elui posse: etenim quae pacta res spirituales in commercium adducunt, natura sua turpia sunt, nullius auctoritate purganda. V. Espen. *par. II. sect. 3. tit. 10. cap. 2. edit. Neapol.*

bet, si iusta probabilique caussa ducatur, illud potest renuntiare, etiamsi beneficiarius criminis accusatus, immo etiam si damnatus sit, modo a sententia aduersus se lata appellauerit. V. Flamin. Paris. *de resignat. benef. lib. IX. q. 16.* Sed impubes si beneficio aliquo auctus sit, illud propter consilii infirmitatem eiurare posse non videtur: contra aetate minor etiam sine curatore renuntiare non vetatur, modo fraus omnis absit, minores enim in spiritualibus pro maioribus habentur, *cap. fin. ex. de iudiciis in 6.* Porro, si quis ad sacros ordines beneficii titulo promotus sit, illud vetatur eiurare, nisi eiusmodi promotio exprimatur, & praeterea constet, renuntianti aliunde satis esse ad vitam sustinendam. Trident. *sess. XXI. de ref. cap. 2.* Eiurari vero debet beneficium vel ab ipso beneficiario praesente, vel ab alio, quem ille eius rei gratia specialem procuratorem constituerit.

§. VIII. Iam si quis infirmus resignet beneficium, siue simpliciter, siue ex caussa permutationis, siue in favorem, & intra viginti dies a die praestiti per ipsum resignantem consensus ex ea infirmitate moriatur, collatio vi resignationis facta nulla est, & beneficium morte vacare censetur, vt habet reg. XX. ante XIX. cancellariae *de infirmis resignantibus*, quae locum habet etiam in resignationibus, quae coram antistite ordinario fiunt: itemque si resignatio in infirmitate fiat, sed vi supplicationis in bona valetudine signatae, quod a Clemente VII. additum videtur. Espen. *par. II. sect. 3. tit. 10. cap. 5.* Prodiit haec regula ad euitandas beneficiariorum artes & nundinationes, qui dum sibi mortem instare animaduertebant, beneficia sua infirmi resignabant (*b*).

§ IX.

(b) Ex regula de infirmis resignantibus alia regula cancellariae *de publicandis resignationibus* originem habuisse videtur, quae habet, resignationes in loco beneficiorum debere publicari, & nouos beneficiarios possessionem petere, idque intra sex menses a die datae supplicationis, si resignationes Romae, intra mensem, si alibi factae sint; beneficia vero vacare per obitum, si resignantes post statuta tempora in possessione decesserint; & collationes illorum, tamquam resignatione vacantium factas,

& omnia

§. IX. Per superiorem admissa & iure impleta renuntiatione, ius renuntiantis ad beneficium prorsus extinguitur, illudque in nouum beneficiarium facta collatione transmittitur: & hinc qui beneficium eiurauit, illud amplius repetere vetatur, *cap.* 3. 5. *&* 6. *ex. de renuntiatione*, Trident. *sess. XXV. de ref. cap.* 7. Verum in renuntiatione ex caussa permutationis si ex vna parte collatio facta sit, tum alter praemoriatur; & in resignatione in fauorem si illi, cuius caussa eiuratum est, beneficium non conferatur, licet renuntiantibus sua beneficia repetere. Huiusmodi enim renuntiationes sub conditione, seu potius sub certo modo conceptae sunt, atque ideo modo non impleto resoluuntur. V. Flamin. Paris. *de resignat. benef. lib. I. q.* 2. *&* 3. Quin locus est regressui, etiam vbi vtrimque perfecta permutatione, ex interuallo alterius beneficium ex defectu iuris permutantis euincatur, vel litigiosum aut fictum appareat: quippe quod collatio sub certo modo facta etiam ex interuallo resoluitur. Interim vbi locum habet regressus, ex multorum sententia moribus probata sine noua collatione regrediens repetit beneficium, modo alteri vim non inferat, sed legitima auctoritate apprehendat possessionem. V. Espen. *loc. cit. cap.* 7.

CA-

& omnia deinceps acta nullius momenti esse. Vbique ferme obtinuit regula ista vsque ad Gregorium XIII. qui edita bulla *humano vix iudicio LXXXV.* nouam beneficii resignati publicationis formam constituit, contra quam factas resignationes irritas declarauit, & beneficia ipso iure vacantia pontificiae collationi addixit. Hinc regula de publicandis resignationibus Romae neglecta est; nec inter regulas cancellariae deinceps relata. In multis prouinciis Gregorii bulla recepta non est, at apud nos admissa, nisi in eo, quod collationi pontificiae reseruabat etiam laici patronatus beneficia, quae ob omissam Gregorianam publicationem vacabant.

CAPVT XLVIII.

De pensionibus ecclesiasticis.

§. I. PEnsio in re canonica est quaedam beneficii delibatio, qua ex eo, quod totum beneficiarii foret, pars aliqua decerpitur, & alteri clerico ex iusta caussa adsignatur. Sunt vero pensionum duae potissimum species, aliae decerpuntur a beneficiis, & dantur clericis, qui vel tamquam perpetui vicarii ecclesiae deseruiunt, vel ecclesiae in subsidium addicuntur; aliae vero absque vllo onere clericis non deseruientibus conceduntur: de qua postrema pensionum specie hic agendum est (*a*).

§. II. Pensiones tantum eleemosynae titulo constitui possunt clericis, qui ecclesiae non deseruiunt: tantum enim ratione seruitii, aut ratione paupertatis licet de altari viuere. Hanc esse pensionum naturam contestati sunt sapientes illi theologi a Paulo III. de reformanda ecclesiae disciplina percontati, *nulla alia de caussa nulloque alio iure pensiones constitui possunt, nisi vt quaedam eleemosynae, quae in pios vsus indigentibus concedi possunt.*

§.III.

(a) Vsus pensionum in ecclesia satis antiquus est; patres enim aequitati conuenire iudicarunt, vt clericis pauperibus, qui ex iusta caussa ecclesiae suae non deseruirent, de bonis ecclesiasticis alimenta praeberentur. Conc. Ephesin. *act. VII. epist. ad synodum Pamphyliae*, Chalced. *act. X. XII. & XIV.* Pensiones autem istae, vbi adhuc reditus ecclesiastici in vnam arcam confluebant, admodum rarae videntur fuisse; singuli enim clerici ab ecclesia sua accipiebant victualia, ac proinde raro contingebat, vt clericus non deseruiret, & pensione aliqua augeretur. Sed institutis beneficiis euaserunt frequentiores; ea enim facta institutione multi clerici sine beneficiis creati sunt, exortique multi, qui ex reditibus ecclesiae sine vllo labore viuere in deliciis habuere.

§. III. Verum quum facilis sit ab iusto ad iniquum transitus, vbi beneficia instituta sunt, pensiones a primigenia natura degenerarunt & aliam veluti formam induerunt. Sane pluralitas beneficiorum toties sacris canonicis excisa degeneribus pensionibus ferme aut retenta, aut restituta est, saltem vt profani clerici (quod appetebant vnum) ampliores reditus adquirerent: qui enim beneficium habent, iure ex alienis beneficiis pensiones percipere posse credunt. Clericis quoque diuitibus pensiones constitutae, & quidem ea vbertate, vt integros paene reditus absumerent: & hinc beneficiariis alimenta subtracta, pauperibus nihil relictum, sacra supellex vilis & neglecta, sacrae aedes collapsae. Itaque inualuit sententia, pensiones esse odiosas, & sacris canonibus aduersas, idque in tanto earum abusu verum est; nam si pensiones in sua origine spectentur, nihil habent a canonum doctrina alienum.

§. IV. Iam pensiones ex iusta caussa constitui possunt, veluti si quis clericus de ecclesia sua benemeritus, aut inops sit, aut mala valetudine laboret. Moribus receptis ex caussa pacis conciliandae, veluti si beneficium litigiosum sit, ex caussa renuntiationis siue purae, siue in fauorem, & ex caussa permutationis beneficiorum vt plurimum pensiones decerpuntur. Nec dubium est, ex his caussis recte pensionem constitui, modo superioris auctoritate, non partium conuentione procedat, negotium omne ex ecclesiae vtilitate suscipiatur, & clerici, quibus adsignatur, pauperes sint. At vt habent recepti mores, pensiones ex his caussis fere nefariae sunt, & hominum profanorum praedae res pauperum obiiciunt. V. Espen. *par. II. sect. 3. tit. 11. cap. 3. edit. Neapol.* Sane dum beneficium litigiosum est, saepe ex pacto litigantium pensio procedit: idque transactionis species est, quae in rebus spiritualibus nefaria censetur, *cap. 7. ex. de transactionibus*. Porro nullo iure nititur pensio, quam alter deposcit tantum, quod in fauorem eiurat beneficium: & si resignat tantum, vt onere se eximat, & fructus colligat, (quod saepe fieri solet) quid aliud hoc est, quam reditus sacros diripere? Et quae imponuntur pensiones in permutandis beneficiis, vt eorum inaequales prouen-

tus

tus ad aequalitatem reducantur, sacra officia, tamquam si essent res profanae, in commercium adducunt.

§. V. Nec tantum ex iusta caussa, verum etiam superioris auctoritate pensiones decerni debent. Et olim quidem reditibus ecclesiae in vnam arcam confluentibus, episcopi pro iure suo decerpebant pensiones, portiones nempe communis aerarii non seruientibus clericis in eleemosynam adsignatas. At institutis beneficiis, quibus proprii reditus perpetuo cesserunt, sensim ad vnum pontificem deuoluta est pensionum decerpendarum potestas: idque ea ratione, quod in earum concessione deberent canones relaxari, qui beneficia scindi vetant, *cap.8. ex. de praebendis*, aut iis ab episcopo onus imponi, *cap. 7. ex. de censibus.* Non desunt tamen interpretes, qui docent, etiam episcopis ius esse pensiones imponendi. Garcias *de benef. par. I. cap.5. §. 2.* At vbi episcopi pensiones concedunt, ex receptiore sententia distat inter pensionem ab episcopo & a pontifice impositam: haec enim ipsi beneficio imposita censetur, ac veluti species seruitutis ecclesiasticis regulis aduersa reputatur; illa vero tantum beneficiarium adficere creditur, cuius morte extinguitur.

§. VI. Quantitas pensionis moderata esse debet, vt integra beneficiario supersit sustentatio, & praeterea talis reditus, qui beneficii oneribus sufficiat. Et profecto naturae huius vectigalis aduersatur, vt integri fructus pensionibus absumantur. Hinc statuerunt Tridentini patres *sess. XXIV. de ref. cap.13.* ne pensionibus onerari possent cathedrales ecclesiae, quae mille ducatos annuos, & parochiales, quae centum suis fructibus non superent. Receptum quoque est, vt si resignetur canonicatus, aut similis dignitas, pensio non delibetur, nisi reditus sint vltra centum ducatos. Flamin. Paris. *de resignat. benef. lib.VI. q. 2.* Et in beneficiis, ex quibus pensiones decerpere licet, sola dimidia aut tertia fructuum pars plerumque a pontifice solet reseruari, teste Fagnano. Quaecumque vero pars decerpatur, in pecunia, non in fructibus constituenda est, idque vt euitentur discordiae, quae ex fructuum communione oriri solent.

§. VII. Pensiones autem beneficia proprie sic dicta non censentur, quod Duarenus *de sacr. ministeriis lib.VI.*

cap.4.

cap. 4. post alios recte obseruat; nec enim propter aliquod sacrum ministerium constitui solent. Hinc mortuo creditore non dicuntur vacare, vt impetrari, sicut aliquod beneficium, possint; sed velut vsusfructus extinguuntur. Remittuntur etiam absque vlla antistitis venia; at beneficium, nisi superioris auctoritas accedat, non recte ciuratur. Quamuis vero pensio beneficium non sit, est tamen beneficii loco, praesertim si eleemosynae modum excedat. Et profecto Sixtus v. voluit, vt tantum clerici pensionibus augeri possint, qui eo reditu aucti ex Pii v. bulla *ex proximo* quotidie officium B. Mariae virginis debent recitare. Nec videtur dubitandum, debere clericos pensionibus auctos ecclesiae generalis commodis adlaborare, & saltem ecclesiae, cui eos addixit ordinatio, deseruire. Ignauos fucos quî alet ecclesia?

§. VIII. Iam pensiones a pontifice constitutae inhaerent beneficio; illudque comitantur ad quamcumque personam transeat. Interim pensio extinguitur morte creditoris, degradatione, crimine haeresis, aut laesae maiestatis, percussione cuiusuis cardinalis, aut episcopi, in cuius dioecesi pensio constituta est, item matrimonio, religiosa professione, remissione, & interitu rei, cui pensio erat imposita. V. Caballut. *theor. & prax. iur. canon. lib. II. cap.* 14. *n.* 15. *seqq.* Porro extinguitur pensio redemtione, quae fit repraesentatis, seu in antecessum solutis aliquot annuis pensionum solutionibus, idque pontificis auctoritate (*a*). Nec tantum redimuntur pensiones, verum etiam in alterum transcribi possunt; modo transferendi potestas a pontifice facta sit. Hieronym. Gigas *de pensionib. quaest. XII.*

CA-

(a) Vulgo eo colore probantur pensionum redemtiones, quod repraesentatis istis solutionibus beneficia onere imposito liberantur. At qui cernunt acutum, nouum commercii genus redemtionibus saepe inesse non dubitant. Nam qui resignant in fauorem, saepe quaerunt clericos pecuniosos, qui statim reseruatas pensiones possint redimere. Quo casu redemtio pensionis a beneficii venditione vix aliquid distat.

CAPVT XLIX.

De peculio clericorum.

§. I. BOna clericorum duplicis generis sunt, priuata scilicet, seu patrimonialia, quae ex ciuilibus caussis adquiruntur, & profectitia, quae ex reditibus ecclesiasticis & sacro officio obueniunt. Et profectitia quidem peculii instar habentur, siue seruorum, siue profectitii filiorumfamilias; beneficiarii enim domini non sunt redituum ecclesiasticorum, sed nudam habent administrationem, quod superius *cap.XXXIV.* dictum est; & hinc quidquid ex reditibus ecclesiasticis clerici possident, *peculii* nomine dici potuit exemplo peculii seruorum & profectitii filiorumfamilias, cuius vsus & administratio penes seruum filiumue, dominium penes dominum patremve erat. Porro haec eadem profectitia clericorum bona post eorum mortem *spolia* dicta sunt: idque quod clerici exemplo monachorum ad mortem decumbentes, consueverunt rebus peculiaribus se vltro spoliare, ne ecclesia damnum vllum sentiret.

§. II. Quod spectat ad bona priuata seu patrimonialia, clerici sunt eorum domini, atque ideo de iis siue inter viuos, siue testamento statuere possunt, & si intestato moriantur, locus est legitimae successioni. *Can. apostol. XL.*, conc. Antioch. *can. XXIV.*, *L.* 42. §. 2. *C. de episc. & clericis*. Censentur autem bona priuata & patrimonialia, quae episcopus aut beneficiarius ante ordinationem ex quacumque caussa adquisierit, & quae post ordinationem non intuitu ecclesiae parauerit, *cit. L.* 42. §. 2., *can.* 2. *C.* 12. *q.* 3. Quod si clerici intestato decedant nullis relictis heredibus siue ciuili, siue honorario iure vocatis, eorum priuata bona ecclesiae, cui fuerant addicti, adscribebantur, *L.* 1. *C. Th. de bonis clericor.*

§. III. Verum enimuero de bonis profectitiis, hoc est intuitu ecclesiae quaesitis, clerici in veteri disciplina non minus

minus iure ciuili, quam sacris canonibus testari vetabantur *can. XL. apostol.*, *cap. 7. & seq. ex. de testamentis*, *L. 42. §. 2. C. de episc. & clericis* (*a*): nec enim talium bonorum domini erant, sed meri procuratores.

§. IV. Quando igitur clerici domini non sunt rerum ecclesiasticarum, atque ideo vetiti sunt de rebus inde quaesitis testari; profecto spolia decedentium beneficiariorum iure peculii ad ecclesiam reuerti debent, *can. apost. XL.*, conc. Antioch. *can. XXIV.*, *L. 42. §. 2. C. de episc. & clericis*. Hinc synodus sexta oecumenica statuit, vt mortuo episcopo res eius aut ecclesiae, donec alius episcopus constituatur, clerus eiusdem ecclesiae custodiat, *can.* 48. *C.* 12. *q.* 2. Nomine ecclesiae, ad quam pertinebant spolia decedentium beneficiariorum, ante beneficiorum institutionem veniebat commune ecclesiae matris aerarium; at postea venire coepit ecclesia, in qua beneficium fundatum est. Hinc si canonicus aliquis decedat, capitulum spoliorum eius curam habere & canonicam tributionem facere debet, successor vero in beneficio eam curam habet, si parochus aut alius beneficiarius moriatur, *cap. 12. ex. de testamentis* (*b*).

(a) Principio tantum intestabiles facti videntur episcopi & administratores ecclesiarum & xenodochiorum, *can. XL. apostol.*, *L. 42. §. 2. C. de episc. & clericis*, non vero reliqui clerici, qui ex legibus Iustiniani de rebus quomodocumque quaesitis testari poterant, etsi essent sub patris potestate, tamquam si bona ista castrensis peculii instar essent, *nouel. CXXIII. cap. 19.* Nempe episcopi & rerum ecclesiasticarum procuratores facile ex pauperum patrimonio multa poterant comparare; sed reliqui clerici (vtpote qui quotidianis ad necessitatem sportulis viuerent) non adeo multum ex altari poterant adquirere, vt iis testamenti factio iure interdiceretur. Deinceps vero vbi beneficia instituta sunt, quibus vberes reditus perpetuo cesserunt, beneficiariis omnibus de rebus profectitiis testari interdictum est, *cap. 1. ex. de peculio clericorum*, *cap. 7. & seq. ex. de testamentis*.

(b) Spolia decedentium beneficiariorum veluti iure peculii ad ecclesiam pertinent; at antiquus morbus est, quo clerici statim ac episcopus animam efflauerat, ea diripere & inuadere consue-

§. V. Interim post instituta beneficia episcopi nonnulli aut adsiduis moribus, aut sedis apostolicae priuilegio spolia inferiorum beneficiariorum intestato decedentium, quae ad ecclesiam pertinebant, sibi coeperunt vindicare, *cap.* 18. *ex. de verb. signific.*, *cap. vlt. de officio ordinarii in* 6. Abbates quoque quidquid a prioribus sibi subiectis congestum fuerat, post eorum mortem saepe occupabant. Nec sane eiusmodi consuetudines, aut priuilegia a natura rerum ecclesiasticarum abhorrebant, modo episcopi in vsus canonicos accepta spolia tribuerent. Summi rerum ecclesiae procuratores erant episcopi, & quidquid inferioribus beneficiariis cessit, id veluti precario datum videbatur. Quod si beneficiarius decedens, voluntatem suam quomodocumque declaret, cui pio vsui impendi velit, quae ipse relinquet, spolia, cessat episcopi priuilegium, vt de bonis illis disponat, *cap.* 13. *ex. de testamentis*.

§. VI. Quod vero mirum videri debet, labentibus annis in multis ecclesiis sensim inualuit, vt beneficiarii etiam de rebus ab ecclesia profectis testarentur: idque primum locum habuit in mobilibus, & quidem ea moderatione, vt posset beneficiarius pauperibus, aut aliis, qui viuenti seruierant, aut religiosis locis aliquid relinquere *cap.*12. *ex. de testamentis*; tum receptus mos sensim conualuit & aliam formam induit, qua liceret clericis & mobilia & immobilia occasione ecclesiae quaesita etiam non

verint. Hinc synodus Chalcedonensis *can. XXII.* depositionem intentauit clericis, qui tale facinus auderent. Sed semel vsurpatae direptiones inde a clericis continuatae, & eorum fortasse exemplo deinceps laici, praesertim duces & comites, spolia episcoporum & parochorum, vt & bona ecclesiarum vacantium, inuaserunt. V. Thomass. *de vet. & noua eccles. discipl. par. III. lib.* 2. *cap.* 54. Ergo synodus Lateranensis sub Innocentio II. canonem Chalcedonensem renouauit, damnauitque consuetas spoliorum episcopalium direptiones, *can.* 47. C. 12. *q.* 2. Et summi imperantes in diem crescentibus spoliorum & bonorum ecclesiae direptionibus, quae sede vacante contingebant, ecclesiarum vacantium custodiam sibi vindicarunt, qua de re superius dictum est *cap.XXXV.* §. 5.

non pauperibus testamento relinquere: qui mos saeculo decimo quinto & in Gallia & Hispania obtinebat. Non parum his moribus inducendis contulit testandi venia ab episcopis & pontifice saepe beneficiariis concessa, & difficultas patrimonialia a profectitiis discernendi. Spectabat vero haec testandi facultas praesertim beneficiarios, nam episcopi ferme antiquae disciplinae suberant, nisi indulgentia speciali sedis apostolicae testamenti factio concederetur. Quin ex generali regni Galliae consuetudine beneficiariis intestato decedentibus heredes legitimi etiam in bonis ab ecclesia profectis succedunt. Broudaeus *not. ad Louetium*.

§. VII. Sed tandem in spolia beneficiariorum manus iniecerunt Romani pontifices, eaque fisco pontificio cedere iusserunt: idque contigit sede apostolica Auenionem translata, & praesertim schismatis deinceps secuti tempore, vt pontifices satis pecuniarum ad se tuendos & partes suas sustinendas corraderent, cessitque res ex voto pontificum, nullo ferme aduersante. Thomass. *de vet. & noua eccles. discipl. par. III. lib. 2. cap.* 57. Hinc missi in multas prouincias exactores, *collectores* dicti, qui beneficiariorum spolia colligerent, & fisco pontificio inferrent: restituta vero ecclesiae vnitate semel receptae exactiones in plerisque locis continuarunt. Et quo quaestus vberior esset, Pius IV. irrita pronuntiauit testamenta praelatorum & beneficiariorum, qui de bonis profectitiis testarentur, nisi papa, cuius erant haec spolia, permittente. Item idem pontifex edita bulla *decens esse* spolio contineri voluit etiam bona, quae sibi clerici negotio, vel alio illicito quaestu parassent, quod supra modum fisco pontificio profuit.

§ VIII. Nouitates istae, quibus spolia decedentium beneficiariorum in fiscum pontificium deuoluebantur, in multis christianis prouinciis receptae sunt: in Gallia initio etiam admissae, sed inde constanter reiectae. Apud nos sub regibus Andegauis pontifices spolia decedentium beneficiariorum occuparunt, sub Aragonensibus restituta est ecclesiae disciplina, regno collectoribus eiectis; at sub Austriacis iterum spolia in fiscum pontificium illata. Initio tamen beneficia regiae collationis a spoliis pontificiis sub-

subtracta sunt: tum litteris Caroli olim regis nostri etiam beneficia omnia iuris patronatus regii & feudalis, & beneficia, quae redituum triginta ducatorum auri de camera non excedunt, exemta sunt.

§ IX. Spoliis episcoporum & beneficiariorum ad fiscum pontificium deuolutis, ecclesia non minus, quam respublica turbata est: nam exactores pontificii inter spolia etiam vasa & ornamenta ecclesiarum, vt & bona priuata clericorum, censebant, omniaque illegitimis modis inuadebant, perturbabant. Quae incommoda praesertim in regno Apuliae inualuerunt, vbi sub regibus Andegavis & Austriacis aut nouitates pontificiae admissae, aut non qua opus erat constantia reiectae. Sed tandem regni beneficiarii tot molestiis liberati sunt, non quidem restituta ecclesiastica disciplina, sed de spoliis cum Sisto v. inita transactione, qua pleraque capitula ecclesiarum cathedralium pro spoliis canonicorum & beneficiariorum totius dioecesis annuam pecuniae quantitatem fisco pontificio soluendam promiserunt; & vicissim summus pontifex spolia remisit, & beneficiariis facultatem de rebus profectitiis testandi concessit, easque ad heredes legitimos transmittendi, exceptis tantum rebus illicita negotiatione quaesitis. Interim episcopi, abbates & reliqui inferiores praelati transactione hac comprehensi non sunt: quibus propterea morientibus spolia adhuc in summi pontificis fiscum inuehebantur: idque stetit vsque ad Innocentium xii., qui edita bulla *inscrutabili* iura camerae apostolicae in colligendis spoliis episcoporum & praelatorum huius regni prorsus aboleuit, eaque ecclesiis restituit, ita tamen vt liceret antistitibus in suarum ecclesiarum cathedralium & paroeciarum vtilitatem disponere.

CA-

CAPVT L.

De immunitate a tributis ecclesiarum bonis & clericis concessa.

§. I. TRibutum est pecunia, quae ciuibus ad reipublicae onera sustinenda imperatur; inde vero nomen accepit, quod vbi primum Romae impositum est, tributim a singulis pendebatur. A tributis iure Romano distabant proprie sic dicta *vectigalia*, quae alio quouis nomine imposita erant, veluti pecunia, quae portorii, vel salis, vel vicesimae nomine exigi solebat. Samuel Petit. *var. lect. lib. II. cap.* 1. Sed tributa duplicis generis erant, vnum capitibus liberis vel ratione habitationis vel artificii, alterum fundis impositum erat. Vtraque vel ordinaria, vel extraordinaria erant. Ordinaria, quae vocari solent *canones* & *indictiones*, ordinario iure pendebantur: extraordinaria pro reipublicae necessitate supra canonicas indictiones, quousque necessitates vrgerent, imponebantur: & hinc vocari solebant *superindicta*, exstatque titulus in vtroque Codice *de superindicto*.

§. II. Praeterea iure Romano erant quaedam extraordinaria munera tributis adfinia, quae ciuium capitibus & bonis imminebant, & *fordida munera* dicebantur, qualia erant pollinis conficiendi cura, panis excoctio, pistrini obsequium, angariae & parangariae, viarum & pontium constructiones & reparationes, aliaque manualia opera, quae Iac. Gothofredus *in L.*15. *C. Th. de extraordinariis siue sordid. muneribus* enarrat. Angariae & parangariae erant iumentorum & plaustrorum praestationes, ad annonae militaris aliarumque specierum fiscalium transuectionem: & angariae quidem, si transuectiones fiebant via publica & ordinaria; parangariae vero, si extra viam publicam, vbi cursus publicus dispositus non erat. Verum in muneribus sordidis distinguere oportet munus personis impositum a pecuniae praestatione, quae ratione muneris praestabatur. Proprie munus sordidum erant ipsa ma-

nualia opera ; nam pecuniae praestatio potius erat tributum superindictum.

§. III. Iure gentium praedia ecclesiarum, clerici & eorum bona tributis subiacent, eaque ex forma cuiusque reipublicae debent inferre. Nimirum placuit inter gentes, vt pecunia, quae ad sustinendas reipublicae necessitates necessaria est, ex ciuium collationibus, quae & ipsis capitibus liberis & agris & aliis fortunis imponuntur, colligatur. Et quoniam bona ecclesiarum, etsi piis vsibus addicta, adhuc manent sub ciuili imperio, & clerici per domini sortem non desinunt esse ciues ; hinc fit, vt iure gentium non minus bona ecclesiarum, quam ipsi clerici eorumque bona tributis subiaceant. Hoc gentium ius ipsi veteres patres adgnouerunt, & apertis verbis professi sunt, bona ecclesiarum tributis subiacere. *Si tributum petit imperator*, inquit Ambrosius *orat. contra Auxent. cap.XXXII.*, *non negamus. Agri ecclesiastici soluunt tributum. Soluimus, quae sunt Caesaris, Caesari ; & quae sunt Dei, Deo. Tributum Caesaris est, non negatur.* Et vt alios mittam, Augustinus *de catechiz. rudib. cap.XXI.* ex apostoli sententia, quae habet, omnem hominem potestatibus sublimioribus subiectum esse, & ex subiectione tributa deberi, docet, etiam clericos saluo Dei nostri cultu tributa soluisse ; idque etiam ipsum dominum fecisse, vt nobis huius sanae doctrinae praeberet exemplum (a).

§. IV.

(a) Huic doctrinae obstare videntur Bonifacius VIII. & synodus Tridentina, quorum ille docet, ecclesias, clericos & eorum bona etiam *iure diuino* a saecularibus exactionibus esse immunes, *cap. 4. de immunit. ecclesiarum in 6.* ; haec vero habet, immunitatem ecclesiae & personarum ecclesiasticarum *Dei ordinatione & canonicis sanctionibus constitutam*, *sess.XXV. de ref. cap. 20.* Verum haec dicta non sunt nimium vrgenda, sed potius benigna interpretatione emollienda, vt hanc sententiam habeant, immunitatem ecclesiarum & clericorum ab oneribus ciuilibus esse consonam iis, quae in scripturis consignata sunt, vbi legitur, regem Pharaonem & Artaxersem a tributis terram & personas sacerdotum exemisse. *Genes. XLVII. v. 26. & Esdrae I. cap. 7. v.24.*

§. IV. Quoniam vero aequum erat, vt praedia christianis sacrisque vsibus dedicata, tributis non subiacerent, & clerici in ciuitate essent gratiosi; pro pietate sua christiani principes & ecclesias & clericos a multis publicis oneribus exemerunt. Et primum quidem Constantinus M. initio imperii sui bona ecclesiarum a tributis omnibus videtur exemisse, *L.* 1. *C. Th. de annona & tributis*. Sed auctis ecclesiarum praediis sequentes imperatores concessam immunitatem, velut reipublicae grauem, sustulerunt: certe enim Ambrosii aetate ex agris ecclesiarum tributa pendebantur. Inde Honorius & Theodosius Iunior praedia *vsibus caelestium secretorum* destinata a superindictis & sordidis muneribus, non vero ab ordinariis & canonicis illationibus, exemerunt, *L.*40. *C.Th. de episcopis & clericis*. Concessa vero a superindictis immunitas non semper generalis fuit; etenim deinceps ecclesiae subiectae fuerunt angariis & parangariis, si ipse imperator iter faceret, *L.* 21. *C. de cursu publico*, item superindictis ad viarum & pontium munitionem & instaurationem, *L.* 6. *C. Th. de itinere muniendo*.

§. V. Porro christianorum imperatorum priuilegio clerici a tributis pro capite libero exemti sunt. Binghamus *orig. eccles. lib. V. cap.* 3. §. 2. Sed pro reliquis illationibus Constantius clericos nouis collationibus, onere metati, seu recipiendi hospitio milites & officiales imperii transeuntes, ab exactionibus ob mercaturam alimoniae caussa susceptam, item a sordidis muneribus & personalibus omnibus oneribus exemit, *L.* 8. & 10. *C. Th. de episcopis & clericis*. Quam immunitatem post synodum Ariminensem idem Constantius reuocauit edita lege, qua priuati clericorum fundi fiscalibus pensitationibus subiecti sunt, tantumque iis data exemtio a sordidis muneribus & illatione pro mercatura, si exiguis vacarent negotiolis, *L.* 15. *C. Th. eodem*. Sed deinceps clerici ab extraordinariis collationibus & sordidis muneribus immunes facti sunt, quod ex quadam Honorii & Arcadii lege constat, *vt hi, qui ecclesiae obtemperant, his, quibus ecclesia, beneficiis perfruantur*, *L.* 30. *C. Th. eodem*.

§. VI. Immunitas a tributis ecclesiarum bonis iure ciuili concessa, vbi in Europa ex ruinis Romani imperii

noua regna emerserunt, in diem creuit, praesertim regum Francorum secundae stirpis liberalitate. Sane Carolus M. a tributis Regi pendi solitis bona ecclesiarum & earum homines exemit, *capit. reg. Franc. lib.V. cap.* 187. Verum haec exemtio praecipue spectabat canonicas illationes, nam a quibusdam extraordinariis oneribus ecclesiae immunes non erant, veluti si ageretur de muniendis itineribus & pontibus reficiendis, si tamen illae eo loci haberent possessiones, *capit. lib. VI. cap.* 107. Item oneri metati, hoc est hospitii, ecclesiae subiectae erant, si imperatores eorumque consanguinei, aut palatini officiales, aut legati iter facerent. Praeterea quae sibi noua praedia ecclesiae comparabant, oneribus publicis, quibus antea obnoxia fuerant, subiiciebantur, nisi peculiari regum concessione eximerentur, *capit. lib. III. cap.* 86.

§. VII. Verum enimuero immunitas ecclesiis in capitularibus concessa praecipue spectabat tributa, quae regibus pendebantur: nam quod spectat onera seu seruitia senioribus debita, tantum *mansus*, decimae, oblationes, domus & hortus fruebantur immunitate; & si quid amplius ecclesiae haberent, consuetis seruitiis subdebantur, *capit. reg. Franc. lib. I. cap.* 19. & *lib.V. cap.* 45. *Mansus* erat certus agri modus, a manendo fortasse dictus, quod quisque colonorum cum familia sua in eo moraretur. Car. Dufresne *gloss. med. & infimae latinit. v.* mansus. Itaque hac aetate conditione meliore erant vrbanae quam agrestes ecclesiae: illae enim, quod in ciuitatibus nulli erant seniores, generali fruebantur immunitate; hae vero immunes erant a regum vectigalibus; at quod spectat ad seruitia dominorum, praedia vltra mansum, domum & hortum iisdem suberant (*b*).

§.VIII.

(b) Sub regibus Francorum secundae stirpis iam erant constituta feuda, & seniores, qui erant domini vicorum, a praediis & incolis multa exigebant seruitia, quae erant *annui census*, *xenia*, *pastus*, *parauerdi*, *seu caballorum saginationes*, vt synodus Trosleiana anno IↃCCCIX. *cap. VI.* expressit. Quoniam vero a seruitiis, quae senioribus debebantur, aequum non erat generalem ecclesiis agrestibus concedere immunitatem, (seniores

§. VIII. Concessa ex forma capitularium bonis ecclesiasticis a tributis immunitas in Gallia, Italia & reliquis Occidentis prouinciis diu stetit; at post saeculum decimum latius producta est, adeo vt omnia paroeciarum bona etiam a seruitiis dominorum exemta sint. Interim coeperunt ciuitatum rectores extraordinariis oneribus ecclesiarum bona grauare. Hinc synodi Lateranenses sub Alexandro III. & Innocentio III. generalem immunitatem rebus ecclesiarum dederunt, seu potius confirmarunt, excommunicatione comminata contra rectores ciuitatum, qui ecclesiis collectas imponerent, nisi in publica necessitate, aut vtilitate ipsi clerici symbolas sponte conferrent, *cap.* 4. *&* 7. *ex. de immunitate ecclesiae*. Ita veluti iure proprio a synodis conditi canones, qui bona ecclesiarum a tributis eximerent, idque contra morem vetustatis, qua quidquid eius rei erat, a principibus statuebatur, aut expetebatur, & ex forma legum ciuilium aut adsensu principum inde canones condebantur. Ergo saeculo decimo tertio bona ecclesiarum a tributis erant exemta, contra vero bona priuata clericorum iis erant addicta (*c*).

§.IX.

niores enim regibus militiam & obsequia debebant) principes mansum ecclesiarum, qui veluti dos paroeciae habebatur, & praeterea decimas, oblationes, domum & hortum a seruitiis dominorum exemerunt; non si quid vltra ecclesiae possiderent.

(c) Synodus Melphitana sub Vrbano II. *can. XI.* & Narbonensis anno CIↃCCXXVII. *can. XII.* iure veluti proprio bona clericorum a tributis exemerunt. At canones isti populorum moribus recepti non videntur: quod constat Friderici II. verbis ad Gregorium IX. summum pontificem, qui querebatur, quod Fridericus contra formam pacis tributa ecclesiis & monasteriis imposuisset: *talliae & collectae clericis & personis ecclesiasticis, non pro ecclesiasticis rebus, sed pro feudalibus & patrimonialibus imponuntur, secundum quod est ius commune, & obtinet vbique per orbem*. Talliae erant praestationes, siue tributa sic dicta a taleis, seu taliis, quae erant latercula lignea, in quibus solutiones solebant adnotari, parte altera penes dominum, altera penes tenentem remanente. Conf. Car. Dufresne *in glossar. mediae & infim. latinit. v.* talea. Itaque saeculo

decimo

§. IX. In Siciliae regno ab ipsa ferme regni constitutione ecclesiarum priuata bona, non secus ac in aliis prouinciis, generatim a tributis exemta sunt; at non item bona priuata clericorum, quae sub Friderico II. ordinariis & extraordinariis collationibus subiecta erant. Sed regno ad Andegauos translato, clericorum bonis pro parte tributa remissa sunt: etenim Carolus II. in cap. *item statuimus XCVIII.* clericis, qui *clericaliter* viuebant, concessit exemtionem a tributis, *de portionibus eos legitime contingentibus*, hoc est de bonis, quae successione ab intestato adquirebantur. Quod ius regno ad Aragonenses translato integrum stetit: & praeterea cauit Ferdinandus I. Rex, vt quae bona semel certo oneri addicta erant, semper illud exsoluerent, licet clerici ea titulo alienationis a laicis adquirerent, *pragm.* 3. *tit. de clericis seu diaconis seluaticis:* quod ius aequissimum erat, & iuri Romano & capitularibus regum Francorum conforme; bona enim transire debent cum onere suo.

§. X. Sic constituta legibus nostris ecclesiarum & clericorum a tributis immunitas labentibus annis latius extensa est: nam ecclesiae in diem censita bona adquisiuerunt, vnde non amplius onera soluta, & clerici curis suis publica onera a priuatis suis bonis, quocumque titulo quaesitis, excusserunt: immo non defuerunt clerici, qui per summam iniustitiam aliena praedia nomine suo suscipiebant, & a tributis excusabant. Hinc vetera & noua onera in laicos eorumque bona, quae in diem decrescebant, reiecta. Quibus malis medendis tandem incubuit Carolus olim rex noster, qui tractatu habito cum Benedicto XIV. summo pontifice ad formam non adeo grauem

decimo tertio omnia ecclesiarum non feudalia bona tributis erant exemta, non item bona priuata clericorum, quae tum ex iure communi, quod vbique seruabatur, fiscalibus omnibus oneribus suberant. Et certe errant, qui tenent, canones Lateranenses de immunitate a tributis etiam bona priuata clericorum comprehendisse: bona enim *ecclesiarum & clericorum & pauperum vsibus deputata*, de quibus illi statuunt, sunt bona ecclesiarum, non bona clericorum priuata.

vem ecclesiarum & clericorum exemtionem a tributis reduxit. Principio placuit, vt bona ecclesiarum, monasteriorum & aliorum locorum religiosorum in censu describantur, eorumque nomine penderetur dimidium eius, quod laici pensitant, detractis tamen oneribus, quorum numero personarum alimenta non veniunt: idque praestari placuit, quousque regni necessitates expostulent, & pro oneribus, quae tempore tractatus erant imposita, non quae deinceps imponerentur. *Cap.I. n.*1. & 2.

§. XI. Sed ab hac pensitatione immunia facta sunt bona beneficiorum, quorum titulo clerici ordinantur, pro ea tamen redituum quantitate, quae sacro patrimonio secundum dioecesis formam respondet; & praeterea bona paroeciarum, seminariorum & xenodochiorum. Porro si quae bona a die tractatus habiti ecclesiae & alia loca religiosa adquisierint, per omnia in perpetuum tributis subiecta sunt. Item bona priuata clericorum, non secus ac laicorum, tributis omnibus subiecta sunt, praeter bona illa, quae clericis sine beneficio ordinatis in patrimonii titulum solent adsignari; haec enim bonorum portio a die, quo clerici hypodiaconi creantur, ab omnibus oneribus exemta est, sed pro quantitate, quam intra viginti quatuor & quadraginta ducatos annuos synodi locales, aut episcopi definiunt. Et demum certa forma statuta est immunitatibus, quae a vectigali ab vniuersitatibus super tritico aliisque rebus ad victum necessariis exigi solito; clericis concedebantur. *Cap. I. n.* 5. & *seqq.*

§. XII. Quamuis autem inde vsque a Carolo M. bona ecclesiarum & monasteriorum ampla a tributis & censibus immunitate aucta sint; tamen ex iisdem bonis in regia aeraria aliis nominibus tantumdem & fortasse etiam plus inferebatur, quam ex tributis colligi poterat. Et sane in Gallia sub regibus secundae stirpis recepta erant *annua dona*, quae ab ecclesiis cathedralibus & multis monasteriis quotannis regibus necessario exhibebantur, & a tributis tantum nominis sono distabant (*d*). Consistebant autem

(d) Id constat ex Hincmaro Remensi *de ordine palatii*: vbi ita loquitur: *caussa suae defensionis regi ac reipublicae vectigalia*,

tem dona vt plurimum in *equis*, *lanceis*, *scutis* aliisque similibus speciebus, eorumque modus satis amplus erat; refert enim Arno monachus *in vita S. Benedicti Anianensis* annuis donis & militia adeo grauata fuisse nonnulla monasteria, vt monachis alimenta & vestes defuerint.

§. XIII. Praeter annua dona, si quando reipublicae necessitas postulabat, ecclesiae ex suis bonis symbolas contulerunt, & suis illationibus extraordinariis auxilio fuerunt ciuitati. Videntur autem ista subsidia saepe indicta ipsius ciuilis potestatis imperio. At Alexander III. in concilio Lateranensi edixit, vt deliberet episcopus cum suo clero, num suadeat vtilitas, aut iubeat necessitas de rebus ecclesiae aliquid in communes ciuitatis vsus conferendi; & tum si laici ipsi non possint, subsidia ab ecclesiis praestentur, sed nulla vi, itemque nulla laicorum interposita auctoritate, *cap. 4. ex. de immunitate ecclesiae*. Et non multo post Innocentius III. in concilio generali voluit, vt subsidia laboranti ciuitati non conferantur sine Romani pontificis auctoritate, *cap. 6 ex. eodem*. Vtrumque hoc decretum moribus eius aetatis erat accommodatum, quando iura summorum imperantium in bona ecclesiarum & clericos oblanguescebant, & episcopi de publicis necessitatibus sedere iudices non dubitabant. Sed in compertis esse debet, pro iure suo principes in reipublicae necessitatibus posse ecclesiarum & clericorum bonis collationes imponere (*e*).

IN-

galia, quae nobiscum annua dona vocantur, praestat ecclesia, seruans quod iubet apostolus: cui honorem. honorem, cui vectigal, vectigal praestate regi ac defensoribus vestris. Et inde Ludouicus II. imperator inquisitionem faciendam edixit, *vnde, vel quae dona annalia aut tributa publica exigi debeant*: quod scilicet inter aerarii status reditus annua dona censeretur.

(e) In Gallia iamdiu est, quod reges sine pontificis adsensu collectas sub nomine *doni gratuiti* de bonis ecclesiasticis exigere consueuerunt: quin dona ista gratuita *decimae* alias dicta, euaserunt ordinaria & quotannis pendi solent.

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI

PARS III.

De iudiciis ecclesiasticis.

CAPVT I.

De iurisdictione ecclesiae propria.

§. I. Ox *iurisdictio* apud veteres patres ad significandam ecclesiasticam potestatem vix occurrit, eiusque loco illi potius vsurpant *potestatis* & *auctoritatis* vocabula. Primus, qui ab iure ciuili vocem iurisdictionis in ecclesiam intulit, Gregorius M. *lib. XIV. ep.* 8. fuisse videtur: inde sensim ea vox in iure canonico recepta est, praesertim, vbi longe lateque diffuso legum Romanarum studio, ecclesiastici illis addiscendis in primis operam nauarunt. Satis vero ampla est in iure canonico iurisdictionis significatio; omnis enim potestas, qua episcopi aliique ecclesiae ministri pollent, siue sacra administrent, siue doctrinam fidei doceant, siue nouos ritus instituant, siue caussas audiant, siue decernant, siue iudicem dent, siue poenas in facinorosos infligant, iurisdictionis nomine continetur.

§. II. Iurisdictio autem ecclesiastica aut sacerdotio cohaeret, eique propria & intrinseca est, aut ei extrinsecus aduenit. Et quidem Christi sacerdotium propria potestate auctum esse, qua ecclesia gubernetur, in compertis

pertis est: Christus enim docendi & baptizandi potestatem suis apostolis dedit, Matth. *XXVIII.* 18. *seqq.*, eisque ligandi aut soluendi ius concessit, Ioan. *XX.* 22. *seq.*, immo etiam sontes & contumaces extra ecclesiam proiiciendi. Matth. *XVIII.* 15. *seq.* Nempe ecclesia societas religiosa est, cuius finis est sanctitas & perfectio spiritualis in hoc saeculo, & in altero aeternae beatitatis consecutio; sicque constituta ecclesia vsque ad saeculi consummationem stare debet. Itaque proprium regimen in ecclesia esse oportuit, qua staret & conseruaretur; societatum enim natura talis est, vt vix diu stare possint sine certo ordine & potestate, qua dirigantur.

§. III. Verum enimuero potestas haec sacerdotio intrinseca & ecclesiae propria tota spiritualis est, nec quidquam cum imperio & rebus temporalibus commune habet. Spectat ecclesia animae salutem & alterius beatae vitae consecutionem: atque ideo potestas ecclesiastica tantum spiritualis est, tantumque internam honestatem & religionem spectat. Et aperte Iesus Christus apud Ioannem *XVIII. v.* 36. professus est, *regnum suum non esse de hoc mundo*, hoc est temporale regnum non esse, vt ex patrum sententia Augustinus Calmet eum locum interpretatur: & hinc quum quis eius arbitrium super familia erciscunda exposceret, respondit, *quis me constituit iudicem, aut diuisorem super vos?* Luc. *XII. v.* 14. Item tantum spiritualem verbi & sacramentorum potestatem, vt & ius facinorosos ab ecclesia eiiciendi Christus apostolis suis demandauit: quo omnis spectabat potestas, qua ipse a patre suo auctus erat. Matth. *XXVIII.* 18. *seqq.*

§. IV. Quae quum ita sint, potestas ecclesiae propria & sacerdotio intrinseca versatur circa spiritualia, eaque sacerdotes docent christianam fidem & morum regulas, sacramenta administrant, quaestiones doctrinae definiunt, siue fidem, siue mores spectent; canones condunt, quibus fides & morum regulae confirmantur, & in dubiis explicantur, & ritus sacramentales aliaeque sacrae caerimoniae constituuntur; canones iuris humani ex iusta caussa relaxant, & si salus ecclesiae postulet, prorsus abrogant; pastores & ministros instituunt ad perficiendum opus domini ad saeculi finem, & ad hanc iurisdictionem exer-

exercendam; eosdemque, si indigni euadant, munere suo deiiciunt; christianos peccatores admonent, iisque poenitentiam irrogant; & peccatores contumaces & immedicabiles, qui ceteros inficere possunt, a suo corpore abscindunt. Haec ferme sunt iura ecclesiae propria, quibus vel sub ethnicis imperatoribus etiam vsa est.

§. V. Haec vero potestas ecclesiae propria in duas veluti species dispesci solet, in *ordinis* scilicet, & *iurisdictionis* stricte sic dictae potestatem. Spectat potestas ordinis ad ea, quae sine sacerdotali charactere exerceri non possunt, qualia sunt sacrorum ministrorum creatio, potestas eucharistiae conficiendae: potestas vero iurisdictionis continet externam ecclesiae administrationem, qualia ius contumaces ab ecclesia eiiciendi, deponendi minus dignos ministros, & beneficia instituendi (*a*). Ignota veteribus fuit distinctio ista, & tum demum audita est, quum confirmatio episcoporum ab ordinatione separata est. Nempe in noua disciplina episcopus per confirmationem pastor ecclesiae constituitur; atque hinc receptum est, posse episcopos confirmatos, etsi non ordinatos, ecclesiam in omnibus administrare, iis tantum exceptis, quae *ἀμέσως* ab ordinatione dependent. V. Espen. *par. I. tit.* 14. *cap.* 5.

§. VI. Iam ecclesiae spiritualis potestas, qua doctrinam docet, sacramenta administrat, & poenas spirituales irrogat, generalis est, eaque reguntur christiani omnes, etiam vrbibus & prouinciis praefecti, qui in spiritualibus ecclesiae eiusque antistitibus subiiciuntur. Conc. Arelat. I. *can.* 7. Hinc vi spiritualis potestatis etiam in impios & profanos magistratus possunt episcopi gladio spirituali animaduertere, eosque ecclesiastica communione eiicere. *Si dux quisquam*, inquit Chrysostomus *hom. LXXXII. in*

(a) Antiqui interpretes *legem iurisdictionis* & *legem dioecesanam* veluti diuersas proponunt: illius enim nomine intelligunt ordinis & iuris dicundi potestatem; huius vero nomine potestatem in res ecclesiae temporales & iura episcopo debita, qualia synodaticum, procurationes. Quam distinctionem Innocentius IV. confirmauit, *cap.* I. *de verbor. signific. in* 6. V. Florent. *in tract. de antiquo iure patronatus*.

in Matthaeum, *si consul ipse*, *si qui diademate ornatur*, *indigne adeat*, *cohibe ac coërce*, hoc est, ad eucharistiam non admittas: *maiorem tu illo habes potestatem*. Quamvis non semper e re ecclesiae erit, in omnibus casibus vti gladio spirituali contra eos, qui cum imperio praesunt, qua de re alibi commodius differemus.

§. VII. Iam vero quae pertinent ad spiritualem potestatem, proprie sunt ecclesiae, nec in ea aliquid directe principes saeculi possunt. Et quamquam apud gentes sollemne fuerit religionis & reipublicae administrationem in vnam personam coalescere; tamen apud christianos ea duo inter se distincta sunt, & religio antistitibus, respublica vero principibus commissa est. Et profecto Christus ipse, qui ecclesiam suam diuina auctoritate instituit, tantum sacerdotes eius regendae potestate auxit, nihilque habet, quo de potestate principum in res spirituales constet (*b*). Quae doctrina in ecclesia semper obtinuit, & a patribus semper inculcata est: quod Petrus de Marca *lib. II. de conc. sacerdotii & imperii cap.* I. pluribus illustrat. Item ipsi christiani principes in primis Valentinianus senior, Marcianus & Iustinianus aperte professi sunt, spiritualia ad sacerdotes pertinere. Hinc non iure principes res fidei definirent, ab ecclesiae communione contumaces, tamquam ethnicos & publicanos, eiicerent, aut caerimonias, quibus sacramenta aut aliae res spirituales administrantur, statuerent (*c*).

CA-

(b) Nec quempiam moueat pontificatus maximus, quem ipsi christiani imperatores ad Gratianum vsque susceperunt. Etenim pontificatus maximus erat ex reliquiis ethnicae religionis, quem ex arcanis dominationis christiani imperatores suscipiebant; at inde nulla potestas in sacra christianorum principibus accedebat. Quin principes sacerdotium illud extrinsecus potius, quam ex animo retinuisse videntur, quatenus pontificia illa auctoritas ad reipublicae regimen erat necessaria. Grauina *de Romano imperio cap. VII.*

(c) Videtur Constantinus M. etiam directe de rebus spiritualibus ius dixisse. Certe in caussa inter Caecilianum & Donatistas iudices dedit, qui eorum caussam in synodo Romana tractarent

CAPVT II.

De iurisdictione ecclesiastica in caussis civilibus laicorum.

§. I. IVrisdictio, quae sacerdotio extrinsecus aduenit, in duobus ferme consistit, in decidendis nempe caussis ciuilibus siue laicorum, siue clericorum, & in puniendis etiam in foro externo ciuilibus clericorum delictis. Et ad lites laicorum quod spectat, doctrina est christianae religionis, ne fideles facile de rebus transitoriis litigent. *Qui vult tecum iudicio contendere*, ait Christus apud Matthaeum *V.* 40., *& tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium*. Et alibi, *qui aufert, quae tua sunt, ne repetas*, Luc. *VI.* 30. Sane christiana morum philosophia tota in caritate posita est; caritas vero ne leuem quidem patitur animorum dissensionem: & sine odiis & dissensionibus lites non exercentur. Cui doctrinae primis saeculis

ctarent & finirent: inde Donatistis eius tribunal appellantibus, alterum iudicium episcopale in vrbe Arelatensi concessit; & porro post synodum Arelatensem rursus haereticis ad eius maiestatem confugientibus, vltimum ipse in hac caussa tulit iudicium. Caussa ista erat mere ecclesiastica. Itaque Valesius *in Euseb. lib. III. de vit. Constant. cap.* 51. dissimulare non potuit, *aliquando pius* Constantinum *sibi in negotiis ecclesiasticis vindicasse, quam laico principi conueniret*. Sed tam synodum Romanam, quam Arelatensem pro iure suo dedit Constantinus; christiani enim imperatores clericos iudices ad tractandas caussas ecclesiasticas, ecclesia non inuita, dare consueuerunt: idque inde videtur inualuisse, quod extraordinariae synodi sine principis concessione haberi non poterant. Et si ipse imperator demum cognouit, id coactus pro bono pacis fecit, ne Donatistae vlterius contra iudices ecclesiasticos & ordinem iudiciorum clamarent, ea de re postea ab episcopis veniam petiturus, quod Augustinus *epist. CLXII.* obseruat.

vim multam addebat opinio de iamiam instanti die domini, quae a rebus terrenis christianos multum distrahere debebat.

§. II. Haec litium fuga christianae religionis summa perfectio est, ad quam vix paucis contendere licet. Hinc christiani iusti, etsi minus perfecti, sua semper repetere potuerunt; at primis saeculis ex regulis christianae pietatis id faciendum erat *ecclesiastico iudicio, non forensi*, vt Augustinus *lib. III. ad Bonif. cap.* 5. loquitur. Et profecto aegre ferens apostolus, Corinthios apud iudices ethnicos litigare, veluti per indulgentiam concedit, vt christianos litium suarum iudices, seu potius arbitros constituant, 1. *ad Cor. VI.* Summa vero ratione apostolus id Corinthiis inculcauit, ne christiana religio apud ethnicos vilesceret, & ne christiani eorum dicteriis obiicerentur, quasi verbis non re caritatem, sui abnegationem & rerum terrenarum contemtum praedicarent.

§. III. Quamuis autem generaliter edixerit apostolus, vt christiani, relictis ethnicis iudicibus, apud fratres suos lites, si quas haberent, deponerent; nihil tamen ea doctrina de magistratuum in christianos imperio & iurisdictione detractum est; eiusdem enim apostoli doctrina est, omnem hominem ciuili potestati iure diuino subiectum esse, *ad Rom XIII.* 1. *seqq.* Et recte vidit Estius, apostoli sermonem praecipue spectare ad actorem, in cuius potestate erat apud magistratum lites suas instituere; reo enim vocato non licebat magistratus iurisdictionem declinare. Nec audiendi sunt, qui tenent, apostoli auctoritate christianos a magistratuum ethnicorum iurisdictione in caussis pecuniariis exemtos fuisse, nec eis in conscientia subiectionem debuisse: quem errorem Barclaius *de potest. papae cap. XXI.* late confutauit.

§. IV. Dum vero vult apostolus, vt christiani ecclesiastico iudicio, non forensi lites componant suas, non designat, cuius generis christianos in arbitros seligi oportet: quin eius sententia est, omnem christianum, alias sapientem, huic oneri parem esse (a). Et quoniam inter chri-

(a) Scribit quidem apostolus *cit. epist. ad Cor. VI. v.* 4. *saecu-*

christianos episcopi in primis sapientia & iustitia eminebant; (qui ad episcopatum promouebantur, virtutum meritis longe alios anteibant) hinc christiani sensim ad episcopos, tamquam ad pacificatores & arbitros, lites suas deferre coeperunt. Nec episcopi id onus detrectabant, qui alias ratione muneris sui pacem christianam gregi sibi commisso debebant instillare: quin eorum aliqui credebant, hoc onus sibi ab apostolo iniectum fuisse, cuius sententiae Augustinus fuit *de opere monachorum cap. XIX.* Quod vero episcopi saepe aliis curis grauabantur, aliquando lites decidendas presbyteris aut diaconis commiserunt, & quandoque etiam laicis aequitatis studiosis, praesertim si suspicio esset, clericos ex litium decisione aliquod sibi lucrum captare. Socrat. *lib. VII. cap.* 37.

§. V. Iam episcopi in caussis laicorum pecuniariis decidendis vnice aequitatem sectabantur, tamquam pacis sequestres, studebantque aliquo adhibito temperamento dissidentes in concordiam adducere; nec formulas in foro receptas vsurpabant. Et ne errarent, vbi ius obscurum erat, laicos iurisconsultos consulere consueuerunt, quod ex Augustino *serm. XLIX. de diuers.* constat. Nihil vero lucri ex litium decisione ad episcopos redibat; totumque negotium breui temporis spatio finiebatur, vt animorum motus inter litigantes cito residerent, atque vt omnino residerent, saepe iureiurando super altare aut super reliquias martyrum lites finitae. Greg. Turonens. *lib. V. cap.* 32. Quod si arbitrium haud feliciter cessurum videbatur, iudicium non suscipiendum Ambrosius *de officiis lib. II. cap.* 24. monebat. Vere christiana & digna nostris episcopis erat haec lites finiendi methodus: & hinc cuiusuis sectae homines adibant episcopos, eosque litium suarum arbitros constituebant. Possid. *vit. August. cap. XIX.*

Ii 2 §. VI.

---

cularia iudicia si habueritis, contemtibiles, qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum; at id dixit non absolute, sed potius per comparationem, quasi e re christiana magis esset, infimos christianorum de caussis fratrum arbitrari, quam apud ethnicos contendere, vt recte Estius in locum obseruat.

§. VI. Translato ad christianos imperio, antiquam in caussis pecuniariis episcopos adeundi consuetudiuem imperatores confirmarunt, & multam vim episcopalibus arbitriis dederunt. Et quid quaeso melius ciuitati poterat euenire, quam si cito lites praeciderentur, & amputatis odiis, pax & amor inter ciues conciliaretur? Itaque Arcadius & Honorius liberum omnibus esse voluerunt, vt *ex consensu* caussas suas pecuniarias ad episcopos deferrent, *L.7. & seq. C. de episcopali audientia:* quod idem edita alia lege Valentinianus III. edixit, *nouel. XII. tit. de episc. iudicio ad calcem C.Th.* Hinc non vera ciuilis iurisdictio episcopis data; vera enim iurisdictio etiam nolentes cogit, sed tantum antiqua episcopos adeundi consuetudo ab imperatoribus confirmata est, at non sine auctoritatis accessione: nam episcoporum arbitria sic rata & firma facta sunt, vt inde non liceret prouocare, tamquam si a praefecto praetorio pronuntiata essent; & hinc ordinariis magistratibus eorumque officiis datum, vt ea omnino exsequerentur, *cit. L. 8.*

§. VII. His omnibus aduersari videtur lex sub nomine Constantini M. ad Ablauium praefectum praetorio, quae exstat in extrauaganti seu subdititio C. Th. titulo *de episcopali iudicio*. Etenim ea lege litigantibus conceditur, vt in quauis parte iudicii ante sententiam sacrosanctae legis antistitis iudicium eligant, *etiamsi altera pars refragatur*. Seldenus & Alteserra hanc legem veluti genuinam tuentur: contra ex meliori ratione eam Iac.Gothofredus *not. in cit. L.* veluti spuriam explodit, contenditque, opus esse posteriori aetate a falsariis miscellionibus consarcinatum. Sane contraria est omnibus aliis genuinis imperatorum legibus, quae tantum ex consensu litigantibus permittunt adire episcopi iudicium. Deinde Constantinus id tantum litigantibus dedit, *vt ad episcoporum iudicium prouocarent, si magistratus ciuiles reiicere vellent*, teste Sozomeno *lib. I. cap. 9.*: quod argumento est, ex compacto potuisse litigantes episcopi eligere iudicium, non etiam altera parte refragante.

§. VIII. Haec fuit per plura saecula episcoporum auctoritas in decideneis caussis pecuniariis laicorum; at labentibus annis auctoritas ista abiit in veram iurisdictionem,

nem, quae saeculi ignorantia & curis clericorum longe lateque propagata est, hactenus vt magistratuum iuris dicundi potestas fere omnis interciderit. Conficta sub Constantini nomine constitutio, quae saeculo octauo exeunte in scenam prodierat, quaeque permittebat litigantibus in quacumque iudicii parte, etiam altero inuito, eligere antistitis iudicium, occasionem praebuit, vt arbitria episcoporum in caussis pecuniariis in veram iurisdictionem degenerarent. Nimirum eam legem sub nomine Theodosii Carolus M. probauit, & in omnibus sibi subiectis prouinciis valere voluit, quocumque iure populi viuerent, *lib. VI. cap. 366. edit. Baluz.* Ita iurisdictio episcoporum auctoritati accessit, modo litigantium alter episcopi iudicium elegisset, nam hoc casu pars altera necessario apud episcopum debebat comparere. Creuit inde episcopalis iurisdictio auctoritate Gratiani, qui eam legem etiam sub nomine Theodosii Concordiae suae inseruit, *can. 35. seq.* C. 11. *q. 1.*, & eius vsum late produxit (*b*).

§. IX. Postquam arbitria episcoporum in vera iudicia abierunt, variis rationibus ciuilis episcoporum iurisdictio ad negotia ferme omnia ciuilia laicorum producta est. Principio caussas omnes, quibus peccatum aliquod, aut mala fides inesset, suae iurisdictionis esse episcopi tenebant, quod eorum erat iudicare de peccato, *cap. 13. ex. de iudiciis*, atque idcirco de ipsa re, cuius caussa peccatum erat. Hac ratione caussae omnes ad forum ecclesiasticum deuoluebantur, nam vix vllae erant, quibus peccatum aliquod aut mala fides, saltem ex vna parte, non inesset. Sed facile erat obseruare cognitionem de peccato ad sacerdotes in foro interno, non externo pertinere.

§. X. Praeterea ratione iurisiurandi, matrimonii, testamenti, & cuiuslibet caussae piae ad forum ecclesiasti-

 cum

(b) Sed quae caussa fuit, cur legem Constantino in titulo post Th. C. adiecto tributam posterior aetas sub nomine Theodosii exhibuerit? *Nimirum*, inquit Alteserra *lib. I. de iurisdictione cap. 7., stultior & supinior aetas leges Theodosianas vulgo appellabat eas omnes, quae in codice Theodosiano positae erant, etsi alios a Theodosio haberent auctores.*

tum ciuiles laicorum caussae trahi solebant, iis enim titulis mira interpretatione qualitatem spiritualem negotiis ferme omnibus ecclesiastici adspergebant. Et cognitio quidem de iureiurando iure decretalium episcopis tribuitur, *cap.* 13. *ex. de iudiciis*: & hinc facile cognitio ad contractus, quibus iusiurandum inserebatur, extendi potuit. Caussae de matrimonio & inde pendentes, veluti de sponsalibus, dotibus, natalibus, alimentis ecclesiasticae cognitionis censebantur, tamquam quae sacramento matrimonii adnexae erant, vel inde pendebant, quando reuera pendebant a matrimonii contractu. Caussae quoque de testamentis & rerum piarum negotiis ecclesiasticae habebantur, siue quod testamenta a duobus notariis, ecclesiastico vno, altero laico scribi solebant (c), siue quod christiani imperatores curam testamentorum & caussarum piarum episcopis demandauerant, *L.* 28. & *L.* 46. *C. de episcopis & clericis*.

§. XI. Item ecclesiasticae cognitionis & potestatis reputabatur iudicis laici supplere negligentiam. Concesserat quidem episcopis Iustinianus, vt semel in hebdomada carcere detentos inuiserent, & indices sui officii admonerent; si vero iudices negligentes essent, ea de re principem ipsum facerent certiorem, *L.* 22. *C. de episc. audientia*. At episcopi mediis saeculis vlterius progressi sunt, sibique ius esse contendebant, magistratuum negligentiam supplere. Inde si qua caussa in longum apud iudices laicos traheretur, ad forum suum eam episcopi transferebant: & inde episcopi de iudicibus suspectis iudicarunt: quae abusio in Gallia & in Hispania & in regno Apuliae sub regibus Andegauis obtinuit, eoque deuenit facilitas reginae Ioannae II., vt edita lege cauerit, suspiciones magistratuum excepta Neapoli vbique in regno

(c) *Manus sola incidens tabellionis apostolici efficiebat, leuibusque velut per deuia gyris, negotium ecclesiasticum, quod alias & nisi mistura illa fuisset, plane erat profanum, & a profanis, seu saecularibus regiisque iudicibus iudicandum*, inquit Mornacius *ad L.* 8. *C. de episc. audientia*.

regno apud loci episcopum eiusque vicarium tractari, *rit. CCLXV. magnae Curiae*.

§. XII. His aliisque rationibus caussae fere omnes civiles laicorum ad suam cognitionem & forum ecclesiastici traxerunt. Hinc per longas aetates vnum paene forum ecclesiasticum emicuit, totoque illo tempore euiluit & veluti emarcuit regia iurisdictio, quod de regno Galliae Mornacius *ad L* 8. *C. de episc. audientia* obseruat; etenim reges Galliae secundae stirpis tot beneficiis a sede apostolica aucti & deinceps successores diu passi sunt in sibi subiectis prouinciis supra modum ecclesiasticam iurisdictionem extendi. Similiter in regno Apuliae sub Andegauis mirum in modum extensa est ecclesiastica iurisdictio; Andegaui enim reges exemplo regum Francorum, vnde erant oriundi, & porro nouis beneficiis a sede apostolica acceptis, non aegre tulerunt deminutione ciuilis iurisdictionis ecclesiasticam augeri.

§. XIII. Sed tandem ecclesiastica iurisdictio in caussis temporalibus laicorum omnino defecit, eoque, vnde abscesserat, reuersa est, idque sensim factum, sed non sine turbis, quas saepe ecclesiastici iuris sui conseruandi caussa excitarunt (*d*). Sibi autem vitio vertere debent ecclesiastici, quod iurisdictionem in caussas ciuiles laicorum omnino amiserint; nam & contra concedentium mentem summopere eam extenderunt; & praeterea caussas, quas ex bono & aequo tractare debuissent, forensibus tricis implicuerunt. Tantum apud nos ex pactis conuentis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum *cap. VI. n.* 7. laici, qui in ecclesiasticis curiis actorum magistros agunt, quique episcoporum aliorumue praelatorum *cursores* appellantur, in ciuilibus, mistis & crimi-

 nalibus

(d) Celebris est disputatio, quae super ecclesiastica iurisdictione in Gallia anno CIƆCCCXXVII. habita est inter nobiles regiosque ministros & praelatos coram Philippo Valesio rege Galliae. Nobilium & magistratuum partes Petrus Cugnerius, contra praelatorum Bertrandus, episcopus AEduensis, sustinebat. Quam extensa tum fuerit episcopalis iurisdictio, constat ex articulis, qui in medium propositi sunt.

nalibus cauſſis, quod ad *reſtrictionem perſonalem* ſpectat, ab epiſcopis praelatiſue, in quorum miniſterio ſunt, iudicari & coërceri debent, niſi ea cauſſa ſit, vt poena mortis aut triremium iure ſtatui in eos poſſit.

CAPVT III.

De iuriſdictione eccleſiaſtica in cauſſis civilibus clericorum.

§. I. Vidimus chriſtianos omnes ex regulis chriſtianae perfectionis ſua iudicio repetere non debere; at hoc inſtituto magis clerici adſtringuntur, qui in ſortem domini euocati, perfectionem amplecti intelliguntur. Et quamuis rerum dominia cum ſacerdotio non pugnent, atque ideo non teneantur clerici ſua omnia relinquere; tamen quando rerum temporalium occaſione lites excitantur, ratio propriae vocationis id videtur poſtulare, vt nec ſua iudiciis repetant, nec ab aliis prouocati ſua tueantur. *Epiſcopus*, inquit ſynodus Carthaginienſis IV. *can.* 19., *apud Gratianum can.*1. *C.* 14. *q.* 1., *nec prouocatus pro rebus tranſitoriis litiget*.

§.II. Verum pauci clericorum ſunt, qui a rebus temporalibus ita ſunt alieni, vt eas non perſequantur, & defendant. Hinc dum rerum temporalium dominium clericis relictum eſt, eorum infirmitati ſeruiens eccleſia, permiſit, vt ſibi ablata repeterent quidem, ſed eccleſiaſtico iudicio, non forenſi: cui diſciplinae ratione vocationis ſuae magis adſtringebantur clerici, quam ceteri chriſtiani. Hinc canones poenis canonicis ſubiecerunt clericum, qui cum clerico negotium habens, relicto proprio epiſcopo, ad ſaecularia iudicia procurrat. Conc.Chalced. *can. IX.*, Carthag. III. *can.* 9. *apud Gratianum can.* 43. *C.* 11. *q.*1. Regulae iſtae decernunt de clerico, qui cum alio clerico negotium habeat; nam ſi negotium eſſet cum laico, & laicus in epiſcopum non conſentiret, neceſſario lis apud publicum iudicem erat intendenda: quo caſu tantum

tum ex episcopi concessione licebat clericis apud magistratum comparere. Conc. Agath. *can. XXXII.* (*a*).

§. III. Haec fuit ecclesiae disciplina vsque ad Iustinianum, qui primum monachos & clericos in caussis civilibus a magistratuum iurisdictione exemit. Et quidem hic imperator in primis sanctimonialium & monachorum caussas ad episcopos deferri iussit, *nouel. LXXIX. cap.* 1., qua constitutione abrogata est lex quaedam Anthemii, quae statuebat, monachos in ius extra proprias prouincias non vocari, sed apud suarum prouinciarum ordinarios iudices, *L.* 33. *C. de episcopis*. Inde idem Iustinianus rogante Menna archiepiscopo Constantinopolitano etiam clericos in caussis ciuilibus exemit a magistratuum iurisdictione, eosque apud proprios episcopos iussit conveniri, *nouel. LXXXIII.* Sed generale hoc priuilegium non

(a) Iam dum ecclesia voluit, vt clerici aduersus clericos in caussis pecuniariis apud publicos iudices non litigarent; tantum sanctiorem disciplinam promouere intendebat, vt clerici molestiis fori expediti melius altari deseruirent; non vero iura principum temerauit, nec clericos magistratuum potestate in caussis ciuilibus exemit. Clericos, qui sunt ciues, a potestate magistratuum eximere, non erat ecclesiae, sed summorum imperantium. Hinc canones tantum poenis canonicis subiiciunt clericos; qui conrra alios clericos coram magistratu ius suum persequebantur; nec vmquam statuunt, vt clerici a magistratibus vocati non se sistant, nec latas sententias nullas dicunt. Et profecto si clerici apud publicos iudices in caussis pecuniariis conueniebantur, debebant comparere: tantum erat in potestate actoris, vtrum ecclesiastico, an forensi iudicio experiri mallet, *L.* 13. *C. de episcop. audientia*, *L.* 25. *C. de episcop. & cleric.*

Huic iurisprudentiae aduersatur canon XXXII. concilii Agathensis apud Gratianum *can.* 17. *C.* 1. *q.* 1., *clericum nullus praesumat, apud saecularem iudicem, episcopo non permittente, pulsare*. At Gratianus canonem Agathensem interpolauit, & in alienum sensum detorsit. Genuina canonis lectio apud Labbaeum ita habet, *ne clericus quemquam praesumat apud saecularem iudicem, episcopo non permittente, pulsare*: quod conuenit antiquae disciplinae, qua non licebat clericis lites suas apud saecularem iudicem, nisi permittente episcopo, intendere.

non fuit; nam si ob caussae naturam, aut aliam difficultatem episcopus litem finire non poterat, tum licebat apud publicos iudices clericum conuenire. Et alia edita lege idem imperator a sententia episcopi publicum iudicem appellare permisit, *nouel. CXXIII. cap.* 21.

§. V. Ratio autem, qua Iustinianus monachis & clericis in caussis ciuilibus fori priuilegium concessit, haec profecto fuit, ne illi litibus implicati, & strepitu fori distracti, a solitudine & altaris seruitio auocarentur. Certe imperator voluit, vt episcopi sanctimonialium & monachorum caussas, non tamquam iudices ex formulis & strepitu fori, sed potius *honeste & sacerdotaliter* iudicent, vt a contentione monachi expediti, sine distractione Deo vacarent; idemque etiam habet nouella LXXXIII., quam sic Cuiacius contraxit, *clerici actione pecuniaria committuntur coram episcopo, qui litem finiat celerrime sine sumtu & scriptura sollemni*. Nimirum episcopi iudicabant tamquam arbitri reiectis formulis forensibus, & temporis compendio & concordiae inter partes conciliandae studebant. Sed temporis lapsu in episcoporum audientias tricae forenses irrepserunt; quo factum, vt contra finem concedentis clerici priuilegio vtantur.

§. VI. Ita primum legibus principum inductum monachorum & clericorum in caussis ciuilibus fori priuilegium, quod temporis lapsu variis principum edictis, synodorum canonibus & pontificum decretalibus confirmatum & auctum est (b). Hinc clerici ecclesiastico foro addicti,

(b) Nec tantum confirmatum & auctum est mediis saeculis fori priuilegium clericis concessum; verum etiam creditum, illud ecclesiae auctoritate processisse, nec a potestate principum pendere. Haec sententia praesertim post Gratianum inualuit, quando interpretes antiquitatis incuriosi vnice ex illius concordia & posteriorum pontificum decretalibus rem canonicam metiebantur. Et profecto multa siue prorsus supposititia, siue corrupta Gratianus refert monumenta, quibus non obscure traditur, ab ecclesiae auctoritate profectam clericorum exemtionem, *can.* 3. & 17. *C.* 11. *q.* 1. Ex quibus aliisque eiusdem farinae monumentis facile erat, in saeculo antiquitatis ignaro, doctrinam induci, clericos ecclesiae auctoritate a iurisdictione ciuili exemtos esse.

dicti, censurae ecclesiasticae subiecti iudices saeculares, qui clericos iudicio suo stare compellerent, & lata sententia tamquam ab iudice non proprio dicta viribus omnino caret, exceptis tantum feudalibus caussis, quarum cognitio domino feudi reseruata est. Conc. Lateran. III. *can.* 14.; *cap.* 4. *ex. de iudiciis*, *cap.*6. *&* *seq. ex. de foro competenti*. Quin in plerisque locis mos inualuit, vt clerici etiam laicos coram ecclesiastico iudice conuenirent ad vindicandas res a laicis possessas, licet eas suas esse rei contenderent, *cap.* 5. *ex. de foro competenti*.

§. VII.* Sed labentibus annis in plerisque christianis prouinciis praesertim in Gallia & Belgio clericorum fori priuilegium in caussis pecuniariis deminutum est; atque ita clerici in actionibus in rem & caussis mistis, quin etiam in caussis personalibus, quibus aliquid *realitatis* sit admistum, apud laicos iudices conueniri solent. V.Espen. *par. III. tit.* 1. *cap.* 4. Item in iisdem locis decretalium dispositio, qua vetatur clericus fori priuilegio abrenuntiare, in caussis ciuilibus vsu sublata est, teste Mornacio ad *L.* 4. *D. de pactis*. Caussa tantae mutationis videtur repetenda a tricis forensibus, quae in forum ecclesiasticum irrepserant; vbi enim modus litigandi apud iudices ecclesiasticos intricatior prae foro ciuili euaserat, e re sua esse viderunt clerici potius apud laicos, quam ecclesiasticos iudices conueniri: & magistratus sensim iurisdictionem vindicarunt suam, quando experientia innotuit, *honeste & sacerdotaliter*, vt ait Iustinianus, caussas in foro episcopali non tractari.

§. VIII. Quod vero spectat ad Siciliae regnum, quo & Sicilia proprie sic dicta & Apulia continebantur, sub regibus Nortmannis & Sueuis clericorum fori priuilegium in caussis pecuniariis non integrum obtinuit. Etenim clerici in actionibus in rem, si res essent eorum propriae, non ecclesiae, conueniri debebant apud iudicem saecularem eius loci, vbi res sita erat, quod Gulielmus I. Rex in *const.* si quis clericus *tit. de clericis conueniendis* statuit, & inde Fridericus II. in *const.* de burgensaticis *tit. de sacramento praestando a baiulis* confirmauit. Quo tempore constitutiones istae conditae sunt, caussae in foro ecclesiastico tricis forensibus agitabantur, clericosque ab altaris serui-

tio

tio auocabant; vt proinde iustum visum fuerit Regibus nostris, clericorum fori priuilegium in caussis pecuniariis ad solas actiones personales restringere. Interim pragmatici nostri has constitutiones nihil valere pronuntiarunt, vtpote libertati ecclesiasticae aduersas: qua in re iuris publici ignorantia errarunt.

§. IX. Sed deinceps regno ad Andegauos reges translato, clericorum fori priuilegium extensum est, & clerici non coniugati in caussis omnibus, siue in rem, siue in personam a laicorum iurisdictione exemti, suis episcopis per omnia subiecti sunt, exceptis caussis feudalibus: quod ius pactis inuestiturae Carolo I. a Clemente IV. datae comprehensum est. Parum videbatur Carolo aliquid de iurisdictione in clericos remittere, dum regnum, cuius erat appetentissimus, adquireret. Hoc idem ius inde Carolus II. in cap. *item statuimus XCIV.* confirmauit. Ita abrogatae sunt apud nos regni constitutiones, quibus clerici in actionibus in rem apud laicos iudices conueniri debebant: & deinceps ius a Carolo II. confirmatum obtinuit: etsi hodie plures species excipiantur, in quibus clerici apud magistratum conueniendi sint, de quibus inferius.

CAPVT IV.

De iurisdictione criminali ecclesiastica.

§. I. POtestatem criminum, quae in ciuitate admittuntur, puniendorum inter iura maiestatis censeri, nemo vnus ignorat. Nimirum, quae ad ciuium securitatem spectant, ea omnia ciuilis potestatis iura constituunt: ciuium vero securitas haberi non potest, nisi crimina pro varia reipublicae ratione debitis poenis vindicentur: poenarum enim metu homines a criminibus admittendis deterrentur, & quisque in officio manet: qua ratione & ad laesi satisfactionem procurandam poenae in ciuitate receptae sunt, quod Grotius *de iure belli ac pacis lib. II. cap. 20.* pluribus illustrat.

§. II.

§. II. Ciuilis vero poteſtas pro iure ſuo punit vindicatque crimina omnia, quiſque demum ſit, ſiue laicus, ſiue clericus, qui delinquit; clerici enim per domini ſortem non deſinunt eſſe ciues. Et profecto apoſtolus, nullo facto perſonarum diſcrimine, ciuilis imperii eſſe docet criminum puniendorum poteſtatem. Eius enim ſententia eſt, omnem hominem iure diuino ſubiectum eſſe ciuili poteſtati, quae ex Dei ordinatione gladium portat, illumque in facinoroſos omnes exercet. *Omnis anima*, hoc eſt omnis homo, *poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: non enim eſt poteſtas niſi a Deo . . . . Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit . . . . Dei enim miniſter eſt tibi in bonum: ſi autem malum feceris, time: non enim ſine cauſſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt: vindex in iram ei, qui malum agit*, *ad Rom. XIII.* 1. *ſeqq.* Quibus verbis apoſtolus aperte docet, iure diuino ad ciuilem poteſtatem ſpectare ius criminum puniendorum, quiſque demum ſit, qui delinquit; loquitur enim de illa poteſtate, quae gladium portat, & cui tributa penduntur.

§. III. Porro veteres patres tenent, clericos omnes, etiam epiſcopos, iure diuino ſubiectos eſſe ciuili poteſtati. Inſtar omnium ſit Chryſoſtomus, qui *hom. XXIII. in epiſt. ad Rom.* ex verbis apoſtoli hanc doctrinam proponit: *poteſtatibus ex debito obedire iubet* apoſtolus; *oſtendens, quod iſta imperentur omnibus, & ſacerdotibus & monachis; non ſolum ſaecularibus, id quod ſtatim in ipſo exordio declarat, quum dicit: omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: etiamſi apoſtolus ſis, ſi euangeliſta, ſi propheta, ſiue quiſquis tandem fuerit, non enim pietatem euertit iſta ſubiectio.* Chryſoſtomo ex recentioribus omnino concinit S. Bernardus, qui *ep. XLII.* ad archiepiſcopum Senonenſem ex eadem apoſtoli doctrina concludit, etiam ipſum archiepiſcopum ciuili poteſtati ſe ſubiectum adgnoſcere debere: *omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: ſi omnis, & veſtra: quis vos excipit ab vniuerſitate? Si quis tentat excipere, conatur decipere.*

§. IV. Haec autem principum in puniendis criminibus poteſtas numquam fuit, nec eſt eccleſiae impedimento, quominus in foro interno delicta coërceat. Nimirum apud chriſtianos forum interius inſtituit Chriſtus, vt iterum

rum amissam per peccata innocentiam recuperare possimus. Verum nihil habet eiusmodi forum cum potestate principum in puniendis delictis, quum ad diuersos fines dirigantur, illud nempe ad salutem aeternam, haec vero ad ciuitatis securitatem. Hinc mira fuit per plura saecula in puniendis delictis sacerdotii & imperii concordia. Primum reos damnabant ciuiles magistratus: inde damnatos ecclesia poenitentiae subiiciebat: cumque saeculo nono nonnulli reorum iactare coepissent, *nihil pertinere ad episcopum, quae a publico examinata dignoscuntur, & discussa*, eorum audaciam synodus Ioannis papae repressit, *cap.* 1. *ex. de off. iudicis ordinarii*.

§. V. Quoniam vero a ratione alienum videbatur, clericos delinquentes publicis iudiciis coërceri; pro pietate sua christiani principes clericos ab imperio magistratus exemerunt, eorumque delicta episcopis commiserunt punienda: idque sensim factum est. Crimina clericorum duplicis generis sunt, *communia* nempe, seu *ciuilia*, & *ecclesiastica*. Communia sunt, quae clerici committunt tamquam ciues, iisque publica tranquillitas in primis turbatur & euertitur, qualia homicidium, peculatus, adulterium, furtum. Ecclesiastica vero sunt, quae directe contra religionem & ecclesiasticam disciplinam admittuntur, quaeque poenis canonicis vindicantur, qualia apostasia, haeresis, schisma, simonia.

§. VI Iam vero christiani imperatores in ecclesiasticis & ciuilibus criminibus, quae leuia videbantur, clericos a potestate ordinariorum iudicum exemerunt; non etiam in delictis ciuilibus grauioribus. Certe Valentinianus senior voluit, vt sacerdotes de sacerdotibus in caussa fidei, vel ecclesiastici alicuius ordinis, vel morum iudicarent, quod testatur Ambrosius *epist.XXXII.* (*a*). Item im-

---

(a) Caussae ecclesiastici ordinis erant crimina ecclesiastica; mores vero erant vitia, quae a laicis admissa leuia videbantur, at grauia procul dubio erant, si a clericis, qui perfectionem amplexi sunt, admitterentur, qualia scortatus, ebrietas, alea. Et licet veteri de moribus iudicio & grauiores & leuiores mores venirent, teste Vlpiano *fragm. tit. VI.* §. 12.; tamen in *L.* 2. *C. Th. de repudiis* aperte *crimina* & *mores* separantur.

imperatores Valens, Gratianus & Valentinianus decernunt, vt clerici in dissensionibus leuibusque delictis, quae ad religionis obseruantiam pertinent, a suae dioecesis synodis audiantur; in ciuilibus vero ordinariis extraordinariisue iudicibus subiecti sint, *L.* 23. *C. Th. de episcopis & clericis*. Et in hanc sententiam deinceps suas dederunt leges Theodosius M. in *L.*3. *tit. de episc. iudicio post C. Th.*, modo lex ista illius sit, Arcadius & Honorius in *L.* 11. *C. Th. de religione*, & Valentinianus III. in *nouel.XII. ad calcem* C. *Th.* Ceterum in ea parte, qua statuunt imperatores, vt in rebus fidei & religionis episcopi iudices sedeant, videntur potius confirmasse ius ecclesiasticum, quo caussae istae ad episcopos deferuntur, quam aliquid de nouo statuisse, aut tribuisse (*b*).

§. VII. Sic per christianos imperatores statuta in criminibus ecclesiasticis clericorum a publicis iudiciis exemtio ad Iustinianum vsque stetit immutata; at sub hoc imperatore incepit disciplinae mutatio. Etenim quamuis Iustinianus *in nouel.LXXXIII.* primum ex sententia antecedentium legum clericorum exemtionem in caussis ecclesiasticis probarit; tamen inde noua edita constitutione cauit, vt laici iudices clericos & monachos communium criminum reos inscio episcopo non damnarent, ac si laico iudici cum episcopo non conueniret, ad se referri iussit, *nouel. CXXIII. cap.* 21. Qua constitutione indulsit quidem Iustinianus clericis ciuilium criminum reis, vt a publicis iudicibus inscio episcopo non damnarentur; at interim integram reliquit principis in clericos facinorosos potestatem (*c*).

§.VIII.

(b) Certe Ambrosius *cit. ep. XXXII.* adfirmat, statuisse Valentinianum, *in caussa fidei, vel ecclesiastici alicuius ordinis eum iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis*. Et Arcadius & Honorius *cit. L. V.* habent, *quoties de religione agitur, episcopos oportet iudicare*. Quae loca aperte probant, imperatores in caussis ecclesiasticis nullam exemtionem concessisse, sed ecclesiae disciplinam potius confirmasse.

(c) Quin non desunt viri iuris publici scientissimi, qui tenent, non posse principes eximere aliquem ex ciuibus a suprema

§. VIII. Exemtio ab Iustiniano clericis concessa, qua illi in criminalibus iudicio quodam misto puniebantur, in ecclesiis Occidentis saeculo sexto & initio sequentis recepta erat. Conc. Antiossiod. *can. XLIII.*, conc. Paris. v. *can.* 4. Sed deinceps clerici in criminalibus, exclusis iudicibus publicis, per omnia episcoporum iurisdictioni addicti sunt (*d*): quod ius habent regum Francorum capitularia *lib. I. cap.* 38. & *lib. V. cap.* 378., & saepe posteriores canones & decretales confirmant, & quidem censura contra iudices proposita, qui poenas de criminosis clericis sumere auderent. Hinc Gratianus manum admouit ad antiqua monumenta, quae in suam concordiam coniecit, eaque mutilauit, aut alias interpolauit, vt cum nouis canonibus & falsis & posterioribus decretalibus concinerent (*e*). Quin vbi iuris canonici consulti tantum ex Gra-

ma imperii potestate; nam sic exemti ciues, vtpote a capite non pendentes, vnum corpus cum reliquis ciuibus non conficerent. Conf. Barclaius *de potest. papae cap. XXXIII.*

(d) Generalis exemtio clericorum in omnibus criminibus a potestate iuris gladii moribus eius aetatis, qua concessa est, perbelle conuenit. Nimirum in nouis regnis, quae populi septemtrionales ex ruinis Romani imperii in Occidente fundarunt, crimina ferme omnia multis seu poenis pecuniariis, quas *compensationes* dicebant, solebant expiari, & raro admodum sanguis effusus. V. Car. Dufresne *in glossar. mediae & infim. latinit. v.* componere. Hinc nec receptae politiae, nec ecclesiae mansuetudini aduersabatur, episcopos de criminibus omnibus clericorum iudices sedere & poenas irrogare. Et licet ecclesia legibus Romanis viueret, tamen illa sanguinis poenas iure Romano propositas mansuetudine sua obliterauit.

(e) Et profecto a lege sub nomine Theodosii M. qua statuebatur, ne clerici ad iudicia ordinariorum iudicum in caussis ecclesiasticis traherentur, detraxit verba ista *quantum ad caussas ecclesiasticas*, *can.* 5. C. 11. *q.* 1. Et in canone IV. synodi v. Parisiensis, quo ex scientia episcopi poterat magistratus in clericos ciuilium criminum reos animaduertere, verba *sine scientia pontificis* ita mutauit *sine licentia pontificis*, *can.* 2. *loc. cit.*, vt videretur veluti ab episcopi delegatione pendere magistratus potestatem.

Gratiano & decretalibus a Gregorio IX. collectis sapiebant, ferme recepta est doctrina, clericorum exemtionem, praesertim in caussis criminalibus, esse iuris diuini, & idcirco nulli laicae constitutioni obnoxiam. V. Espen. *par. III. tit. 3. cap. 2.* Quo etiam spectant concilium Lateranense v. *ses. V.* & Tridentinum *ses. XXV. de ref. cap.20.*, dum id edicunt, tam iure diuino, quam humano nullam esse laicis in clericos potestatem.

§. IX. Haec autem, quae iure Romano, siue regum Francorum capitularibus, siue ecclesiasticis decretis de clericorum priuilegio fori in criminalibus statuta sunt, in christianis prouinciis non generatim obtinent, sed quatenus vsu recepta, aut probata sunt. Nimirum vbi mediis saeculis magnus erat numerus clericorum, qui impune scelera grauiora admittebant, moribus aut legibus principum crimina quaedam excepta sunt, quae si clerici admitterent, a publicis iudicibus punirentur. Ita in Gallia in clericos atrociorum criminum reos regii iudices animaduertunt, quae crimina *priuilegiata* dicuntur. V. Espen. *par. III. tit. 3. cap. 2.* Et quamuis in his criminibus alias in Gallia simul magistratus & episcopus iudicarent; tamen moribus praesentibus in delictis atrocioribus soli iudices regii cognoscunt. Roussell. *hist. iurisd. pontif. lib. IV cap. 3.* Similiter in Belgio nonnulla crimina clericorum etiam a publicis iudicibus vindicantur, teste Espenio *loc. cit.* Et in Venetorum republica leuia tantum clericorum delicta iudicio iudicum ecclesiasticorum committuntur. Sarpus *in considerationib.*

§. X. Nunc videamus oportet, qua ratione fori priuilegium in caussis criminalibus in regno Siciliae constitutum est. Principio statuit Gulielmus II. Rex, vt clerici in omnibus delictis in foro ecclesiae iudicentur secundum ius ecclesiasticum, *excepto si de perduellione aliquis fuerit appellatus, vel de alio magno huiusmodi maleficio, quod spectat ad maiestatem*, *const.* de personis *tit. vbi clericus in maleficiis debeat conueniri.* Inde vbi regnum in duo diuisum est, in regno Neapolitano Carolus II. Andegauus voluit, vt clerici in omnibus caussis, siue criminalibus, siue ciuilibus, siue mistis, exceptis caussis feudalibus, coram iudice ecclesiastico conueniantur, *cap.* item statuimus

tuimus XCIV. *tit. de non trahendis clericis*. Ampla quidem exemtio; at abrogata non videtur Gulielmi constitutio, qua clerici in crimine maiestatis iudicibus publicis addicuntur (f). Sane qua demum cumque generali formula exemtio concipiatur, crimen maiestatis non complectitur: non enim videtur princeps ei concessisse priuilegium, qui contra maiestatem committit; sunt enim nonnulla scelera, quae omnem honorem excludunt, *L.* 1. *C. vbi senatores*, & in caussa maiestatis omnibus aequa conditio est, *L.* 4. *C. ad L. Iul. maiestatis*.

CAPVT V.

Qui clerici & monachi fori priuilegium habeant, & an illud possint eiurare.

§. I. Ex veteris disciplinae regulis clerici omnes, siue maiores, siue minores, etiam qui sine ordine erant in canone, item monachi & monastriae fori priuilegio vtebantur. *Nouel. LXXXIII. & CXXIII. cap.* 21., conc. Parisiense v. *can.* 4. Ipsi clerici coniugati, etiam qui in ministerio suis vtebantur vxoribus, fori priuilegio tuti erant, eoque etiam vsi sunt solius primae tonsurae clerici, vbi nouum hoc clericorum genus in ecclesia receptum est. Clerici autem tum gaudebant fori priuilegio, si ecclesiae, cui addicti erant, deseruirent (*a*).

§. II.

(f) Nec audiendi sunt Andreas de Isernia & Matthaeus Afflictus, qui non solum docent, clericos in crimine maiestatis de magistratuum imperio exemtos esse; verum etiam eos, vtpote ciuili potestati minime subiectos, (noua profecto theologia, nouum ius publicum) crimen maiestatis admittere non posse.

(a) Sane Iustinianus clericos omnes in caussis pecuniariis apud episcopos conueniri voluit, ne *a sacris amoueantur obsequiis*, *nouel. LXXXIII.* Et generatim clericorum personales immunitates potius ob iuge ecclesiae ministerium, quam ob dignitatem & or-

§. II. Verum labentibus annis lapsa ecclesiastica disciplina fori priuilegium praesertim in caussis criminalibus potius ob ordinis dignitatem & characterem, quam ob ecclesiae seruitium clericis datum reputatum est: quae doctrina post saeculum decimum in magna clericorum multitudine, qui sine beneficio ordinati ecclesiae non deseruiebant, generatim inualuit. Et vt nemo a clericalibus priuilegiis excluderetur, saeculo decimo tertio & sequentibus docuerunt decretalium interpretes, primam tonsuram esse ordinem, & characterem imprimere, vt ita attonsi omnes fierent omnino sacri, & ecclesiae foro addicti censerentur. V. Espen. *par. III. tit. 3. cap. 3.* Hinc doctrina illa, clericos omnes fori priuilegio, praesertim in criminalibus, gaudere, etsi ecclesiae non deseruirent, nec habitum & tonsuram clericalem gererent, *cap. 12. de sent. excomm. in 6.*

§. III. Hoc iure ferme viximus vsque ad synodum Tridentinam, quae saltem ex parte veterem disciplinam restituit. Etenim de clericis minoribus non coniugatis statuit, vt tum demum gaudeant fori priuilegio, si beneficium habeant ecclesiasticum, aut clericalem habitum & tonsuram gerentes, de mandato episcopi ecclesiae inseruiant, aut in aliquo seminario aut schola, quasi in via ad maiores ordines, versentur. Trident. *ses. XXIII. de de ref. cap. 6.* Quo decreto etsi patres de clericis beneficiariis agentes, aperte nihil habeant de ecclesiae seruitio & habitu & tonsura clericali; tamen exploratum esse debet, etiam clericos beneficiarios ex synodi mente ecclesiae debere deseruire, vt fori priuilegio vtantur; & si id patres non expresserint, ea ratione factum videtur, quod maxime beneficiariorum erat ecclesiae deseruire, benefi-

 cium

& ordinis characterem concessae sunt, *ne sacrilego liuore quorumdam a diuinis obsequiis auocemur*, vt Constantinus M. in *L. 2. C. Th. de episc. & clericis* expressit. Hinc si quis vitam clericalem, seu, quod idem erat, ecclesiae ministerium deseruisset, prout natales aut facultates erant, vel curiae, seu senatui patriae suae, vel ordini suo perpetuo sociabatur; *L. 39. C. Th. eodem.*

cium enim datur propter officium. Quidquid vero fit, apud nos etiam requiritur ecclesiae seruitium & habitus & tonsura clericalis, vt beneficiarii fori priuilegio vtantur, quod litteris Regis nostri anno CIↃIↃCCLX. ad Cameram Regalem comprehensum est.

§. IV. Clerici coniugati post saeculum vndecimum omnibus clericalibus priuilegiis spoliati sunt, & inhabiles facti ad retinenda beneficia, *cap. 7. ex. de clericis coniugatis*. V. Thomass. *de vet. & noua eccles. discipl. par. I. lib 2. cap 56.* Id factum videtur ad compescendam clericorum incontinentiam, quae saeculo decimo & deinceps increbuerat. Sed postea redintegrato caelibatus clericalis vigore, humanius cum clericis coniugatis actum est, eisque Bonifacius VIII. concessit, ne propter crimina criminaliter aut ciuiliter coram magistratu conueniantur, modo vnicam & virginem duxerint, & habitum & tonsuram gerant, *cap. vn. de cleric. coniugatis in 6.* Quod privilegium confirmarunt Tridentini patres, eo tamen addito, vt coniugati iussu episcopi alicui ecclesiae addicantur, *sess. XXIII. de ref. cap. 6.*

§. V. Plures alii, etsi non monachi, nec clerici, iure canonico, aut doctorum placitis fori priuilegio gaudent, quales tirones vitae monasticae seu nouitii, quousque in tirocinio perseuerant, Fagnan ad *cap. nullus ex. de foro comp. n. 59.*: item seruientes seu quocumque alio nomine militiis, seu monasteriis, seu collegiis addicti. Trident. *sess. XXIV. de ref. cap.* 11. Clerici quoque seu diaconi sic dicti *siluatici*, hoc est clerici, qui nulla tonsura initiati vestem clericalem aut eremiticam induunt, & alicui ecclesiae vrbanae seu capellis suburbanis inseruiunt. Episcoporum quoque familia laica, quae varia officia complectitur, veluti cancellarios, scribas, domesticos, cursores, omnium interpretum consensu fori priuilegio vtitur. Nec desunt doctores, qui etiam ad clericorum familiam, veluti vxorem, filios, famulos fori priuilegium extendunt. V. Fagnan. *loc. cit.*

§. VI. Hactenus dicta de iis, qui fori priuilegio gaudent, non omnia apud nos peraeque seruantur, quod pactis conuentis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum aliqua addita, multa vero reiecta sunt.

Prin-

Principio placuit, solos clericos, qui secundum Tridentinas regulas viuunt, & religiosos omnes vtriusque sexus, qui veste monastica suscepta vitam communem sub disciplina & obedientia regulari viuunt, aut qui extra monasterium degunt, superiorum suorum iussu necessaria negotia obituri, fori priuilegio gaudere; non item alias personas, quocumque nomine veniant, quae fori priuilegio deiectae sunt, *cap. III. n.* 1. Clerici vero minores & primae tonsurae quotannis debent probare, se secundum sacros canones vixisse, aliter eorum nomina ab albo clericorum, quod in ecclesia cathedrali publice habendum est, delentur, & clericalia priuilegia amittunt, *cap. IV. n.* 8.

§. VII. Iam eadem conuentione *cap. III. n.* 1. *&* 2. placuit, vt clerici coniugati in solis criminalibus caussis, quae criminaliter aguntur, fori priuilegium habeant, modo viuant ex regulis Tridentinis, & artibus & negotiis abstineant, quae clericos dedecent; in reliquis vero omnibus apud iudicem laicum conueniantur. Laicus vero iudex tantum super bonis sententiam exsequetur: & si id vetet reorum inopia, ad capturam rei etiam procedet, sed prius ab ecclesiastico iudice venia petita, quam hic omnino dabit. Vt vero coniugati clerici sibi concesso priuilegio vtantur, quotannis apud episcopum loci debent probare, se ex forma canonum vixisse, & ab eodem litteras, quae id testentur, gratis accipere. Vtuntur hoc priuilegio tantum ipsi coniugati, nec ad vxores & filios extenditur.

§. VIII. Porro iisdem pactis conuentis *loc. cit. n.* 5. *&* 7. placuit, vt laici, qui in ecclesiastico foro actorum magistros agunt, quique episcoporum aliorumue praelatorum *cursores* appellantur, in ciuilibus, criminalibus mistisque caussis, quod spectat personalem restrictionem, fori habeant priuilegium, quousque in ministerio sunt, nisi ea caussa sit, vt poena mortis aut triremium iure statui in eos possit: quo casu tantum regiorum iudicum in eos iurisdictio est: officiales vero baronales tantum eos in carceres detrudere possunt, & regios iudices ea de re facere certiores. Sed actorum magistri & cursores intra praefinitum numerum esse debent.

§. IX. Iure decretalium clerici minores, qui habitum vitamque clericalem abiicerent, fori priuilegio non excidebant, nisi ter admoniti in statu laicali persisterent, *cap. vlt. ex. de vita & honest. clericorum*, *cap.* 44. *ex. de sentent. excommunicationis*. Sed deinceps distinctum est inter minores clericos beneficiarios & non beneficiarios, receptumque est, illos seruata iudicii forma & monitione praemissa fori priuilegio spoliandos, hos vero ipso iure ob desertam vitam & habitum clericalem excidere, quod Innocentius XIII. in bulla *apostolici ministerii* & Benedictus XIII. in bulla *in supremo militantis* statuerunt. Interim apud nos litteris Regis nostri ad Cameram Regalem mense Septembri anni CIϽIϽCCLX. datis etiam clerici beneficiarii ipso iure cadunt fori priuilegio, si ex regulis Tridentinis & pastorum conuentorum forma non viuant. Qui vero ipso iure amiserunt fori priuilegium, etsi alias ex fide bona possent pro arbitrio ad clericalem vitam reverti; tamen apud nos semel albo clericorum deiecti, iterum clericalem vitam pro arbitrio suscipere videntur interdicti.

§. X. Quicumque fori ecclesiastici priuilegium habent, ex principiis iuris veteris concesso priuilegio poterant renuntiare, & in iudicem laicum consentire, *nouel.CXXIII. cap.*8., idque ob regulam iuris antiqui, qua omnibus licebat his, quae pro se indulta sunt, renuntiare. Verum Innocentius III. summus pontifex omnino interdixit clericis fori priuilegio abrenuntiare, & in iudicem laicum consentire, nulliusque momenti esse dixit renuntiationem, etsi sacramento factam, *cap.* 12. *ex. de foro competenti*: idque duabus praesertim rationibus, vna, quod priuatorum pactis iuri publico non recte renuntiatur, fori vero privilegium iuris publici est: altera, quod per veteres canones prohibetur clericis laicum forum adire (*b*). Ita summus

(b) De hoc Innocentii III. rescripto in diuersa abeunt interpretes. Cuiacius, Struchius, Vulteius aliique multis contendunt, pontificem contra iuris rationes constituisse, non posse clericum fori priuilegio abrenuntiare, & in iudicem laicum consentire. Contra Cironius, Gonzalez aliique pontificem ab hac nota

mus pontifex dignitati ordinis clericorum consuluit, quae deturpari videbatur, si clericis liceret priuilegio ordini concesso renuntiare. Rescriptum hoc Innocentianum statim in vsum versum est, & multarum synodorum decretis confirmatum; mediis enim saeculis certum habebatur, posse pontifices suis decretalibus leges ciuiles abrogare. Tantum ex regulis decretalium licet clericis in ecclesiasticum iudicem, alias incompetentem, ex venia proprii episcopi consentire, *cap.* 18. *ex. eodem*.

CAPVT VI.

De foro competenti.

§. I. FOrum siue forus Romanis & negotiationis & exercendarum litium locus fuit, qua de re multa habet Polletus *hist. fori Romani cap. I. & seq.*, qui tamen non recte adfirmat, forum virilis generis Latinum non esse. V. Cuiac. *in tit. decretal. de foro competenti*. Dictum vero fuit forum a ferendo, quod eo loci & controuersiae iudici definiendae, & merces venales ferebantur, vt Varro obseruat. Itaque forum, vbi de iudiciis agitur, est locus iudiciorum, & saepe etiam pro ipso iudicio sumitur. Forum vero in iudiciis est competens, si

 com-

nota strenue vindicant. Sed hac in re duo videntur distinguenda: vnum, num ex principiis iuris ciuilis pontifex recte prohibuerit clericis fori renuntiationem; alterum, num pro iure suo potuerit ius vetus abrogare. Et primum quidem tum recte iuri publico non potest priuatorum pactis renuntiari, si ipsa lex renuntiationem non permittat, non item si illam concedat, *L. vlt.* §. *vlt. C. de temporib. appellationum*: in specie vero fori clericalis aperte ius ipsum publicum renunriationem clericis permittit, *L.* 51. *C. de episcopis & clericis*, *nouel. CXXIII. cap.*8. Alterum, tempore, quo vixit Innocentius III. certum habebatur, posse pontifices contra ius ciuile respondere.

competat iis, qui eo controuersias deferunt suas, atque ideo est forum iudicis proprii, seu competentis, qui scilicet cognoscendi habet potestatem & in reum iurisdi-ctionem.

§. II. Quando autem competens iudex forum constituit, dubio procul ecclesia forum proprium habet, in quo non minus de rebus spiritualibus, quam de rebus temporalibus iudicatur. Et quod spectat ad res spirituales, ecclesiae forum tantum competens est, praesertim si iuris quaestiones agitentur, idque siue rei clerici, siue laici sint. Potestas enim spiritualis iure clauium continetur, quas Christus solis apostolis & eorum successoribus concredidit. Hinc Osius Cordubensis apud Athanasium *apol. II.* admonuit Constantinum M., imperii & sacerdotii fines esse constitutos, & diuinae ordinationi eos aduersari, qui ipsius imperium malignis oculis carperent: itemque ipsum imperatorem fines a Deo positos transire, si ecclesiae & sacerdotibus diuinitus concessa iura vsurparet.

§. III. Verum enimuero forum ecclesiae, praesertim pro ea parte, quae ad peccata eorumque medelas spectat, in veteri disciplina totum internum fuit & sacramentale, quod Morinus *de administr. poenit. lib. I. cap.* 10. pluribus illustrat. Et quamuis veteres patres in puniendis criminibus multa iudiciaria & veluti sollemnem iudiciorum ordinem adhiberent, si in reos accusatos & non confessos procederent; tamen externa omnis forma ad peccatorum poenitentiam & forum internum spectabat. Forum eiusmodi saeculo decimo secundo in duo diuisum est, vnum *internum*, alterum *externum*: & internum quidem sine iuris ambagibus exercetur, & in crimina prorsus omnia sacramentali ratione procedit: externum vero complectitur censuras & alias caussas ecclesiasticas, quae per iuris ambages apud iudicem tractantur & deciduntur.

§. IV. Caussarum ecclesiasticarum, quae tantum ad episcopale forum spectant, aliae sunt de rebus sacris, aliae de criminibus. Et de rebus sacris in primis censentur caussae de sacramentis, quas, quod spectat ad eorum naturam (a) & con-

(a) Quod spectant, inquam, eorum naturam: nam *circa* *me-*

& constitutionem, ecclesiasticae cognitionis esse in compertis est. Verum ex caussis sacramentalibus vix vllae ad forum contentiosum hodie producuntur, exceptis matrimonialibus, quae per iuris ambages tractari solent.

§. V. Iure veteri caussae omnes ad matrimonii contractum spectantes, & inde pendentes, veluti de dote, sponsalitiis largitionibus, natalibus, alimentis praestandis ad saeculare forum pertinebant. Tantum ecclesiasticae cognitionis erant sacramentum, canonica impedimenta, nuptiarum benedictio, aliique ritus, quibus in domino matrimonium contrahi posset. At labentibus annis matrimonii sacramentum contractum veluti occupauit & ad se traxit: inde quaestiones matrimoniales etiam de contractu & inde pendentes, veluti spirituales, aut spiritualibus incidentes, ad forum ecclesiasticum conuolarunt, quod ius decretales exhibent, *cap.* 5. *ex. qui filii sint legitimi*, *cap.* 3. *ex. de donationibus inter virum & vxorem*. Interim praesentibus prouinciarum institutis ferme solae quaestiones de vi matrimonii & sponsaliorum & de sacris ritibus fori ecclesiastici sunt: quod ius etiam apud nos pactis conuentis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum comprehensum est, *cap. VI. n.* 3.

§. VI. Caussae quoque beneficiariae spiritualibus accensentur, atque ideo ecclesiastici fori sunt, siue de ipsa collatione, siue de qualitatibus beneficiariorum, siue de ipsius beneficii priuatione, siue de excitandis, siue coniungendis, siue diuidendis beneficiis agatur. Et quoniam caussae iuris patronatus spiritualibus adnexae sunt, iure decretalium etiam ad forum ecclesiasticum pertinent, *cap.* 3. *ex. de iudiciis*. Capellaniae tamen merae laicales & legata pia, quae nulla episcopi auctoritate constituta sunt, bene-

modum, tempus, locum ea exhibendi & celebrandi, nec non eorum ministros plura intercurrere queunt externam politiam spectantia, & ad quae principum eorumque magistratuum cura se extendere potest, quin & subinde debet: vtpote quibus incumbit externae politiae curam habere, atque curare, vt omnia recto ordine etiam in ecclesia agantur, vt Espenius *par. III. tit.* 2. *cap.* 1. loquitur.

beneficiariis fori ecclesiastici caussis non accensentur. Quin litteris Regis nostri III. idus Iunii anni CIƆIƆCCLXX. statutum, capellanias a testatoribus relictas aestimandas tamquam onus hereditatis, cuius exsecutio pro celebratione missarum officio iudicis continetur.

§. VII. Item caussae funerariae fori ecclesiastici sunt, si nempe agatur de concedenda vel neganda mortuis sepultura, de eiusdem electione, benedictione cadaueris, vsu crucis parochialis, & de solutis iuribus funerariis inter ecclesias & clericos diuidendis. Quin iure decretalium etiam fori episcopalis est cogere laicos ad consuetas funerarias oblationes praestandas, si sponte non offerantur, *cap.*42. *ex. de simonia*. Sed moribus hodiernis etiam huius regni actio ad soluenda iura funeraria fori laici esse censetur; est enim actio personalis, qua debita pecunia postulatur, nec aliquid spiritualis creditur continere.

§. VIII. Praeterea caussae decimarum iure decretalium foro ecclesiastico addictae; habentur enim decimae veluti sacer census Deo debitus in signum supremi & vniuersalis dominii, *cap.* 14. & 26. *ex. de decimis:* quae doctrina ex moribus Iudaicis in ecclesiam irrepsit. Itaque si quaestio sit, num decimae, aut qua mensura debeantur, iudicis ecclesiastici est iudicare: cuius etiam est cogere per censuras laicos ad decimarum solutionem, *cap.* 5. *ex. eodem*, Trident. *sess. XXV. de ref. cap.* 12.

§. IX. Caussae ecclesiasticae, veluti beneficiorum & decimarum, iure decretalium pertinent ad forum ecclesiasticum, tam si de ipso iure, quam si de possessione controuersia sit. At in Gallia, Belgio & plerisque christianis prouinciis iudicium de iure, seu *petitorium*, vt dicunt, remittitur quidem ad iudicem ecclesiasticum; at iudicium possessionis in regiis auditoriis tractari solet, si agatur de retinenda vel recuperanda possessione; non item de adipiscenda, nam hoc iudicium plus iuris, quam possessionis habere videtur. Nec religio est regiis magistratibus de caussarum ecclesiasticarum possessione cognoscere; nam de possessione quaestiones, veluti quae merum factum continent, temporales reputantur. Et licet in pleno possessionis iudicio etiam iura & tituli ambarum partium discuti & ventilari soleant, idque vt constet de le-

gitima

gitima alterius partis possessione; tamen id obiter fit, & sententia non super proprietate & titulis, sed tantum super possessione pronuntiatur. Finito possessionis iudicio, & per omnia exsecutioni dato, liberum est victo iuris quaestionem in foro ecclesiastico intendere, etsi id raro fiat, quia expensis in iudicio possessionis iuribus & titulis mala esse videtur caussa eius, qui iudicio possessionis victus est.

§. X. In regno Neapolitano etiam caussae beneficiorum in iudicio possessionis tractantur in regiis auditoriis: at caussae decimarum, etiam vbi de iure tractatur, in foro laico & praesertim in Sacro Consilio ex antiquis moribus cognoscuntur & iudicantur. Nec patitur regia iurisdictio, caussas decimarum in foro ecclesiastico quomodolibet audiri, neque laicos ab ecclesiasticis iudicibus ad earum solutionem compelli; decretum enim Tridentinum, quo licet episcopis excommunicare quotquot decimas subtrahunt, aut earum solutionem impediunt, apud nos receptum non est. Sane eiusmodi quaestiones potius factum, quam ius ipsum doctoribus nostris spectare visae sunt, receptas nempe consuetudines & pacta, quibus christiani ad decimas ecclesiis soluendas obligantur. V. de Franchis *dec. CIII. n.* 4.

§. XI. Praeterea in multis catholicis prouinciis caussae iuris patronatus laici, siue de iure, siue de possessione quaeratur, laici fori esse putantur: quod tradit Alteserra *de iurisdict. eccles. lib. VI. cap.* 1. Sed in regno nostro caussae iuris patronatus etiam laicalis ad iudicem ecclesiasticum pertinent: tantumque excipiuntur caussae iuris patronatus regii & feudalis, itemque alterius laici patronatus, si in patronatu feudali, quaeratur, num feudo sit adnexus, & in reliquis laicis patronatibus, si quaeratur, num sint de vniuersitate bonorum: in quibus speciebus cognitio ad iudicem laicum pertinet: quod pactis conventis inter Benedictum XIV. & Carolum olim regem nostrum *cap. VI. n.* 4. continetur.

§. XII. Caussae criminales fori ecclesiastici propriae; quamdiu vnum fuit ecclesiae forum, internum nempe, crimina omnia fidelium erant, quae salutaribus poenitentiis & sacramentali ratione ecclesia curabat. At vbi forum

rum externum ab interno separatum est, hoc nullam deminutionem subiit, nec subire poterat; at ratione externi fori criminum distinctio in *ecclesiastica*, *ciuilia* & *mista* inualuit. Ecclesiastica religionem & fidem directe laedunt, qualia sunt haeresis, schisma, simonia. Ciuilia directe laedunt rempublicam, nec in foro externo aliquid spirituale continent, qualia homicidium, peculatus, furtum. Et demum mista dicuntur, quae religionem & rempublicam eodem tempore laedere videntur, qualia adulterium, concubinatus, sodomia, sacrilegium.

§. XIII. Quod spectat crimina ecclesiastica, in compertis est, eorum cognitionem ad forum ecclesiasticum pertinere, siue clerici, siue laici delinquant; ecclesiae enim est videre, num admissum crimen reuera tale sit, & canonicas poenas irrogare. Non tamen ex regulis ecclesiasticis vetitum est magistratibus in haereticos iudicio ecclesiae damnatos poenis ciuilibus animaduertere: V. Feuret. *de abusu lib. VIII. cap.* 2. Verum in regno Neapolitano crimina ecclesiastica solius iudicis ecclesiastici iudicio & punitioni reseruata sunt cum plena potestate animaduertendi in laicos: quod ius pactis conuentis inter Benedictum XIV. & Carolum olim regem nostrum *cap. VI. n.* 1. comprehensum est. Solius quoque iudicis ecclesiastici est de polygamia cognoscere, & poenas in polygamos irrogare, quod iisdem pactis conuentis *n.*2. cauetur. Interim regiis litteris anno CIↃIↃCCXLVI. vetiti sunt iudices ecclesiastici in caussis haeresis reos siue ecclesiasticos, siue laicos citare, aut carceribus tradere, nisi acta informationis antea Regi exhibuerint, & ab eo id agendi specialem veniam impetrauerint: nec inde instructo iudicio sententiam exsecutioni possunt mandare, nisi Regi iterum acta exhibeantur, & ab eodem venia impetrata sit. Quae omnia Regi placuerunt ad iudiciariam S. Officii formam penitus exscindendam.

§.XIV. Crimina mista iure decretalium canonicis poenis vindicant episcopi, ciuilibus vero laici iudices, *cap.* 2. *ex. de maledicis*, *cap.* 5. *de poenis in* 6. quod regulis christianae religionis conuenit. Verum temporis lapsu ecclesiastici contendere coeperunt, etiam ius esse foro ecclesiae talia crimina poenis ciuilibus punire, idemque

etiam

etiam magistratus facere posse, & idcirco locum esse praeventioni, iudicisque praeuenientis esse iurisdictionem. Hinc inter ecclesiasticos & laicos iudices controuersiae; nam solius ciuilis potestatis esse tenebant regii iudices, poenis ciuilibus in laicos criminum mistorum reos animaduertere. Sed demum in nostro regno pactis conuentis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum compositae controuersiae, datumque episcopis tantum poenis canonicis laicorum crimina misti fori expiare, *cap. VI. n.* 5. Quibus etiam poenis episcopi contra publicos reos ciuilium delictorum possunt procedere.

§. XV. Forum ecclesiae etiam de caussis temporalibus saltem clericorum cognoscit & iudicat, idque postquam vera iurisdictio episcopis data est. Etenim iure Romano in caussis ciuilibus ecclesia forum & iurisdictionem non habet, quod Cuiacius *parat. C. de episc. audientia* & Franc. Florens *tract. de iurisdictione eccles. in praefatione* docent. Aperta est sententia Valentiniani III. *nouel. XII. de episc. iudicio ad calcem C. Th.*, *episcopi & presbyteri forum legibus non habent:* & in vtroque codice tantum *episcopalis audientia* & *episcopale iudicium* episcopis conceditur, non iurisdictio. Episcopi quoque iure Romano non habent in caussis ciuilibus rei iudicatae exsecutionem, sed eorum sententias magistratus exsequuntur. *L.* 8. *C. de episcopali audientia.* Sed nouis legibus & moribus episcopi etiam in caussas profanas saltem clericorum forum sibi quaesiuerunt.

§. XVI. Iam vero quisque in proprio foro conueniendus est, hoc est apud eum iudicem, qui in reum habet iurisdictionem. Nimirum reus in iudicium venit inuitus, atque ideo apud iudicem, qui eum vocare & cogere potest, debet conueniri. Quoniam vero clerici fori priuilegio vtuntur, quo de fori ciuilis iurisdictione exemti sunt; hinc in caussis temporalibus laici apud laicos iudices, clerici vero, & qui eorum iure censentur, apud ecclesiasticos conueniri debent, nisi caussa talis sit, quae clericos de foro laico non eximit.

§. XVII. Reus siue in ecclesiasticis, siue in ciuilibus iudiciis ex quatuor praecipue caussis forum sortitur, domicilio nempe, contractu, re sita, & maleficio, quod ciuili

vili & canonico iure constitutum est. Principio forum fit proprium domicilio, ibique reus ferme ex quauis caussa recte conuenitur. Domicilium vero positum certo loco intelligitur, vbi quis larem, rerumque ac fortunarum summam constituit, vnde rursus non sit discessurus, si nihil auocet, vnde, quum profectus est, peregrinari videtur, *L.* 7. *C. de incolis;* vel si in aliquo loco per decennium commoratus, ibi sedem constituat, *L.* 2. *C. eodem* (*b*).

§. XVIII. Item forum euadit competens & proprium ex caussa contractus; vbi enim contractus initus est, ibi actione in personam reus praesens conuenitur; censentur nimirum contrahentes iurisdictioni eius loci, vbi contrahunt, se subiicere. Locus vero contractus ille intelligitur, vbi contractus initus est, nisi expressum sit, quo loco pecunia soluenda sit; nam in hac specie contractus eo loci initus censetur, vbi pecuniam solui placuit, *L.* 3. *D. de rebus auctorit. iudicis possidendis*. Qui vero extra domicilium contraxit, actione directa in loco contractus, si ibi praesens reperiatur, arbitraria in domicilio conuenitur, *L. vn. C. vbi conueniatur*, *qui certo loco*.

§. XIX. Forum quoque facit proprium locus, vbi res controuersa sita est, ibi enim in rem actio aduersus possidentem intenditur, *L.*3. *C. vbi in rem actio*, quasi quod actio rem ipsam persequi videatur. Nec refert, vtrum immobilis, an mobilis res sit, de qua contenditur: quin etiam actio intenditur, etsi possessor absit, *L.* 2. *C. eod.* Res vero sita non impedit, quo minus liberum sit actori,

(b) Praeter proprium cuiusque domicilium, hactenus descriptum, datur etiam commune, quod iure Romano ipsa Roma erat. *L.* 33. *D. ad municipalem*. Hinc vnusquisque Romae repertus ex quauis priuata caussa ibi conueniebatur, nisi ius reuocandi domum haberet, *L.* 2. §. 3. *seqq. D. de iudiciis*. Simili iure etiam Roma christiana communis omnium clericorum patria habetur: quo fit, vt clerici peregrini Romae reperti, ibi recte conueniantur, etsi nulla alia caussa sit, qua forum proprium fiat, nisi ex iusta & necessaria caussa in vrbem venerint, quo casu habent ius reuocandi domum, *cap. vlt. ex. de foro competenti*.

ri, in loco domicilii eadem actione reum conuenire, *L.* 38. *D. de iudiciis*. Iure canonico etiam beneficio forum competens fit, veluti re sita, *cap.* 3. *de temporib. ordinationum in 6.*, & ita in caussis beneficiariis recte apud episcopum beneficii clerici conueniuntur.

§. XX. Praeterea ex caussa admissi criminis forum competens euadit: quaestiones enim vbi commissa, aut inchoata sunt crimina, perfici debent, etsi alterius loci aut prouinciae sit, qui deliquit, *L.7. & vlt. D. de accusationibus*, *cap.* 14. *ex. de foro competenti*. Sane vbi quis deliquit, maior est copia probationum & maius expensarum compendium, & praeterea iustum est, reum exemplo poenae prodesse, vbi obfuit exemplo delicti. Quod si reus a loco delicti absit, etiam alibi quaestio perfici potest, *L.* 1. *C. vbi de criminibus*, nisi magistratus loci criminis admissi petat, reum ad se transmitti, in loco patrati delicti puniendum, *L.* 7. *C. de custodia reorum*, *nouel. CXXXIV. cap.* 5.

§. XXI. Sunt etiam alii modi, quibus forum alias incompetens proprium euadit, quales praecipui sunt consensus litigantium, continentia caussae, & priuilegium. Et quidem iure Romano in caussis ciuilibus licet litigantibus in alienum iudicem consentire, quo consensu iurisdictio profertur, seu, vt dici solet, *prorogatur*, & incompetens iudex competens euadit, *L.* 1. *& seq. C. de iudiciis*. Iure decretalium clerici ex proprii episcopi voluntate in alienum iudicem ecclesiasticum recte consentiunt, *cap.* 18. *ex. de foro competenti*, non item in iudicem laicum, *cap.* 12. *ex. eodem*. Ex antiquo vsu in regno nostro clerici etiam inscio episcopo in forum nuntii apostolici Neapoli commorantis consentiebant; at regiis litteris ad praesidem Sacri Consilii mense Augusto anni CIƆIƆCCLXIX. datis vetiti sunt notarii scripturis inserere formulam, qua clerici iurisdictioni nuntii apostolici consentiant, eique se subiiciant.

§. XXII. Continentia quoque caussae iudicem alias incompetentem facit proprium, hoc est, si quaestioni principaliter propositae incidat quaestio, cuius ipse directe cognitionem non habebat, idque ne caussae continentia & contextus abrumpatur, *L.9. C. de iudiciis*. Et hinc iu-

re

re decretalium quaestiones de dote & alimentis praestandis, quae matrimonialibus incidebant, in foro ecclesiastico tractabantur, *cap. 3. ex. de donationib. inter virum & vxorem*. Verum tum iudici principis quaestionis de incidentibus cognoscere licet, si tantum iure prohibitus, non si omnino incapax sit: qua ratione incidens spiritualis quaestio apud iudicem laicum ad episcopale forum ableganda est.

§. XXIII. Forum denique euadit competens priuilegio; multi enim concessis priuilegiis subtracti sunt ab ordinarii iudicis iurisdictione, & alii iudici addicti, quales iure Romano viri clarissimi, milites, iique etiam, quibus fori electio concessa est, quales pupilli, viduae, & miserabiles personae, *L. vn. C. quando imperator inter pupillos vel viduas*. Similiter iure decretalium monachi, regulares, ecclesiae multae, itemque multa canonicorum capitula priuilegiis apostolicae sedis in totum, aut pro parte ab episcoporum suorum iurisdictione exemti sunt. Hinc iure decretalium exemti in exemtionis articulis forum sedis apostolicae sortiuntur, aut illius iudicis, cui eos priuilegium addixit.

CAPVT VII.

Quibus in caussis clerici apud iudicem laicum conueniuntur.

§. I. QVamuis iure non minus ciuili, quam canonico clerici de magistratuum iurisdictione exemti sint; sunt tamen multae caussae tam ciuiles, quam criminales, in quibus apud laicum iudicem conueniuntur. Et ad negotia ciuilia quod spectat, principio caussae omnes feudales contra ecclesias & monasteria, quae feuda saecularia tenent, in curia domini directi, qui feudum concessit, tractari & iudicari debent, quod feudorum disciplina postulabat, & in decretalibus probatur, *cap. 6. & seq. ex. de foro competenti*. In regno Apuliae id ius obtinet,

tinet; illudque pacta conuenta inter reges Andegauos & Aragonenses & sedem apostolicam confirmarunt. Hinc caussae omnes feudales, siue clerici, siue monachi agant, siue conueniantur, in Camera Summariae, si fisci intersit, alias in Sacro Consilio agitantur & deciduntur.

§. II. Praeterea in multis prouinciis praesertim in Gallia & Belgio clerici in foro laico conueniuntur in omnibus actionibus in rem, quin etiam in actionibus, quae caussam mistam habent. V. Espen. *par. III. tit.* 1. *cap.* 4. Idem ius saltem ex parte obtinet apud nos, etenim antiquo huius regni vsu caussae omnes de hereditatibus & fideicommissis ad solum iudicem laicum spectant, siue controuersiae emergant ex testamentorum vitiis, aut ambiguae intestatae hereditatis iuribus, siue clerici agant, siue conueniantur. Item caussae iuris congrui laici iudicis cognitionis sunt, etiamsi clerici conueniantur: qua in re etsi inter pragmaticos nostros non conueniebat; tamen litteris Caroli olim Regis nostri ea cognitio ad solum iudicem laicum delata est. Quod confirmauit Rex noster litteris suis XVII. calendas Aprilis an. CIↃIↃCCLXII. datis, idque ea ratione Rex factum edixit, quod congrui actio in rem est.

§. III. Praeterea caussae nuntiationis noui operis etiam contra clericos in hoc nostro regno apud iudicem laicum agitantur. Nouum opus dicitur nuntiari, si quis impeditur, ne aedificando, aut demoliendo pristinam rei faciem mutet, & alterius iura laedat. Non conuenit inter doctores nostros, cuius iudicis sit iudicare, si clericis opus nouum a laicis nuntietur. Ergo ad euitandas controuersias iudices laici, dum nouum opus clericis nuntiabatur, coeperunt non clericis ipsis, sed laicis eorum operariis prohibere, ne vltra procederent, vt ita sponte sua clerici apud iudicem laicum comparerent, iura sua persecuturi. Quam procedendi formam regia Pragmatica anno CIↃIↃCCXXXVIII. §. 1. *n.* 10. probare videtur, dum hanc nuntiandi consuetam formam refert, *fabricatores desistant.*

§. IV. Similiter si agatur actione in personam ex contractu, qui mercaturam spectat, clerici in hoc regno apud iudicem laicum conueniuntur, quod Rex noster X. calendas Augusti anno CIↃIↃCCLXIX. litteris suis statuit. Indi-

gni profecto sunt clerici fori priuilegio, qui contra sui status vocationem mercimoniis vacant. Quin Rex posterioribus litteris x. calendas Iulias anno CIƆIƆCCLXX. idem ius esse declarauit, si clerici litteras collybisticas, quae ad mercaturam non pertinent, scripserint, idque quod earum scriptio contractum quemcumque in mercimonium conuertat. Verum si exsecutio personalis facienda sit, auxilium iudicis ecclesiastici implorandum est, quod absque vlla caussae cognitione impertiri debet.

§. V. Iam in omnibus profanis caussis si quis post citationem ab iudice laico factam in clerum sit adscitus, is praescriptione & priuilegio fori non iuuatur, & caussam persequi debet apud iudicem, qui iudicium coepit, qua in re leges & decretales conspirant, *L. 17. D. de iudiciis*, *L.19. D de iurisdictione*, *cap.19. ex. de foro competenti*. Eadem ratione si lis coepta sit cum defuncto laico, clericus eius heres eam in eodem foro persequi debet, etsi reus sit, quia succedit in defuncti locum, & ideo post coeptum iudicium alterius fori fictione iuris factus videtur. V. Couarruu. *practic. quaest. cap.VIII.* Quin tradunt doctores nostri, clericos non iuuari fori priuilegio, si rem, de qua apud iudicem laicum lis instituta est, etiam particulari titulo adquirant, sed teneri apud iudicem, qui cognoscere coeperat, iudicium suscipere. Carol.Ant. de Rosa *prax. ciuil. par. I. cap. 2. dist. 3. n.* 32.

§. VI. Porro clericus, qui apud iudicem laicum experitur, reconueniri apud eumdem iudicem recte potest, etsi alias agentis iudex esset incompetens. Sane statuit Iustinianus, licere iudici, qui reum absoluerit, actorem e contrario condemnare, si reus vicissim ab eo aliquid petierit, nihil obstante exceptione, quod iudex agentis incompetens esse cognoscatur, *L. 14. C. de sententiis & interlocutionibus*. Iuris ciuilis regula de reconuentione apud eumdem iudicem iisdem paene Iustiniani verbis sub Zephyrini papae ficto nomine apud Gratianum refertur, *can. 1. C. 3. q. 8.*, & in decretalibus pontificum probatur, *cap. 1. & seq. ex. de mutuis petitionibus*. Hinc iudicio reconuentionis victus clericus sententiae iudicis laici, vbi ea transiit in rem iudicatam, parere debet, alias

im-

imploiata episcopi manu in eum exsecutio etiam per personae coactionem fiet.

§. VII. Quod vero spectat ad caussas criminales, etsi in Gallia & multis aliis christianis prouinciis clericorum grauia crimina a iudicibus regiis puniantur; tamen in regno Neapolitano pauca crimina sunt, quae clericos foro saeculari addicunt. Tale est crimen laesae maiestatis, quod Rex Gulielmus II. dum fori priuilegium clericis confirmavit, nominatim excepit, & ciuili imperio reseruauit. *Const.* de personis *tit. vbi clericus in maleficiis debeat conueniri*. Cui constitutioni non derogauit Carolus II. Andegauus in cap. *item statuimus XCIV.* quo statuitur, vt clerici in omnibus caussis & ciuilibus & criminalibus, exceptis feudalibus, coram ecclesiastico iudice conueniantur & iudicentur; quod supra *cap.IV.* obseruatum est.

§. VIII. Praeterea in crimine *assassinatus* seu *assassinii* clerici in foro laico puniuntur, vtpote qui crimine admisso cadunt ipso iure fori priuilegio, *cap.*1. *de homic. in 6.* Assassini in specie sunt, qui in caedem hominis suas locant operas, aut conducunt alienas (*a*). Disputabatur vero, vtrum iudex laicus de assassinii qualitate poterat iudicare, an oporteret, sententiam iudicis ecclesiastici praecedere, quae clericum crimen admisisse declararet, vt ita laicus iudex in clericum procederet. Sed tandem in nostro regno pactis conuentis inter Benedictum XIV. & Carolum olim Regem nostrum *cap. III. n.*3. placuit, vt si clericus assassinii reus habeatur, & laicus iudex capturam praeueniat, captum carcere saeculari ecclesiae nomine

(a) Assasini erant populi, qui in montibus Phoeniciae morabantur, vbi satis munita habebant castra, quod Carolus Dufresnius *in glossar. mediae & inf. Latinit. v. assasini* docet. Eorum opera Sarraceni vtebantur ad occidendos ex insidiis christianos principes, vt eorum morte belli patrii molem a se averterent. Alteserra *de iurisdict. ecclesiast. lib. V. cap.* 3. inde assasinorum appellatio translata est ad sicarios, homicidas, grassatores omnes, praesertim eos, qui in caedem hominis suas locant operas, aut conducunt alienas, vt post alios mox laudatus Dufresnius obseruat.

mine detineat, & acta iudicialia conficiat; sed antequam ad sententiam deueniat, ea intra menses quatuor ad forum mistum Neapoli constitutum transmittat, cuius erit cognitis actis, reoque audito, super qualitate assassinii pronuntiare.

§.IX. Item iisdem pactis conuentis *loc. cit. n.4.* placuit, vt clerici, aut aliae personae ecclesiasticae, qui res regiis tributis obnoxias, vulgo *controbandi*, deferunt, sint persona tuti, res vero deperdant.

§. X. Illud commune est tam criminalibus, quam ciuilibus contra clericos iudiciis, vt facti quaestio, vtrum quis clericus sit, nec ne, quae apud iudicem laicum incidat, apud eumdem agitari debeat: quod ius in plerisque locis seruatur, contra expressam decretalium sententiam, qua cognitio illa ecclesiastico iudici tribuitur, *cap.* 12. *de sent. excommunicationis in 6.* Viget idem ius in regno Apuliae, vbi ritibus Magnae Curiae comprehensum est, vt si quis clericus apud iudicem laicum conventus, velit clericatus exceptione illius iurisdictionem declinare, debeat coram eodem *principaliter* (*b*) comparere, & legitima sui clericatus documenta ostendere, vt ita iudex de proposita exceptione cognoscat, *ritu CCXXXV. M. Curiae.* Sane facti quaestio haec est, & quae facti sunt, temporalia esse non ambigitur. Item quisque origine sua subiectus est publicae iurisdictioni eius loci, in quo moratur: ac proinde si vocetur a magistratu, debet comparere priuilegia sua allegaturus, *L. 2. D. si quis in ius vocatus*, alias confusio in ciuitatem induceretur. Dum vero iudex apud nos de exceptione clericatus cognoscit, statim ac reum clericum esse animaduertit, eum ad proprium iudicem transmittere debet, etsi cetera iudicii sollemnia deficiant.

CA-

(b) Videtur tamen id intelligendum secundum regulas iuris communis, vt in criminalibus cogatur clericus *personaliter* coram iudice laico comparere ad sua probanda priuilegia; nam in caussis ciuilibus nulla esse potest ratio, cur non liceat clerico, se per procuratorem tueri. Rapol. *de iure regni par. I. lib. 1. cap. 7. n. 11.*

CAPVT VIII.

De caussis episcoporum.

§. I. Videndum modo coram quo iudice examinandae & tractandae sint episcoporum caussae. Exploratum est, ex veteri disciplina caussas ecclesiasticas contra episcopos in synodis prouincialibus iudicari consueuisse, etsi illi de gradu suo deiici, aut de vna in aliam ecclesiam transferri deberent. Certe synodus Nicaena *can. V.* omnes caussas in prouincia exortas in eiusdem prouinciae synodo definiri iubet: quo canone etiam caussas contra episcopos comprehensas fuisse synodus generalis Constantinopolitana *can. II.* & Africani patres *can.* 138. *C. Afr.* docent. Eamdem disciplinam proponit concilium Antiochenum *can. XIV. & seq.*, immo ipsa synodus Sardicensis, quae etsi tribuat episcopo Romano ius decernendi, an caussa in prouincia debeat retractari; tamen aperte habet, criminales episcoporum caussas ad prouincialis synodi audientiam pertinere. Conc. Sardic. *can. III. & V. ap. Dionys. Exiguum* (*a*).

§. II. Nec tantum episcoporum caussae, verum etiam ipsorum metropolitanorum in synodis prouincialibus tractabantur: erat quippe metropolitanus princeps synodi prouincialis, at eiusdem iudicio suberat. At institutis patriarchis, quorum auctoritas in plures prouincias exten-

 deba-

(a) In Africa ad tractandas caussas contra episcopos veluti extraordinaria synodus, quae duodecim episcopis constabat, cogebatur, *can.* 3. *& seq.* C. 15. *q.* 7. Ingens erat in Africanis prouinciis numerus episcoporum, vt permolestum esset in singulis criminalibus episcoporum caussis prouincialem synodum haberi: & hinc si extra statum habendae synodi tempus deferri episcopum contingeret, episcopi duodecim cum primate prouinciae conueniebant.

debatur, synodus Chalcedonensis caussas contra metropolitanos ad dioecesis exarchum, seu patriarcham, aut apud sedem Constantinopolitanam pro arbitrio conquerentium deferri voluit. Conc. Chalced. *can. IX. & XVII.* (b). Haec disciplina in Oriente, vbi multi erant patriarchae, facile obtinuit, non item in Occidente, vbi metropolitani etiam post synodum Chalcedonensem in synodis provincialibus iudicati sunt. V. Dupin. *de antiq. eccles. discipl. diss. II. cap.* 1. §.4. Nimirum in Occidentis dioecesibus praeter Romanum pontificem, cuius patriarchalis potestas Romana dioecesi diu stetit inclusa, nulli alii erant proprie sic dicti patriarchae. At Romani pontifices etiam canonum Chalcedonensium praeiudicio primam cognitionem in caussis metropolitanorum sedi apostolicae tribuerunt. Greg. M. *lib. VIII. ep.* 8.

§.III. Disciplina, quae habet, caussas episcoporum in synodis prouincialibus tractari debere, per octo & amplius saecula obtinuit; inde sensim mutata est, & in Occidente caussae maiores episcoporum inter apostolica iura transierunt. Tantae mutationi caussam praecipue dederunt falsae decretales, quae initio noni saeculi opera Isidori Mercatoris sub nomine primorum pontificum in ecclesiae perniciem prodierunt. Nimirum in iis sub nomine Eleutherii, Iulii aliorumque pontificum edicitur, non licere synodis prouincialibus praeter sententiam Romani pontificis episcopos damnare, quod antiquis monumentis & ve-

(b) De hoc priuilegio sedis Constantinopolitanae eruditorum anceps iudicium. Alii ambitum Anatolii, episcopi Constantinopolitani, accusant, quasi eo spectantes canones ipse scripserit, & in synodo Chalcedonensi probari curauerit. Contra Petrus de Marca *de concord. sacerd. & imperii lib. VII. cap.* 5. docet, sedi regiae vrbis pro arbitrio conquerentium tributum fuisse de metropolitanis Orientis iudicium, quod Constantinopoli erat synodus quaedam perpetua ἐνδημοῦσα Graecis dicta, quae componebatur ex episcopis, qui ex omnibus imperii prouinciis eo confluebant. Dupinus vero *diss. II. de antiqua ecclesiae disciplina cap.* 1. §. 4. tenet, priuilegium illud ad duas tantum dioeceses Asianam & Ponticam spectasse.

& veteris disciplinae vsui aduersatur; synodi enim prouinciales per plura saecula episcopos inscio pontifice damnare consueuerunt. Quae doctrina diu dubia haesit (c), sed tandem exeunte saeculo decimo & deinceps vna cum falsis decretalibus ferme vbique per Occidentem recepta est: quin etiam in summa disciplinae corruptione synodi prouinciales rariores euaserunt. Ita non tantum receptum, episcopos in synodis praeter pontificis auctoritatem non posse damnari; verum etiam eorum caussae, tamquam maiores, primo iudicio ad summum pontificem deuolutae sunt. Qua recepta disciplina in *dictatu* sub nomine Gregorii VII. *can. III.* veluti certum proponitur, solum papam *posse deponere episcopos, vel reconciliare*.

§. IV. Verum noua disciplina non omnes episcoporum caussas, sed tantum maiores summo pontifici addicit: quod ius exortum videtur ex antiquorum canonum & falsarum decretalium collatione. Nimirum canonum collectores, & praecipue Gratianus, codicibus suis & antiquos canones, qui generatim caussas contra episcopos synodis prouincialibus attribuunt, & falsas decretales, quae episcopos praeter pontificis auctoritatem non damnandos decernunt, inseruerunt. Hinc ad concordiam distinctum est inter caussas maiores & minores, quarum illae pontifici reseruatae sunt, hae synodis & metropolitanis relictae. Maiores caussae dictae sunt, quae deiectione a gradu puniuntur: minores vero, quae vel mitiorem correctionem merentur, vel rem pecuniariam spectant. Hanc disciplinam non obscure Innocentius III. probauit, qui tantum episcoporum translationem, depositionem & cessionem inter pontificis reseruata recensuit, *cap. 2. ex. de trans-*

(c) Proposita in falsis decretalibus doctrina de episcopis praeter summi pontificis auctoritatem non damnandis statim recepta non est. Etenim Gallicani antistites vbi animaduerterunt, nouis decretalibus iura metropolitanorum & synodorum prouincialium labefactari, iis canonicam auctoritatem denegarunt, quod non essent in codice canonum, (falsaria manus tum cognita non erat) & Romanis pontificibus Nicolao I. & Hadriano II. qui nouitates illas tuebantur, diu restiterunt.

translatione episcopi. Et tandem synodus Tridentina *sess. XXIV. de ref. cap.* 5. iamdiu inductam disciplinam confirmauit.

§. V. Iam vero mores & leges prouinciarum, quibus clerici in criminibus ciuilibus grauioribus iudicio & animaduersioni magistratuum subiiciuntur, praecipue spectant ad presbyteros & alios inferioris gradus clericos, non item ad episcopos: nam *hactenus non scimus*, inquit Espenius *par. III. tit. 3. cap. 4., ad episcopos laicam iurisdictionem ratione criminis, quantumuis atrocis, esse extensam*. Hinc in actis cleri Gallicani refertur Regis Galliae declaratio VI. calendas Maias anno CIϽIϽCLVI. emissa, qua habetur, iudicium contra episcopos in crimine laesae maiestatis instrui per iudices ecclesiasticos secundum canonicas sanctiones & formam in regno consuetam. Et id quidem recte in Gallia & in aliis prouinciis, vbi obtinet, ne quis etiam volens extra regnum ex quauis caussa iudicari possit: nam vbi tale ius non viget, nescio an principes patiantur, crimina laesae maiestatis ab episcopis admissa extra sui territorii fines vindicari.

CAPVT IX.

De conciliis.

§. I. HActenus de ecclesiastica potestate & foro competenti; dicendum deinceps de iudicibus, per quos potestas ista exercetur & explicatur, de conciliis nempe, aliisque tam ordinariis, quam delegatis iudicibus. Concilia in re ecclesiastica sunt conuentus catholicorum antistitum ad tractandum de fide & ecclesiastica disciplina rite conuocatorum. Graecis concilia dicuntur σύνοδοι, quod ex diuersis locis in eamdem viam locumque antistites conueniant. Ita ab ecclesia tamquam pars a toto concilia differunt; nam ecclesia est totius christiani populi, concilium vero tantum antistitum conuentus.

§. II. Concilia vero ecclesiastica vel sunt generalia, vel

vel particularia. Generalia, quae Graecis *οικυμενικαι συνοδοι* dicuntur, ex totius christiani orbis episcopis celebrantur, quibusque summus pontifex ordinario iure, aut per se, aut per legatos suos praeest. Particularia, quae Graecis *συνοδοι τοπικαι synodi locales* dicuntur, triplicis generis sunt, dioecesana, prouincialia & episcopalia. Dioecesana sic dicta a *dioecesi*, quae apud veteres saepe plurium prouinciarum ambitum comprehendit, ab episcopis & metropolitanis vnius dioecesis celebrantur. Accedunt vero ad dioecesanas synodos concilia regionalia seu nationalia, quae, deleto imperio Romano & mutata reipublicae forma, in regnis Occidentis celebrari coepta sunt, cuius generis sunt multa Gallicana & Hispaniensia. Provincialia episcopi vnius prouinciae praeside metropolitano, & episcopalia vnius ecclesiae clerici praeside episcopo componunt (*a*).

§.III.

(a) Sunt vero aliae peculiares synodi, quae propriam veluti speciem constituunt, quales erant synodi perpetuae, & mistae seu regiae. Et quidem Constantinopoli perpetua veluti synodus morabatur, *ενδημυσα*, quasi *perpetua* & *popularis* dicta, quae praeside episcopo Constantinopolitano habebatur ab episcopis, qui ex vniuersis imperii prouinciis ob ecclesiasticas necessitates in aulam Imperatoriam confluebant. In ea difficiliores totius Orientis ecclesiasticae caussae tractabantur, quas vel ipse imperator episcopo Constantinopolitano committebat, vel quas conquerentes ad eum praesulem vltro deferebant. V. Thomass. *de vet. & noua eccles. discipl. par. II. lib. 3. cap. 43.* Romae quoque quotquot peregrini episcopi reperiebantur, cum pontifice & clero conuenire solebant, si qua grauis caussa occurreret, aut negotium aliquod expedire oporteret, cuius generis concilia multa in monumentis ecclesiasticis occurrunt.

Regia seu mista concilia, quae *placita*, *colloquia* & *conuentus* etiam dicebantur, ex regni optimatibus & comitibus, itemque ex episcopis & abbatibus coalescebant, ad res ciuiles & ecclesiasticas tractandas. Huius generis concilia frequentiora fuerunt in regnis Occidentis, quae ex ruinis Romani imperii emerserunt, vbi negotia publica in conuentu optimatum & episcoporum & abbatum tractari solebant: & inde nati in Gallia & Hispania misti conuentus, cuius generis sunt multa Galli-

cana

§. III. Concilia in ecclesia sunt apostolicae originis & institutionis, ea enim in expediendis negotiis ecclesiasticis, praecipue in controuersia de legalibus, apostoli ipsi adhibuerunt, *actor. XV.* Et profecto conueniebat ecclesiastico regimini, per Christum instituto, in plurimorum conuentu res ecclesiasticas tractari; siquidem apostoli in solidum ecclesiae regimen & administrationem acceperunt, Ioan. *XX. v.* 21. Partitio ecclesiae in paroecias de vnitate episcopatus nihil imminuit, sed tantum in rebus ordinariis & quotidianis gregis portionem singulis addixit, quae est Cypriani *de vnit. ecclesiae* doctrina. Ita vbi alicuius momenti negotia emergebant, ecclesia quatenus licuit, concilia celebrauit, praesertim quando certa erat, Christum ipsum adesse, vbi plures de eius nomine cogerentur.

§. IV. Primigenii iudices, vnde concilia, siue generalia, siue dioecesana, siue prouincialia coalescunt, episcopi sunt, quibus regimen ecclesiae primario demandatum est. Quod si ipsi conuenire ad concilium impediantur, possunt suas vices presbyteris, aut diaconis committere. Concil. Arelat. II. *can.* 18. *& seq.*, conc. Trull. *can. VII.* Vicarii isti eorum nomine, a quibus mittebantur, sententiam dicebant: sedebant vero in conciliis Orientis in iisdem locis, quibus sedere debuissent illi, vnde missi erant: contra in conciliis Occidentis post episcopos sedebant. In noua disciplina diaconi & presbyteri cardinales ex speciali priuilegio etiam in conciliis generalibus tamquam veri iudices sedent: quo eodem iure abbates consecrati, & superiores generales ordinum regularium vtuntur.

§. V.

cana & Toletana concilia. Rex ipse conuentum indicebat, at non in omnibus caussis vniuersi deliberabant: etenim de rebus mere spiritualibus tractabant tantum episcopi & abbates; de rebus temporalibus soli proceres; omnes vero conueniebant, si de rebus mistis tractare oporteret. Hinc. Remens. *epist. III. cap.* 35. Condita per synodos decreta principi debebant exhiberi, eademque a principe confirmata in Gallia *capitularia* audiebant.

§. V. Conciliis quoque siue generalibus, siue particularibus etiam presbyteri, diaconi & inferiores clerici interesse consueuerunt, eoque se conferebant vel inuitati, vel episcopos suos comitaturi. Et presbyteri quidem & diaconi scientia & eruditione praecellentes cum haereticis praesentibus disputabant (*b*), quo nomine Origenes Arabico, Malchion presbyter Antiocheno, & Athanasius diaconus Nicaeno interfuerunt. Euseb. *hist. eccles. lib.VI. cap.* 37. & *lib. VII. cap.* 28., Socrat. *lib.I. cap.* 8. Aduentantes item episcopos diaconi in concilium deducebant. Et archidiaconus clericorum & reliquorum fidelium querelas ad synodum deferebat. Conc. Tolet. IV. *can.* 4. Ex reliquis clericis multi erant notarii, qui per notas & compendia verborum acta conciliorum celeriter scribebant.

§. VI. Praeterea synodis fideles laici, ipsique principes & magistratus interesse consueuerunt; quamuis labentibus annis non omnibus promiscue fidelibus concessum synodis particularibus interesse, idque fortasse ad turbas euitandas; inualuit enim mos synodos habere clausis ecclesiae ianuis, & ad conuentum tantum admitti laicos, qui electione concilii interesse meruissent. Conc. Tolet. IV. *can.* 4. Aderant vero principes aliique fideles in fidei tractatibus & decisionibus, at vbi canonica contra clericos iudicia tractabantur, discedebant, qui mos praesertim in Oriente obtinuit. Thomass. *diss.XII. in conc.Chalced. n.*46. *seqq.* Sed praesentes synodis principes aliique christiani non dicebant sententiam, sed potius discebant, item-

que

(b) Presbyteri veteri stante disciplina etiam tamquam iudices in multis conciliis suffragium dedisse videntur, quod constat ex nonnullis subscriptionibus, quae eos iudices fuisse aperte probant. V. Habert. *not. in libr. pontif. Graecor. p.* 175. Et quae ratio impediebat, presbyteros in conciliis iudices sedere, quando in conuentu de legalibus vna cum apostolis iudicarunt? Quidquid vero huius rei sit, presbyteri in noua disciplina in conciliis iudices non sedent, soloque doctrinae suffragio donantur, tantumque in concilio Basileensi ad iudiciale & plenum suffragium admissi sunt.

que principes & magistratus ordinem conseruabant, & ab episcopis dictatam fidem auctoritate sua confirmabant.

§. VII. Quae in synodis ecclesiasticis tractari consueverunt, ad tria ferme capita reducuntur, fidem nempe, disciplinam, & iudicia siue criminalia, siue ciuilia. Ante omnia, quae fidei erant, ex antiquis regulis tractabantur, inde ordine suo sequebantur disciplinae ordinatio, & iudicia canonica. Mediis vero saeculis vbi potestas ecclesiastica positos a patribus fines egressa est, concilia in Occidente etiam res ciuiles ventilare & decernere coeperunt. Res fidei in conciliis generalibus definitae omnino certae sunt, at decreta circa disciplinam non semper meliora proponunt. Sed moribus iamdiu receptis synodi prouinciales & episcopales de rebus fidei ferme nihil tractant, & iudicia extra synodos agitantur.

§. VIII. Ordinarius autem habendis conciliis ecclesiasticis locus ecclesia est, quod ex antiquis monumentis constat. Mendoza *not. in conc. Illiberit. cap. IX*. Nomen vero ecclesiae latiore sensu in hac caussa accipitur, vt etiam exedras seu ecclesiae adiacentia aedificia complectatur. Et profecto in basilicae secretario concilia Carthaginiensia tertium, quartum, quintum & sextum habita sunt, & hinc ipsae conciliorum sessiones *secretaria* dictae sunt. V. Car. Dufresne *comm. in Paullum Silentiarium*. Item in baptisterio Sophiano celebrata esse concilia, synodus Chalcedonensis *act. I.* testatur (c). Sed etiam extra ecclesiam synodos licet habere, vt constat ex synodis sexta & quini-sexta, quae Constantinopoli in regiarum aedium laqueato cubiculo, quod *trullus* vocabatur, celebratae sunt. Cabass. *in notitia ecclesiast. saec. I.*

§. IX. Praeterea sollemni forma rituque concilia haberi consueuerunt, vt ordine omnia fierent, & dignitas consessus seruaretur. Consessus in coronae formam instituitur, conc. Tolet. IV. *can.* 4., & in eo ex antiquis regulis epi-

(c) Leo Allatius *de consensu lib. II. cap.* 11. *& seq.* recenset aliqua concilia in catechumeniis celebrata, seu in porticibus in altum nauis ecclesiae positis, in quibus tempore celebrationis sacrorum officiorum mulieres a viris secretae morabantur.

episcopi primo ordine sedent, seruata ecclesiarum & ordinationis suae praerogatiua: nobiliorem vero locum occupat, qui synodo praeest. Sed in praesenti disciplina ante episcopos sedent cardinales, etsi non episcopi, vt enim praesentes mores habent, cardinales supra patriarchas reputantur. Post episcopos abbates consecrati sedent, & inde generales ordinum religiosorum praepositi. Presbyteri in conciliis, siue generalibus, siue prouincialibus a tergo episcoporum sedent, diaconi & reliqui clerici adstant; at presbyteri in synodis vnius episcopatus vno consessu cum episcopo sedent secundum suae dignitatis ordinem (*d*). Omnes sacris vestibus & cuique gradui propriis induti consessum exornant. In medio consessus sacer thronus collocari consueuit, cui duo codices impositi, euangeliorum vnus, alter canonum, vt ad eos veluti ad lydios lapides inde dogmata fidei, hinc morum & disciplinae regulae explorari possent. Reliquiae quoque & imagines sanctorum ad synodos delatae, vt consessus sacratior videretur. Sic disposito consessu funduntur preces, & tum actiones conciliares incipiunt.

§. X. Concilia de veteri more, etiam posteriore aetate retento, per acclamationes finem habere solent, easque patrum subscriptiones sequuntur. Subscriptiones eo ordine institutae, quo patres in synodis sederant: ante omnes vero subscripserunt pontificis legati, licet presbyteri & diaconi essent. Qui suffragium habebant, tamquam iudices subscribebant, qui vero suffragio destituti conciliis aderant, subscriptione sua veris suffragiis accedebant. Missa item sunt concilia ad episcopos absentes, vt illis subscriberent, & aliquando etiam ad monachos sanctitatis laude insignes. Euagr. *lib. II. cap. 9. seq.* Ipsi quoque principes conciliis non semel subscripserunt, non quidem tamquam iudices in caussis fidei, sed tamquam synodalibus decretis adhaerentes, eaque confirmantes.

§.XI.

(d) Dignitas ex regulis veteris disciplinae ab antiquitate ordinationis censebatur; at nouis moribus, qui iurisdictionem aut dignitatem obtinent, ceteris praeferuntur: inde sedent parochi secundum tempus, quo parochiis aucti sunt.

§. XI. Sed persequamur nunc singulas conciliorum species, quid singulis proprium insit, enarraturi. Et vniversalia quidem concilia a totius christiani orbis episcopis celebrantur. *Orbis* autem *christianus* & *οἰκουμένη terra, quae habitatur*, apud veteres ipsum Romanum imperium designant. Luc. *cap. II. v.* 1., *L. 9. D. ad L. Rhodiam de iactu*. V. Suicer. *v. οἰκουμένη*. Hinc oecumenica seu generalia concilia veteribus erant, quae ex omnibus imperii Romani prouinciis habebantur, quod Iustellus *not. in C. eccles. Afric. can.* 18. aliique viri docti obseruant. Qui erant in barbarico episcopi, non facile poterant conuenire, quamuis Nicaeno concilio Persidis episcopus & Scythiae adfuerint. Euseb. *de vita Constantini cap. VI.* Verum labentibus annis primum schismate Graecorum, inde haeresibus Occidentis concilium generale ex episcopis Occidentis, qui cum ecclesia Romana communicant, coaluit, & ita potius patriarchale quam generale censendum est, quod de ipso concilio Tridentino Christ. Lupus *schol. in dictat. Gregorii VII. can. XVI.* obseruat.

§. XII. Secundum veteres regulas ad generale concilium vniuersi christiani orbis episcopi debent inuitari; at non est necesse, vt omnes conueniant; sufficit multorum ex omni ecclesia praesentia. Praesertim adesse generali synodo debebant maiorum gentium patriarchae, qui si adesse vetabantur, satis erat mittere legatos & litteras dogmaticas, quibus se & suas patriarchales synodos omnibus actis & agendis communicare & consentire testarentur. Illud vero exploratum est, iure non haberi generalia ecclesiae comitia, si summus pontifex non consentiat, & praestet auctoritatem. Sed ipsa pontificis praesentia, non est necessaria, sed sufficit eius legatos adesse. Quod si ecclesia Romana schismate laboret, aut summus pontifex sit dubius, aut haereticus, detentus, mentecaptus, aperte simoniacus, aut in perniciem vniuersae ecclesiae actiones suas dirigat, concilium etiam absque papa recte habetur. V. Bossuet. *defens. declarat. lib. III. cap.* 1.

§. XIII. Quo autem ex christiano orbe episcopi conueniant & synodum celebrent, indictio legitima praecedat oportet. In veteri disciplina synodos oecumenicas indixe-

dixe-

dixerunt christiani imperatores missis diualibus litteris ad metropolitanos & patriarchas, qui sibi subiectis episcopis mox celebrandam synodum denuntiabant, quod argumentum Io. Launoius *lib. VI. epist.* 1. *seqq.* fuse pertractat (e). Indicentes vero imperatores concilia etiam litteras tractorias dabant, quibus ad iter faciendum & expensas necessarias episcopis opus erat. Sed post saeculum octauum Orientis imperio ab Occidentali penitus seiuncto, itemque ipso Occidente in varia regna dissecto, non erat amplius in vnius principis potestate omnes christiani orbis episcopos in vnum concilium conuocare, quin nec solidi Occidentis, in quo multa regna potestatem imperialem excusserunt. Ita post saeculum decimum generalia concilia Occidentis pontifices Romani indixerunt. Conciliis vero a pontifice indictis etiam principes debent consentire, quo facilior sit eorum celebratio, episcopis egredi regnis & prouinciis liceat, & spiritualis ecclesiae auctoritas temporali gladio fulciatur. Quod si schismate Ro-

(e) Non leuis disputatio est, quo iure olim imperatores synodos generales indixerint. Graeci scriptores, & ex catholicis Richerius & Febronius contendunt, ad iura imperatoris pertinere synodum generalem indicere. Ex aduerso Baronius, Thomassinus, Nat. Alexander aliique magno numero docent, semper summi pontificis proprium fuisse generalia concilia conuocare: & si priora oecumenica concilia ab imperatoribus conuocata sint, id facto potius, quam iure gestum interpretantur, & facto quidem, cui ecclesiae aut pontificis auctoritas praeluxit, aut accessit. Nimirum facile non erat in veteri disciplina sine auctoritate imperatoris generalia concilia celebrari; per publicas leges conuentus agitare principe non concedente erat interdictum, litteris tractoriis ab imperatore datis ad iter faciendum & necessarias impensas episcopis opus erat, & sacra ecclesiae potestas temporali imperio erat sustinenda. Hinc factum, aiunt, vt ecclesia synodos ab imperatoribus impetraret, vel principibus illas indicentibus adsentiretur. Medius inter has sententias Io. Launoius docet; indictionem non pertinere ad naturam conciliorum, & disciplinae exterioris, non dogmatis esse, quis concilia generalia indicat.

Romana ecclesia laboret, concilium alias necessarium indicunt cardinales, sed principibus consentientibus. Certi quoque iuris est, ipsam generalem synodum, antequam dissoluatur, aliam sequentem indicere posse.

§. XIV. Iam vero auctoritas summi pontificis generalibus conciliis necessaria, ei ius tribuit, siue per se, siue per legatos conuentui praesidendi: quae προεδρια in veteri disciplina, quae spiritualia erant, spectabat. Concilium oecumenicum vniuersalem repraesentat ecclesiam, cuius ecclesia Romana centrum est: atque ideo qui inter episcopos speciali praerogatiua fulget, etiam generali concilio debet praesidere. Praesidet vero summus pontifex cum relationis & suffragii praerogatiua. Et hinc in conciliis, antequam ad res propositas definiendas gradus fieret, litterae pontificis, quae in consessu episcoporum coram beatissimo apostolo Petro conditae erant, legebantur. Referre autem & censere oportet pontifices secundum receptam fidem & antiquam traditionem, quae sincerius in ecclesia Romana semper seruata est. Sed tum per synodos receptae fuerunt litterae pontificis, quum instituto examine constabat, illas ex recta fide & disciplinae regulis scriptas fuisse: quod cardinalis Cusanus *de concord. lib. II. cap.* 17. obseruat.

§. XV. Generalia concilia celebrari debent ex graui & necessaria caussa, quae magnas inter se ecclesias scindat, nec pax aliter restitui posse videtur, nisi ecclesiae vniuersae auctoritate. Quid magis rationi contrarium, quam ob leues quaestiones sollicitari christianum orbem, & ecclesias suis pastoribus destitui? Hinc in veteri disciplina nullum certum tempus habendis generalibus ecclesiae comitiis definitum est; sed tantum emergentibus caussis extra ordinem indici consueuerunt. Sed lapsa in Occidente ecclesiastica disciplina, frequens & veluti ordinaria generalium conciliorum celebratio necessaria visa est, vt malis, quae disciplinam penitus corruperant, occurreretur. Ergo synodi Constantiensis *sess. XXXIX.* & Basileensis *epist. ad Eugenium papam* edixerunt, vt concilium generale *de decennio in decennium* celebraretur. Sed decretum hoc, vtpote tempori aptatum, effectu caruit.

§. XVI. Synodus generalis vniuersam repraesentat ecclesiam;

clesiam; coalescit enim ex christiani orbis episcopis, qui ecclesiis particularibus praesunt. Hinc decreta synodi generalis rite & ordine celebratae in rebus fidei & doctrina morum certam fidem faciunt, vtpote quae placita sunt vniuersae ecclesiae, contra quam in rebus fidei portae inferi non praeualebunt. *Visum est Spiritui Sancto & nobis*, inquit synodus Hierosolymitana apostolorum, *actor. XV.* 28. Quibus verbis constat, Spiritum Sanctum conciliis adesse, & fidei decreta dirigere. Inde Gregorius M. apud Gratianum *can.2. D.* 15. protestatur, se veluti euangelii quatuor libros quatuor priora oecumenica concilia suscipere & venerari. At si patres in conciliis de quaestionibus facti, aut de rebus politicis & physicis tractent, & decreta condant; non diuina, sed humana auctoritate definitiones illae nituntur.

§. XVII. Iam vero vtrum synodus oecumenica supremum in ecclesia auditorium constituat, cui summus pontifex etiam subiaceat, an potius pontifex supra synodum sit, magnis animis controuertitur. Antiquiores ex schola theologi & deinceps alii magno numero pontificem supra concilium extollunt, idque *esse fere de fide* Bellarminus *de concil. lib. II. cap.* 17. pronuntiat. Contra theologi Gallicani, totius cleri professioni adhaerentes, tenent, supremam in ecclesia potestatem esse penes concilium generale, & idcirco ipsum pontificem ab eo iudicari posse in caussis haeresis, schismatis & in articulis, qui ad vniversae ecclesiae statum spectant. Medius inter vtramque sententiam cardinalis Cusanus *de concord. lib. II. cap.*20. docet, synodum oecumenicam vniuersi christiani orbis, quae in veteri disciplina coalescebat, pontifice esse superiorem, non vero synodum plenariam Occidentis, quae origine sua patriarchalis tantum est, sed propter schisma Graecorum generalis censetur. Disputatio ista praeiudicialis est; inde enim pendet altera controuersia, vtrum concilia generalia rite celebrata, quo rata & firma sint, summi pontificis confirmatione indigeant, an potius vi sua consistant. Sed non patitur nostri instituti ratio theologica ista consectari.

§.XVIII. Synodis generalibus succedunt synodi dioecesanae, quae ex vnius dioecesis, seu plurium prouincia-

rum inter se adnexarum episcopis habentur (f). Sunt vero huiusmodi synodi aliae patriarchales, aliae in specie dioecesanae, prout nempe dioeceses habebant, aut non habebant patriarchas. Patriarchales erant in Oriente, cuius dioeceses suberant patriarchis: contra in Occidente dioecesanae erant Gallicanae & Hispanienses, & fortasse etiam Carthaginienses; nam olim dioeceses Occidentis, excepta Romana dioecesi, proprie sic dictos patriarchas

(f) Concilia dioecesana a partitione Romani imperii in dioeceses originem ducunt, at in adsiduam & ordinariam iurisdictionem abierunt, postquam vnius dioecesis prouinciae ecclesiasticae exemplo ciuilis politiae inter se adnexae, communi consilio negotia administrare coeperunt. Id in ecclesia Orientali factum est synodi Constantinopolitanae auctoritate, quae ecclesiam Orientalem in quinque dioeceses partita est, & vnicuiusque dioeceseos synodo potestatem tribuit administrandi negotia omnia prouinciarum dioecesis, sed sub exarchi seu patriarchae gubernatione. Conc. Constantinop. I. *can. 2.* Ita in Oriente receptae synodi dioecesanae, praesertim vbi Theodosius iunior innouatae politiae consensit, *L. 46. C. Th. de episc. & clericis.* Et inde in actis concilii Ephesini memoratur *sancta synodus dioecesis Orientalis*, itemque *synodus ex dioecesi Aegyptiaca Alexandride congregata*.

Petrus de Marca *de conc. sacerd. & imp. lib. VI. cap. 26.* tenet, synodum Constantinopolitanam tribuisse ecclesiam Orientalem in dioeceses praeiudicio legis imperatoris Gratiani, quae anno CCCLXXVI. lata concessit, vt caussae ecclesiasticae de more caussarum ciuilium *locis suis & a suae dioeceseos iudicibus audiantur*, *L. 23. C. Th. de episcopis & clericis*. Scilicet inde concludit vir doctus, hac lege permissum fuisse iure ordinario synodos dioecesanas celebrari, quum antea extraordinario principis imperio haberentur. Verum synodus Constantinopolitana videtur potius ecclesiam Orientalem in dioeceses tribuisse, quia optimum videbatur, ciuili politiae ecclesiasticam respondere, quam ex legis Gratiani sententia. Certe lex ista ad Occidentem spectauit, praecipue vero ad Galliae dioecesim, nam Treuiris data est. Quidquid vero huius rei sit, Occidentis dioeceses exarchos, qui synodis iure ordinario praeessent, non receperunt, excepta dioecesi Romana, cui Romanus patriarcha, & forte etiam Africana, cui episcopus Carthaginiensis praesidebat.

chas habuisse non videntur. Synodi dioecesanae in antiquis monumentis dicuntur *maiores*, *vniuersales*, *plenariae*, *generales*, totius nimirum dioecesis: posteriore vero aetate *regionales* & *nationales*, quasi ab episcopis vnius regionis, seu nationis celebratae.

§. XIX. Celebratur synodus dioecesana a metropolitanis & episcopis vnius dioecesis, eique praesidet patriarcha, si dioecesis patriarcham seu exarchum habeat. Conveniebant autem metropolitani & episcopi, qui commode poterant interesse (g): quin in Africa, vbi singulis annis plenariam synodum habere placuerat, ne episcopi toties & tamdiu suis ecclesiis abesse cogerentur, statutum est, vt singulae prouinciae ad plenariam synodum de conciliis suis binos aut plures episcopos mittant, *can.* 18. *C. Afr. apud Dionysium Exiguum.* Quod si res magni momenti tractanda esset, praeter prouinciarum legatos maxima pars episcoporum etiam conueniebat, vt videre est in synodo sexta Carthaginiensi, in qua ad tractandam caussam de appellationibus ad sedem apostolicam septemdecim supra ducentos episcopi adfuerunt.

§. XX. Iam vero concilia patriarchalia in Oriente, vbi in ordinariam & adsiduam iurisdictionem abierunt, a patriarcha indicebantur, nec necessarius erat specialis prin-

(g) Ius, quo episcopi adigebantur ad synodos ordinarias frequentandas, ex ordinatione nascebatur; ordinatio enim ordinatos subiiciebat ordinatori: & hinc profectum est, vt *pertinere ad synodum* & *ad consecrationem* promiscue & passim dicantur episcopi, qui a primatibus suis dependent. *Nouel. CXXXVII.* V. Petr. de Marca *de concordia sacerdotii & imperii lib. I. cap.* 7. *n.* 3. Ergo in Oriente & Romano patriarchatu metropolitae conueniebant ad synodum dioecesanam iure ordinarionis, quam a patriarcha accipiebant. Contra in Galliae & Hispaniae dioecesibus, vbi nulli erant patriarchae, qui metropolitanos consecrarent, non iure ordinationis metropolitani conueniebant, sed potius iussu principis, qui concilium indicebat: & in Africa ad synodum primates cogebantur instituto confoederationis; primates enim Africani ab exarcho Carthaginiensi non ordinabantur, nec iussu principis inuitabantur ad concilium.

cipis adsensus. Similiter summi pontificis erat indicere synodum Italiae, quae a quinto saeculo ex duabus dioecesibus, nempe Romana & Italica stricte sic dicta, coepit coalescere (*h*): & synodum generalem Africae primas Carthaginiensis indicebat, *can.* 96. C. *Afric.* Sed in Gallia & Hispania principes ipsi concilia generalia indicebant; non enim dioeceses illae habebant patriarchas, nec placuit tantum ius alicui metropolitanorum tribuere. V. Petr. de Marca *de concord. sacerd. & imperii lib. VI. cap.* 17. *seqq.* Integrum interim erat summo pontifici praecipere, vt in Gallia, aut Hispania concilium haberetur, si ecclesiae necessitas postularet. Leo M. *ep. XV. ad Turrib. editionis Quesnellii*, Greg. M. *lib. VI. ep.* 10. At praecepta ista pontificum de habendis synodis regiam indictionem non excludebant. Greg. M. *lib. VI. ep.* 113. *seq.*

§. XXI. Quousque synodi dioecesanae fuerunt extraordinariae, arbitrio principum, prout caussae grauitas exposcebat, indicebantur; at vbi euaserunt ordinariae, quolibet anno habebantur: quod ius in Oriente & in Occidente statutum est. *Nouel. CXXXVII. cap.* 4., *can.* 18. C. *Africani*, conc. Agath. *can. LXXI.* Verum quod annua celebratione episcopi fatigarentur, placuit patribus Africanis, vt tum solum generale Africae concilium celebraretur, si dioecesis totius necessitas postularet, *can.* 95. C. *Afr.* Et in Hispania & Gallia regula de habendis

(h) Synodus ordinaria Romani pontificis longo annorum cursu episcopos solius Romanae dioecesis, quae in decem prouincias extendebatur, complexa est. Quod vero prouinciae huius dioecesis praeter pontificem alios non haberent metropolitanos; synodus pontificis potius metropolitica, quam patriarchalis fuisse videtur. At quinto exeunte saeculo synodo Romanae dioecesi accessit synodus Italicae dioecesis stricte sic dictae, cuius metropolis erat Mediolanum, & ita synodus Romani pontificis euasit patriarchalis. Nimirum hac tempestate iam receptum erat, vt Mediolanensis & Aquileiensis antistites ex consensu Romani pontificis ordinarentur, *can.* 33. *C.* 29. *q.* 1. Quod probat, eos ad Romanam synodum pertinuisse.

dis vnoquoque anno synodis in vsum deducta non videtur, & potius pro necessitate ecclesiae indictae sunt. Verum dioecesana & nationalia concilia iamdiu celebrari desierunt (*i*).

§.XXII. Quod vero spectat ad negotia, quae in conciliis dioecesanis tractari solebant, ea in primis fuerunt caussae communes, quae scilicet ad totam dioecesim spectabant, *can.* 15. *C. Afr.*, siue fidei, siue disciplinae essent. *Si caussa fidei est*, inquiunt patres concilii Toletani IV. *can.* 3., *aut alia ecclesiae generalis, totius Hispaniae & Galliae synodus conuocetur*. Ea vero ratione tantum caussae communes ad synodos dioecesanas pertinebant, quod singulis prouinciis sua erant concilia prouincialia, in quibus caussas singularum prouinciarum tractari oportebat. Synodi quoque dioecesanae canones, quibus ordinabatur disciplina, condebant, & definitiua supremaque sententia

 ab-

(i) Concilia dioecesana in Occidente summa auctoritate negotia ecclesiastica vsque ad nonum saeculum administrarunt, inde sensim ferme nullius vsus euaserunt. Cui desuetudini multum contulerunt falsae decretales ea vulgata doctrina, concilia haberi non posse sine sedis apostolicae auctoritate, itemque illa, ad Romanum pontificem pertinere omnium ecclesiarum etiam ordinariam & episcopalem sollicitudinem. Etenim vbi eiusmodi doctrinae in vsum abierunt, concilia prouinciarum Occidentis, neglecta regum iussione, habita sunt praesidentibus Romanis legatis, qui ferme pro arbitrio negotia in conciliis disponebant, aut ea, tamquam difficilia, summo pontifici reseruabant vnico suffragio suo, quod collectis totius synodi suffragiis aequiualebat. Petr. de Marca *de concordia sacerd. & imperii lib. VI. cap.* 30. *n.* 4. Sic deminuta & tantum non deleta episcoporum potestate, synodorum celebratio neglecta est, praesertim quando iudicia a legatis in synodis lata per appellationem Romam deferebantur, vbi interdum parte altera inaudita mittebantur in irritum: quod ferme nullius vsus prouinciarum synodos reddebat, vt Iuo Carnotensis *epist. XCV.* obseruauit. Accessit noua disciplina, quae vni pontifici caussas maiores reseruauit, & ita generalia prouinciarum concilia celebrari desierunt.

absoluebant caussas omnes ecclesiasticas, quae in dioecesi exortae erant.

§. XXIII. Praeterea singulae prouinciae ecclesiasticae suam habent prouincialem synodum, ad quam totius prouinciae episcopi conueniunt. Eam indicit metropolitanus, qui ceteros prouinciae episcopos auctoritate antecellit, nec enim sine illius iussu & admonitione episcopis licet conuenire. Conc. Nicaen. *can.V.* conc. Antioch. *can.XX.* Idem porro metropolitanus, qui indicit, synodo praeest: qui enim principatu quodam inter iudices viget, necessario debet consessui praesidere. Metropolitani vero πρωτεῖα *praesidentia* nihil de iure episcoporum deminuit, atque ideo plurimorum sententia debet praeualere, quod Nicaeni patres *can. VI.* statuerunt.

§. XXIV. Concilio per metropolitanum stato die indicto episcopi prouinciae tenentur interesse, nisi legitimis caussis, veluti infirmitate, aut iussione regia, impediantur, *can.* 18. *D.* 18; absentes vero sine legitima caussa fraternae correptioni erant obnoxii, conc. Chalced. *can.XIX.*, aut per integrum annum *missas facere interdicebantur*, conc. Aurelian. III. *can.*I., aut communione omnium episcoporum vsque ad futuram synodum priuari solebant, *can.* 14. *D.* 18. Si vero in prouincia sint episcopi, qui nulli metropolitano subsint, aliquem vicinum metropolitanum semel eligere tenentur, in cuius synodo prouinciali cum aliis debent interesse, & eius decreta obseruare. Trident. *sess. XXIV. de ref. cap.* 2. Conuenientes episcopi omnes iudices sunt, & suffragium ferunt, & inde *suffraganei* dicti. Prouincialibus quoque conciliis prouinciae abbates consecrati intersunt, & suffragium ferunt. Et iure decretalium inuitari debent canonici ecclesiarum cathedralium, quibus vel per se, vel missis vicariis licet interesse, *cap.* 10. *ex. de his, quae fiunt a praelato sine consensu capituli:* & moribus locorum etiam canonici collegiatarum, archipresbyteri aliique vocandi sunt. V. Espen. *par. I. tit.* 1. *cap.* 7.

§. XXV. Ex veteris disciplinae regulis synodum prouincialem semel & iterum quotannis in singulis prouinciis celebrari oportebat, conc. Nicaen. *can.V.*, Antioch. *can.XX.*, primusque conuentus pro varietate ecclesiarum habe-

habebatur vel ante quadragesimam, vel quarta hebdomada post festum paschae; alter mense Octobris, seu autumni tempore. Deinceps Iustinianus *nouel.* CXXXVII. *cap.* 4. edixit, vt saltem quotannis in qualibet prouincia synodus haberetur, quam disciplinam synodi Trullana *can.VIII.* Nicaena II. *can.VI.* & Innocentius III. in concilio generali *cap.VI.* confirmarunt. Et demum Tridentini patres *sess.XXIV. de ref. cap.* 2. synodum prouincialem tertio quoque anno celebrari iusserunt. Sed a pluribus saeculis synodi prouinciales raro admodum celebratae sunt: quae cessatio praesertim contigit, postquam synodalia iudicia frequenter retractari coepta sunt, & caussae maiores solius pontificis Romani iudicio cesserunt.

§. XXVI. Synodus prouincialis supremum prouinciae auditorium in veteri disciplina constituebat, in quo caussae contra episcopos & omnia negotia maioris momenti, quae in prouincia contingebant, tractabantur, siue ad fidem, siue ad disciplinam pertinerent. Hinc fidei quaestiones, iudicia contra episcopos, eorum translationes, cessiones, nouarum cathedrarum erectiones, vt antiquarum diuisiones, coadiutorum episcopalium constitutio in synodo prouinciali tractabantur. Eadem quoque synodus pro iure suo canones ad disciplinam spectantes condit: erratque profecto Gratianus initio *D. XVIII.*, dum docet, integrum esse conciliis episcopalibus caussas iudicare, & criminibus debitas poenas irrogare, non tamen nouos canones condere; auctoritas enim canonum condendorum pendet ab ecclesiae regimine, quod Christus episcopis demandauit. Haec origine sua erat synodi prouincialis potestas, at in noua disciplina caussae maiores solius pontificis iudicio cesserunt, & potestas synodi prouincialis ferme circa disciplinae emendationem & minuta episcoporum delicta versatur.

§. XXVII. Iam vero vt concilia prouincialia rata & legitima sint, sufficit metropolitani indictio & auctoritas, qua *το κυρος firmitas* rebus agendis tribuatur; nec ex antiquis regulis ad ea celebranda iussu, aut adsensu pontificis opus erat. At vbi in scenam prodierunt falsae decretales, auctoritas metropolitanorum labefactari coepta est, noua proposita doctrina, non esse rata cuiuscumque ge-

generis concilia sine pontificis auctoritate celebrata, *can.* 1. *&* 2. *D.* 17. Vna cum falsis decretalibus doctrina ista in vsum versa est, praesertim post Gratianum, a cuius tempore vix vlla concilia prouincialia, aut dioecesana in Occidente habita sunt sine Romani pontificis auctoritate, cuius legati in Occidentis ecclesias frequentes missi, & conciliis praesidebant, & negotia ferme omnia pro arbitrio procurabant. V. Petr. de Marca *de concordia sacerd. & imperii lib.VI. cap.*30. Sed tandem decreto Tridentinae synodi *sess. XXIV. de ref. cap.* 2. antiqua libertas restituta est, datumque fuit metropolitanis pleno iure singulis trienniis synodos prouinciales celebrare.

§. XXVIII. Sed an concilia prouincialia, quae inscio pontifice in noua disciplina celebrantur, saltem ante publicationem confirmatione pontificis indigeant? Et nulla videtur opus esse confirmatione; etenim Tridentini patres statuerunt, vt singulis trienniis synodus prouincialis libere celebretur. At hanc libertatem Sistus v. quodammodo infregit, qui acta synodorum ante publicationem ad congregationem cardinalium, quae interpretandae synodi Tridentinae praeest, mitti praecepit, non quidem ad confirmationem, sed ad emendationem, vt nempe corrigerentur, si opus esset correctione. Ita per Sisti constitutionem *vis aperta* synodo Tridentinae illata est, inquit Petrus de Marca *de concordia sacerd. & imperii lib.VI. cap.* 14. *n.* 22. Ergo in ecclesiis Occidentis inualuit, vt concilia prouincialia ante publicationem Romam mitterentur, & inde vt plurimum emendata redirent. Multi vero metropolitani vlterius progressi sunt, & suas synodos confirmandas Romam transmiserunt. V. Benedict.xiv. *de synodo dioecesf. lib. XIII. cap.* 3. *n.* 4.

§. XXVIII. Synodi prouincialis constitutiones de more publicatae per vniuersam prouinciam obligant; totius enim prouinciae administratio metropolitano eiusque synodo competit. Ipsi exemti de episcoporum iurisdictione in rebus non exemtis etiam statutis synodi prouincialis obedire tenentur. V. Fagnan. *ad cap.* etsi membra *ex. de his, quae fiunt a praelato sine consensu capituli.* Publicari vero debebant decreta synodi prouincialis in synodis episcopalibus, *cap.* 25. *ex. de accusationibus*, quas, non secus

cus ac concilia prouincialia, singulis annis oportebat celebrari. Verum publicatio facienda non est, nisi praeuiis regio adsensu & confirmatione.

§. XXIX. Inter synodos vltima species est episcopalis, seu *dioecesana*, vt in noua disciplina dicitur. Ea est conuentus presbyterorum & clericorum episcopo praeside, in quo de rebus ad curam pastoralem pertinentibus tractatur & deliberatur. Quod vero synodorum celebratio spirituali potestati & iurisdictioni adhaeret, episcopus pro iure suo conuentum indicit, celebratque, *can.*16. *D.*18., & quidem antequam consecretur, modo confirmatus sit. Praelati quoque inferiores, qui dioecesim separatam & quasi episcopalem iurisdictionem habent, etiam synodum cogere possunt, modo expressum habeant sedis apostolicae priuilegium, quod in vsum deductum sit. Card. Petra *tom. V. sect.* 2. *n.* 104. *seq.* Item vicario capituli sede vacante ius est celebrandae synodi, modo annus dilapsus sit a synodo per episcopum celebrata. V. Benedict. XIV. *de synodo dioecesf. lib. II. cap. 9. n. 6.* Vicarius vero generalis tum synodum indicit, celebratque, si speciali episcopi mandato donetur.

§. XXX. Non minus clerici, quam abbates ad synodum episcopalem vocandi sunt, *can.* 16. *D.* 18. Et clerici quidem in veteri disciplina praecipue erant parochi, qui generali *presbyterorum* nomine ad synodum vocantur, eisque praesentes exhibentur. Verum in noua disciplina praeter parochos ad synodum vocandi, qui dignitatem, aut personatum obtinent, item vicarius generalis, & sic dicti vicarii *foranei*, qui in pagis & oppidis episcopatus ad caussas leuioris momenti decidendas constitui solent. Vocandi quoque ex receptiore sententia ecclesiae cathedralis canonici, qui senatum ecclesiae repraesentant, itemque reliquarum collegiatarum canonici, & reliqui dioecesis beneficiarii, si id recepti mores habeant, aut de rebus ad vniuersum clerum spectantibus tractandum sit. V. Benedict. XIV. *de synodo dioecesf. lib. III. cap. 6.*

§. XXXI. Abbates quoque, seu monachorum superiores ad synodum episcopalem pertinebant, erant enim episcopo subiecti, *can.*16. *C.*18. *q.*2., eique de spirituali monachorum cura rationem reddere tenebantur: quamuis

in

in aliquibus ecclesiis abbates seorsum a clericis cum episcopo conuenirent, & synodum celebrarent. Conc. Antissiod. *can. VII.* Sed vbi monachi de episcopali iurisdictione subtracti sunt, obligatio abbatum conueniendi ad synodum cessauit, nisi monachi ecclesias parochiales & decimas haberent, quia harum nomine episcopo reddere rationes cogebantur. Interim ex nouis Tridentinae synodi regulis exemti omnes in dioecesi existentes, qui capitulis generalibus non subduntur, ad synodum accedere tenentur: quin ratione paroeciarum & aliarum ecclesiarum saecularium, etiam adnexarum, qui illarum curam gerunt, etiam monachi capitulis generalibus subiecti, synodo interesse coguntur. Trident. *sess. XXV. de ref. cap.* 2. Quicumque vero adesse debent, etiam exemti, ad officium poenis canonicis ab episcopo recte compelluntur.

§. XXXII. Iam ex veteris disciplinae regulis episcopalis synodus bis in anno habenda est, idque ad exemplum synodi prouincialis, cuius decreta in synodo episcopum publicare oportebat, *can.* 17. *D.* 18. Inde quum inualuisset, semel in anno synodum prouincialem debere celebrari, vna quoque inualuit, vt synodi episcopales semel quotannis haberentur, quamuis in aliquibus ecclesiis steterit disciplina de synodo bis in anno celebranda, *cap.* 25. *ex. de accusationibus.* Tandem synodus Tridentina *sess. XXIV. de ref. cap.* 2. annuam synodi episcopalis celebrationem praecepit. Sed proh dolor! nec vsu viget Tridentinus canon, immo in multis ecclesiis nec spatio quinquaginta & amplius annorum vllae synodi celebratae sunt: & hinc nihil mirum, si in diem ecclesiastica disciplina nouis abusionibus maculetur.

§. XXXIII. Satis ampla materiarum seges est, quas in synodis episcopalibus tractari & expediri canones iubent. Etenim in illis audiuntur & ex bono & aequo componuntur lites omnes ciuiles, quas siue clerici, siue laici intendunt: expenduntur ea, quae ad cuiusque mores & conuersationem spectant, & an vnusquisque clericus recte officio suo fungatur, *can.* 16. *D.* 18., conc. Aurelian. VI. *can.*4., & presbyteri de fide catholica episcopo reddunt rationes, capit. reg. Franc. *lib. VII. cap.* 108. Lapsa quoque ecclesiastica disciplina instauratur, publi-

blicantur synodi prouincialis decreta, *cap.* 25. *ex. de accusationibus*, creantur testes sic dicti *synodales*, qui in serpentia vitia inquirant, eaque in futura synodo emendanda episcopo aperiant: eliguntur sex examinatores synodales, quorum saltem tres vna cum episcopo instituere debent sollemne examen in paroeciis ex forma synodi Tridentinae conferendis, Trident. *sess. XXV. de ref. cap.* 18.; itemque creantur iudices synodales, quibus committi debent, caussae a sede apostolica in partibus delegandae, Trident. *loc. cit. cap.* 10. Quod vero synodus episcopalis amplius quotannis non celebratur, episcopi extra synodum ex venia sacrae congregationis & cum capituli consensu examinatores & iudices synodales designant. V. Benedict. XIV. *de synodo dioeces. lib. IV. cap.* 5. & 7.

§. XXXIV. Finita synodo edita decreta ab episcopo debent publicari, alias vim obligandi non habent. Publicanda vero synodus non est, nisi praeuio regio adsensu & probatione: & merito quidem; iamdiu enim in eiusmodi synodis quaedam tractari consueuerunt, quae licet ad ecclesiastica officia spectent, aut ecclesiarum iura, temporalia tamen attingunt. V. Espen. *par. I. tit.* 18. *cap.* 4. Constitutionibus publicatis tenentur omnes christiani, qui in dioecesi morantur, nisi priuilegio speciali de episcopi iurisdictione exemti sint. Sed exemtio generaliter non facit immunes regulares; nam in rebus non exemtis synodi decretis obligantur. Quin capitula canonicorum exemta tenentur decretis synodalibus, quae ad morum & disciplinae emendationem spectant. Trident. *sess. XXV. de ref. cap.* 6.

§. XXXV. Clerici ad synodum conuenientes episcopo praestant *synodaticum*, seu *cathedraticum*, certam nempe pecuniae summam in cathedrae episcopalis honorem & signum obedientiae debitam, etsi non defuerint ecclesiae, vbi pensio ista tempore visitationis dioecesis penderetur. Conc. Bracar. II. *can.* 2. Videtur institutum cathedraticum, vbi singulis ecclesiis sua bonorum portio perpetuo tributa est, vt ita de iure summi sacerdotis in ecclesiarum bona & ecclesias ipsas constaret. Summa huius pensitationis duobus aureis solidis per annum constabat, conc. Bracar. II. *cit. can.* 2., conc. Tolet. VII. *can.* 4.,

eamque

eamque pendunt omnes ecclesiae dioecesis saeculares, item parochi & beneficiarii omnes, & ecclesiae pleno iure monasteriis adnexae: non tamen abbates; ex antiquis enim institutis monasteria ab episcoporum exactionibus sunt immunia, *can.* 8. C. 10. *q.* 3. Debetur synodaticum singulis annis, etsi synodus non celebretur; quamuis enim in synodis pendi consueuerit; debetur tamen propter cathedrae honorem & in obedientiae signum.

CAPVT X.

De regia in synodos potestate.

§. I. QVamuis regulae conciliorum ad fidem & religionem pertinentes ecclesiae potestati innitantur; tamen ciuilis potestas non vno nomine conciliis adhaeret, & in eorum celebratione partem habet. Principio ad synodos cogendas consensus principis requiritur; conventus enim hominum haberi prohibentur, *L.* 1. *& seqq. D. de collegiis*, ne de coëuntibus priuatorum consiliis publicum malum aliquando erumpat (*a*). Consensus autem prin-

(a) Apostoli & primorum saeculorum episcopi nullo praecedente ciuilis potestatis adsensu concilia habuerunt: quo praeiudicio ad synodos habendas regius consensus non videtur necessarius. At apostolorum concilia ex adsensu ciuilis potestatis habita videntur. Sane dum Iudaei in ditionem Romanam transierunt, integrum retinuerunt suae religionis exercitium, & eorum collegia improbata non sunt, quod Cuiacius *lib. VII. obseruat. cap.* 30. probat. Et Romani primaeuos christianos cum ipsis Iudaeis confundebant, eosque quasi quamdam Iudaeorum sectam reputabant: atque ideo ex generali legum concessione apostolorum concilia habita sunt. Similiter vbi res christanorum a Iudaeis omnino diuersae ex omnium sententia erant, concilia tacito ciuilis potestatis adsensu & tolerantia ab episcopis vt plurimum habita: primis enim tribus saeculis saepe in pace & quiete

principis ad synodos habendas necessarius, aut expressus, aut tacitus est: & expressus quidem requiritur, si extraordinaria synodus celebretur; sufficit vero tacitus, si iure ordinario & statis temporibus cogatur: quando enim legibus publicis probati sunt canones, qui statis temporibus synodos habendas decernunt, legitimae sunt eiusmodi coitiones ex generali legum concessione. Moribus vero praesentibus etiam ad ipsas ordinarias synodos, vtpote quae statis temporibus non habentur, expressus regius consensus requiritur.

§. II. Sed non tantum synodis habendis venia ciuilis potestatis opus est; verum etiam postquam christiani publica pace frui coeperunt, concilia ipsa extraordinaria, qualia erant generalia, & quae statis temporibus non erant addicta, iussu principum indici solebant. Socrat. *lib. V. in praef.* Fortasse indictio & conuocatio non pertinet ad concilii naturam & constitutionem, quae in eo posita est, vt coacti episcopi rite & recte de rebus ecclesiasticis iudicent, quisquis demum sit, qui conuentum indicat. Hinc quum extraordinaria concilia, vtpote maiora, sine imperii & regnorum concussione & magnis sumtibus vix haberi possent, eorum indicendorum curam principes ad se reuocarunt. Et hinc episcopi, si quando ea necessaria reputarent, principes adire solebant, qui aliquando eorum votis aurem non praebuerunt. Verum postquam, nulla superstite principatus communione, dissociatum est Occidentis imperium ab Orientali; conuocatio conciliorum generalium ad pontificem transiit, qua de re superius dictum.

§. III. Porro principes synodis a se indictis praesidebant, quod pluribus productis monumentis Thomassinus *de conciliis diss. X. n.* 14. *seqq.* probat. Praesertim vero principes praesederunt synodis in Oriente habitis; nam quod

quiete res christianorum fuerunt, & vbi persecutiones non desaeuiebant, omnia ferme exercitia christianae religionis scientibus magistratibus explicari solebant; idque praesertim eo nomine, quod iam constabat, conuentus christianorum nihil mali continere.

quod spectat Occidentem, etsi saepe praesentes synodis reges fuerint; non tamen iis praefuisse leguntur, nisi necessitas vrgeret. Spectabat προεδρια *praesidentia* illa principum ordinem exteriorem & fidei defensionem & conventus tranquillitatem: nam in iis, quae erant fidei & religionis, summus pontifex conciliis generalibus semper praefuit. Ita in synodis generalibus duplex erat προεδρια, interior vna & episcopalis, quae conciliis inerat; altera exterior & ciuilis, quae ad externum ornatum spectabat; Conc. Chalced. *relat. ad Leonem M. ap. Harduin. tom. II. concil. col.* 655.

§. IV. Iure της προεδριας *praesidentiae* aucti imperatores in conciliis ordinem rerum tractandarum praescribebant, secundum quem synodi actiones dirigi & haberi oportebat, quod Thomassinus *de concil. diss. X. n.* 19. *& seqq.* & Petr. de Marca *de concord. sacerdotii & imperii lib. IV. cap.* 3. pluribus probant. Ex ordine diualibus litteris proposito cuique liberum erat sententiam dicere & suffragium ferre. Quod si contra praescriptum ordinem concilia haberentur, integrum erat principibus in irritum mittere, quae ordine neglecto gesta erant. V. Petr. de Marca *loc. cit.* Iudicantes vero principes de ordine non seruato, tantum ipsa facta expendebant, & iuris quaestionem relinquebant integram.

§. V. Vt vero imperatores ius praesidendi sibi competens explicarent, ad concilia mittere consueuerunt praecipuos magistratus, quorum propterea munus erat synodi prouidere securitati, arcere subortos tumultus, & praeesse seruando ordini iam praescripto. V. Petr. de Marca *loc. cit.* Sed vbi canonica contra episcopos, aut clericos iudicia agitabantur, magistratus praesidentes synodis non intererant, & eorum praesidendi praerogatiua cessabat: idque ea ratione factum est, quod incongruum videbatur, laicos vitia propria clericorum noscere: *neque enim fas est*, inquit synodus VIII. generalis, *saeculares principes spectatores fieri rerum, quae sacerdotibus Dei nonnumquam eueniunt.* Obtinuit haec disciplina praecipue in Oriente: nam in Gallia etiam regularibus contra clericos quaestionibus principes interesse consueuerunt.

§. VI. Praeterea ius erat Romanis imperatoribus sententias

tentias per concilia latas suspendere, si ipsis videretur, non iure, nec seruato ordine iudicatum. V. Petr. de Marca *de conc. sacerd. & imperii lib. IV. cap.* 4. Et profecto Leo M. cum concilio Romano precibus egit apud Theodosium Iuniorem, vt exsecutionem sententiae Latrocinii Ephesini (ita appellatur synodus secunda Ephesina) suspenderet, vsque dum oecumenicum concilium cogeretur, idque eo nomine, quod nullo seruato ordine & per vim & minas Dioscori Alexandrini, qui ex rescripto principis praeerat, synodus illa iudicasset. *Ecce ego*, inquit summus pontifex Leo *epist. XLI. edit. Quesnellii*, *christianissime & venerabilis imperator, cum consacerdotibus meis obsecramus, vt omnia in eo statu esse iubeatis, in quo fuerunt ante omne iudicium, donec maior ex toto orbe numerus sacerdotum congregetur.*

§. VII. Regiae quoque potestatis est decreta conciliorum, siue ad fidem, siue ad disciplinam pertinent, confirmare: quod optimi quoque principes Constantinus M., ambo Theodosii, Marcianus, Iustinianus aliique fecerunt, idque ipsis synodis exorantibus. Thomass. *de concil. diss. X. n. 26. seqq.* Confirmari autem concilia a principibus consueuerunt non sine praeuia caussae cognitione, licet inquisitio diuerso modo procederet, prout de fide & iudiciis canonicis, vel de disciplina ageretur. Decreta fidei & iudicia canonica extraiudiciali cognitione expendebantur, tantum vt innotesceret, an synodi in hoc rerum genere ex regulis canonicis cognouissent: contra canones exterioris disciplinae maturo examini ante confirmationem subiici solebant: huiusmodi enim canones res ciuiles saepe tangunt, & aliquando nouam exterioris disciplinae formam constituunt, quae publicae tranquillitati & receptis moribus aduersatur (*b*). Regia autem confirmatione

(b) Principes, dum exterioris disciplinae canones confirmabant, limitationes & additiones quasdam addere solebant, in iis praesertim articulis, qui vim regiae auctoritatis & iurisdictionis infringebant: quod constat ex celebri edicto Clotarii Regis, quo multa capita concilii Parisiensis v. ad Regis iura & temporalem iurisdictionem spectantia in nouam formam redacta

ne fidei decreta & canones vim ciuilem & publicam nanciscuntur, & in nomo-canonem abeunt, quatenus ecclesiastica & ciuili potestate nituntur, *nouel. VI. cap.* 1. §. 8., *nouel. CXXXI.*

§. VIII. Quae quum ita sint, satis profecto ampla erat regia in synodos potestas; nam si excipias de fide quaestiones & decreta, & disciplinae interioris constitutionem, quae ad episcopos pertinebant, reliqua ferme omnia ab arbitrio & potestate principum pendebant. Haec vero principum in synodos potestas non erat sacerdotalis, (illi nimirum iure clauium destituuntur) sed ciuilis & regia, qua armati ad religionis & ecclesiae defensionem adstringuntur, eoque nomine Deo reddere rationem tenentur, *can.* 20. C. 23. *q.* 5. Ipse imperator Marcianus professus est, se non iure sacerdotis concilio Chalcedonensi interfuisse, sed potius vt episcopus exterior, vt ecclesiae & fidei defensor. Conc. Chalced. *act. VI.* Cuius exterioris episcopatus ratione imperatores in antiquis conciliis *pontifices* & *sacerdotes* saepe salutari meruerunt. V. Thomass. *de concil. diss. XII. n.* 40. *seqq.*

§. IX. Tanta principum potestas in synodos, praesertim iussu regio indictas, sensim in Occidente decreuit, vbi dissociata prorsus imperii Orientalis communione, regiones Occidentis proprium imperatorem habere coeperunt, quod sub Carolo M. primum factum est. Nimirum ab hoc tempore maximopere creuit pontificis Romani etiam in res ciuiles potestas, adeo vt ipsi reges pontifici etiam in ciuilibus subiecti crederentur. Hinc nefarium visum est, principes conciliis praeesse, seriem rerum tractandarum praescribere, magistratus ordini seruando praeesse, principes sententias in synodis latas suspendere, & earum acta & decreta in irritum mittere. Hinc

cta sunt. V. Petr. de Marca *de concord. sacerdotii & imperii lib. VI. cap.* 22. *n.* 7. Quin ipsae synodi dum editos canones principibus confirmandos offerebant, eos rogabant, vt quae minus recta viderentur, emendarent. Conc. Moguntin. *in praefat. ad Carolum M.*, conc. Cabilon. II. *praef. ad eumdem Carolum*.

Hinc Romani pontifices coeperunt synodos generales in Occidente coactas moderari, & munia illa exercere, quae in veteri disciplina principes eorumque magistratus exercebant. Quin aetate posteriore adeo decreuit principum in synodos potestas, vt Romani pontifices a conciliis prouincialibus regios legatos vellent exclusos. V. Benedict. XIV. *de synodo dioeces. lib. III. cap. 9. n. 6.*

§. X. Per Occidentem oblanguit quidem regia in synodos potestas; at non per omnia defecit; nullum enim hodie concilium forte potest celebrari, nisi principes consentiant: nec iisdem denegatur magistratus delegare, qui synodis intersint, nihil obstantibus Romanae congregationis decisionibus. Item conciliorum decreta non publicantur, nisi ex principis concessione, quae praeuia cognitione, & additis limitationibus concedi solet, aut omnino denegari. Sane ipsa synodus Tridentina, quod spectat disciplinam, in Gallia publicata non est, impediente regia potestate, quod multa contineret vetustis moribus, iuribus regiis & ecclesiae Gallicanae libertatibus aduersa. V. Petr. de Marca *de conc. sacerdotii & imperii lib. II. cap.* 17. Contra in Hispania, Belgio & in regno Apuliae synodi illius publicationem praeuio examine Philippus II. concessit; at ea moderatione, vt nullius vsus essent, quae regia iura &, vasallorum laederent, licet ea limitatio propter synodi reuerentiam ipsi publicationi addita non sit. Hinc in regnis Regis catholici passim a magistratibus & regiis censoribus adnotata capita, quae ex Regis sententia admissa & probata non erant. Ea capita apud nos regens Villanus recensuit, qui tamen etiam aliqua omisit. V. Petr. Iannon. *hist. ciuil. regni Neapol. lib. XXXIII. cap.* 3.

CAPVT XI.

De iudicibus ordinariis.

§. I. NOmine iudicis venire folet vir bonus ad lites dirimendas publica auctoritate conftitutus, atque ideo qui ex publica auctoritate cognofcit, iudicat, & iudicatum exfequitur. Sic defcripti iudices iurifdictione aucti funt, non tantum cognofcunt & iudicant: quo fenfu a magiftratibus, qui ius dicebant, nihil differunt (*a*). Quod vero dictum eft, iudicem effe virum bonum, id intelligendum eft ex legum fententia, quae viros bonos iudiciis praeficiendos edicunt; etfi (quae eft mifera hominum conditio) faepe minus boni iudicis officio fungantur. Conftituitur vero iudex ex publica auctoritate, confenfus enim priuatorum arbitrum potius, quam iudicem facit, *L.* 3. *C. de iurifdictione omnium iudicum*.

§. II. Iudices iure decretalium alii funt ordinarii, alii delegati, exftatque duplex in decretalibus titulus, vnus *de officio iudicis delegati*, alter *de officio iudicis ordinarii*. Iudices ordinarii appellantur, qui iure fui officii quafi propriam iurifdictionem exercent, quales epifcopi & metropolitani, qui vi fuae ordinationis & dignitatis iurifdictionem habent, item iudices omnes, qui iure officii fui lege probati iurifdictionem exercent, etfi officium illud alieno beneficio detur, quales in republica funt

(a) Et fane poftquam ex Diocletiani conftitutione magiftratus ipfi iudicare iuffi funt, nifi publicis occupationibus, aut cauffarum mole impedirentur, *L.* 2. *C. de pedaneis iudicibus*, dandorum iudicum, qui tantum de facto cognofcerent & iudicarent, non vero iudicatum exfequerentur, vfus oblanguit, & iudex & iurifdictio aeque late patere coeperunt, ipfique iudices & magiftratus promifcue dicti funt: quo fpectat titulus C. *de iurifdictione omnium iudicum*.

sunt magistratus; in ecclesia, legati pontificis. Iurisdictio vero ordinaria, quae ordinationem & dignitatem consequitur, alicui sine iusta caussa & citra iuris ordinem adimi non potest, immo nec restringi; adhaeret ipsi dignitati, quae perpetua & indiuidua est; at quae consequitur officium, cum officio finitur. Ceterum licet omnes, qui in dioecesi perpetua iurisdictione augentur, dici queant iudices ordinarii; tamen *ordinarii* nomine episcopus venire solet.

§. III. Inter ordinarios iudices, qui iure dignitatis suae habent iurisdictionem, iure decretalium censentur archipresbyteri, decani rurales, & praesertim archidiaconi. Qui quidem iurisdictionem consuetudine adquisiuerunt; nam initio meri episcoporum fuerunt delegati (*b*). Competens vero archidiaconis & decanis iurisdictio, vtpote quae moribus & consuetudine accesserat, non eadem vbique fuit, *cap.* 10. *ex. de officio archidiaconi*. Sed ordinaria archidiaconorum & decanorum iurisdictio labentibus annis decreuit, paucique hodie sunt, qui pristinae iurisdictionis vestigia retinent. Vbi vero adhuc viget, decreto synodi Tridentinae vetantur decani & archidiaconi de caussis criminalibus & matrimonialibus cognoscere. Trident. *sess. XXIX. de ref. cap.* 20. Quo decreto & beneficiarias & maiores omnes caussas contineri interpretes tradunt. Barbosa *collect. VI.*

§. IV. Vicarii quoque generales inter ordinarios iudices censentur, quatenus nimirum iure officii per legem, seu canonem probati exercent iurisdictionem; nam si ordina-

(b) Nimirum mediis saeculis episcopi a rebus spiritualibus distracti, aut negotiorum copia obruti, caussas ecclesiasticas, quae non amplius in presbyterio tractabantur, committere coeperunt archipresbyteris, decanis ruralibus & archidiaconis, qui non iure officii, sed delegationis cognoscebant & iudicabant. At lapsu temporis adsiduis delegationibus, episcoporum absentia & oscitantia, quae erat mandata iurisdictio, in ordinariam conualuit, & archidiaconi & decani iudices ordinarii euaserunt: qui mores saeculo decimo tertio iam recepti erant, *cap.* 3. *de appellationibus in* 6.

dinarium iudicem eo ſenſu intelligas, qui iure conſecrationis, aut perpetuae dignitatis iuriſdictionem habet, procul dubio vicarius alterius iuriſdictionem exercet. Eſt vero vicarius generalis, qui alias *officialis* dici ſolet, qui vice epiſcopi contentioſae ac voluntariae iuriſdictioni praeeſt. Et id quidem ſecundum Italiae mores, vbi vnus idemque vicarius contentioſam & voluntariam iuriſdictionem exercet: nam alias in pleriſque tranſalpinis eccleſiis vicarius & officialis diſtant: ille nimirum praeeſt voluntariae, hic contentioſae epiſcopi iuriſdictioni. Eſpen. *par. I. tit.* 12. *cap.* 4. *& ſeq.*

§. V. Conſtituitur vicarius generalis auctoritate epiſcopi, qua alicui ſub generali officii commiſſione mandatur epiſcopalis iuriſdictio in foro explicanda; vbi enim in adſiduum abiit vſum, vt epiſcopi alterius miniſterio iuriſdictionem exercerent, ſenſim emerſit vicarii officium, quod peculiari titulo in ſexto decretalium explicatur (c). Conſtitutus autem vicarius ordinariam epiſcopi iuriſdictionem adminiſtrat, & inde epiſcopi & vicarii vnum cenſetur auditorium. Hinc cauſſae epiſcopo reſeruatae etiam per vicarium cognoſci & iudicari poſſunt, niſi nominatim exprimatur, epiſcopum per ſe debere cognoſcere: & a vi-

(c) Archidiaconi & decani poſtquam ordinaria iuriſdictione creuerunt, in epiſcopos eſſe coeperunt contumaces, & ad coaceruandas opes ſolliciti. Ergo epiſcopi ſenſim iuriſdictionem reuocarunt ſuam, & nouos inſtituerunt officiales, quibus illam mandarent, non tamen in perpetuum, ſed quouſque ipſis mandantibus placeret. Hic mos ſaeculo decimo ſecundo incoepit, generatim vero vſus vicariorum videtur inualuiſſe poſt ſynodum Lateranenſem IV., vbi Innocentius III. epiſcopos hortatur, vt ſi negotia omnia per ſe expedire nequeant, eligant presbyteros, qui eorum vice fungantur. Hinc nihil mirum, ſi nec in decreto Gratiani, nec in decretalium Gregoriana compilatione vicariorum exſtent veſtigia. V. Thomaſſ. *de vet. & noua eccleſ. diſcip. par. I. lib.* 2. *cap.* 7. Tantum in ſexto decretalium diſtinctius proponitur vicarii officium; quando enim fere omnium epiſcoporum vſu vicarii conſtituebantur, opportunum viſum eſt eius officium explicare.

a vicario in cauſſis generalis commiſſionis non ad epiſcopum, ſed ad metropolitanum appellatur, *cap. 3. de appellationibus in 6.* Integrum vero eſt epiſcopo illud ipſum vicarii officium reſtringere, & aliqua officio comprehenſa ſibi reſeruare, aut ad certos actus, locum, aut tempus vicarium conſtituere, quibus caſibus fines commiſſionis ſeruandi ſunt. Poteſt quoque epiſcopus pro rectiori regiminis ratione plures vicarios conſtituere; immo plurium conſtitutio aliquando videtur neceſſaria, veluti ſi epiſcopus duas ſimul iunctas regat dioeceſes, vel vnam Latinis ſimul & Graecis chriſtianis miſtam.

§. VI. Quamuis vero vicarius generalis ordinariae epiſcopi iuriſdictioni praeſit, multa tamen ſunt, quae generali officio non continentur, eaque facere vetatur, niſi ex ſpeciali conceſſione; generali enim mandato haud illa veniunt, quae non eſſet quis veriſimiliter in ſpecie conceſſurus, *cap. 3. de off. vicarii in 6.* Ita vi generalis mandati vicarius litteras dimiſſorias ad ordines non concedit, niſi epiſcopus in longinquis regionibus diu moretur, *cap. 3. de temporib. ordinationum in 6.*, nec cognoſcit cauſſas criminales, aut matrimoniales, *cap. 2. de officio vicarii in 6.* Trident. *ſeſ. XXIV. de ref. cap. 20.*, nec quaslibet alias ſoli epiſcopo reſeruatas, nec confert beneficia, *cit. cap. 3.*, nec eis permutandis, coniungendis & fundandis adſenſum impertitur, nec viſitat dioeceſim, nec ſynodum cogit, nec canonicorum collegium indicit. Trident. *ſeſ. XXV. de ref. cap. 6.* Mandato quoque generali non continetur abſolutio a caſibus epiſcopo reſeruatis, *cap. 2. de poenit. & remiſſionibus in 6.*, nec relaxatio irregularitatum, quae ex crimine occulto proueniunt. Trident. *ſeſ. XXIV. de ref. cap. 6.*

§. VII. Eligi autem debent in vicarios viri idonei, & in vtroque iure, ſaltem canonico, verſati, qui ab omni auaritia ſunt alieni, & amore iuſtitiae & pacis inter fideles conciliandae officium exercent; qui litium tricas & ſtrepitus forenſes auerſentur, nec iis, niſi coacti & amore iuſtitiae inducti, implicari ſinant (*d*). Certe

(d) Vicarii generales, ſeu officiales initio inſtitutionis ab auaritia

te minus conuenit ei, qui episcopi vices sustinet, ex officio quaestum facere, & lites superfluis tricis & dilationibus fouere. Item ordinibus ecclesiasticis, saltem prima tonsura, debet esse initiatus, qui ad vicarii munus eligitur. Nec eligi debent in vicarios, qui sunt de eadem dioecesi, item nec regulares ex ordine mendicantium, *Clement.* 1. *de regularibus*, nec clerici coniugati, aut digami, nec minores viginti quinque annis, nec episcopi consanguinei, nec qui animarum curam habent.

§. VIII. Iure communi vicarius generalis aliquam dignitatem habere videtur, *cap.* 11. *de rescriptis in 6.*, *Clement.* 2. *de rescriptis*. Et quoniam iure decretalium dignitas non tantum iurisdictione, verum etiam honoris praerogatiua censetur; hinc vicarius generalis in synodis, processionibus & choro omnes canonicos praecedit, nisi canonicus etiam sit, velitque quotidianas distributiones lucrari; nam in hoc casu in stallo suo inter canonicos sedere & procedere debet. Haec vero dignitas officio videtur adhaerens, nec in beneficium, nec in titulum possidetur, quo differt ab aliis dignitatibus, & cum alia dignitate recte retinetur, & cum ipso vicarii officio finitur.

§. IX. Vicarius generalis semel constitutus pluribus modis esse desinit, nec enim perpetuo titulo officium exercet.

---

varitia & tricis & versutiis forensibus notati. Certe Petrus Blesensis, scriptor saeculi decimi secundi, viuis coloribus eorum malos mores depingit *ep. XXV. Tota officialis intentio est*, inquit, *vt ad opus episcopi suae iurisdictioni commissas miserrimas oues, quasi vice illius tondeat, emungat & excoriet. Isti enim sunt episcopi sanguisugae, euomentes alienum sanguinem, quem biberunt*. Deplorat quoque eorum versutias & tricas forenses, quasi qui ad perdendam iustitiam instituti essent. *Officium officialium hodie est iura confundere, suscitare lites, transactiones rescindere, innectere dilationes, supprimere veritatem, fouere mendacium, quaestum sequi, aequitatem vendere, inhiare exactionibus, versutias concinnare*. His aliisque rationibus Blesensis non illepida adlusione officialium nomen interpretatur: *credo, huiusmodi officiales non ab officio nomine, sed ab officio verbo mutuasse vocabulum*.

exet. Ergo exspirat vicarii potestas mortuo episcopo, aut alias episcopatu abeunte, item mandati reuocatione ab episcopo facta; constitutio enim vicarii etsi ordinariam iurisdictionem largiatur, tamen nudum mandatum est, id habens peculiare, quod etiam rebus non integris recte soluatur. Vbi vero contingit, vicarium ab episcopo potestate exui, reuocatio euulganda est, & ipsi vicario denuntianda, alias interim gesta viribus constant, etsi reuocatio illi innotescat. Garcias *de benef. par.V. cap.*8. Vicarius quoque esse desinit, si ipso officio renuntiauerit.

CAPVT XII.

De iudicibus delegatis.

§. I. Ordinario iudici opponitur delegatus, qui iurisdictionem non proprio iure, sed alterius mandato & beneficio exercet: atque ideo nihil proprii habet, sed eius, qui mandauit, vice fungitur. Sic ab interpretibus decretalium iudex delegatus describitur, qui tamen in iure Romano iudex, cui mandata est iurisdictio, saepe dicitur. Sunt vero mandatarii iurisdictionis vel generales, vel particulares, quatenus vel vniuersa iurisdictio, vel species vna, seu pars iurisdictionis mandatur, veluti in certas personas, aut certa caussarum genera, aut in quamdam specialem caussam, *L.16. & seq. D. de iurisdictione*. Si vniuersa iurisdictio mandetur, omnia, quae iure magistratus competunt, translata censentur, non item quae speciali legis beneficio conceduntur: si pars tantum mandata sit, quatenus mandatum est, transit.

§. II. Ius delegandae iurisdictionis iis praecipue competit, qui constituendi creandique magistratus potestatem habent, a quibus iurisdictio tamquam a proprio fonte dimanat; itemque ipsis magistratibus, quorum propria iurisdictio est. Hinc certi iuris est, episcopos, metropolitanos, patriarchas, summum pontificem iurisdictionem mandare posse suam, *can.* 29. C.11. *q.* 1. Item ipsi ar-

chidiaconi & decani, postquam ordinaria iurisdictione aucti sunt, eam suis officialibus mandarunt. Ceterum moribus praesentibus delegati pontificii frequentiores sunt, reliquorum vero iudicum ecclesiasticorum ferme desierunt, quod Espenius *par. III. tit.* 5. *cap.* 2. obseruat: & vicarii generales tantum quosdam actus, puta testium examen, non iurisdictionem delegant.

§. III. Delegati pontificii ferme dantur ad decidendas caussas singulares, quae ex regulis nouae disciplinae magno numero ex toto Occidente, siue per appellationem, siue primo iudicio in aulam Romanam confluebant (*a*). Tales delegati plena donantur iurisdictione; a se enim delegatos iudices iisdem praerogatiuis pontifices auxerunt, quibus a principe delegati iure ciuili vtebantur. Ergo habent adsessores, & in caussis delegatis iudices dant, etiam episcopos: poenas irrogant, & coërcitionem exercent, vt ea, quae ad causam faciunt, expediant, *cap.*4. *& seq. ex. de officio delegati:* item sententiam exsequuntur suam, & hoc amplius post latam sententiam retinent per integrum annum potestatem, quo facilius eam exsecutioni mandent, *cap.* 26. *ex. eodem*. Praeterea delegati a pontifice in caussis sibi commissis non tantum iudicem dant, verum etiam sibi mandatam iurisdictionem, siue in totum, siue pro parte alteri mandare possunt, quod *subdelegare* dicitur, nisi ipsa personae qualitas electa fuerit, cap.

(a) Nempe in noua disciplina appellationes a synods prouinciarum ad pontificem admissae sunt: ipsa sedes Romana ordinarius iudex omnium exemtorum de episcopali potestate euasit: & porro admodum creuit caussarum numerus, quae primo iudicio apud pontificem, qui ordinarius in vniuersa ecclesia iudex putabatur, agitari poterant. Tot caussis discutiendis aula Romana impar erat, immo nec Romae ob locorum distantiam, a quibus probationes peti debebant, facile instrui poterant. Ergo necesse fuit, caussas iudicibus in partibus delegare: quae disciplina saeculo decimo secundo antiquior non videtur; supponit enim caussas ecclesiasticas Occidentis, etiam minimas, siue per appellationem, siue primo iudicio apud sedem apostolicam tractari.

cap. vlt. ex. de off. delegati, in quo delegati pontificii distant a principum delegatis, qui tantum iudicem dare poterant, *L.5. C. de iudiciis*, non item sibi mandatam iurisdictionem, ne pro parte quidem, alteri mandare. Franc. Florens *comment. ad tit. de off. delegati*.

§. IV. Iure decretalium iudices a summo pontifice delegati nullis specialibus qualitatibus aucti esse debebant, atque ideo etiam simplicibus clericis pontificis iurisdictio mandabatur: quod dignitati sedis apostolicae parum conveniebat. Ergo Bonifacius VIII. statuit, vt tantum dignitate aut personatu praeditis, aut ecclesiae cathedralis canonicis caussae ab apostolica sede eiusque nuntiis delegari possint, *cap. 11. de rescriptis in 6*. Et quoniam inter designatos a Bonifacio etiam esse poterant minus idonei ad iudicandum, statuit synodus Tridentina *sess.XXV. de ref. cap. 10.*, vt in synodo prouinciali aut dioecesana designentur aliquot personae, quae habeant qualitates per Bonifacium expressas, & alias idonei sunt; quibus tantum & locorum ordinariis sedes apostolica eiusque nuntii caussas delegandas committant. Atque hi sunt iudices sic dicti *synodales*, quod in synodo designandi sunt, quorum saltem quatuor in singulis dioecesibus esse debent, electorumque nomina ad sedem apostolicam transmittenda sunt. Quod vero hodie synodi admodum raro celebrantur, episcopi ex venia sacrae congregationis cum consensu capituli iudices designant. V. Benedict. XIV. *de synodo dioecesc. lib. IV. cap. 7.*

§. V. Iudices a summo pontifice delegati ex sententia Innocentii III. non *vltra duas dietas* a dioecesibus litigantium constitui possunt, *cap. 28. ex. de rescriptis*. *Dieta*, seu iter vnius diei iure ciuili continet viginti milliaria, *L. 3. D. de verbor. signific.*, at in hac caussa potius locorum mores inspiciendos glossator monet, & dierum itinera peculiaribus moribus aestimanda. Verum deinceps Bonifacius VIII. voluit, vt si actor & reus sint eiusdem dioecesis, aut ciuitatis, extra ipsas caussa non committatur, nisi in paucis speciebus: & si actor & reus sint diversarum dioeceseon edixit, vt caussa committatur in rei dioecesi, vel in alia actoris non propria, modo locus iudicis delegati vltra iter vnius diei a dioecesis rei finibus

non

non absit, *cap.* 11. *ex. de rescriptis in* 6. Ita vbi extra Romanam curiam caussae delegantur, nam alias iure decretalium liberum est, de iisdem Romae iudicium institui (*b*).

§. VI. Mos fuit summorum pontificum ad caussas decidendas vnum aut plures, certos tamen, iudices dare. Et plures quidem vel simpliciter nulla adiecta clausula, qua mandatum modificaretur, vel definite certis adiectis clausulis, quae procedendi modum constituerent. Si plures simpliciter delegati constituti sint, coniunctim dati censentur, nec vnus sine altero recte procedit, *cap.* 16. & 21. *ex. de officio delegati*, nisi vnus alteri delegato, vel alii vices suas commiserit, *cap.* 6. *ex. eodem*. Sed si pluribus definite & adiectis modificationibus caussa commissa sit, delegatio ex clausulis iudicanda est, & secundum eas apparebit, an omnes, an vero duo, vel vnus sine altero possit iudicare, *cap.* 13. *ex. de rescriptis*, *cap.* 8. *de officio delegati in* 6.

§. VII. Delegatus mandati fines seruare tenetur, nec enim proprio iure, sed ex alterius delegatione iudex sedet, *cap.* 13. & 15. *ex. de officio delegati*. Ergo ante omnia de mandato constare debet, eiusque exemplum citatoriis litteris inseri debet, & delegatio vltra expressas personas, vel articulos produci non potest, nisi ex communi partium praesentium consensu; nec enim sufficit, per procuratorem consentire, *cap.* 32. *ex. eodem*. Hoc ipso

(b) Ius hoc decretalium in multis regionibus non seruatur: etenim in Gallia, Belgio, Hispania caussae pontificiae cognitionis necessario per iudices in prouinciis delegatos tractandae & finiendae sunt; in his enim regionibus non sinunt recepti mores, aut populis concessa priuilegia, vt ciuium caussae extra prouinciam, aut regnum pertractentur, praestoque est regia potestas ad emendandam abusionem, si quis citetur, vt extra proninciam, aut regnum se sistat. Itaque decretalis Bonifacii, quae habet, in dioecesi, aut non vltra iter vnius diei iudices in caussis dari debere, ea moderatione obtinet, modo iudices in prouincia, aut regno instituantur. V. Espen. *par.* III. *tit.* 5. *cap.* 3.

Ipso tamen haud vetatur delegatus de connexis cognoscere, aliaque peragere, sine quibus ipsa delegatio ad exitum perduci nequit, *cap.* 38. *ex. eodem*, *cap.* 13. *de offic. delegati in 6.*

§. VIII. Delegati officium non est perpetuum, sed certis modis finitur. Ita finitur morte delegantis re adhuc integra, *cap.* 30. *ex. de officio delegati*, seu si citatio nondum facta sit, *cap.* 20. *ex. eodem*; nam lite iam coepta delegatorum iurisdictio euadit perpetua. Praeterea finitur delegati morte, item finito negotio, & si delegatio ad totam caussam a pontifice facta sit, sententiae exsecutione, *cap.* 9. *ex. eodem*: nam si iudex ab ordinariis, puta episcopo, delegatus est, sententiae prolatione eius officium desinit. Franc. Florens *in tit. de officio delegati*. Finitur quoque delegatio lapsu temporis, quo inclusa est, nisi communi partium consensu prorogetur, *cap.* 4. *ex. eodem*: item reuocatione, quae principi deleganti semper permissa est, *cap.* 28. §. 2. *ex. eodem*: & demum recusatione proposita & admissa, *cap.* 5. *eodem in 6.*

§. IX. Praeter pontificias delegationes, quae expresso mandato nituntur, datur etiam delegatio vi ipsa canonis, sine speciali delegatione, qualem delegatam potestatem exercent episcopi in pluribus casibus, quos noua disciplina pontifici addixit, vt videre est in decretis concilii Tridentini, in quibus saepe episcopis conceditur, vt *tamquam apostolicae sedis delegati* procedant (c). In his casibus appellationes ab episcopis ad summum pontificem proponuntur, vicarii generalis vi generalis mandati non pro-

(c) Speciosum sane iuris eurema, quod patribus Tridentinis Sebastianus Pighinus, vnus ex Rotae Romanae auditoribus, suggessit. Multiplicatis exemtionibus, siue monachorum, siue ecclesiarum, siue clericorum de episcopali potestate, plura incommoda in rem ecclesiasticam irrepserunt, & episcopalis potestas ad angustos terminos redacta est. Ergo in comitiis Tridentinis de abolendis exemtionibus tractatum est, & inter contraria studia medium illud tandem electum est, quo, saluis exemtionibus, episcopi tamquam apostolicae sedis delegati de exemtis cognoscerent & iudicarent.

procedunt, & demum vacante sede haec delegata iurisdictio ad capitulum non deuoluitur.

CAPVT XIII.

De fidei inquisitoribus.

§. I. INter iudices, qui praesunt ecclesiasticae iurisdictioni, in noua disciplina censentur fidei inquisitores: & idcirco ratio susceptae tractationis postulat, vt etiam fidei inquisitionem enarremus; non quod in hoc Neapolitano regno inquisitio ista vrgeat, sed vt eius origo, ingenium & procedendi methodus cognoscatur, & inde iudices ecclesiastici sibi caueant. Episcopi ex Christi institutione sunt primigenii fidei inquisitores, ratione enim sibi commissi regiminis, id in primis curare debent, vt in sibi commissis ecclesiis fides catholica vigeat, & ab omni erroris labe pura & integra conseruetur. Et profecto per duodecim ferme saecula praeter episcopos ecclesia nullos alios cognouit inquisitores, nullam specialem audientiam, cui id negotii datum esset, vt extraordinariis modis in haereticos inquireret, detectosque magistratibus puniendos traderet.

§.II. Verum enimuero post saeculum decimum secundum exorta est noua fidei inquisitio, qua ex auctoritate pontificis fratres Dominicani aut Franciscani vna cum episcopis in caussis fidei iudices constituti sunt, & modis plane singularibus procedunt. Tempore Innocentii III. permulti haeretici ecclesiam Occidentis nouis doctrinis lacerabant, praesertim vero Albigenses, quorum errores fauore comitis Tolosani late per Franciae regiones personabant. Quapropter Innocentius ad hanc hydram fortius obtruncandam, Tolosam legatos misit, in primis vero opus nouorum dogmatum exstirpandorum commissum S. Dominico eiusque familiae, quae tum primum ad opus fidei promouendum & haereticos persequendos instituta est, Sed Dominicani initio nulla aucti sunt iurisdictione,

tan-

tantumque ciuitates circumibant, contra haereticos voce & scriptis vtebantur, quam muneri suo adsidui essent episcopi, inquirebant, & principes & populos ad perdendos haereticos concitabant.

§. III. Noua haec contra haereticos inquisitio incrementum & seueritatem suam praesertim debet Friderico II. imperatori, qui anno CIϽCCXXIV. Patauii immania edicta contra haereticos edidit, & in regionibus imperii valere praecepit. His edictis imperii magistratibus praecepit, vt haereticos ab ecclesia iudicatos punirent; obstinatis mortis poenam & ignem proposuit; haeresim inter publica crimina recensuit; poenas aduersus perduelles & maiestatis reos ad haeresim produxit, & idcirco bonorum publicationem & memoriae damnationem haereticis irrogauit. Fidei quoque inqnisitores tuendos recepit, eos enixe commendauit, praecepitque omnibus imperii episcopis, ducibus & magistratibus, vt eos omni auxilio fouerent, & ab insidiis haereticorum tuerentur.

§. IV. Iam vero audientia inquisitionis (vulgo *tribunal S. Officii*) certis regulis ordinata & perpetua iurisdictione instructa, praecipue ab Innocentio IV. instituta est, qui leges Fridericianas contra haereticos confirmauit, Dominicanos & Fratres Minores, qui fidei & ecclesiae vtilissimam nauasse operam videbantur, eximia armauit auctoritate, & episcopis, quibus cognitio de haeresibus competebat, adiunxit; simul etiam magistratibus mandauit, vt iudicio episcoporum & inquisitorum apparitores conducerent, a quibus haeretici in carcerem compingerentur, & eorum bona occuparentur. Hac forma Innocentius in Lombardia & adiacentibus prouinciis inqisitores ex ordine Dominicanorum instituit, quorum officio sustinendo ad rectores & consilia earum ciuitatum anno CIϽCCLII. bullam dedit, qua vnum supra viginti capita continentur, omnia ad explicandum inquisitionis officium spectantia. Ex Lombardia perpetua & ordinaria fidei inquisitio in alias Occidentis prouincias & regna permeauit, sed non vbique parem fortunam experta est.

§. V. Fidei inquisitio origine sua tantum in haereticos & fidei caussas iurisdictione armatur. Et vt tantam prouinciam curis aliis soluti, eo melius inquisitores procura-

curarent, vetiti sunt de diuinationibus & sortilegiis quaerere, modo haeresim manifeste non saperent; itemque de quaestionibus vsurarum aliisque criminibus, quae a pertinaci in fidem errore longe absunt, *cap.*8.§.4. *seq. de haereticis in 6.* At lapsu temporis haeresibus ferme confossis inquisitores iurisdictionem suam produxerunt ad alia crimina, quae re vera ab haeresi longe distabant, machinis vero & interpretatione inquisitorum haeresis macula, aut suspicione adsperguntur, qualia blasphemiae contra Deum & sanctos, etsi ira, ignorantia, aut malo habitu prolatae, sortilegia, diuinationes, nocturnae compotationes & digamia, quae omnia potius ignorantia & humana fragilitate, quam pertinaci in fidem errore committuntur. Inquisitionis vero iurisdictio in omnes christianos quacumque dignitate eminentes se extendit, tantumque exemti sunt nuntii pontificii, episcopi & alii quaesitores; vbi vero episcopi de haeresi suspecti sunt, inquisitores ad papam referre tenentur, *cap.* 16. *eod. in 6.*

§. VI. Ordo iudiciarius, qui in foro inquisitionis obtinet, omnino singularis est, & ab ordinariis iudiciorum regulis recedit, quod in gratiam fidei receptum est. Principio non desideratur libellus, seu sollemnis accusatio, nec accusator in crimen inscribit: quin, quod accusatio litibus implicat, ex *Directorii inquisitorum* placitis tantum denuntiatione, aut inquisitione iudicia instituenda. Ipsa accusatio aut delatio, etsi alias libera, in caussa fidei euadit necessaria: & hinc quilibet tenetur accusare, aut deferre, etiam fratrem, vxorem, patrem, filium. Raro adhibetur citatio, & si id fiat, caussa citationis non exprimitur. Non requiritur litis contestatio: confuso examini reus subiicitur, admoneturque generatim, vt conscientiam suam excutiat, & sponte fateatur, si quod crimen contra religionem admiserit: interim vero inquisitores adhibent blanditias & dolos ad confessionem eruendam: & si rei conuicti sint, & fateri nolint, aut vehementi suspicione grauantur, tormentis subiiciuntur. Nomina accusatoris & testium publicari non solent, admittuntur ad testimonium omnes, etiam excommunicati, socii criminis, periuri. Et contra sententiam nullum remedium, ne appellationis quidem, competit. Quae & alia

alia huius furfuris, quae iudicio inquisitionis insunt, singulari opere *de singularibus in fauorem fidei* Ioannes Royas exsequitur.

§. VII. Sic instructo iudicio ad sententiam deuenitur, quam inquisitor vt plurimum adhibito episcopo, vel eius vicario generali in antecessum disponit, variasque poenas irrogat, prout noua disciplina in haereticos, aut de haeresi suspectos iubet animaduertendum. Sententia pronuntiatur in loco publico & magno sollemnitatum apparatu, quem viuis coloribus Limborchius *hist. inquisit. lib. IV. cap.* 41. depingit. Atque hoc est, quod dicunt *actum fidei*, (Hispanice *auto de fè*) quem vt multo celebriorem reddant, ad multos annos differunt, vt plures rei haberi possint, qui pompam faciant celebriorem (*a*). Pronuntiata sententia abiurantur errores, excommunicati absoluuntur, relapsi, etiamsi poenitentes sint, itemque pertinaces magistratibus, qui praesentes sunt, traduntur, addita

(a) Sollemnitas actus fidei haec ferme est. Ordinatis omnium sententiis certum diem festum habendae tragoediae inquisitor dicit: pridie vero eius diei comam & barbam rei deponunt, vt ita demonstretur, haereticos in eam formam, in qua nati sunt, hoc est in filios irae, rediisse. Dicto die post solis ortum ecclesiae cathedralis maior campana sonat, omnesque ad spectaculum inuitat. Inde notarius S. Officii nomina reorum recitat eo ordine, quo singuli in processione ire debent, simulque vades ex honoratioribus ciuibus designat, qui eorum latera cingant. Pompae Dominicani cum vexillo inquisitionis praeeunt, magnus est populi concursus, comitatur clerus, item ciuitaris magistratus, quin & regius senatus, si ibi sit. Rei procedunt ordine suo nudi pedibus & capitibus, & peculiari veste induti; gestant nimirum poenitentes vestem subobscuram ante & retro crucibus distinctam, nigram vero pertinaces, quae flammas & diabolos habet depictos. Vbi ventum est ad locum, qui ecclesia aliqua, aut locus ei proximus esse solet, inquisitore cum suis administris pro tribunali sedente, sollemnis habetur sermo de fide & officio inquisitionis, in quo actus fidei praecipue consistere dicitur, & demum sententiae pronuntiantur.

addita intercessione, qua inquisitor & episcopus magistratus exorant, vt citra mortis periculum sententiam moderentur. Discedunt inquisitores, & traditi rei statim in flammas vltrices ex sententia legum imperialium auctoritate magistratuum coniiciuntur: praestoque est excommunicatio, nisi magistratus statim leges exsequantur; vt hinc constet, intercessionem meram formulam esse, non ex animo adhiberi.

§. VIII. Officium inquisitionis in haereticos, etsi nomine ipso sanctitatem praeferat; tamen viris piis & sapientibus, etiam inter catholicos, christianae mansuetudini aduersum reputatum est. Quae enim aequitas, quae iustitia esse potest, vbi indiscriminatim omnes ad accusandum, vbi omnes ad dicendum testimonium admittuntur? vbi accusatores vel testium nomina ad defensionem reis aperiri non solent? vbi miseris contra sententiam negatur appellatio? Auget horrorem immanitas tormentorum, quibus plerumque contra veritatem quidquid inquisitoribus libet, miseri & innocentes rei, vt se cruciatibus eximant, fatentur. Nec tacendi doli, fraudes & simulata humanitas, quibus quaesitores deludere solent reos, vt confiteantur, quae numquam admiserunt. Nec minus odio est inquisitio seueritate poenarum, flammis vltricibus & multitudine reorum, qui tragoediam tristiorem faciunt.

§. IX. Audientia inquisitionis suis singularibus instructa in pluribus Occidentis prouinciis recepta est, saepe non sine Regum consensu & petitione, sed non vbique pari forma & seueritate procedit. Venetiis a Nicolao IV. pontifice S. Officium institutum est, quod tamen a Romana inquisitione non pendet, nec soli inquisitores procedunt; in vrbe enim tres senatores, extra vrbem rectores ciuitatum in iudiciis adhibendi sunt. Hispanica inquisitio summo rigore & seueritate armata exclusis episcopis iurisdictionem exercet in omnes Hispaniae regiones Regi catholico subiectas, & solum Regem superiorem habet; nullum enim ius in eam inquisitionem pontifici relictum dicitur, nisi quod generalem inquisitorem a Rege nominatum confirmet. Hispanicae inquisitioni similis est Lusitanica. Sed splendore non minus quam auctoritate

tate ceteras longe praestat Romana inquisitio, quae *Congregationis S. Officii* nomine venit (*b*).

§. X. Quamuis vero in his aliisque prouinciis audientia inquisitionis instituta sit; in aliis tamen reiecta est, aliquando non sine publicis motibus, quos singularia inquisitionis & poenarum acerbitas exciuerunt. Certe Gallia admissam inquisitionem non diu retinuit, vixque hodie tanti facinoris vestigium superest. Belgae Carolo v. & Philippo II. Hispaniarum Regibus non sine omnium ordinum commotione S. Officium omnino reiecerunt: quin inde nata occasio, vt post tot bella Belgae Hispanicam dominationem excuterent. Et Mediolanenses itidem Philippo II. Rege passi non sunt, inquisitionem Hispanicae similem Mediolanum inuehi, etsi Rex ipse eius receptionem iussisset.

§. XI. Quod vero mirum videri debet, Neapolitani stabilem inquisitionem numquam receperunt: quin regno ad Aragonenses Hispanos translato odio plus quam Vatiniano sanctam inquisitionem coeperunt auersari, & ad eam patriis finibus excludendam tamquam pro aris & focis sibi pugnandum decreuerunt (*c*). Ergo aperta vi re-

(b) Romae etiam post receptam in aliis regionibus inquisitionem nulli fuerunt peculiares & stabiles iudices negotii fidei praepositi, sed ipse pontifex in haereticos inquirebat, adscitis pro arbitrio ministris & adiutoribus, quod tradit Card. de Luca in *relat. curiae Roman. disc. XIV. n.3.* Inde exorta haeresi Lutherana, Paulus III. congregationem cardinalium instituit, quae summa potestate de haeresi similibusque criminibus cognosceret. Institutam congregationem sequentes pontifices Pius IV. & Pius V. nouis praerogatiuis auxerunt: eique Sixtus V. inter reliquas congregationes principem locum dedit. Atque haec est congregatio S. Officii, quae etiam libros expendit, censura dignos proscribit, aut a doctrinis noxiis expurgat, itemque veniam legendi libros proscriptos concedit. Neapoli tamen huius congregationis auctoritas non adgnoscitur.

(c) Caussa tanti odii non illa fuit, quod Neapolitani nollent haereses exstirpari, & haereticos puniri; (legitimam formam nusquam respuerunt) sed potius ab abnormi procedendi forma

stiterunt Petro de Toleto, qui vice regia in regno imperabat, & iussu Caroli V. inquisitionem inferre studebat; cui animorum obstinationi Reges nostri cesserunt, & Neapoli stabilis inquisitio numquam instituta. Interim Romana inquisitio ministerio episcoporum, aut missis delegatis iurisdictionem in regno exercebat, donec tandem Carolus VI. anno CIƆIƆCCXIX. omnem inquisitionem aboleuit missis litteris, quibus praecepit, vt in caussis fidei tantum locorum ordinarii & ordinaria forma, in aliis delictis & caussis ecclesiasticis consueta, procedant. Sed sanctam inquisitionem eiusque singularia, quae in aliquibus foris supererant, anno CIƆIƆCCXLVI. Carolus olim Rex noster omnino contriuit, & ne nouarum rerum timor deinceps esset, edixit, vt episcopi reos haeresis, aut alterius criminis ecclesiastici non citent, ant carceri tradant, nisi ipse Rex visis prius informationis actis citationem aut prehensionem concedat; nec inde plene instructo iudicio sententiam exsequantur suam, nisi iterum visis actis Rex annuat.

CAPVT XIV.

De arbitris.

§. I. Non solum per iudices, sed etiam per arbitros lites finiri consueuerunt. Arbiter in libris iuris ciuilis saepe est iudex a praetore datus, quandoque ab

forma & seueritate poenarum, quibus Hispanica inquisitio saeviebat. V. Iannon. *hist. ciuil. regni Neapolit. lib. XXXII. cap.* 5. Nec sane erat, cur aliter cogitare possent maiores nostri, apud quos facile reperiebantur, qui odio & vili quaestu falsa testimonia deponerent: atque ita intelligebant, arcanam inquisitionem ad euertendas omnium fortunas & flammas excitandas inseruire. Sic animo conceptus horror veluti hereditate ad posteros transiit, & creuit eundo.

ab iudice distinguitur. V. Brisson. *de verbor. signif. v.* arbiter. Verum in praesenti arbitrorum nomine veniunt iudices extraordinarii ad cognoscendas & decidendas lites litigantium voluntate electi, siue electio ista ex libera partium voluntate, siue ex iuris dispositione fiat. Hinc arbitrorum alii sunt voluntarii, alii necessarii seu iuris, quorum illi ex libera partium voluntate, nullo cogente, eliguntur: isti sumuntur quidem ab ipsis partibus, sed legis iussu praecedente.

§. II. Arbitri sic dicti voluntarii ad lites cito finiendas partium compromisso sumuntur, & hinc *compromissarii* dicti sunt. *L.4. D. de tutoribus*. Eos eligere possunt quicumque rerum suarum liberam habent administrationem. Compromissum vero, quo arbitri sumuntur, est conuentio, qua vterque litigantium promittit, se stare sententiae, quam electus arbiter dixerit. Promissio ista iure ciuili & stipulatione & nudo pacto fieri consueuit, *L. 11. §.3. D. de receptis, qui arbitrium, L.5. C. de receptis arbitris*, addita quoque ex partium arbitrio poena pecuniaria, qua compromittentes fidem suam vinculo firmiore adstringunt. Item iure Romano iurisiurandi religione compromissa muniebantur, tum id fieri Iustinianus vetuit, ne homines, qui stare arbitrio sua interesse non putarent, peierare cogerentur. *Nouel. LXXII. cap. 11.* Iure decretalium poena compromisso addi potest, itemque iusiurandum, vt ei maior vis concilietur, *cap.2. & 9. ex. de arbitris*.

§. III. Omnes, qui iudices esse non prohibentur, ferme in arbitros ex partium compromisso eligi possunt, nisi quod iure ciuili etiam libertinus & infamis in arbitros eligi possint, *L.7. D. de receptis, qui arbitrium*, & filius in caussa patris, *L.6. D. eodem*. Itaque iure ciuili vetantur esse arbitri serui, pupilli, minores, item mulieres, quamuis iure decretalium mulieres arbitrium possint recipere, si ordinaria iurisdictione augeantur, *cap.4. ex. de arbitris*. Laici quoque in caussis ecclesiasticis & spiritualibus vetantur in arbitros eligi, *quia non decet, vt laicus in talibus arbitretur, cap. 8. ex. eodem*.

§. IV. Compromitti potest tam in vnum, quam in plures, & si in plures, consultius est, vt in impares nu-

mero compromittatur, vt si dissentiant, plurimorum sententia litem finiat. Si in plures compromissum sit, non adiecta clausula, vt si vnus absit, reliqui procedant; iure ciuili omnes coniunctim iudicare debent, *L.* 17. §. 7. *D. de recept. qui arbitrium;* at iure decretalium eo modo facta electione possunt praesentes arbitri in caussa procedere, si vnus citatus, nec impeditus, adesse nolit, idque placuit, vt controuersiis celerius finis imponatur, *cap* 2. *de arbitris in* 6. Quod si duo arbitri sumti sint, & in iudicando inter se dissentiant, iure ciuili tertium in compromisso designatum eligunt; nam eo non nominato nullum censetur compromissum, quia possent arbitri in eligendo dissentire, *cit. L.* 17. §. 5. *&* 6. Verum moribus praesentibus semper licet arbitris, quo casu in iudicando non conueniant, alium arbitrum, etsi a partibus non nominatum, sumere.

§. V. Tantum vero in caussis, quae priuati arbitrii sunt, quaeque priuata cognitione componi possunt, non generatim in omnibus caussis licet arbitros sumere: quae enim tantum a iurisdictione dependent, aut ad ius publicum spectant, non admittunt arbitri notionem. Ita nullum est compromissum in caussis restitutionis in integrum, item in caussis status, videlicet ingenuitatis, libertatis, natalium, vtpote quae iurisdictionem, qua arbitri destituuntur, requirunt, *L.* 34. §. 7. *D. de receptis, qui arbitrium*, *cap.* 9. *ex. de arbitris.* Nec in caussis matrimonialibus, nec criminalibus, quae criminaliter aguntur, licet compromittere; nec enim pro arbitrio suo licet compromittentibus matrimonio abire, & imperii est poenas irrogare. Nec valet compromissum de statu ecclesiae, veluti de exemtione, quia de iure alieno, pontificis nempe, agitur, *cap.* 5. *ex. de arbitris.*

§. VI. Compromisso electus arbiter tantum volens recipit, seu acceptat arbitrium, est enim haec res libera & soluta, & extra necessitatem iurisdictionis posita, *L.* 3. §. 1. *D. de receptis, qui arbitrium*. Videtur vero arbiter arbitrium recepisse, qui iudicis partes suscepit, finemque sua sententia controuersiis impositurum pollicetur. Semel vero receptum arbitrium necessario implendum est; & si arbiter implere detrectet, magistratus iurisdictione

com-

compellitur, *L.* 32. §. 12. *D. eodem*, nisi iusta caussa subsit recepti arbitrii abiiciendi, veluti si compromissum nullum, aut incertum sit, si litigantes arbitrum infamauerint, si spreta eius auctoritate ad alium arbitrum iuerint. V. Huber. *praelect. ad pandectas lib.* 4. *tit.* 8. *n.* 5.

§ VII. Arbitri quocumque modo partium compromisso sumti nullam sic proprie dictam habent iurisdictionem, nec proprie iudices sunt, sed partes iudicis suscipiunt, *L.* 13. §. 2. *D. de receptis, qui arbitrium*, & ab eis dicta sententia proprie sententia non est, sed ab iurisconsultis vocatur *arbitrium*, *L.* 9. *D. qui satisdare coguntur*, & praesenti vsu fori *laudum* audit, idque a *laudare*, quod sequiore latinitatis aeuo erat iudicare. V. Hotom. *de verb. feudalib.* Nec arbitrium in rem iudicatam abit, nec inde datur actio iudicati, nec irrogatur infamia. Itaque arbitri puram notionem habent, qua de caussa cognoscunt & arbitrantur: notio vero ista & potestas ex compromisso pendet, nec aliud iis facere licet, quam quod ibi compromissum est, & quatenus placuit, *L.* 32. §. 15. *D. de receptis, qui arbitrium*. Ceterum etsi arbitri iurisdictione destituantur; tamen arbitria ferme sollemni iudiciorum more instituuntur.

§. VIII. Quamuis vero arbitri sententia rei iudicatae auctoritatem non consequatur, nec inde iudicati actio detur; tamen tenentur compromittentes arbitrio stare, siue illud aequum, siue iniquum sit, *L.* 27. § 2. *D. de receptis, qui arbitrium;* sibi enim debent imputare, qui compromiserunt, danturque propterea actiones, quibus illi per indirectum arbitrio stare compelluntur. Ergo iure Romano si stipulatione compromissum initum sit addita poena, ex stipulatu ad poenam agitur; poena vero non adiecta, agitur in incertum, hoc est, ad id, quod interest, *cit. L.* 27. §. 7. Et Iustinianus, compromisso per nudum pactum inito, dedit actionem in factum ad sententiae exsecutionem, itemque exceptionem, modo decem dierum spatio partes expresse vel tacite eam probauerint; nondum vero elapsis decem diebus licere voluit vtrique parti impune resilire, *L.* 5. *C. de receptis arbitris*. At iure canonico vi maiore arbitria donantur; etenim si poena adiecta sit compromisso, eius metu partes sententiae stare coguntur,

*cap.*4. *&* 9. *ex. de arbitris:* sin minus, & actio in factum ad eius exsecutionem, & exceptio statim dantur, *cap.*5. *&* 9. *ex. eodem*, etiamsi nudo pacto compromissum sit.

§. IX. Quacumque vero actione compromittentes arbitrio stare coguntur, appellationis auxilio non iuuantur; non enim ab arbitri compromisso sumti sententia datur appellatio, quod non minus iure ciuili, quam canonico cautum est, *L.* 1. *C. de receptis arbitris*, *can.* 33. *C.* 2. *q.* 6., repugnat enim rationi, qua itur ad arbitros, appellatio; (itur nempe ad arbitros, vt lites cito & compendio expensarum finiantur) itemque sibi imputare debet, qui compromisit, & veluti transegit, si minus aequum arbitrium videatur. Ceterum vsu fori passim receptum est, vt sententia arbitri, si iniqua videatur, reducatur ad arbitrium boni viri: quae reductio parum ab appellatione distat, & ita arbitria apud iudicem ordinarium deferuntur.

§. X. Haec de arbitris voluntariis, dicendum nunc de arbitris iuris, qui citra compromissum a partibus eliguntur, at iussu legis seu canonis, qui eos sumendos iubet. Ita iure ciuili si delegati iudices suspecti esse dicantur, eligi debent arbitri, qui de ipsa principe caussa cognoscant, *L.* 16. *C. de iudiciis*. Et in ecclesia Africana, vbi placuit, quotannis non celebrari synodum vniuersalem, eligi debebant arbitri, qui de appellatione a sententia synodi prouincialis cognoscerent, *can.* 96. *C. Afric.* Et iure decretalium si delegati iudices tamquam suspecti reiiciantur, eligi debent arbitri, qui de suspicione, non de caussa cognoscant, *cap.* 39. *ex. de off. delegati*, licet contra iure ciuili cautum sit.

§. XI. Arbitri iuris vtpote iussu legis, seu canonis ab ipsis partibus constituti, veri iudices sunt, censentur enim ab eo, qui electionem iussit, principe nempe, aut praetore dati, *L.*16. *C. de iudiciis*. Hinc veram habent iurisdictionem, & eorum sententia rei iudicatae auctoritatem consequitur, & ab eis recte appellatur: quod & ciuili & decretalium iure cautum est, *L.* 9. *D. qui satisdare cogantur*, *L.* 23. *D. de appellationibus*, *cap.*11. *de off. delegati in* 6. Sed si ita est, cur arbitri dicuntur, non iudices? quia scilicet consensu partium eliguntur, ideo

arbitri

arbitri nomen datur, quum tamen veri iudices ſint, vt arbiter pro ſocio, tutelae. V. Cuiac. *in L. 16. C. de iudiciis*.

CAPVT XV.

De iudiciis & eorum ordine generatim.

§. I. Leges in republica & canones in eccleſia nullius eſſent vſus, niſi per iudicia ad dirimendas controuerſias applicarentur. Iudicii nomine venit legitima diſcuſſio inter actorem & reum apud iudicem competentem litis finiendae, vel maleficii puniendi cauſſa. Conuenit haec definitio non minus ciuili, quam eccleſiaſtico externi fori iudicio; nam in foro interno ex noua diſciplina tantum iudex & reus iudicio adſunt. Ita in quolibet externi fori iudicio iudex, actor & reus interueniunt; at certe iudicia dicta ſunt a iudicibus, qui iuris inter partes controuerſi diſceptatores legitimi ſunt.

§. II. Multae ſunt iudiciorum ſpecies pro varia negotiorum, quae diſceptantur, indole, & pro varia, qua inſtituuntur, ratione. Principio iudicium aliud eſt eccleſiaſticum, aliud ſaeculare. Eccleſiaſticum in foro eccleſiae diſceptat cauſſas eccleſiaſticas, ſiue illae natura ſua ſpirituales ſint, ſiue temporales, puta cauſſae clericorum ciuiles. Saeculare iudicium eſt, in quo apud ſaeculares iudices cauſſae temporales diſceptantur. Vtrimque veluti participat miſti fori iudicium, in quo eccleſiaſticus, aut ciuilis iudex, qui praeuenerit & cauſſam veluti occupauerit, cognoſcit, cuius generis iudicia antiquitati ignota ſunt.

§. III. Praeterea iudicia alia ſunt ciuilia, alia criminalia, omnia enim iudicia aut diſtrahendarum controverſiarum, aut puniendorum maleficiorum cauſſa reperta ſunt. Ciuilia ad priuati iuris, ſiue commodi & priuatae iniuriae perſecutionem ſpectant; criminalia vero crimina perſequuntur, & poenam in publicae pacis violatae vltionem irrogant. Sed eccleſiaſtica criminalia iudicia ori-

gine sua non tam ad publicam vindictam, quam ad reorum conuersionem spectant.

§. IV. Iudicium quoque diuiditur in *petitorium*, & *possessorium*, vt receptis vocibus vtar. Petitorium, quod *dominii litem* iurisconsultus appellat, *L.* 18. *D. de vsuris*, est, in quo de proprietate agitur, vel de alio iure in rem ipsam competente. Iudicium possessorium, quod per interdicta iure ciuili exercetur, in sola possessione versatur, quaeriturque, vtrum quis possideat, an non; item de adipiscenda, retinenda, vel recuperanda possessione, quaestione dominii seu iuris ad maturius examen reiecta. Itaque finito possessionis iudicio, & vni data possessione, onus victo incumbit ius suum in proprietatis iudicio probandi, quo non probato, res manebit apud possessorem, §. 4. *instit. ciuil. de interdictis*.

§. V. Sed a forma procedendi iudicium aliud est *ordinarium*, aliud *summarium*. Illud acta omnia & sollemnia, quae in iudiciis leges praescribunt, seruat, tam circa ea, quae pertinent ad intrinsecam iudicii naturam, quam circa sollemnia. Hoc vero, omissis sollemnibus, ea tantum seruat, quae intrinseca iudiciis sunt, ea nempe sine quibus de veritate & iustitia non constat. Inde vero dictum videtur summarium, quod in legibus Romanis iudices saepe praecipiuntur *summatim* procedere, *L.* 5. §. 8. *D. de adgnoscendis & alendis liberis*, *L.* 15. §. 4. *D. de re iudicata*.

§. VI. Iudiciales disceptationes ordine procedere debent, confusione enim obscurantur potius, quam explicantur partium iura. Ordo iste *iudicium* etiam dicitur, passim *processus* audit; est vero idonea dispositio actorum iudicialium semet praescripto modo subsequentium, vt in lite coram iudice mota, omnis confusio euitetur, veritas factorum eruatur, & suum cuique tribuatur. Et profecto ordo iudiciarius est legibus praescriptus, iudicisque est ordinem procedendi dirigere per interlocutiones, ne partes a tramite iustitiae declinent, *cap.* 19. *ex. de iudicis*, *cap.* 22. *ex. de accusationibus*: qua in re nihil pro arbitrio, sed omnia auctoritate legum & canonum iudex constituere debet.

§. VII. Iam vero iudicia canonica, in quibus agebatur

tur de criminibus puniendis, olim ex legum ciuilium forma ecclesia ordinare consueuit. V. Petr. de Marca *de conc. sacerdotii & imperii lib. IV. cap. 20. n. 7.* & Feuret. *de abusu lib. I. cap. 9.* Sane Iulius papa *epist. ad Orientales* nullam esse contendebat damnationem Athanasii in Tyrio concilio peractam, quod absente reo, idest non euocato ad testium prolationem, aduersus ordinem legibus constitutum decreta esset. Et Gregorius M. *lib. XI. epist.* 54. sententias ab episcopis Hispanis latas nullas esse probat, quod non seruatis legum sollemnibus prolatae essent. Sequebatur vero ecclesia in re criminali ordinem iudiciarium legibus probatum in iis, quae intrinseca iudiciis erant, quaeque ab ecclesia in vsum verti poterant; nam tormenta & quaestiones in foro ciuili receptas olim ecclesia numquam vsurpauit, vtpote quae erant ab ecclesiastica mansuetudine alienae.

§. VIII. Sed quod spectat ad iudicia ciuilia, ea in veteri disciplina posthabitis legum sollemnibus ex bono & aequo apud episcopos peracta sunt. Nimirum in caussis pecuniariis episcopi potius vt arbitri, quam iudices cognoscebant, idque curabant vnum, vt sedatis animorum motibus litigantes cito in concordiam redirent. Vetus haec iudiciorum forma exstat apud auctorem constitutionum apostolicarum *lib. II. cap.* 47., qui iudicia ex bono & aequo procul fori ambagibus ab episcopo inter presbyteros sedente expeditas exhibet. Stetit eadem iudicandi forma etiam postquam clerici in caussis ciuilibus de magistratuum iurisdictione exemti sunt: Iustinianus enim tanti priuilegii auctor edixit, vt episcopi sine scriptura sollemni & de more sacerdotum caussas pecuniarias clericorum celeriter definirent, idque ne illi litibus implicati ab altaris ministerio auocarentur, *nouel. LXXXIII.*

§. IX. Sed decursu temporis methodus, qua in caussis tractandis ecclesia vtebatur, pro maxima parte mutata est, & ordo iudiciarius in ciuilibus per forenses ambages explicari coeptus est, in criminalibus vero nouas multasque adiectiones admisit. Tantae mutationis caussam praesertim praebuit studium iuris ciuilis, quod in Italia saeculo decimo secundo florebat & in academiis publice docebatur. Huic enim studio in primis operam de-

dederunt clerici, qui legum scientia non contenti eas in vsum deducere voluerunt, atque ita ordinem iudiciarium ipsis legibus, saepe etiam earum glossis, inaedificarunt. Operi perficiundo accesserunt Romani pontifices, qui Romanas leges statim amplexi sunt, & earum auctoritate vti coeperunt, qua de re conqueritur S. Bernardus *lib. I. de consid. cap.* 4. in aula pontificis quotidie personare leges Iustiniani, non Christi. Et profecto Alexander III. & Innocentius III. & deinceps successores earum legum peritia imbuti, inde responsa dederunt, inde ordinem iudiciorum dictarunt, multa innouarunt, saepe etiam contra expressas leges statuerunt. Hinc bona pars libri primi decretalium Gregorii IX. & integer liber secundus nihil aliud continent, nisi modum & formam caussas ciuiles instruendi & decidendi (*a*).

§. X. Iam ex regulis Romani iuris caussae ciuiles triennio, criminales vero biennio a die contestationis finiri.

(a) Ordo iudiciarius decretalium auctoritate procusus non solum in ecclesiastico, sed etiam pro maxima parte in ciuili foro receptus est, quod Cuiacius *praef. in lib. IV. decretalium* obseruat. Nimirum apud gentes, quae in Occidente noua regna fundarunt, non tricis forensibus iudicia constabant, sed potius veritas demonstrari credebatur vanis probationibus per aquam calidam, frigidam, ferrum candens, duellum aliosque consimiles modos, quibus miraculo opus erat ad eruendam veritatem; obtinebantque probationes istae non minus in re criminali, quam ciuili. Sed demum populi deliria ista respuerunt, eorumque loco formam iudicandi in foris ecclesiasticis, quam cognitam habebant, adoptarunt, praesertim quando ecclesiasticae formae ipsi laici, qui in plerisque caussis media aetate apud episcopos conueniebantur, erant adsueti. Eo etiam contulerunt clerici, qui vbi desueuerunt vulgares probationes, iudicibus laicis in iure dicundo adsessores accesserunt: iudices enim laici, vtpote milites & nobiles, nulla litterarum & legum peritia imbuti erant, & idcirco clericos necessario adsciscebant in consilium. Fleury *iur. eccles. par. III. cap. 6. n.* 1. Et ita clerici iudicibus laicis adsidentes decretalium formulas in ciuile forum intulerunt.

niri debent, quibus ſpatiis exactis inſtantia iudicii perimitur, *L.* 13. *C. de iudiciis*; *L.* 3. *C. vt intra certum tempus*; intereſt nimirum reipublicae, lites & odia diutius non differri. Iure decretalium eadem iurisprudentia repetita videtur, *cap.*20. *ex. de iudiciis*, quamuis ex ipſis decretalium placitis vix erat, vt inſtantia triennio, aut biennio finiri poſſet; decretales enim ab omni grauamine & quauis interlocutione appellari permittunt, & porro multa alia impedimenta ad lites in longum trahendas proponunt. Itaque Tridentini patres *ſeſ.XXIV. de ref. cap.* 20. ſtatuerunt, vt cauſſae omnes fori eccleſiaſtici coram ordinariis locorum ſaltem biennio a die motae litis terminentur. At regula iſta in vſum deducta non videtur: & in ipſo ciuili foro ob litium multitudinem lapſu temporis inſtantia non perimitur.

CAPVT XVI.

De ordinario iudicio ciuili eccleſiaſtico, in primis de citatione.

§. I. Ordo iudicarius in decretalibus ſtatutus ab iuris canonici tironibus non debet ignorari, licet alias forenſes tricae a purioribus diſciplinae regulis longe diſtent. Iudicium ciuile late ſumtum ab in ius vocatione, ſeu citatione exordium ſumit. Eſt autem in ius vocatio, ſeu citatio iure ciuili nouo actus iudicialis (*a*), quo

(a) Veteri Romano iure *in ius vocatio* & *citatio* differebant. Actor ipſe reum priuata auctoritate in ius vocabat, eumque, niſi confeſtim iret, aut vadimonium promitteret, vi facta in ius rapiebat. V. Heinec. *antiq. lib. IV. tit. 6.* §.14. *ſeq.* Sed citatio fiebat iuſſu iudicis per praeconem, interdum etiam per edictum; nec tantum reus, verum etiam actor, patroni & teſtes in iudicium citabantur. Briſſ. *de verbor. ſignif.* At labentibus annis, vbi iura democratiae penitus interciderunt, poteſtas

quo ad instantiam actoris a iudice competente ex caussa adiecta reus vocatur in iudicium litis instituendae & peragendae caussa. Omni autem iudicio inest citatio, & ad eius intimam naturam pertinet, *L.* 4. *C. de sentent. & interlocutionibus*, vetat enim non minus naturalis, quam ciuilis ratio, quemquam indefensum & inauditum damnari.

§. II. Instantia actoris in caussis ciuilibus libello conventionali continetur. Libellus est breuis scriptura, qua actoris petitio clare & distincte proponitur. Veteri iure Romano actiones certis & sollemnibus formulis erant inclusae, easque antequam actores agerent, a praetore debebant impetrare: inde iure nouo formulae earumque impetrationes sublatae sunt, *L.* 1. *&* 2. *C. de formulis sublatis*, & genus futurae litis libello comprehendi coepit, in quo speciem, genus & nomen actionis necesse erat exprimere, si vera Cuiacius *in cap.* 6. *ex. de iudiciis* obseruat. At iure decretalium non admodum desideratur expressio nominis actionis, & satis est pure & simpliciter factum ipsum enarrare, & in factum agere, congrua tamen ipsi facto adiecta petitione, *cap.* 15. *ex. de iudiciis*. Debet vero ita concipi libellus, vt inde reus de caussa plene instruatur, eoque edito deliberet, vtrum cedere velit, an contendere. Hinc libellus clarus, certus & aptus esse debet, quas qualitates interpretes pluribus enarrant. Ceterum libellus in omnibus ciuilibus caussis adhibendus est, nisi sint leuiores ac breuiores, quae summario iudicio tractandae sunt. *Clement.*2. *de verbor. signif.*

§. III. Iam in ius vocatio seu citatio alia simplex est, alia peremtoria. Simplex continet merum praeceptum, vt reus intra certum tempus iudici se sistat, nec ante reum facit contumacem, nisi tertio repetatur, quod legis

---

testas in ius vocandi actori ablata est, & noua inualuit in ius vocandi ratio, quae fit auctoritate iudicis, quaeque eadem est ac citatio. Latius vero patet citatio, quam in ius vocatio; illa enim vsurpatur in quauis iudicii parte, dum singuli actus iudiciarii litigantibus manifestantur, haec vero restringitur ad primam citationem, vnde iudicium incipit. V. Vinn. *ad* §. 3. *inst. de poena temere litigantium*.

gis mansuetudo introduxit. Contra peremtoria praestituto die reum comparere iubet, eumque, si non veniat, facit contumacem; in peremtorio enim comminatur iudex, etiam absente parte aduersa se cogniturum, nec passurum, vt aduersarius vltra tergiuersetur, *L.* 31. *D. de iudiciis*, *cap.6. ex. de dolo & contumacia*. Edictum peremtorium iure ciuili post tres simplices citationes impetratur, aliquando post vnam & alteram, aliquando statim, quod appellatur *vnum pro omnibus;* pendetque ab arbitrio iudicis pro caussae, personae, aut temporis conditione ordinem & compendium edictorum moderare, *L.* 70. *& L.*72 *D. eodem.* Interualla vero inter vnam & alteram citationem iure decretalium arbitrio iudicantis pro locorum & temporum ratione statuuntur, *cap.* 7. *ex. de dolo & contumacia*.

§. IV. Vt vero citatio legitima sit, plura debet continere, nomen nempe iudicis citantis, diem & locum, quando & quo reus se sistere debet, nec caussa citationis omittenda est: Et iudicis quidem nomen decreto citationis contineri necesse est, tum quia in ius vocatio iure nouo ab iurisdictione descendit, tum etiam vt videat reus, num ad proprium iudicem vocetur. Quoniam vero delegatus iudex alienam exercet iurisdictionem, citationis decreto inserendum est exemplum litterarum, quibus ei mandata caussa est, *cap.* 2. *ex. de dilationibus*, nec enim alias de eius iurisdictione reo constare potest. Quod si iudex in ius vocans incompetens sit, debet etiam reus comparere, priuilegia sua allegaturus: iudicis enim est aestimare, num sua iurisdictio sit, *L.*5. *D. de iudiciis*, nisi manifestum sit, iudicem esse incompetentem, quo casu vocatus non tenetur se iudicio sistere.

§. V. Certus quoque locus, quo reus venire, & se sistere iudici praesentem debet, litteris citationis exprimendus est: quod praecipue obtinet, si iudex delegatus sit, non item si sit ordinarius; hic enim suum certo loco tribunal habet, ille non habet. Sed si ordinarius iudex, velit extra locum solitum ius dicere, locum etiam oportet designari, *L.* 59. *D. de iudiciis*. Locus vero, in quem reus vocatur, ipsius citantis iurisdictioni subiectus esse debet, & praeterea ipsi citato tutus: contra naturam enim

enim videtur esse, cogi reum ad locum non tutum venire, *Clement.2. de sententia & re iudicata*, quod idem ius est, si locus, per quem reus transire debet, tutus non sit, *cap. 4. ex. vt lite pendente nihil innouetur*. At inquies, vbi tutus non est iudicii locus, potest reus per procuratorem respondere. Video, sed hoc ipso excusatur reus, quod ei per se respondere non licet.

§. VI. Praeterea dies, quo reus iudici se sistere praesentem debet, certus sit oportet, eumque arbitratu viri boni iudex ipse praestituet, spectatis locorum, temporum & personarum adiunctis. Praestitutus vero dies feriatus esse non debet. Feriati dies sunt, quibus lite vacant aures, seu quibus fora conquiescunt, eorumque alii religionis caussa, alii ad humanum vsum sunt instituti, quorum hi sunt feriae messis & vindemiarum, illi sunt dies deuotionum, seu festi dies, quibus religioni vacandum est. Acta iudicialia in feriis humanis ex partium consensu recte expediuntur; in feriis vero religionis omnino nulla sunt, etsi partium consensu expedita, *L. 1. §. 1. D. de feriis*, *L. 2. in fin. C. de feriis*, *cap. vlt. ex. de feriis*. Sed summus pontifex etiam ipsa dominica die acta iudicialia recte expedit, *cap. 6. ex. de dolo & contumacia*, *cap. 15. ex. de accusationibus*.

§. VII. Item in litteris citatoriis caussa, cur reus vocatur, exprimi debet, vt ille deliberare possit, num cedere, an contendere velit. Veteri iure Romano vbi demum in ius, seu apud praetorem ventum erat, edebatur actio, & ita caussa vocationis reo innotescebat. V. Heinec. *antiq. lib. IV. tit. 6. §. 19.* Inde iam sublato veteri in ius vocationis ritu, edixit Iustinianus, vt in ipsa vocatione libellus conuentionalis reo tradatur, *nouel. LIII. cap. 3.*: & ita in ius vocatio & actionis editio in vnum iudicialem actum coaluerunt. Iure decretalium non admodum necessarium est vocationis caussam exprimere, aut simul libellum reo offerre: at iam paene omnium locorum statutis cautum est, aut vsu fori receptum, vt caussa citationis decreto ipso exprimatur, vel libellus simul reo offeratur.

§. VIII. Decreta per iudicem in ius vocatio reo manifestanda est, quae denuntiatio apparitoris, seu publici

nuntii

nuntii opera solet expediri. Denuntiatur autem vel in ipsam rei faciem, vel ad domum: in faciem, si rei copia haberi possit, alias ad domum, vbi habitat, aut si plures domos habeat, in qua frequentius residet, aut residere tenetur. Quod si reus absit, & vbi sit ignoretur, per edictum publico loco adfixum euocandus est, *cap.* 10. *ex. de dolo & contumacia*, vt ita reus absens per propinquos aut amicos, quibus edictum patet, admoneatur. Si vero reus degat in alieno territorio, auctoritate iudicis illius loci opus est ad citationem faciendam. Quacumque vero ratione citatio facta sit, nuntius id in acta referre debet, & quidem die, loco, modo factae citationis aliisque adiunctis expressis.

§. IX. Iure facta citatio plures effectus producit. Sane facit, vt caussa coram iudice, qui in ius vocauit, pertractanda sit, etsi reus, postquam adesse iussus est, alterius fori esse coeperit, *L.* 7. *D. de iudiciis*, *cap.* 19. *ex. de foro competenti*, item perpetuat iudicis delegati iurisdictionem etiam post delegantis mortem, *cap.* 20. *ex. de officio delegati*. Item citatio praescriptionem triginta annorum vsurpat, *L.* 3. & 7. *C. de praescriptionibus trig. annorum*, & litis pendentiam inducit, modo in ea talia sint expressa, vnde reus plene de caussa instrui possit, *Clement.* 2. *vt lite pendente*. Hinc facta citatione res euadit litigiosa, nec potest alienari, *cap.* 3. *ex. vt lite pendente*, nec aliquid aliud vsque ad caussae finem innouandum.

CAPVT XVII.

De contumacibus.

§. I. IVdici legitime vocanti parendum est, nisi vocatus contumaciae notam subire velit. Contumacia est contemtus & inobedientia, qua quis iudici praecipienti siue initio litis, siue in persecutione non obtemperat, qualis censetur, qui tribus edictis, aut vno pro tribus in iudicium vocatus, venire neglexerit, *L.* 53. §. 1. *D.* de

de re iudicata, item qui impedit, ne citatio ad reum possit peruenire, *cap.*5. §.1. *ex. vt lite non contestata*, item qui venit in iudicium, at iudici obtemperare recuset, *L. vn. D. si quis ius dicenti non obtemperauerit*, aut sine illius venia susceptum iudicium deserat, *cap.*4. *ex. de dolo & contumacia*.

§. II. Non minus reus, quam actor esse potest contumax: quin actoris contumacia maior & foedior censetur quam ipsius rei, cuius est fugere & subterfugere iudicium. Vtrique autem impune non ferent, quod iubenti iudici non obtemperauerint. Et actor quidem iure decretalium si eo termino, ad quem aduersarius citatus est, iudici se sistere negligat, condemnatur in expensas, & ad aliam citationem non admittitur, nisi praestita cautione de iudicio sisti, *cap.* 1. *de dolo & contum. in* 6. Immo si citatus actor non compareat, ad caussam proceditur, & definitiua sententia profertur, *cap.* 3. *ex. de dolo & contumacia*. Quod si contestata iam lite actor contumax euaserit, eius procurator, si quem reliquerit, appellatur; vel si neminem reliquerit, aut procurator venire contemserit, ipse absens per edictum domui eius adfixum vocatur, & inde caussa expeditur, *cit. cap.* 3.

§. III. Quod vero spectat ad reum contumacem, interest, num is nondum contestata lite, an vero postea contumax fiat. Si primum in actione in rem actor mittitur in possessionem bonorum, de quibus quaestio est; in actione personali mittitur actor in possessionem bonorum mobilium ipsius rei, vel immobilium, si forte mobilia desint, pro debiti quantitate. Quae quidem possessio non tam possessio est, quam custodia, vt taedio affectus reus veniat responsurus. Intra annum veniens contumax cautione praestita iudicio sisti, & refectis expensis possessionem recuperat: qua cautione intra annum non oblata, actor nouo decreto verus possessor constituitur, *cap.*5. §.6. *ex. vt lite non contestata*. Si alterum, nempe si reus contestata lite contumax euadat, & ex actis liqueat de caussa, iudex sententia sua litem definiet; si non liqueat, actor in veram possessionem mittitur, salua reo dominii lite, *cap.* 4. *ex. de dolo & contumacia*. Sed in caussis beneficiariis ob rei contumaciam missio in possessio-

fessionem non decernitur, ne in beneficia vitiosus detur ingressus, *cap. vn. de eo, qui mittitur in possess. in 6.*

§. IV. Sunt aliae poenae, quibus iure decretalium contumacia praesertim rei coërcetur, quales multae dictio, sequestratio possessionis, condemnatio in expensas, in primis vero excommunicatio, quae tum praecipue locum habet, si caussa talis sit, in qua missio in possessionem decerni non possit, *cap. 3. ex. de dolo & contumacia*. Ex poenis vero iure in contumaces propositis vnam, quae magis timeri debeat, initio iudex seligat, ad aliam nihilominus processurus, si proteruitas contumacis mereatur, *cap. 5. §. 8. ex. vt lite non contestata*. Verum nouissimo Tridentini iure in *sess. XXV. de ref. cap. 3.* tum demum reus contumax excommunicatione coërcetur, si persona aut re coërceri nequeat.

CAPVT XVIII.

De exceptionibus & mutuis petitionibus.

§. I. QVod si reus vocatus in iudicium veniat, velitque litigare, se defendere debet, idque fit, vel negando actionis fundamentum, vel caussam fatendo quidem, sed exceptione adiuncta. Exceptio proprie & stricte sumta *est actionis exclusio*, *L. 2. D. de exceptionibus*, seu clarius est defensio rei, quae actioni alioquin constitutae opposita eam ob aequitatem elidit. Ita exceptio supponit efficacem actionem, quam impugnat & inefficacem reddit, veluti si actioni ex stipulatu metus obiiciatur, actio alioquin iure ciuili efficax eliditur, §. 1. *inst. ciuil. tit. de exceptionibus*. Ceterum allegationes, quibus ipso iure actio denegatur, veluti compensationis, solutionis, exceptiones lato sensu dici possunt.

§. II. Sunt vero exceptiones duplicis generis, aliae dilatoriae & temporariae, aliae perpetuae & peremtoriae. Dilatoriae principalem caussam non perimunt, sed ad tempus differunt, quales exceptiones iudicis incompe-

 tentis,

tentis, feriarum, libelli obscuri, petitionis ante diem. Contra peremtoriae semper agentibus obstant, & caussam omnino perimunt, quales exceptio doli mali, metus, pacti de pecunia omnino non petenda. Sed peremtoriarum aliae esse dicuntur *litis finitae*, aliae simpliciter *peremtoriae*, quarum illae impediunt litis ingressum, quales transactionis, rei iudicatae; hae litis contestationem non impediunt, quales exceptio doli, metus.

§. III. Exceptiones dilatoriae inter exordia litis, hoc est ante litem contestatam opponendae sunt, quae vtriusque iuris regula est, *L.* 12. *& seq. C. de exceptionibus*, *cap.*20. *ex. de sentent. & re iudicata:* contra peremtoriae opponuntur quandocumque ante latam sententiam, *L.* 4. *&* 8. *C. de exceptionibus:* immo quae appellantur litis finitae, etiam post sententiam in actione iudicati recte opponuntur, veluti si opponatur, rem alias fuisse iudicatam. V. Cuiac. *in cap.* 29. *ex. de testib. & attestationibus*. Sed inter dilatorias prima opponi debet praescriptio fori, nam si sciens, iudicem tibi incompetentem esse, aliam prius opponas, iam hoc ipso in eum consentis, & eius iurisdictio prorogatur, *L.* 1. *& seq. D. de iudiciis*, nisi clericus in laicum iudicem consentiat, *cap.* 12. *ex. de foro competenti*. Aliquando tamen etiam post litem contestatam dilatorias opponere licet, si exceptiones ipsae, vel earum notitia post contestationem suboriatur, *cap.* 21. *ex. de officio delegati*. Sed ne reorum malitia lites in longum trahantur, debet iudex certum dilatoriis exceptionibus opponendis diem dare, post quem illae tantum rite opponentur, quas reo noua obtulit caussa, quasue reus sibi non fuisse cognitas iuratus dixerit, *cap.* 4. *ex. de exceptionibus;* itemque illae, quae omissae iudicium nullum reddunt, *cap.*4. *ex. de procuratoribus*, & quae grauamen perdurans continent, veluti exceptio loci non tuti, *Clementin.* 2. *de sentent. & re iudicata*. Sola exceptio maioris excommunicationis in quacumque litis parte opponi potest, quod iure singulari cautum est, ne quis cum periculo animae suae cogatur cum excommunicato communicare, *cap.* 12. *ex. de exceptionibus*, *cap.*1. *eodem in 6.*

§. IV. Quemadmodum vero reus ad excludendam a-

ctionem

ctionem exceptione vtitur; ita quoque fas est actori replicatione exceptionem a reo propositam excludere, & suam actionem confirmare. Est enim replicatio exceptionis exclusio, *L.2. D. de exceptionibus:* atque ideo quamvis a parte actoris veniat, tamen potius est exceptio, quam actio, quia excipienti reo opponitur, reus vero *in exceptione actor est*, vt recte Vlpianus *L. 1. D. eod.* obseruat. Item si contra actoris replicationem aliquid opponere reus habeat, duplicationem proponit, atque ita deinceps ex regulis iuris ciuilis triplicationes & quadruplicationes vsurpantur. Verum in foro ecclesiastico duplicationibus, aut triplicationibus locus non est, sed iudex ex officio iis modum imponit.

§. V. Nec tantum exceptionibus, verum etiam mutuis petitionibus contra actorem reo vti licet in sui defensionem. Mutua petitio seu reconuentio est actio, quae a reo conuento in eodem iudicio contra actorem instituitur, idque siue actione in personam, siue actione in rem reus conuentus sit, siue eadem, siue diuersa caussa sit. Hinc mutua petitione reus non excludit actoris intentionem, quod proprium exceptionis est; sed potius intendit specie quadam compensationis se tueri, & ipsam actionem retundere. Proposita ante litem contestatam reconuentio, vtraque caussa simul tractatur; at si iam contestata lite proponatur, prorogatur quidem iudicis iurisdictio, vt de mutua petitione cognoscere possit, at vtraque caussa vno iudicio non tractatur. Gonzalez *in cap. 1. ex. de mutuis petitionibus.*

§. VI. Reconuenire licet omnibus, quibus agendi ius est: est enim reconuentio vera actio, quam reus contra actorem intendit. Hinc excommunicatus inutiliter mutuo agit: quamuis enim recte contra actionem excipiat, ne indefensus damnetur; non tamen eidem agere licet, *cap. 5. ex. de exceptionibus.* Actoris autem & rei mutuo agentis par esse conditio debet; atque ideo si actori ex rescripto pontificis iudex datus sit, qui *remota appellatione* cognoscat; delegatus iudex etiam sine appellatione in caussa mutuae petitionis cognoscere debet, *cap. 2. ex. de mutuis petitionibus;* non enim debent actor & reus diuerso iure iudicari, *L.vlt. C. de fructibus & litium expensis.*

§. VII. Proponenda est reconuentio apud eumdem iudicem, apud quem instituta actio est, siue iudex ordinarius, siue delegatus sit, *cap.3. de rescriptis in 6.*, quod certo iure comprehensum est ea ratione, quod aequum est, vt actor reconuentus eumdem habeat iudicem, *cuius in agendo obseruat arbitrium*, *L. 14. C. de sententiis & interlocutionibus*, seu quem ipse sponte sua contra reum adiit. Hinc clericus, qui apud iudicem laicum actiones suas proposuit, apud eumdem recte reconuenitur, licet alias clericus in laicum iudicem vetetur consentire; reconuentio enim non tam clerici consensu, quam legum auctoritate nititur. Verum apud iudicem delegatum tum recte mutuo agitur, quum ille datus est ad preces reconventi; non item si *motu proprio*, vt dicitur, electus fuerit, quum actor iudicem istum non elegerit, sed fortuito sortitus sit. V. Gonzalez *in cap. 1. ex. de mutuis petitionibus n.* 10.

§. VIII. Sunt vero multae caussae, quibus mutuae petitiones obiici nequeunt, siue quod natura sua seorsum tractandae sunt, siue quod iudex conuentionis in reconventione iudex omnino esse vetatur. Tales sunt caussae criminales, nam innocentia, non relatione criminis reus purgatur, *L.5. D. de publicis iudiciis:* caussa depositi, *cap. vlt. ex. de deposito*, tanta est depositi fides: caussae, quae coram arbitris ex compromisso aguntur, *cap. 6. ex. de arbitris:* & caussae super interdicto vnde vi, siue de restitutione spoliatorum, vt habent decretales: etenim qui vi possessorem deiecit, conuentus frustra mutuo agit, nec quidquam habere prius debet iudex, quam vt per vim deiectum restituat, *cap. 1. ex. de restitutione spoliatorum*. Et demum non licet reconuenire de re spirituali apud iudicem laicum, cuius iurisdictio ad spiritualia proferri nequit.

CA-

CAPVT XIX.

De litis contestatione.

§. I. SI quae opponantur exceptiones, nullae sint, aut oppositae satis discussae & reiectae, aut ad caussae decisionem reseruatae, ad litis contestationem veniendum est, vnde proprie lis initium habet; nec enim ante lis proprie erat, sed controuersia. Iure Romano nouo litis contestatio fit, per petitionem actoris in iure propositam, & rei contradictionem & responsionem, *L.*14. §.1. *C. de iudiciis* (*a*). Contradictio vero debet esse certa & specialis, non ambigua, nec conditionalis, quaeque continet contradictionem eius, quod petitur: nec enim alias status controuersiae vere determinatur.

§. II. Iure decretalium etiam petitione apud iudicem proposita, eique facta responsione lis contestatur, *cap.vn. ex. de litis contestatione*. Responsio autem negatiua esse debet, quae ex certa scientia procedat, & quae litem de re principali cum actore suscipiendi animum contineat. Sed hoc iure responsio non necessario debet esse specialis, sed sufficit generalis, qua reus intentioni actoris contradicat. Ita facta generali responsione status caussae non bene constituitur & definitur: & hinc iure decretalium *positiones* inductae sunt, quibus status controuersiae distincte constituatur. Etenim positiones sunt quaedam propositio-

(a). Veteri iure Romano lis contestata dicebatur, vbi ordinato iudicio, seu statu controuersiae apud praetorem partibus praesentibus determinato, partes dicebant, *testes estote*, quod tradit Festus v. *contestari*. Itaque a testibus dicta est litis contestatio; *contestari* enim erat testibus adhibitis aliquid declarare, *L.* 1. §. 12. *D. de adgnoscend. & alendis liberis*. Ritus aduocandi testes inde desueuit, & contestatio per petitionem in iure propositam & contradictionem facta est.

fitiones ex libello deductae, & iudici ab actore oblatae, vt reus ad fingula libelli momenta fpeciatim refpondeat. Oblatis pofitiónibus vtraque pars iureiurando interrogatur, an vera credat, quae thefibus illis comprehenfa funt. Facta refponfione cauffae ftatus diftincte conftituitur, & lis perfecte conteftatur, *cap.2. ex. de iuramento calumniae.* Ceterum ad litem conteftandam faltem iure decretalium vtriufque partis praefentia opus effe non videtur.

§. III. Litis conteftatio ex principiis iuris initium & fundamentum iudiciorum eft, & negotium ante non proprie lis, fed controuerfia cenfetur. Per conteftationem enim ftatus controuerfiae definitur: & nondum conftituto cauffae ftatu, quî iudicium effe poteft? Ergo nulla eft fententia, fi litis conteftatio non praeceflerit, *L.4. C. de fententiis & interlocutionibus*. Interim funt quaedam cauffae, quae expreffam litis conteftationem non defiderant, quales fummariae, cauffae appellationis, item quae fine libello recte expediuntur, & vbi ius agentis contra certam perfonam non dirigitur. Sed vbi litis conteftatio requiritur, eam vltra viginti ab oblato libello dies actor differre non debet.

§. IV. Iam litis conteftatio plures & infignes effectus producit. Sane malam fidem omnino inducit, *L.25. §.7. D. de petitione hereditatis*, *L.10. C. de acquirenda poffeffione*, interrumpit vfucapionem & praefcriptionem, *L.10. C. de praefcriptione longi temporis*, hoc faltem effectu, vt fi vfucapio poft litem conteftatam impleatur, reo non proficiat, fi condemnetur; exceptiones dilatorias praecidit, iudicifque recufandi poteftatem adimit, *L. vlt. C. de exceptionibus*, nifi poftea cauffa fufpicionis emerferit; & mandatam iurifdictionem facit perpetuam, *cap.19. ex. de officio delegati*. Item litis conteftatione quafi contrahitur & nouatio fit, *L.19. §.1. D. de nouationibus*, qui enim in iudicium confentiunt, etiam praefumuntur velle ftare iudicis fententiae, atque ideo quafi contrahere. Hinc actio temporalis fit perpetua, morte peritura tranfit in heredes, & poenalis fit rei perfecutoria, *L.6. §. vlt. D. de re iudicata*.

CA-

CAPVT XX.

De iureiurando propter calumniam.

§. I. POſt litem conteſtatam iusiurandum de calumnia praeſtandum eſt, quo litigantes ipſo iudice deferente profitentur, ſe in cauſſa ex fide bona procedere, & ideo litigare, quod cauſſam ſuam bonam eſſe putant, *L. 2. C. de iureiur. propter calumniam*, itemque ſe nullam probationem exacturos, niſi eam, quam pro cauſſa adſtruenda neceſſariam duxerint, *auth.* in iſto *C. eodem.* Sic deſcriptum ſacramentum generale eſt; at datur praeterea calumniae iusiurandum ſpeciale, quod in ſingulis actis iudiciariis, prout iudici videbitur, defertur, eoque iurans adfirmat, ſe non ex calumnia petere damni infecti cautionem, aut deſcribendi teſtamenti facultatem. Atque hoc iusiurandum *malitiae* a Bonifacio VIII. dictum eſt, *cap. 2. §. 2. de iuramento calumniae in 6.*, vt ita a ſacramento generali calumniae diſtingueretur.

§. II. Iusiurandum propter calumniam non pro commodo priuatorum, ſed pro communi vtilitate introductum eſt, *L.2. §.4. C. de iureiur. propter calumniam*, vt nempe iniecta ſacramenti religione captioſa conſilia & verſutiae a foro procul arcerentur. Hinc iure ciuili iusiurandum hoc per iudicem exigi neceſſitatis eſt, *cit. L.2.§.4.*, eoque omiſſo iudiciarium ordinem vitiari boni legum interpretes docent. Verum iure decretalium tacite omitti poteſt, eoque tacite omiſſo ordo iudiciarius viribus conſtat, *cap. 1. §. 1. de iuram. calumniae in 6.* Niſi velit actor iurare, protinus cauſſa cadit, niſi velit reus, confeſſi & iudicati loco eſt, *cit. L.2.§.6. & 7.*, *cap. vlt. §.1. ex. de iuramento calumniae.* Ceterum moribus praeſentibus in multis prouinciis de calumnia non iuratur, quod bene & ſapienter introductum eſt.

§. III. Praeſtant vero calumniae ſacramentum non modo ipſi litigatores, verum etiam eorum aduocati, procura-

curatores, tutores, curatores. V. Gonzalez *ad cap. vlt. ex. de iuram. calumniae*. Clerici etiam iurant de calumnia: at opus est venia summi pontificis, si episcopi, antistis vero proprii, si inferiores clerici iurare debent, *cap. 1. ex. eodem*. Videtur vero necessaria superioris venia, si clerici per se iurare velint, non item si iurandi officium aliis demandent. Hoc distant a clericis laici, quod hi *tactis*, illi *propositis* tantum euangeliis iurant, *cap. vlt. ex. eodem*. Quicumque vero sint, qui iurare tenentur, iure decretalium etiam per procuratorem id facere possunt, modo specialis procurator constituatur, *cap. 3. eod. in 6.*: qua in re discesserunt decretales ab iure ciuili, quo propter calumniam ab ipsis litigantibus iurandum est, *L. 2. C. de iureiur. propter calumniam*. V. Oldekopius *de iureiur. in alterius animam*. Ceterum moribus praesentibus aduocati & procuratores de calumnia non iurant.

§. IV. Iurari debet de calumnia in omnibus caussis, in quibus probationes requiruntur, *L. 1. C. de iureiur. propter calumniam*, quod ad integritatem iudiciorum sacramentum hoc iure ciuili spectat, quamuis non desint iuris interpretes, qui in caussis criminalibus sacramentum de calumnia non praestandum teneant, idque quia in criminalibus sufficit inscriptio accusatoris in crimen, & reo conseruandae salutis caussa omnia honesta sunt. V. Cuiac. *in cap. 1. ex. de iuram. calumniae*. In caussis spiritualibus olim de calumnia iuratum non videtur, *cap. 2. ex. eodem*, sed deinceps placuit Bonifacio VIII. etiam in spiritualibus de calumnia iurari, quod experientia constaret, etiam in spiritualibus calumnias frequenter adhiberi, *cap. 1. §. vlt. eodem in 6.* Porro de calumnia etiam in caussis appellationis iurandum, etsi alias primo iudicio iuratum fuerit, *cap. 2. eodem in 6.*

CA-

CAPVT XXI.

De probationibus.

§. I. Lite conteftata & facramento calumniae vtrimque praeftito, probationes faciendae funt, quibus de veritate facti controuerfi conftet; nec enim iudici fententiam ferre licet, nifi cognita factorum veritate, *can.* 10. *C.* 30. *q.* 5. Eft in hac cauffa probatio actus iudicialis, quo iudici per argumenta idonea facti controuerfi veritas demonftratur. Probatio plerifque interpretibus alia plena feu perfecta, alia femiplena feu imperfecta eft. Plena facti veritatem euincit & extra dubium ponit, quatenus in re iudiciaria fufficit. Semiplena dubiam rem relinquit, poteftque effe maior, vel minor, prout magis minusue ad plenam probationem accedit.

§. II. Probari vero debent facta dubia, fi controuerfiae finiendae inferuiant, idque fiue adfirmentur, fiue negentur: etenim non minus probare debet, qui adferit, fibi centum deberi ex mutui cauffa, quam fubftitutus, qui petit hereditatem, quod fcriptus heres eam non adierit. Probantur vero negantes propofitiones non directo, quia negationi nulla fubeft cauffa, atque ideo *per rerum naturam rei factum negantis probatio nulla eft*, *L.* 13. *C. de probationibus*, *cap.* 11. *feq. ex. de probationibus*; fed tramite quodam occulto & ab adiunctis temporis, loci & qualitatis ducto argumento, aut ex propofitionibus adfirmantibus, quae faepe negantibus infunt, veluti fi dicatur, filium non effe in patris poteftate, probata emancipatione etiam probatum habetur, filium non effe in poteftate. Tantum negatio pura, *indefinita* vulgo dicta, feu quae nullis loci, temporis, aut alterius adminiculi adiunctis circumfcribitur, natura fua omnem probationem excludit: qui enim generaliter negat, nihil ponit, quo negationis ratio reddi poffit.

§. III. Iam vero probandi onus illi incumbit, qui ad-

adſerit, proponitque quaeſtionem facti dubiam, cui veluti ſtabili fundamento petitio & concluſio innititur; quiſque enim ſuae petitionis fundamentum probare debet. Hinc regulariter actor, non reus probare debet, quae vtrinſque iuris regula eſt, *L.* 2. *D. de probationibus*, *cap.* 23. §. 2. *ex. de electione*, actor enim eſt, qui adfirmat, ſeu tamquam vera proponit facta dubia, quibus petitio innititur; reus vero ſaepe propoſita facta tantum negat. Quin actoris eſt probare non tantum ea, quae adfirmauerit, verum etiam quae negauerit, ſi negatio fundamentum petitionis contineat, *cap.* 5. *ex. de renuntiatione*, *cap. vlt. ex. de praeſumtionibus*. Quod ſi reus non ſimpliciter neget, ſed ſimul contra actoris petitionem excipiat, eius eſt exceptionem probare, *L.* 19. *D. de probationibus*, reus enim excipiendo aliquid adfirmat, aut negat, quod ſuae exceptionis fundamentum conſtituit.

§. IV. Species probationis, ſeu argumenta, quibus facta dubia probari poſſunt, cenſentur confeſſio alterius partis, teſtes, inſtrumenta, iuſiurandum, praeſumtiones, & ocularis inſpectio. Et confeſſio quidem ſiue rei, ſiue actoris potiſſima eſt probationis ſpecies; quid enim expreſſius optabiliuſque eſſe in iudicio poteſt, quam eum confiteri, quem negare oportebat? Hinc confeſſum pro iudicato eſſe, ſeque ſua ſententia quodammodo damnare Paullus adfirmat, *L.* 1. *D. de confeſſis*. Confeſſio autem tum plene probat, ſi fiat coram iudice competente, *cap.* 4. *ex. de iudiciis*, & ex certa ſcientia & libertate. Quod vero partes confeſſione ſeipſos quodammodo damnant, hinc iure decretalium introductae ſunt *poſitiones*, ſeu breves quaedam propoſitiones, quibus actor & reus ſcripto exprimunt facta in iudicio allegata, vt ſuper iis pars adverſa iureiurando in iudicio reſpondeat. Si qui iuſſus eſt reſpondere, recuſet, ſeu per contumaciam abſit, ſuper articulis, in quibus noluit reſpondere, pro confeſſo habetur, *cap.* 2. *de confeſſis in* 6. Verum non tenetur litigator reſpondere poſitionibus obſcuris, captioſis, dubiis, aut ad cauſſam non pertinentibus; pertinetque ad iudicis officium videre, num poſitiones admittendae ſint, an potius reiiciendae. Facta reſponſione, qui poſitiones exhibuit, ab onere probandi ex parte leuatur, prout pars ad-

verſa

versa in ipsis positionibus adfirmauerit, aut negauerit.

§. V. Frequentissimo iudiciorum vsu ad probanda facta a partibus allegata testes adhibentur, personae nempe fide dignae, quae facti controuersi veritatem possint manifestare. Ad probandum in iudicio ad minimum duo testes requiruntur, *L.* 12. *D. de testibus*, *cap.* 23. *ex. de testib. & attestationibus*, modo idonei sint & concordes. Vnus testis, quamuis omni exceptione maior, non probat, tantumque facit, ne quid fiat, quod temere fieri sine flagitio non potest, *can.* 112. *D.* 4. *de consecr.*, *cap.* 22. *ex. eodem.* Quod si leges & canones in aliquibus caussis maiorem testium numerum requirant, praescriptus numerus adhibendus est, *cit. L.* 12., *cap.* 23. *ex. eodem.* Interim quod testium fides ex parte potest debilitari, prohibitum non est, immo saepe expedit, ad firmiorem probationem plures testes adhibere, modo superflua testium multitudo non producatur, quo aduersarius sumtibus fatigetur. Hinc iure ciuili iudicis est pro prudentia sua numerum testium moderari, *L.* 1. §. 2. *D. de testibus*, & iure decretalium vetitum est, ex vtraque parte testes supra quadraginta produci, *cap.* 37. *ex. eodem.*

§. VI. Testes in iudiciis tum plene probant, si fide digni sint, hoc est, si necessaria scientia & probitate praediti sint: qui enim fide digni non sunt, iure ad dicendum testimonium prohibentur. Et quidem multi vetantur in iudiciis esse testes tamquam omnino inhabiles in omnibus caussis, alii vero in certis tantum caussis & contra quasdam personas. Tamquam omnino inhabiles repelluntur amentes, impuberes, minores viginti quinque annis in criminalibus, item Iudaei, ethnici, haeretici contra catholicos, excommunicati, periuri, infames, serui, & liberi fortuna tenues. Quin iure decretalium a testimonio repelluntur criminosi, etsi nondum damnati, siue quod accusati sint, siue quod de crimine conuinci possint, *cap.* 10. *&* 54. *& vlt. ex. de testibus & attestationibus.* Mulieres iure ciuili in criminalibus testes esse vetantur, si corpore quaestum faciant, *L.* 3. §. 5. *D. de testibus;* at iure decretalium generatim vetantur esse testes in criminalibus, nisi veritatem alias eruere non licet, & nisi agatur de criminibus atrocioribus, qualia haeresis,

simo-

ſimonia, in quibus alias inhabiles ad teſtimonium admittuntur. V. Gonzalez *in cap.* 3. *ex. de teſtibus & atteſtationibus*.

§. VII. Praeterea multi vetantur eſſe teſtes in certis cauſſis, & contra quaſdam perſonas. Ita nemo idoneus teſtis eſſe poteſt in cauſſa propria, *L.* 3. *D. de teſtibus*, ſeu vnde ſperat emolumentum: nec teſtes eſſe poſſunt, qui ſunt de familia, niſi probatae ſint fidei & opinionis, *L.* 3. *C. de teſtibus*, *cap.* 24. *ex. de teſtibus & atteſtationibus*, vel niſi agatur de re, cuius veritas vix per alios haberi poſſit, veluti ſi agatur de probanda cognatione, legitimis natalibus, aetate. Nec porro dicunt teſtimonium amici & inimici in cauſſis amicorum & inimicorum, *L.*3. *D. eodem*. Laici quoque contra clericos a dicendo teſtimonio in cauſſis criminalibus iure decretalium repelluntur, *cap.* 14. & 23. *ex. eodem*, quod ex receptis iamdiu moribus ſolent eſſe clericis infeſti, *can.* 5. *C.* 2. *q.* 7. Item clerici & monachi in rebus profanis teſtimonia coram laico iudice non dicunt, niſi alias veritas commode demonſtrari non poſſit, quo caſu ex ſui antiſtitis venia teſtes admittuntur, aut eorum teſtimonia iudex eccleſiaſticus recipit.

§. VIII. Fide digni teſtes legitime examinandi ſunt, quo eorum teſtimonia fidem in iudicio mereantur. Ergo probaturus teſtes producit, quos inde competens iudex debet aduocare, vltroneo enim teſti non creditur. Citanda inſuper pars ex aduerſo, *cap.* 2. *ex. de teſtibus & atteſtationibus*, cui integrum eſt exceptiones contra teſtes proponere. Inde producti & citati teſtes ab ipſo iudice interrogari & examinari debent, niſi ex iuſta cauſſa venire ad iudicem impediantur, quo caſu mittetur ad eos, qui interroget, *L.*15. *D. de iureiurando*, *cap.* 8. *ex. eod.* Antequam vero teſtes dicant teſtimonium, iudice deferente, iurare debent, ſe non ex amore, aut odio, aut commodo aliquo veritatem dicturos, *L.*9. *C. de teſtibus*; iniuratis enim teſtibus non creditur, niſi eis iusiurandum aduerſarius remittat, *cap.* 31. *ex. eodem*. Sic vero iurati teſtes tam in ciuilibus, quam in criminalibus praeſente aduerſario interrogabantur, *L.* 19. *C. eodem*, *cap.* 2. *ex. eodem*. Cuiac. *in cit. cap.* 2. At iamdiu obtinet in foro,

vt.

vt testes clam ab iudice interrogentur, tantumque prius citatur aduersarius, vt adsit, quando iurant (*a*).

§. IX. Testes ad dicendum testimonium citati, si testificari recusent, cogi possunt. Veteri Romano iure in caussis criminalibus testes ad dicendum testimonium cogebantur; in ciuilibus sponte sua deponere solebant, *L.* 4. & *L.* 19. *D. de testibus*. Inde Iustinianus imperator statuit, vt etiam in caussis pecuniariis testes cogi possint, *L.* 16. & *L.* 19. *C. de testibus*. Quod vero vim facere proprium erat ciuilis imperii, Romana ecclesia testes hortari & monere consueuit, non cogere, *cap.* 1. & 3. *ex. de testibus cogendis*. Tantum ecclesiasticus iudex inuito testimonium dununtiat, si is *odio*, *vel gratia*, *vel timore* testari renuat, *cit. cap.* 1. atque alia probatio deficiat, *cap.* 5. & *vlt. ex. eodem*. Cogit vero iudex ecclesiasticus laicos inuitos ad testimonium excommunicatione (*b*), clericos vero suspensione ab officio & beneficio, itemque excommunicatione, aut depositione, si contemta suspensione venire recusauerint, *cap.* 1. 2. 5. & *vlt. ex. eod.* Quod si quis non dicturum testimonium iuratus promiserit, nulla sacramenti vis est, *cap.* 18. *ex. de testib & attestationib.*

§. X. Instrumentis quoque in iudiciis probatio fit, quae vbi legitime confecta sunt, aequalem cum testibus vim probandi habere censentur, *L.* 15. *C. de fide instrument.* Nomine *instrumenti* generalirer veniunt omnia, quibus

(a) Fortasse hic abnormis vsus originem habuit ex male intellectis Zenonis imperatoris verbis in *L.* 14. *C. de testibus*, *intrare* testes *iudicantis secretum*, hoc est tribunal & iudicii locum, vt bene Polletus *histor. fori Romani lib. V. cap.* 12. interpretatur. At interpretes ignorantia Latini sermonis inde concluserunt, testes secreto interrogandos & examinandos.

(b) In regno nostro vetantur ecclesiastici iudices sine laici iudicis venia testes laicos ad dicendum testimonium in rebus temporalibus vocare: hec possunt in citationibus excommunicationem contra laicos comminari: & si laici venire ad dicendum testimonium detrectent, ministerio magistratus compellendi sunt: quod regiis litteris pridie nonas Ianuarii anno CIƆIƆCCLXX. ad archiepiscopum Hydruntinum comprehensum est.

quibus caussa instrui possit, atque ideo etiam testimonia, *L. 1. D. de fide instrumentorum;* at in specie instrumenta sunt scripturae ad fidem faciendam idoneae. Sunt instrumenta seu scripturae aliae publicae, aliae priuatae. Publicae proprie sunt, quae publica auctoritate a personis ad id deputatis conficiuntur, quales censuales tabulae, acta iudicialia, instrumenta rite per publicos tabelliones confecta, scripturae ex publico archiuo desumtae & a persona publica confectae. Publica quoque censentur instrumenta, quae sigillo publico & authentico signata sunt, veluti episcopi, capituli, vniuersitatis: in quem censum etiam referuntur libri parochiarum, in quibus baptismata & contracta matrimonia describuntur, itemque tituli lapidibus, columnis & monumentis inscripti. Contra priuatae scripturae a priuatis conficiuntur, quales chirographi debitorum, apochae, antapochae, codices rationum a mercatoribus confecti, epistolae.

§. XI. Publica instrumenta ex forma & sollemnitate iuris confecta plenam faciunt probationem, modo authentica ipsa, seu originalia producantur, *cap. 2. ex. de fide instrumentorum:* exemplo enim non facile creditur, nisi legitime cum authentico conferatur, constetque cum eo probe conuenire, *cap. 1. ex. eodem.* Contra priuatae scripturae tantum contra scribentem probant, modo de scriptura constet, & caussa debiti expressa sit, *L. 25. §. vlt. D. de probationibus, cap. 14. ex. eodem.* Excipitur ab hac regula liberatoria confessio, vbi creditor profitetur, sibi fuisse solutum; haec enim probat contra scribentem, etsi caussa adiecta non fuerit, *L. 40. D. de pactis.* Porro libri mercatorum ex receptis hodie moribus etiam pro scribentibus saltem minus plene probant, si qui illos producunt, viri integrae vitae sint, rationes propria ipsorum manu conscriptae, & caussa obligationis expressa fuerit; quod ad faciliorem commerciorum explicationem inductum est.

§. XII. Species quoque probationis habentur etiam praesumtiones, seu antecedentes de re dubia opiniones ex caussarum adiunctis & indiciis plus minusue euidentibus desumtae. Earum duae sunt species, vna *hominis*, seu *iudicis*, altera *iuris*. Praesumtiones hominis nulla certa

certa lege consignatae sunt, sed pro hominis recte iudicantis arbitrio ex factis & indiciis hauriuntur, probanturque plus minusue, prout sunt indicia, quibus innituntur. Contra praesumtiones iuris certa lege vel canone consignatae sunt, & extra iudicis arbitrium positae: sed pro diuersa ratione, qua proponuntur, aliae *iuris tantum*, aliae *iuris & de iure* esse dicuntur. Illae per leges & canones probantur, & tamquam verae proponuntur, donec contrarium probetur, atque hinc verbis *videri*, *existimari*, *intelligi*, *censeri* proponi solent, cuius generis est, filios ex iustis nuptiis natos censeri legitimos, *L. 6. D. de his, qui sui, vel alieni iuris sunt*. Istae ita certae reputantur, vt in contrarium probationem non admittant, qualis iure decretalium est praesumtio de iam contracto matrimonio, vbi quis concubuit cum muliere, cum qua prius sponsalia contraxerat, *cap. 30. ex. de sponsalibus*.

§. XIII. Praeterea vim probandi in iudicio habet iusiurandum, quod iure ciuili maximum remedium ad lites expediendas existimatur. Dirimuntur lites iure ciuili iureiurando, vel ex pactione ipsorum litigatorum, vel iudicis auctoritate delato sacramento, *L. 1. D. de iureiurando*. Huc pertinet iusiurandum, quod nulla litigantium pactione praecedente, ab iudice in dubiis caussis defertur, *L. 31. D. eodem*, *L. 3. C. de rebus creditis;* quod sacramenti genus *suppletorium* dici solet, nam eo semiplena probatio suppletur. Dubiae caussae ex saniore sententia sunt illae, in quibus semiplene probatum est, puta quod testes omni exceptione maiores non sint, aut graues praesumtiones adsint, quae tamen non per omnia concludunt. Defertur iusiurandum ei, qui semiplene probauit, modo personarum & caussae ratio habeatur, *cap. vlt. ex. de iureiurando:* & si vtrimque aeque semiplene probatum sit, defertur reo, quod in re dubia rei caussa potior habetur, *L. 125. D. de regulis iuris*.

§. XIV. Probationes in iudicio aliquando ipsa iudicis inspectione constant, quod nempe alias de re dubia certum iudicium ferri nequeat. Eius praecipuus vsus est in iis, quae oculis subiiciuntur, veluti in iudicio finium regundorum, in noui operis nuntiationibus, in aetate ex habitu corporis finienda, aut vbi de vi coniugum ad con-

iu-

iugium dubitatur. Sed in his caussis iudex non solus rem ipsam oculis lustrat, sed viros eius rei, de qua agitur, peritos adhibet, aut iis solis iudicium committit. Quin iudicium de coniugum impotentia necessario peritis viris & matronis bonae opinionis & in opere coniugali expertis committendum est: atque ideo virum medici, mulierem honestae matronae & obstetrices inspiciunt, *cap.4. & 14. ex. de probationibus*, *cap.6. & seq. de frigidis & maleficiatis*.

§. XV. Iam ad faciendas probationes certa dilatio, seu terminus dari consueuit, qui iure decretalium determinatus non est, sed ab iudice finiendus inspectis caussarum, personarum & locorum adiunctis, *cap. 24. ex. de off. delegati*, *cap.15. ex. de sententia & re iudicata*. Ergo qui probare intendunt, intra terminum in eam rem datum nomina testium vna cum articulis iudici debent exhibere. Sunt articuli facta praecipua, quae claris & conceptis verbis expressa probari debent: tantumque in eo distant a positionibus, quod super istis ipsi litigantes interrogantur, super illis testes deponunt. In caussis ecclesiasticis, aut ciuilibus super iisdem articulis regulariter produci noui testes possunt etiam tertia vice, raro vero quarta, *nouel. XC. cap.4.*, *cap. 15. ex. de testibus & attestationibus*. Verum instrumentorum productio etiam post litem contestatam vsque ad conclusionem in caussa fieri potest, *cap. 9. ex. de fide instrumentorum*.

§. XVI. Absoluto ab vtraque parte testium examine, recepta testimonia citatis partibus, & die praefixo publicari debent, quae deinceps partibus communicantur. Facta publicatione integrum est partibus de veritate, aut falsitate testimoniorum disputare, *cap. 15. ex. de testibus & attestationibus:* in quam rem adiuncta loci, temporis, scientiae, quibus illa circumscribuntur, argumenta suppeditant; nec enim iure decretalium facta publicatione licet contra personas testium excipere, eosque veluti criminosos & infames reiicere, quamuis receptus fori vsus aliter habeat. Inde sequitur *conclusio in caussa*, eaque iudex decernit, caussam satis instructam esse, nec aliud requiri, quam vt sententia proferatur.

CA-

CAPVT XXII.

De summario iudicio.

§. I. MVlto breuius ordinario est summarium iudicium, in quo ferme omnia, quae tamquam sollemnia in iudiciis reputantur, omittuntur, tantumque adhibentur, quae iudiciis sunt intrinseca. Itaque initio exhibetur qualiscumque actoris petitio, quam excipit rei conuenti citatio. Inde si reus per contumaciam absit, contumaciae arguitur, & iudicium vlterius procedit: & idcirco singuli actus absenti, tamquam praesenti, ad valvas curiae nuntiantur. Veniens reus exceptiones pro iure suo proponit, nec eidem vetatur in ipso litis exordio contra actorem mutuo agere. Adhibetur calumniae iusiurandum, praesertim si a partibus petatur. Probationes inde faciendae sunt praemissis positionibus & articulis: daturque in eum finem certa dilatio, nisi aliud inter partes placuerit. Iudex etiam siue ad instantiam partium, siue ex officio, quandocumque id aequitas suadeat, partes interrogare potest, & testium reprobationem partibus petentibus iure concedit. Deinceps citatis partibus, licet nullo expresso peremtorio, iudex stans, vel sedens in scriptis sententiam profert, idque etiam, si ei videbitur, non facta conclusione.

§. II. Contra quae sollemnitatis sunt, in summario iudicio omittuntur, atque ideo non desideratur libellus sollemnis & in scriptis, sed sufficit qualiscumque petitio, quae actis inseritur. Non desideratur litis contestatio, sollemnis vtique & ordinaria, nam alias audiendus est reus, eiusque qualiscumque responsio pro contestatione est. In feriis ad humanas necessitates institutis iudicium licet agitare, vt exceptio feriarum nihil obturbet. Lis, quantum fieri potest, abbreuiatur, & inde exceptiones altioris indaginis excluduntur, nec admittuntur dilatoriae appellationes. Sollemnis quoque testium citatio omitti-

 tur,

tur, eorumque superflua multitudo per iudicem cohibetur: nec necessaria est sollemnis actorum publicatio, nec conclusio in caussa, nec requiritur, vt iudex sedens sententiam ferat. *Clementin. 2. de verbor. signif.*

§. III. Quod vero spectat ad caussas, quae summario iudicio tractari debent, eae vel iure tales sunt, vel extrinsecus tales fiunt. Et iure quidem summariae caussae censentur, quae moram ferme non admittunt, quales iure ciuili sunt caussae alimentorum, missionis in possessionem, item de testamentis exhibendis, de adeunda suspecta hereditate, de vilibus rebus aut personis, aliaeque multae in libris iuris recensitae, *L. 1. & seqq. D. de feriis*, *L. 3. §. 4. D. de Carboniano edicto*, *L. 5. §. 15. D. de ventre in possess. mittendo*. Iure decretalium summario iudicio tractandae caussae electionum, postulationum, beneficiorum, nuptiarum, decimarum, vsurarum, *Clement. 2. de iudiciis*, quamuis recepto fori vsu in aliquibus locis eiusmodi caussae ordinario iudicio tractari soleant. Extrinsecus ordinarii iuris caussae summariae tractantur pontificis seu principis rescripto.

CAPVT XXIII.

De veteri iudicio criminali ecclesiastico.

§. I. ORdo iudiciarius ecclesiasticus in re criminali, quousque vetus disciplina stetit, ferme idem fuit cum eo, qui iure Romano obtinebat. Ergo accusatio seu querela scriptis consignata episcopo vel synodo pro accusati qualitate exhibebatur: neque enim vetus ecclesia sine accusatore & libello iudicia instituebat. August. *hom. L. libri quinquaginta homiliar.* Optat. Mileuit. *lib. VII. in fine*. Tantum si crimina publica essent, aut criminosi sponte sua delictum faterentur, & se deferrent, ecclesia sine accusatore procedebat. Accusare vero poterant omnes, modo essent idonei, & recte fidei & bonae famae, qui non humanis adfectibus, sed potius pro ipsius

accusati & ecclesiae bono accusationes instituerent.

§. II. Accusatio autem non recipiebatur, nisi scripto proposita, & inscriptione & subscriptione in crimen instructa, non secus ac iure ciuili de accusationibus cauebatur. Iure ciuili inscriptione profitebatur accusator, se ex hac vel illa lege Titium deferre, cauebatque, se perseueraturum in accusatione vsque ad sententiam: subscriptione vero se adstringebat ad talionis seu reciproci poenam, nisi delata crimina probaret. Vbi in republica omnibus permissum erat accusare, inscriptionis & subscriptionis metu deterreri debebant homines, ne temere ad accusandum prodirent. Simili iure vtebatur ecclesia, in qua etiam omnibus accusare licebat: & inde Eusebius Dorylaei episcopus Eutychetis accusator in synodo Constantinopolitana I. sancti Flauiani *act.* I. libello se paratum exhibuit, *illum conuincere falso habere catholicum nomen, & alienum omnino esse a recta fide:* idemque *act. V.* etiam vereri se non obscure ostendit, ne per fraudem Eutychetis poenam talionis subeat. Et in synodo Chalcedonensi *act. III.* Theodoro diacono, qui Dioscorum accusauerat, poena talionis intimatur, si obiecta crimina non probauerit. Subscriptione excludebatur procurator, atque ideo accusator ipse praesens accusationem peragere debebat: in quo etiam forum ecclesiasticum cum ciuili conueniebat.

§. III. Recepta accusatione delatus vocandus erat, nec enim quemquam inauditum damnare licebat, qua in re canones etiam cum iure ciuili conueniunt. Vocabatur vero reus tribus vicibus: quin aliquando etiam quarta euocatio decreta est, vt videre est in synodo Ephesina, quae quater Nestorium euocauit. Conc. Ephes. *act. I.* Vocabantur vero episcopi per episcopos, saltem duos, clerici per clericos, laici per laicos. V. Christ. Lupum *append. ad Ephes. Latrocinium act. I.* Si vocatus adesse detrectaret, prehensio non decernebatur; ecclesia enim imperio destituta, nec ius prehendendi, nec carceres ad reorum custodiam habebat; interim accusatus in contumaciam damnabatur. Vocatus vero reus ipse debebat comparere, nec admittebatur procurator, qui illius vices ageret, nisi ad reorum absentiam excusandam: in quo

etiam inter ecclesiasticum forum & ciuile conueniebat.

§. IV. Iam praesente reo, aut in contumaciam absente, iudicium instruebatur, in quem finem recipiebantur testes, instrumenta & concurrentia indicia. Praesens reus de criminibus, quorum delatus erat, interrogabatur, respondebatque: contra se productos testes audiebat, instrumenta inspiciebat, & si quid excipiendum haberet, libere proponebat (a). Inde vbi satis instructa erat caussa, ferebatur sententia, quae sollemniter solebat publicari, & reo absenti per litteras insinuabatur. Interim dum instruebatur iudicium, praesentes notarii omnia dicta, siue a iudicibus, siue a partibus distincte suis ipsorum verbis per notas scribebant: quae acta apud episcopum adseruabantur, vt apud posteros de iudicii integritate constaret.

CA-

(a) Plena probatio etiam contra ipsos episcopos duobus, aut tribus idoneis testibus constabat, & ad irrogandam poenam sufficiebat, *can. apost. LXXV.*, conc. Bracar. II. *can.* 8., *ap. Grat. can.* I. C. 2. *q.* 4. Hinc mirum videri debet, quod duo concilia Romana, vnum sub Siluestro pontifice, & alterum sub Leone IV. abnormem in damnandis clericis testium numerum requirunt: edicunt enim, episcopum nisi septuaginta duobus testibus, presbyterum nisi quadraginta quatuor, diaconum cardinalem vrbis Romae nisi viginti septem, reliquos vero clericos nisi septem damnari non debere, *can.* 2. *& seq.* C. 2. *q.* 4. Verum concilium Romanum sub Siluestro fictitium est: quo etiam vitio laborant Sinuessanae synodi acta, vbi dicitur, ad damnandum Marcellinum pontificem septuaginta duo testes adhibitos fuisse. Vnde vero falsarii miscelliones eam abnormem disciplinam hauserint, non facile dictu est. Crediderim tamen septuaginta duos testes contra episcopos desumtos fuisse ex numero septuaginta duorum iudicum, qui ad damnandos episcopos aliquando adhibiti sunt, V. Iac. Gothofr. in *L.* 20. *C. Th. quorum appellat. non recipiantur*. Falsarii scilicet veterem disciplinam non intelligentes, (mediis saeculis in Occidente episcopi damnabantur in synodis prouincialibus etiam multo minori iudicum numero) ex numero septuaginta duorum iudicum numerum testium ad episcopos damnandos interpretati sunt, & inde habita proportione de numero testium ad reliquos clericos damnandos edixerunt.

CAPVT XXIV.

De purgatione canonica & vulgari.

§. I. Ecclesiasticus iudiciorum in criminalibus ordo labentibus annis nouas crimina probandi rationes admisit, purgationes nimirum, siue canonicas, siue vulgares. Purgatio in re ecclesiastica est propriae innocentiae super obiecto crimine demonstratio, qua non tantum culpa remouetur, verum etiam factum ipsum negatur, & falsum esse ostenditur. Eius duplex species, alia canonica, alia vulgaris. Et canonica quidem purgatio sic dicta, quod canonum auctoritate probata fuerit, est sollemnis praestatio iurisiurandi, quo in inopia probationum innocentia ab obiecto crimine demonstratur. Vulgaris vero erat demonstratio innocentiae, aut alterius facti controuersi, quae modis vulgi auctoritate receptis peragebatur, veluti duello, ferro candenti: & inde vulgaris dicta est.

§. II. Et quod spectat ad canonicam purgationem, ea moribus christianorum videtur inualuisse; iure enim Romano in caussis criminalibus vsurpatum non videtur fuisse iusiurandum, quo casu plena probatio deerat, vt eius pondere semiplena probatio suppleretur. V. Ant. Matth. *de criminib. lib. XLVIII. D. tit.* 15. *cap.* 7. Nimirum inde a quarto saeculo sepulcra & reliquiae martyrum etiam miraculis celebrata sunt, sensimque communis percrebuit opinio, ad martyrum reliquias occulta quaeuis vi diuina detegi & palam fieri. August. *epist. LXXVI. nouae edit. Paris.* Gregor. M. *hom. XXXII. in euangelia*. Hac opinione vndique diffusa & in dies crescente, facile christianis fuit, ad sanctorum reliquias sacramenta vsurpare, quibus occulta veritas detegeretur (a):

 quem

(a) Pluribus veterum patrum testimoniis constat de vi illa ma-

quem vsum episcopi & pontifices de vi miraculorum non dubitantes probarunt. Ita recepta in probationem sacramenta, tamquam diuina iudicia, quibus Deus veritatem demonstraret, habita sunt. Hinc vt esset locus sacramento ad innocentiae probationem, non requirebatur aliqua criminis, licet imperfecta, probatio; sed sufficiebat vel solus sinister rumor, vel accusatio, *can.*5. *& seq. C.*2.*q.*5. Sed labentibus annis sine reliquiis sacramenta praestita sunt, quod generatim videtur inualuisse, vbi opinio de vi reliquiarum decreuerat.

§. III. Principio soli laici de criminibus accusati ad innocentiam sacramento demonstrandam adstricti fuisse videntur, non item clerici, qui ex veteris ecclesiae institutis nec saeculo quinto iurare solebant; sed deinceps etiam clericis necessitas imposita est, sibi iniecta crimina sacramentis eluere. Nimirum ex veteribus regulis clericos vitae integritate & puritate conspicuos esse oportebat, hactenus vt nedum aperta vitia, sed ne criminis suspicionem in iis ecclesia toleraret, *cap.* 2. *ex. de purgat. canonica*. Ergo vbi clerici alicuius criminis infamia laborabant, nec conuicti erant, opportunum visum est, eos ad martyrum reliquias iurare, vt innocentiam demonstrarent suam, quod canones probarunt, *can.* 5. *&* 7. C. 2. *q.* 5., *cap.* 5. *&* 10. *ex. eodem*: quamuis summi pontifices de criminibus accusati sponte sua, non aliquo

maiori, qua ad martyrum reliquias occulta sacramentis reuelari credebantur. *Nos nouimus*, inquit Augustinus *epist. LXXVI.*, *Mediolani apud memoriam sanctorum, vbi mirabiliter & terribiliter daemones confitentur, furem quemdam, qui ad eius locum venerat, vt falsum iurando deciperet, compulsum fuisse confiteri furtum, & quod abstulerat, reddere*. Et apud Gregorium Turonensem *lib.II. de mirac. cap.*19. litigantium vnus ad exortam inter eos litem finiendam ita alterum prouocat: *Vsque quo vterque contendimus? sub iudicio omnipotentis Dei ponamus. Eamus ad tumulum martyris, & quod sub sacramenti interpositione dixeris, discernat virtus sancti patroni*. Quin persuasum erat, sanctos, ad quorum reliquias iurabatur, mox periuriorum vindices futuros.

quo canone iubente id facere solerent, *can.* 10. C. 2. *q.* 5. Ceterum non semper clerici macula criminis adsperfi iurabant, sed aliquando mera responsione ad tumulos martyrum facta criminis infamiam eluebant, *can.* 8. *seq. eod.*

§. IV. Quoniam vero, qui iureiurando se a criminis suspicione eluebant, veluti in propria caussa sedebant iudices, ac propterea facile erat, vt ad debitas poenas evadendas peierarent; mos inductus est, vt etiam alii testes adhiberentur, qui iurarent, se credere, infamatum vera iurasse. Adhibiti testes dicebantur *compurgatores, coniuratores, sacramentales*, eiusdemque cum reo ordinis, conditionis & viciniae esse debebant, ac porro viri honesti ac boni, vt verisimile videretur, eos nolle amore, odio, aut lucri spe peierare, *can.* 12. *& seq.* C. 2. *q.* 5., *cap.* 7. 9. *&* 11. *ex. de purgatione canonica*. Compurgatores erant tres, quinque, aut septem; interdum etiam plures, si qui se purgabat, laicus esset, aut clericus, qui magni alicuius criminis infamia laboraret, *cap.* 1. *&* 10. *ex. eodem*: quo spectant illae formulae in antiquis monumentis frequentes, *tertia*, *quinta*, aut *septima manu iurare*, hoc est adhibitis tribus, quinque, aut septem sacramentalibus. V. Car. Dufresne *gloss. mediae & inf. latinit.* v. *iurare*. Iurantes vero sacramentales non adseverabant, innocentem esse infamatum, sed potius se credere, illum vera iurasse, *can.* 17. C. 2. *q.* 5., *cap.* 5. *ex. eodem*. Lapsu temporis canonica purgatio ob periurii periculum in plerisque ecclesiis desueuit.

§. V. Canonicam purgationem excipiunt vulgares, modi nimirum vulgi auctoritate recepti, nulla vero ratione suffulti ad veritatem in caussis dubiis detegendam, quales praecipue fuerunt *duellum*, *ferrum candens*, *aqua calida* & *frigida*. Per duellum innocentia demonstrari credebatur, si qui se innocentem dicebat, indicto duello victor remaneret: contra reus habebatur, si victus cecidisset. In iudicio ferri candentis suspectus de crimine nuda manu ferrum ignitum stringebat, quae si illaesa ab igne remaneret, innocens; si adusta, nocens habebatur. In iudicio aquae feruentis suspectus de crimine nudum brachium in aquam feruentem immittebat, quod si illaesum extraheret, innocens; si contrarium, reus censeba-

 tur.

tur. Probatio per aquam frigidam hoc modo fiebat, accusatus in aquam magna copia conclusam mergebatur, & si enataret, reus; contra si in imum descenderet, omni culpa vacuus pronuntiabatur. Ne vero in aquam mersis periculum vitae crearetur, probandi fune ligabantur, vt si in imum descenderent, tempestiue extrahi possent, teste Hincmaro Remensi *de diuortio Lotharii*.

§. VI. Vulgares isti probandi modi ethnicam sapiunt superstitionem, & a barbaris populis, qui quinto & sequentibus saeculis in Occidente religionem christianam receperunt, in occupatas prouincias illati sunt (*b*). Nimirum barbarae gentes miris probandi modis adsuetae, eos ad Christum conuersae non deposuerunt, quin potius ex moribus tum apud christianos receptis auxerunt, & certiores reputarunt. Ea tempestate Occidentis prouincias tetra ignorantiae nox occupabat, iamque christiani supra modum miraculis tangebantur. Hinc noui christiani ex patriis institutis plura retinuerunt ipsius Christi doctrinae parum conuenientia, quae sensim ex genio saeculi magis magisque propagata sunt, & a rudibus populis veluti manifesta signa, quibus Deus occulta manifestaret, habita sunt. Atque inde vulgares omnes probationes *iudicia Dei* dicta

(b) Miras occulta demonstrandi rationes apud ethnicos fuisse receptas a viris doctis probatum est. Testis est Eustathius *de amorib. Ismeniae lib. VIII. & IX.* Artycomide & Daphnopoli fontes fuisse, quibus virginum pudicitia probabatur. Celtae quoque iudicia per aquam vsurpabant: praesertim vero Rhenensis tractus accolae in more habuisse dicuntur, infantes recens natos flumini imponere, qui si enatassent alueum, legitimi habebantur; contra illegitimi, si aquis & flumini cederent, quod Barthius *in Claudian. lib. II. in Rufin. v.* 100. obseruat. Item cognita & vsurpata gentibus erant iudicia per ignem; constat enim ex Sophocle *in Antigone*, occulta scelera per ferrum candens manibus impositum detegi consueuisse. Et vt alia multa mittam, apud Germanos aliasque septemtrionis gentes receptissima erant iudicia per duellum ad occultam veritatem detegendam, qua de re Basnage multa congessit in historico de duellis tractatu lingua Gallica scripto.

dicta sunt, etiam ipsum duellum, quod a Christi doctrina quam maxime abhorret. V. Car.Dufresne *gloss. med. & infim. latinit.* v. *iudicium Dei*. His moribus instructae barbarae gentes, deinde scriptis legibus vulgares probationes confirmarunt, easque tamquam plenas probationes in iudiciis siue criminalibus, siue ciuilibus adhibuerunt. Et ne quid deesset ad barbariem & superstitionem confirmandam, accessit peculiarium synodorum & multorum episcoporum auctoritas, qua deliramenta illa probata sunt, *can*, 15. C. 2. *q*. 5.

§. VII. Quoniam vero per vulgares probationes Deus ipse editis signis veritatem demonstrare credebatur, facile earum vsus sacer euasit, & ante iudicium varii sacri ritus adhibiti, tamquam si negotium omne ex Dei voluntate susciperetur. Itaque iudicio aquae, aut ignis innocentiam suam probaturus, post trium dierum ieiunium ad ecclesiam adducebatur, ibique super eum in genua prouolutum & orantem plures per sacerdotem recitabantur preces: tum missa celebrabatur in hanc rem propria, quae *missa iudicii* dicebatur. Inde iudicium subituro corpus & sanguis Christi dabantur, & quidem speciali formula, quae habebat, corpus & sanguinem Christi ei in purgationem esse. Expleta missa, sacerdos aquam benedicebat, pergebatque ad locum, vbi iudicium fieri debebat, & ex illa probaturus bibebat. Tum aquae, aut ferri fiebat adiuratio, ad fugandam ab illis omnem diaboli potestatem, & simul ad vim diuinam, qua veritas demonstraretur, communicandam. Inde probaturus propriis vestibus se exuebat, euangelium & Christi crucem exosculabatur, aqua benedicta adspergebantur omnes praesentes, & iudicium fiebat. Suis etiam consimilibus sacris ritibus instructa erant reliqua Dei iudicia, etiam ipsum duellum: quos ritus & orationes Delrio, Baluzius, Martene, Goldastus aliique collegerunt.

§. IX. Vulgares probationes in iudiciis mediae aetatis receptae nedum vanae erant, verum etiam religioni christianae aduersabantur, vtpote quae Deum ad edenda miracula, vbi nulla erat necessitas, cogebant. Hinc ea ipsa aetate, qua christiani his deliramentis capiebantur, non defuerunt, qui iudicia Dei tamquam vana explose-

runt,

runt, veluti Agobardus Lugdunensis archiepiscopus & Ludouicus Pius. Exstant quoque apud Gratianum fragmenta sub nomine Gregorii M. & Stephani v. pontificum, quibus iudicia per aquam calidam & frigidam & ferrum candens tamquam superstitiosa & vana reprobantur, nec amplius fieri permittuntur, *can.* 7. & 20. C. 2. *q.* 5. Sunt quidem monumenta ista falso pontificibus adscripta; at interim demonstrant, fuisse viros in religione instructos, qui recepta deliramenta reiicerent. Verum haec tanti non fuerunt, vt recepta iudicia christiani deserent. Tandem vbi litterarum & legum Romanarum studia florescere coeperunt, adnitentibus Romanis pontificibus, Alexandro III., Innocentio III. & Honorio III. vulgares probationes tamquam vanae & superstitiosae reiectae sunt, *cap.* 10. *ex. de excessib. praelatorum*, *cap.* 3. *ex. de purg. vulgari*, inualuitque in iudiciis criminalibus & ciuilibus noua iudicandi methodus rationi & legibus Romanis conformior.

CAPVT XXV.

De hodierno iudicio criminali ecclesiastico.

§.I. IVre decretalium tribus ferme modis iudicia criminalia instituuntur, *accusatione* nempe, *denuntiatione* & *inquisitione*. Accusatio est criminis alicuius apud competentem iudicem ad publicam vindictam scripto seu libello accusatorio facta delatio. Libellus clare & distincte concipiendus, eoque comprehendi debent iudicis, accusatoris & accusati nomina, itemque criminis species, locus & dies, quo delatus se crimine obstrinxit: nec omittenda inscriptio & subscriptio in crimen, *cap.* 16. *ex. de accusationibus*, quarum illa ex forma veterum legum accusator profitetur, se Seium vel Titium de aliquo crimine deferre, eumque peracturum reum; hac vero se ad talionis, seu reciproci poenam obstringit, nisi obiectum crimen probauerit. Verum moribus praesentibus subscriptio

ptio, & poena talionis desueuerunt; tantumque calumniosis accusatoribus & tergiuersatoribus pro iudicis arbitrio poena solet irrogari.

§. II. Accusatio etiam iure decretalium publica censetur, & inde omnes, qui expresse per leges & canones non prohibentur, possunt accusare. Prohibentur vero accusare infames, criminosi, excommunicati, impuberes, mulieres: item haeretici, Iudaei, ethnici, quibus fideles accusare omnino non licet. Nec porro liberi aduersus parentes, nec fratres aduersus fratres & sorores ad accusandum admittuntur. Item iure decretalium ab accusando arcentur inimici capitales, *cap.7. ex. de accusationibus*, & laici clericos accusare prohibentur, *cap.* 14. *ex. de testibus & attestationibus:* quod demum auditum est, vbi inualuit doctrina, laicos clericis infestos esse, *can.*1. *seqq.* C. 2. *q.*7. (*a*). Praeterea status conditio clericis & monachis accusare non permittit, praesertim in criminibus grauioribus, quae poena sanguinis puniuntur, *cap.* 9. *ex. ne*

(a) Laicos ab antiquis vsque temporibus infestos clericis fuisse Bonifacius VIII. docet, *cap.3. de immunit. ecclesiarum in 6.* Et tamen per plura saecula inter clericos & laicos mira fuit concordia, mutuus inter vtrosque amor: nec alias poterat euenire, quamdiu clerici spiritualis curae laicorum tantum solliciti fuerunt. In falsis decretalibus opera Isidori Mercatoris emulgatis primum fortasse occurrit, clericos quibusdam laicis odio esse, *can.* 5. *&* 14. C. 2. *q.* 7. Quo tempore putidae Mercatoris merces prodierunt, hoc est noni saeculi initio odia inter clericos & laicos occoeperant ob malos clericorum mores, & fortasse etiam ob ecclesiastica bona iure quodam feudi a laicis possessa, quae vbi nullae erant reipublicae necessitates, ecclesiis restitui debere aequum videbatur. Labentibus annis irarum caussae & odia increbuerunt, praesertim vbi exorta sunt inter sacerdotium & imperium dissidia, & iura sua a clericis vsurpata laici repetere coeperunt. Item odii materiam suppeditauit fastus beneficiariorum, qui res ecclesiae tamquam proprium patrimonium procurabant, & in pauperes parum, aut nihil conferebant. Verum receptis moribus odia ista refrixerunt, & clerici plerosque laicorum sibi deuinctos habent.

ne clerici vel monachi, ne morte vel mutilatione secuta a canone sint alieni. Hi omnes tantum ad publicam vindictam accusare vetantur, nam ad iniurias sibi illatas persequendas omnes alias inhabiles (non tamen excommunicati) ad accusandum admittuntur, modo si clerici sint, expresse edicant, se sanguinis poenam non intendere.

§. III. Quicumque vero sit, qui accusat, etiam iure decretalium per se reum deferre tenetur, non per procuratorem. Nimirum per litis contestationem procurator fiebat dominus litis, *L. 12. seq. de procuratoribus*, atque hinc tamquam principalis accusator in crimen inscribere tenebatur, & talionis poena se obstringere, si crimen non probaret, quod poenarum fini repugnat, *cap. 5. ex. de procuratoribus*. Quod si de crimine ciuiliter agatur, accusatio procuratorem non excludit, *cit. cap. 5.*; idque etiam locum habet, si per denuntiationem, quae ad emendationem spectat, crimen deferatur, *cap. 16. ex. accusationibus*. Quod vero praesenti fori vsu subscriptio in crimen ferme desueuit, & fictio dominii litis per contestationem adquisiti nullius effectus est, accusatio etiam per procuratorem non reiicitur.

§. IV. Moribus praesentibus non promiscue omnibus licet in publicam vindictam accusare, sed in vtroque foro publicum accusandi munus minister, seu *promotor fiscalis* sustinet, & institutas accusationes exsequitur: quod munus posteriore demum aetate institutum est, quando vix erat, vt stare possent leges Romanae, quae ex principiis democratiae deductae omnibus accusandi potestatem faciebant. Accusat minister fiscalis ferme in omnibus criminibus, tantumque iure municipali nostro excipiuntur stuprum & adulterium, in quibus sine partis offensae querela iudicium institui vetitum est, ne familiarum status turbetur. Quod vero fiscalis ex officii necessitate accusat, in crimen subscriptio & poena talionis cessant, tantumque extra ordinem punitur, si commissa sibi potestate in priuatorum perniciem abutatur.

§. V. Alter in criminalibus procedendi modus iure decretalium denuntiatio est, qua occulti criminosi etiam secreto & sine libello ad episcopum deferuntur, non ad poenam irrogandam, sed vt eius admonitionibus ad bonam

nam frugem conuertantur. Quisque potest denuntiare, etsi alias accusare vetetur; delator ad criminis probationem non adstringitur; & sollemnis in crimen inscriptio cessat, *cap.16. ex. de accusationibus*. Instituitur vero denuntiatio post priuatam & christianam admonitionem, eaque accepta episcopus caussa cognita non procedit, sed denuntiatum clam corripit, nec vltra procedit, si ille in negando persistat, nisi de impediendo futuro crimine agatur, *cap. 13. ex. de desponsat. impuberum*. Verum moribus praesentibus iudicia criminalia etiam per denuntiationem instituuntur; illa enim habetur loco diffamationis, & iudici ad inquirendum ex officio viam aperit. Sic mutata scena denuntiatio accedit ad accusationem, & fieri debet a personis non suspectis, & quidem de ipso crimine, additis in specie adiunctis & argumentis, quae gravare possunt denuntiatum.

§. VI. Tertius iure decretalium caussas criminales instituendi modus inquisitio est, qua index ecclesiasticus sine vllo accusatore ex officio inquirit in veritatem criminis admissi, cuius quis per publicam famam insimulatur, *cap. 24. ex. de accusationibus*. Ignota hoc sensu inquisitio veteribus patribus fuisse videtur; vetus enim ecclesia non facile quemquam sine accusatore damnabat, *can.18. C. 2. q. 1.*, nisi crimen esset manifestum, aut sponte ab ipsomet reo delatum. Fortasse primus Innocentius III. inquisitionem inuexit, eique caussam dedisse videntur corrupti clericorum mores, contra quos non facile accusatio poterat institui, tum propter subscriptionis discrimen, tum etiam quod laici clericos accusare vetarentur. Verum moribus hodiernis modus procedendi per inquisitionem censetur ordinarius, quod publici accusatores non solent nisi praeuia inquisitione accusationem instituere.

§. VII. Iure accusatione, aut alias criminis delatione recepta, seu alias patrati criminis fama existente, iudex audito fisci patrono in crimen inquirit, quod forensi voce *informatio* audit. Hac autem praeuia inquisitione duo ad liquidum iudex redigere debet, delictum nempe fuisse admissum, & quisnam illud admiserit, quorum illud *delictum in genere*, hoc *in specie* forenses dicunt. Quae duo iudicii criminalis fundamenta sunt, quorum vnum si

defi-

deficiat, iudicium nullum esse potest. Nisi constet, crimen fuisse admissum, nihil est, quod iudex iudicium instituat, *L.*1. §. 24. *D. ad senatusc. Silanianum*, *cap.*13. *ex. de desponsat. impuberum:* quin nec locus poenae esse potest, etsi reus crimen fateatur, *L.*24. *D. ad L. Aquiliam:* & deinde crimine probato, nisi eius auctor innotescat, frustra iudex vlterius procedet.

§. VIII. Praeuiis inquisitionibus expletis, iudicis est decernere, vtrum reus in carcerem detrudi debeat, an fideiussoribus vel sibi committi, an potius tantum citari, vt in iudicium se exhibeat, *L.* 3. *C. de exhibendis reis*. Id vero iudex decernit spectatis criminis admissi & probationum qualitate, rei ipsius dignitate & fortunarum modo, *L.*1. *D. de custod. rerum*. Quod si ex criminis & personae qualitate aliisque adiunctis iudici videatur, reum non esse capiendum, tum decernitur citatio, quae vsu fori alia *personalis* est, alia *simplex:* in quarum illa iudex decernit, reum citari ad informandum & capi, in hac vero tantum vocari vt veniat: quae omnia, vt & formulae adhiberi solitae, vsu fori melius innotescent.

§. IX. Reus iure citatus intra terminum ei datum in iudicio se sistere praesentem debet, nec admittitur, si absens velit per procuratorem respondere: iure enim ciuili & decretalium procurator litis contestatione fit dominus litis, *L.* 22. *C. de procuratoribus*, *cap.* 13. *ex. de procuratoribus*, atque ideo in eum sententia profertur, *L.* 1. *C. de sentent. & interlocutionibus:* quod ab iudiciis criminalibus, vbi poena criminum auctores tenere debet, alienum est. Non tamen repellendus, si quis etiam sine mandato veniat absentium excusationes allegaturus, *L.* 13.§.1. *D. de publicis iudiciis*. Tantum illustribus personis iure ciuili concessum est, vt in caussis iniuriarum accusare & se tueri possint per procuratores, *L. vlt. C. de iniuriis*. Et iure regni nostri in caussis criminalibus licet vniuersitatibus & mulieribus nuptis siue ad accusandum, siue ad se tuendum vicaria alterius opera vti, *const.* generalia iura *tit. vt vniuersitas accusata:* itemque recte ad defensionem absentium procurator interuenit, si plures quam decem de eodem crimine accusentur, exceptis tamen haeresis & laesae maiestatis criminibus, quod a

Rege

Rege Roberto in *cap. eodem studio* statutum est.

§. X. Iure citatus reus, nisi intra condictos dies sui praesentiam faciat, nec interim excusetur, contumax declaratur, & in contumaciam punitur. Iure Romano absentibus per contumaciam pecuniariae poenae, vel quae existimationem contingunt, decerni poterant vsque ad relegationem; non vero si quid grauius irrogandum fuisset, veluti in metallo, aut capitis poena, *L.* 5. *D. de poenis*. Verum iure ecclesiastico absentes in contumaciam damnari consueuerunt, quod Gratianus *post can.* 13. *C.* 3. *q.* 9. obseruat. Et iam moribus inualuit, vt in caussis fidei & reliquis fori ecclesiastici rei citati, si per contumaciam absint, excommunicentur etiam pro ipsa principali caussa.

§. XI. Reus in iudicio constitutus legitimum examen subire, suoque iudici iure interroganti debet respondere: nec enim quemuis praesentem, vel manifesti criminis reum, damnare licet, nisi prius illum iudex audiat, *L.* 6. §. 1. *D. de custodia reorum*. Ante examen reo iusiurandum de veritate dicenda ab iudice deferri solet, etsi multi hunc vsum minus probent, quod periuriis viam pandat. Instituitur examen praesente fiscali ministro: reus vero sine vlla mora interrogationibus tenetur respondere, neque datur aliqua dilatio ad deliberandum; vsuque obtinet, vt reus examinetur, antequam dentur defensiones, aut indicia in eum congesta manifestentur. Quod si crimen admisisse reus neget, & grauiora in eum indicia vrgeant, ea omnia ei deteguntur, quibus mendacii & periurii coarguitur, & simul monetur, non minus humano, quam diuino iure adstringi ad veritatem iudici aperiendam. Absoluto examine lis inter fiscum & reum sollemniter contestatur, quorum ille adfirmat, reum constitutum crimen admisisse, hic vero negat.

§. XII. Lite contestata testes, qui in inquisitionibus praeuiis auditi sunt, rursus debent examinari & quidem ex integro, tamquam si alias testimonium non dixissent. Etenim testes, qui in praeuia informatione inscio reo auditi sunt, nullam fidem faciunt, vtpote qui reo non citato testimonia sua deposuerunt, *nouel. XC. cap.* 9., *cap.* 2. *ex. de testibus & attestationibus*. Itaque iterum testes

ci-

citantur, & inde coram ipso reo, vel alio ab ipsomet substituto iurant de dicenda veritate, & inde clam reo sua testimonia deponunt. Sed fit aliquando, vt testes coram ipso reo debeant sua testimonia instaurare, veluti si testes nomen & cognomen rei ignorent, quem tamen adfirmant, se in delinquendo vidisse. Verum licet reo sine iudicii vitio testium repetitioni renuntiare: quod in foro ecclesiastico *saluo iure repetendi* fieri consueuit.

§. XIII. Post depositiones instauratas reo concedendum, vt seipsum tueatur, nec enim quemquam indefensum damnare licet: in quem finem certa dilatio datur: & simul etiam publicantur acta iudicialia in reum congesta, eique communicantur, vt inde possit capita suae defensionis instruere, *cap.*24. *ex. de accusationibus*. Deinceps reus articulos suae defensionis testesque examinandos producit. Iussu iudicis citantur producti testes, vti & priuatus accusator & minister fiscalis, vt testes iurare videant. Pars autem reo aduersa ius habet postulandi articulos defensionis ad concipiendas interrogationes, quibus examinandi testes cogantur respondere. Quin fiscali ministro & priuato accusatori in termino, reo ad defensionem dato, licet suas probationes augere: & hinc alii testes producuntur, quos iudex aduocat, & simul reum ad videndum eos iurare citat. Concedenda vero reo defensio est, etiamsi crimen vltro fateatur; poterit enim contra suam confessionem excipere, eamque tamquam erroneam & falsam traducere, vel probabiles ad minuendum crimen adferre excusationes.

§. XIV. Finito ad defensionem siue ad offensam pinguiorem testium examine, acta decreto iudicis publicantur. Quod si post auditas rei defensiones adhuc grauia aduersus eum vrgeant indicia, in foro saeculari quaestiones seu tormenta adhibentur, quibus addictus reus vel inuitus veritatem fateri cogitur (*b*). Adhibentur vero quae-

(b) Non desunt viri alioquin grauissimi, qui tormentorum vsum ad eruendam ab ipsis reis veritatem, tamquam iniquum & a ratione omnino alienum traducunt, quales S. Augustinus, Ludouicus Viues, Ant. Matthaeus, Montesquius & nouissime auctor

quaestiones non promiscue in omnibus criminibus, sed tantum in grauioribus, *L.* 1. 8. *& seq. D. de quaestionibus*, quae poena vltra relegationem punienda sunt, si in reum argumenta & suspiciones vrgeant, *cit. L.* 1. §.4., saltem semiplenam probationem exaequantes, quas reus auditus in suis defensionibus non diluerit. Verum multi, etsi grauiorum criminum rei, iure Romano tormentis eximuntur, quales milites, nobiles & illustres viri, decuriones ciuitatum eorumque filii vsque ad pronepotes, nisi maiestatis aut alterius criminis atrocissimi rei sint, *L.* 4. *C. ad L. Iuliam maiestatis;* item impuberes & mulieres praegnantes, quo vsque praegnantes sunt.

§. XV. Vetus ecclesia ad eruendam in dubiis criminibus veritatem quaestiones non vsurpauit; erant enim ab humanissimo ecclesiae ingenio omnino alienae, nec potestate gladii spiritualis comprehensae. Et certe supposititia est decretalis sub nomine Eusebii papae apud Gratianum *can.* 1. C. 23. *q.* 5., qua tormentorum vsus contra testes suspectos probatur. Sed in noua disciplina forum ecclesiasticum, inuita canonica iurisprudentia, quaestiones recepit, cui innouationi caussam praesertim videntur praebuisse ficta Eusebii decretalis & Alexandri III. auctoritas; hic enim pontifex clericum furti pecuniae

auctor libelli Itala lingua scripti *de criminibus & poenis*. Et profecto a naturali aequitate & pactis socialibus omnino abhorret, cruciari quemquam, antequam constet, nocentem esse. *Quum quaeritur*, inquit Augustinus *lib. XIX. de ciuit. Dei cap.* 6., *vtrum sit nocens, cruciatur: & innocens luit pro incerto scelere certissimas poenas, non quia illud commisisse detegitur, sed quia non commisisse nescitur; ac per hoc ignorantia iudicis plerumque est calamitas innocentis*. Porro quaestiones medium non sunt idoneum ad detegendam veritatem, vt enim recte obseruat Vlpianus *L.* 1. §. 23. *D. de quaestionibus*, plerique duritie tormenta contemnunt, alii tanta sunt impatientia, vt quiduis mentiri, quam pati tormenta velint. Haec mala, quae quaestionibus insunt, admodum grauia sunt, & nescio an compensentur cum vtilitate, quam ex tormentis in rempublicam inuehi iuris interpretes praedicant.

depositae reum *duris quaestionibus* subiiciendum respondit, *cap.*1. *ex. de deposito*. Receptis in foro ecclesiastico quaestionibus, plerique interpretes tenuerunt, etiam clericos posse torqueri; licet exemplo militum clericos non posse torqueri Gonzalez *in cit. cap.* 1. contendat.

§.XVI. Confessio tormentis elicita vt satis sit ad reum condemnandum, debet extra tormenta confirmari; vis enim aspera tormentorum vim adimit confessioni, quae propterea confirmatione extra tormenta opus habet. Iul. Clarus *pract. crim. lib. V.* §. *fin. q.* 64. *n.*4. Itaque saltem post viginti quatuor horas interrogatur reus, an quae dixerit in tormentis, vera sint: & si persistet in confessione, ex recepto fori vsu alius terminus, vt se defendat aduersus confessionem in tormentis elicitam, datur. Quod si extra tormenta interrogatus, quae in tormentis confessus sit, negauerit, iterum atque tertio torquebitur, vt in confessione persistat. Interim si reus in tormentis obdurato animo crimen admisisse negauerit, aut iterum tortus vt in confessione tormentis elicita perseueret, etiam negare pergat; liberari debet: quae est communis sententia, quod vrgentia indicia per torturam satis diluta credantur & infamia abstersa, nisi post superatas quaestiones vrgentiora prioribus indicia emerserint, aut nisi ab initio satis grauia essent indicia, & tortus corporis firmitate yaleat: nam in his casibus tenent multi rerum forensium magistri, quaestiones repetendas.

§. XVII. Quod si indicia & argumenta adsint, quae simul congesta reum negantem plane conuincant, quaestionibus quidem locus non est; at disputatur inter doctos, an inde reus damnari possit. Communis interpretum schola ferme negat, reos ex indiciis indubitatis damnari posse: alii vero tenent, in his casibus extraordinarias poenas esse irrogandas. Contra Ant.Matthaeus, Gilekenius aliique docent, reos indiciis & argumentis conuictos ordinaria poena plecti posse: quae sententia aperte in legibus confirmatur, *L. vlt. C. de probationibus*, *L.* 24. *C. ad L. Iul. de adulteriis*. Interim inuita iurisprudentia communis interpretum sententia in plerisque prouinciis praeualuit, receptumque, non licere ex indiciis indubitatis reos damnare. Apud nos vero iure cautum est,

est, vt regiae Audientiae prouinciales, collegia iudicum & Magna Curia Vicariae ex indiciis indubitatis ordinariam poenam possint irrogare, non item alii inferiores iudices, etiam regii, *pragm. XIII. de off. iudicis*. Et quod spectat forum ecclesiasticum, non desunt, qui tenent, ex congestis & indubitatis argumentis recte censuras infligi.

CAPVT XXVI.

De sententia & re iudicata.

§. I. IAm partibus auditis & caussa perorata, per competentem iudicem sententia pronuntianda est. Nomine sententiae iure decretalium generatim venit iudicis pronuntiatio, quae caussam siue principalem, siue incidentem definit. Hinc sententia duplex est, alia *definitiua*, alia *interlocutoria:* quarum illa principalem controuersiam absolutione vel condemnatione perimit; haec vero perimit articulos, qui principali controuersiae incidunt, ordinatque iudicii seriem. Sed iure ciuili sententia est ipsa pronuntiatio, quae principalem controuersiam perimit: cetera vero iussa & mandata iudicis, quae articulos incidentes definiunt, & iudicii seriem ordinant, *interlocutiones* ferme dicuntur. Hinc titulus *C. de sententiis & interlocutionibus:*

§. II. Prolatam semel sententiam iudex reuocare vetatur, potest vero reuocare interlocutiones, quod Vlpianus docet, *L. 55. D. de re iudicata*. Non de magistratu, sed de iudice pedaneo loquitur iurisconsultus: iudex nimirum pedaneus notionis caussa datus erat, eiusque officium dicta sententia exspirabat; & inde sententias revocare non poterat, reuocabat vero interlocutiones, quod his dictis iudex esse non desinebat. Iurisprudentia de iudicibus pedaneis nec iure decretalium, nec praesentibus moribus obtinet; & tamen in decretalibus leges confirmantur, valetque regula, qua vetatur iudex sententiam retractare, non vero interlocutiones, quas interpellatus

 recte

recte reuocat, idque etiam post appellationem, *cap. 60. ex. de appellationibus*, *cap.* 10. *eodem in 6.*, nisi fortasse appellationem admiserit, vel superior iudex cognitionem inhibuerit. Conf. Gonzalez *in cit. cap. 60.*

§. III. Sententiam dicturus iudex, rem in vtramque partem prius debet expendere, rationes vtrimque adductas inspicere, & tum non ex amore & odio, sed ex legibus & canonibus iudicare: etenim iudices sunt meri legum exsecutores & custodes, non arbitri. Itaque iudex vbi lex perspicua est, etsi aliquanto asperior videatur, secundum eam debet pronuntiare: & si illa aliquid dubitationis habeat, & locus est interpretationi, se legis interpretem praestabit, praeferetque semper summo iuri aequitatem. Quod si caussa ipsa vtrimque admodum dubia sit, sententia pronuntianda est, prout in ea specie leges iudicare praecipiunt, veluti si vtrimque in caussa ciuili aequales probationes adsint, reus absoluendus est, quod ita legibus cauetur, *L.* 128. *D. de regulis iuris*, *cap. 3. ex. de probationibus*.

§. IV. Nec tantum ex legibus, aut canonibus iudices sententiam ferre debent, verum etiam *secundum acta & probata*, alioquin illa contra *ius litigatoris* lata dicitur; actis enim ad liquidum deducuntur facta controuersa, ex quibus partium iura promanant. Quod si acta priuatae iudicis conscientiae aduersentur, multi tenent, iudicem magis ex priuata scientia, quam ex actis debere iudicare. Sed cuius effectus erit eiusmodi sententia? Nullius sane, quippe quae mox per appellationem secundum acta reformabitur. Iudici quoque extra acta non creditur; & si eius conscientiae in iudicando standum esset, nulla profecto foret iudiciorum sanctitas, nam obtentu priuatae conscientiae liceret iudicibus, prout vellent, iudicare. Nec tamen probauerim, iudicem iudicare contra conscientiam, satiusque videtur, vt ex bono & aequo litigantes componere satagat, vel rem ad iudicem superiorem deferat, & sententiam ferre supersedeat; vel falsitatis actorum victum certiorem faciat, vt hic saltem in iudicio appellationis falsitatem detegere valeat.

§. V. Ferri autem debet sententia ex scripto, & sine scripto prolata *ne nomen quidem sententiae meretur:* quae

vtriusque

vtriusque iuris regula est, *L.*3. *C. de sententiis ex periculo recitandis*, *cap. vlt. de sent. & re iudicata in 6.*, fortasse ob eam rationem recepta, quod verba ore pronuntiata menti illudant, non item quae litteris consignata sunt: periculosum vero est, iudicem in definienda caussa labi, quod sententiam semel latam corrigere, vel mutare vetatur. Hinc iudex deliberatione prius habita de negotio sententiam concipit, conceptamque in libellum seu breuem chartam referre debet, *L.* 2. *C. de sententiis ex periculo recitandis*. Sed si caussae sint breues & maxime vilium personarum, aut episcopus cognoscat inter suos subditos, scripturae necessitas remissa est, quod Iustinianus statuit, *nouell.VII. cap.*3., *auth. nisi breues C. eodem*, licet hodie iam mutata disciplina etiam episcopi inter suos subditos iudicantis sententia ex scripto recitanda sit. V. Espen. *par.III. tit.* 9. *cap.*3. Nec necessaria est scriptura in interlocutionibus, quas iudici ore proferre licet, inde vero actuarius in scripturam rediget.

§. VI. Redacta in breuiculum sententia ab ipso iudice pronuntianda, & quidem partibus praesentibus, aut saltem in eam rem vocatis, quae est sententia iuris ciuilis, *L.* 2. *C. de sententiis ex periculo recitandis*, in decretalibus confirmata, *cap. vlt. de sent. & re iudicata in 6.* Tantum praefectis praetorio aliisque illustribus magistratibus iure ciuili concessum est, vt per officia sua sententias ex tabella recitent, *cit. L.* 2. Et ad exemplum illustrium magistratuum Bonifacius VIII. episcopis concessit, per alios sententiam proferre, *cap. vlt. de sent. & re iudicata in 6.* Sed iam ferme obtinet, vt sententiae non ab ipso iudice, sed ab eius officiis, iudice tamen praesente, recitentur, teste Gudelino *de iure nouiss. lib. IV. cap.* 12.

§. VII. Praeterea ex regulis iuris ciuilis iudex sedens sententiam ferre debet, idque ad denotandam iudicis auctoritatem videtur inductum. Etiam decretales ab iudice sedente proferri sententiam iubent, & praeterea addunt, sententiam ab iudice non sedente dictam nullius momenti esse, *cap. vlt. de sent. & re iudicata in 6* : quod numquam leges ciuiles statuerunt. Tantum in iudiciis summariis sedendi necessitas iudici remissa est, *Clement.*2. *de*

verbor. signif. Sedere vero debet iudex sententiam dicturus publice non in secreto, nulliusque effectus sententia est, si in secreto dicatur, *L.6. C. de sententiis & interlocutionibus*. Et magistratus quidem pro tribunali sedet, non vero iudex datus seu pedaneus, qui tribunal non habebat. V. Pollet. *hist. fori Rom. lib.I. cap. 6.* Tribunal erat locus editus in hemicycli speciem introrsum curuatus, quo per gradus adscendebatur. Ecclesia in suis iudiciis tribunali caruit, ferebantque olim episcopi sententias in presbyterio sedentes, nec iure decretalium vmquam episcopis tribunal tribuitur.

§. VIII. Lingua vero, qua sententiam concipere oportet, ea iure Romano tantum Latina erat, *L. 48. D. de re iudicata:* quippe qua leges ferebantur, & acta publica concipi solebant. Nec tantum in vrbe, verum etiam in prouinciis hoc ius obtinuisse videtur, etsi popularis sermo diuersus esset. August. *de ciuit. Dei lib.XIX. cap. 7.* Inde Arcadii & Honorii rescripto magistratibus prouinciarum facultas facta est, vt *tam Latina, quam Graeca lingua sententias proferre possent*. *L.12. C. de sent. & interlocutionibus*. Ecclesia tamen etiam ante Arcadium in iudiciis suis siue Latino, siue Graeco sermone vsa est, prout popularis loquendi vsus postulabat; perrexitque etiam ecclesia Occidentalis sententias Latine dicere; etiam postquam popularis Latini sermonis vsus defecit. Et quod mirum videri debet, forum saeculare in multis locis linguam Latinam, etsi prorsus inconditam & barbaram, vsurpat.

§. IX. Sententia definitiua, vtpote quae absolutione aut condemnatione controuersiam definit, generalis esse debet, & per omnia partium disceptationem perimere. Hinc non tantum super negotio principali, sed etiam super accessoriis, qualia sunt expensae in litem factae, & fructus percepti, pronuntianda est: post absolutum enim dimissumque iudicium nefas est, litem alteram exoriri ex litis primae materia, *L. 3. C. de fructibus & litium expensis*. Et quia pars caussa cadens, praesumitur iniuste litem mouisse, communis regula est, victum victori in expensas condemnandum, *L. 5. C. eodem*, praesertim si constet, victum per calumniam litem mouisse, aut per-

venisse

venisse ad reluctandum. Condemnatio vero ad restitutionem fructuum eos praecipue spectat, qui post litem contestatam percepti sunt, aut percipi poterant, nam ex quo res in iudicium deducta est, omnes incipiunt malae fidei possessores esse, *L. 2. C. eodem*.

§. X. Sententiae latae & publicatae effectus est res iudicata, quae demum facit, vt illa exsecutioni mandari possit. Res iudicata definitur Modestino iurisconsulto, *quae finem controuersiarum pronuntiatione iudicis accipit*, *L. 1. D. de re iudicata;* res enim iudicata proprie est, quae controuersiae finem imponit, non item sententia, quae tantum condemnat, vel absoluit. Transit sententia in rem iudicatam, si legitimo dierum spatio non appelletur: qui enim intra legitimum tempus non appellavit, iam latae sententiae videtur adquieuisse. Tantum in rem iudicatam abit sententia, non item interlocutiones, etiamsi praeiudicium principi caussae faciant, *cap.60. ex. de appellationibus*, *cap. 12. eodem in 6.* Quod vero res iudicata controuersiae finem imponat, inter ipsos litigantes ius facit, *L. 2. C. quibus res iudicata non nocet*, & pro veritate habetur, sententia censetur bene prolata, nec facile potest retractari.

§. XI. Sunt vero multae caussae, in quibus sententiae in rem iudicatam non transeunt, etsi non appelletur, & idcirco recte retractantur. Ita carent rei iudicatae auctoritate sententiae nullae, quae scilicet ab incompetente iudice dictae sunt, aut a competente quidem, sed contra solitum iudiciorum ordinem, quaeque contra expressam iuris constituti dispositionem proferuntur, *L. 1. §. 2. D. quae sentent. sine appellatione rescindantur*, veluti si dixerit iudex, ad tutelae excusationem numerum filiorum non prodesse. Non valet quoque ipso iure, & in rem iudicatam non transit sententia, quae prolata est contra priorem, quae abiit in rem iudicatam, *L. 1. C. quando prouocare non est necesse*. Rei quoque iudicatae non donantur sententiae ex falsis instrumentis vel testimoniis latae, si iudex circumuentus eorum fidem secutus fuerit, *L. 3. C. si ex falsis instrumentis;* item quae ab iudice pecunia corrupto dictae sunt, *L.7. C. quando prouocare non est necesse;* item sententiae criminales, in qui-

bus rei condemnati sunt, si vel maxime poenae, quae restitutionem admittit, subiecti fuerint; & ex communi doctorum doctrina nec transeunt in rem iudicatam sententiae de vi matrimonii, quibus illud valere, vel non valere pronuntiatur.

CAPVT XXVII.

De sententiae exsecutione.

§. I. QVemadmodum leges in republica nullius sunt vtilitatis, si in vsum non deducantur, ita sententia inutilis erit, nisi exsecutioni demandetur. Ergo vbi sententia in rem iudicatam transiit, intra tempus ab iure statutum eius exsecutio facienda est. Et quidem in actione in rem statim fit exsecutio, si res ipsa, quae exstat, tradi possit: at in actione in personam iure ciuili imperatoris Iustiniani quatuor menses conceduntur, qui a die condemnationis, vel si prouocatum fuerit, a die confirmationis sententiae numerantur, *L. 2. C. de vsuris rei iudicatae*, quae quadrimestres induciae etiam fideiussoribus & mandatoribus prosunt, *L. vlt. C. eodem*. Iure decretalium eaedem quadrimestres induciae probatae sunt, *cap. 26. ex. de off. iudicis ordinarii*, nisi tamen iudex duxerit praescriptum tempus producere vel coarctare, *cap. 15. ex. de sentent. & re iudicata*.

§. II. Iam rem iudicatam exsequitur iudex, qui sententiam dixit, si habeat iurisdictionem; exsecutio enim sententiae aliquam coactionem inuoluit, atque ideo est pars misti imperii, quod iurisdictioni cohaeret, *L. 3. D. de iurisdictione*. Hinc iudex ordinarius & iudex a principe, vel summo pontifice datus rem iudicatam exsequuntur, vtpote qui plena donantur iurisdictione: quin delegati a summo pontifice eam post sententiam integro anno retinent, vt facilius rem iudicatam exsequantur, *cap. 7. & 26. ex. de officio delegati*. Item iudex, cui a magistratu mandata est iurisdictio, suam ipse exsequitur sen-

ten-

tentiam, mandata enim iurisdictione, etiam imperium mistum transit, *L.* 5. *D. de officio eius, cui mandata est iurisdictio*. Sed datus iudex & arbiter, quod nudam notionem habent, rem iudicatam non exsequuntur, sed ab eis lata arbitria magistratus exsequitur, *L.* 15. *D. de re iudicata*. Vtitur vero iudex rei iudicatae exsequendae gratia officiis, seu apparitoribus, quos inde *exsecutores litium* appellant.

§. III. Ordo exsecutionis iure communi statutus hic est, vt si quis rem certam restituere damnatus sit, ea ipsa, si exstet, auferatur etiam manu militari, si necessarium videatur, *L.* 68. *D. de rei vindicatione*. Quod si res ipsa perierit, aut propter debitam pecuniam exsecutio facienda sit, mobilia primum capiuntur, inde immobilia, postremo iura & nomina debitorum, semper pro debiti mensura, *L.* 15. *D. de re iudicata*. Iure vero speciali cauetur, ne exsecutio, nisi in subsidium, fiat in stipendia, arma & equos militum, *L.* 4. *C. de exsecut. rei iudicatae:* item iure speciali exsecutio fieri vetatur in instrumenta ad agriculturam necessaria, *L.* 7. *& seq. C. quae res pignori obligari possunt*.

§. IV. Quod si neque bona, neque nomina debitorum reperiantur, quibus iudicato satisfiat, extremum contra iudicatos remedium erit, vt in carcerem detrudantur. Iudicati autem in carcerem detrusi, tantum in custodia, donec iudicato satisfecerint, detinentur, nec creditoribus seruire coguntur. Quo spectare videtur constitutio Diocletiani & Maximiani, *ob aes alienum seruire liberos creditoribus iura compelli non patiuntur*, *L.* 12. *C. de obligationibus & actionibus*. Solae mulieres iure nouissimo Iustiniani carceri nequeunt mancipari, vt in re ciuili iudicato satisfaciant, *nouell. CXXXIV. cap.* 9. quod ius hodie non aeque in omnibus prouinciis obtinet.

§. V. Sed non deest debitoribus carceris declinandi facultas, si nempe bona sua omnia creditoribus cedant, quod est extraordinarium beneficium ex commiseratione per legem Iuliam introductum, *L.* 4. *C. qui bonis cedere possunt:* quae cessio ex lege Theodosii sola professione & nuda voce etiam sine iudicis venia peragi potest, *L.* 6. *C. eodem*. Cessis bonis facultas est creditoribus ea iudi-

cis

cis auctoritate vendendi, vt ex eorum pretio, seruata temporis & creditorum praerogatiua, singulis satisfiat. Tantum cessio prodest debitoribus, ne iudicati detrudantur in carcerem: namque si creditores ex bonis venditis solidum non acceperint, illi non liberantur: & idcirco si deinceps alia bona adquisierint, etiam creditoribus satisfacere tenentur, sed quatenus commode facere possunt; nec enim quotidianis alimentis priuari debent, *L. 6. D. de cessione bonorum*. Beneficium hoc ex commiseratione concessum est, & inde eo tantum iuuari possunt, qui infortunio suis bonis ceciderunt, non item decoctores, & qui bona sua in fraudem creditorum dissipant, nec qui dolo cum suis creditoribus vsi sunt, vtpote qui sciebant, se soluendo non esse. Henr. Zoësius *ad cit. tit. D.*

§. VI. Sunt nonnulli, qui ad euitandum carcerem cessione non indigent, quod speciali aucti sunt priuilegio, vt vltra id, quod facere possint, non teneantur: quod *beneficium competentiae* dicunt. Tales iure ciuili sunt parentes, patroni, socius, maritus ad dotis restitutionem ab vxore, & donator a donatario conuentus, §. 37. *& seq. instit. ciuil. de actionibus*. Idem priuilegium etiam clericis Gregorius IX. concessit quodam rescripto, vbi mandat, vt Odoardus clericus, qui suis creditoribus soluere damnatus, & ob rerum inopiam ad solutionem impar a suo episcopo excommunicatus erat, a censura absoluatur, *recepta prius ab eo idonea cautione, vt si ad pinguiorem fortunam deuenerit, debita persoluat, cap. Odoardus 3. ex. de solutionibus*. Ex hoc rescripto docent interpretes, clericis competere beneficium, vt tantum in id, quod facere possint, damnentur, nec requiri, vt illi prius bonis cedant, quod Fagnanus *ad cit. cap. 3. n.* 58. probat, etsi ex antiquis interpretibus aliqui tenuerint, cessionem esse necessariam.

§. VII. Antiqua est ecclesiae disciplina, qua ecclesiastica potestas ad exsequendas canonicas sententias in reos damnatos auxilium a ciuili potestate petere consueuit, si quando opus esse intelligeret, contumacibus vim adhiberi. Euseb. *lib. VII. cap.*30., conc. Antioch. *can.V.*, *can.* 53. *&* 67. *C. Afr.* Nimirum ecclesia tantum gladio spirituali armata vim per se facere non potest, ac propterea,

tea, vbi vi opus erat, eam a ciuili potestate debebat implorare. Lapsu temporis etiam cogendi facultas ecclesiae accessit, eaque vtitur saltem contra clericos. Verum ciuilis potestatis officium est imploratam opem non denegare; sic enim ciuilis potestas Deo seruit, *can.* 20. C. 23. *q.* 5. & ecclesiae matris spiritalem gladium munit & sustentat.

CAPVT XXVIII.

De appellationibus.

§.I. Rei iudicatae auctoritas suspenditur per appellationem, quae contra sententiam victis ordinarium remedium suppeditat. Venit nomine appellationis prouocatio ab inferiore iudice ad superiorem, vt is de caussa amplius cognoscat, & prius latam sententiam corrigat, & in melius reformet. Diuiditur vero appellatio iure decretalium in *iudicialem*, & *extraiudicialem*, quarum illa aduersus actum iudicialem interponitur, postquam iudicium citata parte incoepit; haec vero interponitur a grauamine per priuatos, vel per iudicem extra iudicium illato, vel inferendo, veluti si priuatus alimenta neget, aut si iudex de facto non caussa cognita iudicet. Si appelletur a grauamine per partem illato, potius prouocatio ad caussam, quam vera appellatio est, *cap.*5. *ex. de appellationibus;* accedit vero ad veram appellationem prouocatio, quae aduersus actum iudicis extra iudicium grauantis interponitur, *cap.* 8. *de appellationibus in 6.*

§. II. Secundum veteris disciplinae regulas a sententia episcopi in caussis ecclesiasticis prouincialis synodus iure ordinario appellabatur. Conc. Nicaen. *can. V.* Verum per appellationem ad synodum prouinciae delatae caussae, & ibi definitae, ad maiorem synodum noua interposita appellatione non deferebantur: idque verum erat, etiamsi episcopi primo iudicio accusati & damnati essent: sic enim ferebat primorum saeculorum disciplina; vt in pro-

prouinciis exortae caussae ibi finirentur. Sane synodus Antiochena edicit, vt si in damnando episcopo synodus prouincialis non conueniat, vicinae prouinciae episcopi aduocentur, qui cum episcopis comprouincialibus exortam quaestionem finiant; at si concordibus synodi suffragiis episcopus damnetur, *is ne amplius ab aliis iudicetur, sed prouinciae episcoporum firma maneat sententia*. Conc. Antioch. *can. XIV. & XV.* Praeterea tamquam a synodo Nicaena cautum docent Africani patres, vt caussae omnes ecclesiasticae, vbi ortae sunt, finiantur, nec ab ipso pontifice iterum tractentur. *Can.* 138. C. *Afr.* V. Dupin. *diss. II. de antiq. eccles. discipl. cap.* 1. *& seq.* (*a*).

§. III. Disciplina, quae habet, a synodo prouinciae iure ordinario maiorem synodum non appellari, in ecclesiis Orientis stetit vsque ad synodum Constantinopolitanam anno CCCLXXXI. celebratam, in qua ecclesia Orientalis in quinque dioeceses diuisa est, & vnicuique dioecesi proprius patriarcha seu exarchus datus, qui in synodo episcoporum dioecesis negotia administraret, ita tamen vt primum caussarum de episcopis iudicium in synodo prouinciae agitaretur. Conc. Constantinop. *can. II.* Ita in Oriente receptum, vt a synodo prouinciali synodus dioecesana ordinario iure appellaretur. Noua haec disciplina per synodum Chalcedonensem confirmata est, sed

(a) Vno tantum casu in synodo prouinciali finitae caussae in maiori synodo videntur potuisse retractari, si id diualibus seu imperatoriis rescriptis concederetur, quod pluribus exemplis constat. Ita Athanasii & Marcelli Ancyrani episcopi caussa in synodo Sardicensi iussu imperatorum Constantii & Constantis iterum iudicata est, quod constat ex epistola synodica ad Iulium papam. Item Photinus in synodo Sardicensi, velut nouae haereseos auctor damnatus, a Constantio imperatore obtinuit, vt iterum caussa in synodo Sirmiensi agitaretur. Epiph. *haer. LXXI.* Et qui alias poterat maius concilium celebrari, nisi id imperator concederet? quarto enim saeculo tantum in adsiduam & ordinariam iurisdictionem synodi prouinciales abierant, maiores vero sine principis concessione non poterant celebrari. V. Petr. de Marca *conc. sacerdotii & imperii lib. VII. cap.* 2.

sed non sine aliqua mutatione; arbitrio enim conquerentium permissum, vt metropolitani vel apud suae dioecesis exarchum, vel apud thronum Constantinopolitanum deferantur & accusentur. Conc. Chalced. *can. IX. & XVII.* Et Iustinianus in *nouel. CXXIII. cap.* 22. habet, vt caussae episcoporum in synodo prouinciali indicentur, appellatio vero ad patriarcham deferatur.

§. IV. Magna interim controuersia est inter viros doctos, an ex veteri disciplina in caussis ecclesiasticis siue episcoporum, siue clericorum, quae in synodis prouincialibus & dioecesanis iudicabantur, receptae erant ad summum pontificem appellationes. Petrus de Marca, Launoius, Gerbasius, Quesnellus, Dupinus aliique negant, veteri iure appellationes ad pontificem fuisse vsurpatas. Contra cardinales Bellarminus & Perronius, item Dauidius, Christianus Lupus, Natalis Alexander aliique plures eas veluti consectaneum primatus Romani pontificis tuentur: & inde tenent, semper licuisse in iudiciis ecclesiasticis pontificem appellare, praecipue si de episcoporum caussis ageretur. Quaestio ista salua fide, qua christiani sumus, agitatur: & modum quidem excessit Lupus, vir alioquin multae; sed indigestae, eruditionis, qui veluti profanos & nouatores traducit, quotquot appellationes ad pontifices ex veteris disciplinae regulis non admittunt. Quod ad me attinet, libens adgnosco, ius appellandi Romanam sedem a synodorum inferiorum iudiciis, tamquam consectaneum primatus Romani pontificis in vniuersam ecclesiam haberi posse; est enim Romanus pontifex ceteris episcopis superior: naturalis vero ratio dictat, ab inferioribus ad superiorem appellandum.

§. V. Verum enimuero non semper hoc iure appellationum sedes apostolica vsa est: ecclesiastica disciplina constitui coepta est eo tempore, quo per persecutiones iura omnia primatus explicari non poterant: disciplina vero semel constituta longo tempore deinceps stetit. Et profecto quarto saeculo recepta videtur fuisse sententia, quae habebat, caussas in synodis Orientalibus iudicatas non posse in synodis Occidentis, multo minus a solo pontifice, retractari. Conc. Antioch. *ep. ad Iulium papam.* V. Petr. de Marca *de concordia sacerd. & imperii lib.VII. cap.*

cap. 4. Synodus quoque Chalcedonensis *can. IX*, gradus ecclesiasticae iurisdictionis recensens, aduersus sententiam synodi dioecesanae aut sedis Constantinopolitanae nullum damnatis proponit remedium, propositura profecto, si alium superiorem iudicem damnatis liceret appellare, quemadmodum fecit in caussis clericorum & episcoporum, qui a suo episcopo vel metropolitano laesi erant. Et Iustinianus *nouel. CXXIII. cap.* 22. conceptis verbis edicit, ab iudicio synodi dioecesanae omnino non dari appellationes. Et vt alia multa mittam, ex monumentis ecclesiae Africanae aperte constat, in veteri disciplina pontificem appellari non consueuisse; canones nimirum Africani damnant eos, qui ad transmarina appellandum putauerint, *can.* 28. *C. Afr.* (*b*).

§. VI. Iam vetus disciplina, qua caussae ecclesiasticae in synodis prouinciarum finiebantur, in synodo Sardicensi mutata est, ex qua mutatione data est occasio, vt tandem appellationes ad pontificem reciperentur. Sane ea synodus statuit, vt si damnatus episcopus sibi iniuriam illatam autumet, scribatur episcopo Romano, vt si is putauerit, concilium renouandum, det iudices, & quidem vicinae prouinciae episcopos, ita tamen vt pontifex legatum quoque mittere possit nouo iudicio praefuturum, si ipsi visum fuerit, aliquem mitti oportere: contra si putauerit, negotium iterum tractari non debere, res

(b) Verba canonis Africani sunt: *ad transmarina qui putauerit appellandum, a nullo intra Africam in communionem suscipiatur, sicut & de episcopis saepe constitutum est*. Exstat hic canon in concilio Mileuitano, seu potius Carthaginiensi, quod anno CCCCXVIII. celebratum est, sed omissis verbis vltimis, quae caussas episcoporum complectuntur, *can.* 125. *C. Afr.* Sed verba illa addita videntur in concilio sexto Carthaginiensi, *can.* 28. *C. Afr.*, vbi canones antecedentium Africanarum synodorum relecti & probati sunt. Transmarina ecclesia Africanis Romana erat: & certe risum mouet exceptio, quam mox relato canoni Gratianus adiecit, *nisi forte Romanam sedem appellauerit*, *can.* 25. *C.* 2. *q.* 6., quasi Afri ad transmarina appellantes, aliam quam Romanam sedem appellarent.

res iudicata suum robur obtineat. Conc. Sard. *can. III. & VII.* Renouatio iudicii ex verbis canonum fieri debet per iudices vicinae prouinciae; at hac sententia non excluduntur episcopi prouinciae, qui primo iudicarunt, sed potius ex vtrisque ad caussam tractandam synodus coalescet. Ita per canones Sardicenses non ius appellandi pontificem confirmatur, aut instituitur, sed potius eidem conceditur ius decernendi, an iudicium in prouincia renouandum sit. V. Petr. de Marca *lib. VII. de concordia sacerd. & imperii cap.3. &* Dupin. *de antiq. ecclesiae discipl. diss. II. cap.* 1. §. 3. Huic vero nouae disciplinae statuendae caussam praebuere iudicia quaedam in synodis Orientis in episcopos orthodoxos vi & iniuria agitata, quale Athanasii & sociorum eius iudicium.

§. VII. Disciplina per canones Sardicenses statuta in ecclesia Orientali numquam recepta est, & in ipso Occidente sero tandem admissa. Sane ecclesia Africana initio quinti saeculi Sardicenses canones, quos Zosimus papa in caussa Apiarii tamquam Nicaenos laudauit, cognito errore, reiecit, & canonibus Nicaenis adhaesit, *can.* 138. *C. Afr.* Similiter in Hispania saeculo sexto adhuc vigebat vetus disciplina, qua caussae episcoporum synodi episcopalis iudicio finiebantur, & quidem accitis finitimis episcopis, si prouinciae episcopi inter se non conuenirent, vt constat ex Martino Bracarensi *cap. XIII.* Et ecclesia Gallicana similiter longo tempore canones Sardicenses ignorauit, & ex antiquis canonibus a iudiciis synodalibus appellari non licere professa est: quod multis Quesnellus *diss. V. in S. Leonis M. opera cap.* 14. *& seqq.* probat. Adhaerebant vero ecclesiae receptae disciplinae, etsi Romani pontifices obseruantiam canonum Sardicensium numquam non vrgerent (*c*).

§. VIII.

(c) Sed contra hactenus dicta proferri solent multa indiciorum exempla, in quibus vel ante, vel post synodum Sardicensem damnati episcopi, tam ex Oriente, quam ex Occidente sedem Romanam appellarunt. Ita Athanasius primum in synodo Tyria, inde in Antiochena damnatus ad Iulium papam confugit. Similiter Chrysostomus in synodo damnatus Innocentium

§. VIII. Verum enimuero saeculo sexto & sequentibus canones Sardicenses in ecclesiis Occidentis sensim in auctoritatem admissi sunt, idque opera Romanorum pontificum, qui eorum obseruantiam vrgebant. Quin pontifices sic canones Sardicenses interpretati sunt, quasi in sua esset potestate caussas per appellationes ad sedem apostolicam delatas Romae iudicare, vel in prouinciis iudicandas transmittere, misso a latere legato. Gregor.M. *lib. II. ep.6. & 47.* Item post saeculum decimum vlterius

---

tium 1. appellauit. Eutyches quoque in Constantinopolitana S. Flauiani synodo damnatus ad iudicium maiorum episcoporum, in primis Leonis M. prouocauit: ad quem etiam confugerunt S. Flauianus patriarcha & Theodoritus episcopus Cyri, quos synodus Latrocinii Ephesini damnauit. Quibus aliisque multis exemplis Gelasius pontifex in *epist. ad episc. Dardaniae* docet, sedem apostolicam potestate auctam esse de caussis per synodos iudicatis cognoscere.

Longioris esset operis, si haec & alia, quae adferri solent, appellationum ad summum pontificem exempla sigillatim expendere vellem: tantum generales quasdam obseruationes proponam, vnde facile constet, cuius ponderis eiusmodi appellationes fuerint. Principio ab exemplis canonicus appellationum vsus vix etui posse videtur, quando canones exstant, qui antiquam iudiciorum formam eam fuisse demonstrant, vt caussae in prouinciis finiri debeant. Praeterea in veteri disciplina episcopi damnati saepe confugiebant ad pontificem, non proprie appellantes, sed potius eius auxilium implorantes, vtpote qui in synodis per vim damnati erant, vt Athanasii & Chrysostomi exemplis constat: & hinc non ad solum pontificem recurrebant, sed ad aliarum magnarum sedium episcopos, vt omnes veluti coniunctis viribus oppressos tuerentur. Item appellati ab episcopis damnatis pontifices de caussa proprie non iudicabant, nec latas sententias rescindebant; sed illas saepe improbabant, veluti quae contra canones latae ipso iure nullae erant, *quod non solum praesidi apostolico facere licet, sed & cuicumque pontifici*, vt Gelasius papa *epist. ad Faustum* loquitur. Demum appellati pontifices id agere solebant, vt per principes generalia concilia cogerentur, in quibus latae sententiae possent retractari, vt in caussa Chrysostomi videre est.

rius res processit; nam etiam inferiorum clericorum appellationes ad pontificem admissae sunt, & praeterea caussae depositionis episcoporum synodis prouincialibus ablatae primo iudicio sedi Romanae cesserunt. Tanta mutatio putidis Isidori Mercatoris mercibus debetur, in quibus edicitur, clericos omnes Romanam sedem libere posse appellare, *can.* 4. *&* 8. C. 2. *q.* 6., & praeterea de caussis episcoporum statuitur, episcopos inconsulta Romana sede non esse damnandos. Ex qua doctrina deinceps in summis saeculi decimi & sequentis turbis episcoporum depositiones summo pontifici reseruatae sunt. Gregor. VII. *dict. cap.* 3.

§. IX. Iure ciuili tantum a sententia definitiua licebat appellare, non item ab interlocutionibus, nisi istae vim sententiae haberent, aut graue & irreparabile damnum inferrent, *L.* 39. *D. de minoribus*, *L.* 2. *D. de appellat. recipiendis*, *L.* 18. *C. Th. quorum appellat. non recipiantur*. At iure decretalium & a sententia & a quauis interlocutione etiam simplici, qua acta iudicialia ordinantur, admittitur appellatio, *cap.* 12. *ex. de appellationibus*. Quin eodem decretalium iure vlterius res processit, & appellationes etiam admissae ab actibus extraiudicialibus, *cap.* 8. *de appellat. in* 6. Frequentia ista appellationum ecclesiasticae disciplinae ruinam promouit: inde enim in longum lites productae, grauissima scelera praesidio appellationum nec emendata, nec castigata, & neruus censurarum fractus: quae incommoda S. Bernardus *lib. III. de considerat.* & Hildebertus Turonensis *ep. LXXXII. ad Honorium II.* recensent & deplorant.

§. X. Licentia appellandi etiam ab omnibus interlocutionibus diu stetit, tandem vero in concilio Tridentino saltem ex parte emendata est edito decreto, ne appellationes ab ordinariis interpositae a superioribus recipiantur, *nisi a definitiua, vel definitiuae vim habente, & cuius grauamen per appellationem a definitiua reparari nequit*. Trident. *sess. XXIV. de ref. cap.* 20. Ita sublatae appellationes a quacumque interlocutione, passimque tradunt interpretes, hac in parte ius canonicum ad terminos iuris ciuilis redactum esse. Verum quis crederet! etiam post hoc decretum frequentia appellationum inter-

pretatione prudentum seu potius imprudentum remansit. Etenim quum synodus Tridentina ab interlocutionibus, quae grauamen inferrent per sententiam haud reparabile, appellari permitteret; interpretes plus aequo regulam hanc extendentes, docuerunt, idem ius esse, si damnum per sententiam reparari quidem possit, sed cum magna difficultate, aut partis praeiudicio, aut tantum ex parte. V. Espen. *par. III. tit.* 10. *cap.* 1.

§. XI. Multum vero interest inter appellationem a definitiua & ab interlocutione. Principio appellatio a definitiua iudicis, vnde appellatum est, omnino iurisdictionem suspendit, *L.* 3. *C. de appellationibus*, *cap.* 7. *de appellationibus in* 6.; at appellatio ab interlocutione iudicis inferioris non suspendit iurisdictionem, nisi hic interpositae appellationi detulerit, aut iudex superior litteras inhibitionis dederit, *cap.* 5. *&* 7. *eodem*, aut interlocutio damnum irreparabile contineat. Item in appellatione a definitiua caussam, cur appellatum sit, exprimi non est opus, *L.* 2. *D. de appellationibus*, in appellatione ab interlocutione caussa exprimenda est, *cap.* 59. *ex. de appellationibus*. Item appellatio a definitiua, si in continenti fiat & apud acta, etiam nuda voce & simplici verbo *appello* fieri potest, *cit. L.* 2., contra appellatio ab interlocutione omnino in scriptis proponenda est, *cap.* 2. *eodem in* 6. Porro qui appellat a definitiua, etiam non expressas caussas prosequitur, & appellationem nouis probationibus instruit; at qui appellat ab interlocutione, non potest alias caussas prosequi quam in appellatione dumtaxat expressas, *Clement.* 5. *de appellationibus*, nec nouis probationibus vtitur.

§. XII. Licet vero appellare non tantum damnato, aut alias iniqua iudicis sententia grauato, verum etiam omnibus, quorum interest, sententiam latam non esse, *L.* 4. *D. de appellationibus*, *cap.* 16. *ex. de electione*. Ita si emtor de proprietate victus est, & cesset, venditori licet prouocare: nam eius caussa agitur, quum emtori possit esse contra venditorem regressus: qua eadem ratione iure appellat fideiussor, si principalis debitor victus cesset. Quilibet quoque potest appellare pro eo, qui capite damnatus est, etiamsi damnatus perire festinans, appella-

pellationi reluctetur, *L. 6. D. eodem;* ratio enim communis officii ab hominibus poscit, ciues in discrimine vitae positos in iudiciis tueri.

§. XIII. Appellatio inter appellatoria tempora proponenda & peragenda est, quae tempora etiam *fatales dies* dicuntur, quod eorum lapsu veluti fato quodam illa perimatur. Sunt vero eiusmodi appellatoria tempora quatuor, vnum est tempus ad appellandum, alterum ad petendos libellos dimissorios, tertium ad introducendam appellationem apud iudicem superiorem, & quartum ad eam prosequendam & finiendam. Et quod spectat ad primum iure ciuili imperatoris Iustiniani appellari debet intra decem dies *a sententiae recitatione* numerandos, *novel. XXIII. cap.* 1., quod ius Innocentius III. confirmavit, *cap.*15. *ex. de sent. & re iudicata*. Ait quidem Iustinianus, appellandum esse intra decem dies *a sententiae recitatione;* at id tempus nequaquam currit ignoranti, nec ei, cui interim deest, coram quo appellet, *L.* 1. §. 7. *& vlt. D. quando appellandum*. Et fortasse id statuit imperator, quod partes sententiae recitationi praesentes supponeret. Currit vero concessum tempus a momento ad momentum, & idcirco potest euenire, vt decimus dies in vndecimum desinat.

§. XIV. Appellatione proposita appellans petere debet dimissorios libellos, seu litteras, quae ab iudice inferiore ad superiorem dantur, quibus scribens significat, a sententia, quam ipse dixit, fuisse appellatum, & simul caussam ad superiorem dimittit. Libelli dimissorii etiam *apostoli* dicti sunt, quasi libelli missi, *L. vn. D. de libellis dimissoriis*. Apostoli intra triginta dies *ex die latae sententiae* petendi sunt, & ab iudice, vnde appellatum est, litigatoribus exhibendi: quod & ciuili & decretalium iure cauetur, *L.*24. *C. de appellationibus, cap.* 6. *de appellationibus in* 6. Verba vero illa *ex die latae sententiae* multi ita accipiunt, quasi scriptum sit, *ex die scientiae latae sententiae*, quae doctrina verior est. Sed potest iudex, vnde appellatum est, certum tempus ad petendos & recipiendos apostolos litigantibus statuere, *Clement.* 2. *de appellationibus*, modo legitimum tempus contrahat. Intra hoc tempus litigator *instanter & sae-*

pius petere apoſtolos debet, ne appellationi renuntiaſſe videatur. Sed moribus praeſentibus praeſertim in foro ſaeculari ferme nullus eſt apoſtolorum vſus, & appellatio proponitur apud iudicem ſuperiorem, qui recepta appellatione iudici inferiori praecipit, ne vlterius in cauſſa procedat, & acta tranſmittat.

§. XV. Acceptis litteris dimiſſoriis, qui appellauit, adire maiorem iudicem debet, & apoſtolos offerre: idque iure ciuili pro varia locorum & iudicum ratione non eodem temporis ſpatio faciendum erat, *L.* 1. 2. *&* *vlt. C. de temporibus appellationum*. Sed hoc varium tempus gentium moribus vix ſeruari potuit: nec ea de re aliquid certi in decretalibus habetur. Itaque id tempus iudex, vnde appellatum eſt, pro arbitrio ſuo ſpectatis locorum & temporis adiunctis praeſtituet, *Clement.* 4. *de appellationibus*. Exhibitis vero iudici maiori libellis dimiſſoriis, appellans inſtat, vt appellatio recipiatur, pars aduerſa ad certum terminum citetur, & iudex, vnde appellatum eſt, inhibeatur.

§. XVI. Introducta apud maiorem iudicem appellatio iure ciuili & decretalium anno, & ex iuſta cauſſa biennio inſtrui & finiri debet, *L. vlt.* §. 4. *C. de temporibus appellationum*, *cap.* 5. *ex. de appellationibus*. Vnde id tempus incipiat, non conuenit inter iuris ciuilis interpretes; at iure decretalium ab interpoſita appellatione incipit, *cap.*8. *ex. eodem*, *Clement.*3. *de appellationib.* Sed nimia cauſſarum frequentia fecit, vt praeſcripto tempore cauſſae appellationum finiri nequeant.

§.XVII. Appellatio iure interpoſita iudicis, vnde appellatum eſt, iuriſdictionem ſuſpendit, & cauſſam ad maiorem iudicem deuoluit, *L.* 32. §.4. *C. de appellationibus*, *cap.* 55. *ex. de appellationibus*. Et hinc pendente appellatione iudex inferior nihil poteſt innouare: & ſi quae innouauerit, a maiore iudice ante omnia in priſtinum reducuntur, *L.vn. D. nihil innouari appellat. interpoſita*, *cap.* 7. *de appellationibus in* 6. Suſpenditur vero iudicis inferioris iuriſdictio, ſi a definitiua appelletur; nam appellatio ab interlocutione tum id operatur, ſi maior iudex illi prohibuerit, ne vlterius in cauſſa procedat, *cit. cap.* 7. Verum aliquando nec appellatio a definitiua infe-

inferioris iudicis iurisdictionem suspendit, veluti si appelletur a sententia irrogatarum censurarum, *cap.* 53. *ex. de appellationibus*, *cap.* 20. *de sent. excommunicationis*, itemque si appelletur in caussis emandationis morum, nisi formam in talibus seruandam antistites excesserint, *cap.* 3. *ex. de appellationibus*. Et in his casibus appellatio dicitur habere effectum *deuolutiuum*, non vero *suspensiuum*.

§. XVIII. Ex regulis iuris ciuilis ante Iustinianum receptis semel tantum in vna eademque caussa licebat prouocare. At ex lege Iustiniani vni eidemque litigatori in eadem caussa & in iisdem articulis semel, atque iterum appellare concessum est, non item tertio, *L. vn. C. ne liceat in vna eademque caussa:* quae regula in decretalibus confirmatur, *cap.* 39. *ex. de appellationibus*. Et certe qui tertio prouocat ab eadem sententia, videtur malam caussam sustinuisse, & praeterea modum aliquem litibus esse oportebat. Quod vero vnicuique litiganti semel & iterum licet prouocare, in vna eademque causa quatuor appellationes possunt interponi, quod vbi fiet, ea sententia exsecutioni datur, quae bis confirmata est.

§. XIX. Appellatio autem interponi debet ab iudice, qui sententiam dixit ad superiorem, & quidem proximum: appellationes enim gradatim interponendae sunt, & si appelletur per saltum omisso iudice intermedio, ad eum remittitur appellatio, qui appellari debuisset, quod iure ciuili cauetur, *L.* 21. *D. de appellationibus*. Semel enim recepti iudicum & iurisdictionis gradus custodiendi sunt, ne iudicia incerta fiant. Nec aliter habent pontificum decretales, si de iudicibus pontifice inferioribus agatur, *cap.* 66. *ex. de appellationibus:* nam eodem decretalium iure ad summum pontificem eiusue legatum omissis iudicibus intermediis appellationes permittuntur, *cap. vlt. ex. de foro competenti*, *cap.* 7. *ex. de appellationibus*, *cap.* 1. *ex. de officio legati* (d).

(d) Praerogatiua ista summi pontificis primum proposita videtur in falsis decretalibus sub nomine Sixti, Marcelli, Zephyrini ac Iulii pontificum, *can.* 4. *seqq.* C. 2. *q.* 6., quibus edicitur, licere omnibus in sui defensionem libere sedem apostoli-

cam

§. XX. Sunt vero nonnullae caussae, in quibus appellare non est necesse, aliae in quibus appellatio iure denegatur. Et quidem toties superfluum est appellare, quoties sententia est ipso iure nulla: quod enim nullum est, rescindi nequit: & omnis appellatio supponit sententiam valere, & aliquod grauamen inferre, licet sit iniqua. Interest quippe an sententia sit nulla, an iniusta; nam illa iure non consistit, ac ideo rescissione non indiget; haec vero iure valet, & hinc per appellationem rescindenda venit. Ergo superfluum est appellare, si sententia ab incompetente iudice lata sit, *L. vlt. C. si non a competente iudice*, aut si a competente quidem, sed contra receptum iudiciorum ordinem, *L. 4. C. de sententiis & interlocutionibus*, aut si directo contra leges prolata expressum iuris errorem contineat, veluti si iudex dixerit, testamentum ab impubere conditum valere, *L. 1. §. 2. D. quae sententiae sine appellatione*. Ita contra sententias nullas sufficit nullitates proponere, vel contra eas de nullitate excipere.

§. XXI. Caussae vero, vbi appellationes non recipiuntur, sunt illae, in quibus moratoria potius, quam ex caussa iniquitatis appellatio interposita videtur. Ergo denegatur appellatio in notoriis, *cap. 5. §. vlt. & cap. 13. ex. de appellationibus*, a sententiae exsecutione, nisi in ea modus excedatur, *L. 5. C. quorum appellationes*, *cap. 15 ex. de sententia & re iudicata*, & in caussis disciplinae & emendationis morum, *cap. 3. & 32. ex. de appellationibus*, nisi nimius excessus adsit. Item non auditur appellans, qui testibus & argumentis conuictus crimen fatetur, *L. 2. C. quorum appellat. non recipiantur:* item qui ob veram contumaciam damnatus est, *L. 1. C. eodem:* item qui sententiam quoquo modo probauit, *cap.* 2.

cam appellare, quae veluti communis mater omnes excipit, & ab oppressionibus tutos facit. Tota vero ista appellandi ratio ad pontificem omisso medio ex Espenii sententia originem habet ex doctrina illa, quae habet, Romanum pontificem esse ordinarium ordinariorum, siue auctoritatem etiam episcopalem & metropoliticam in omnes particulares ecclesias habere.

2. *ex. de offic. delegati*, vel se non appellaturum iurauit, *cap.* 2. *ex. de appellationibus*, nec recipitur eius appellatio, qui tribus conformibus sententiis damnatus est, *L. vn. C. ne liceat in vna eademque caussa*, *cap.* 65. *ex. de appellationibus*.

CAPVT XXIX.

De in integrum restitutione.

§.I. QVi appellationis remedio destituuntur, auxilio restitutionis in integrum contra iudicis sententiam iuuantur, non tamen omnes, nec semper, sed qui id beneficium intra legitimum tempus petere possunt. Restitutio in integrum est redintegrandae rei, vel caussae actio, quae laesis beneficio magistratus ob iustam caussam conceditur. Sane restitutio in integrum decreto magistratus ex caussa datur, & quidem vbi aliud remedium non suppetit; nam si actus ipso iure non subsistit, ant alias praesto est ciuile remedium ordinarium, in integrum restitutio dari non solet, *L.* 16. *D. de minoribus*, *L* 2. *C. de filiosam minore*. Atque hinc patet, cur restitutio in integrum remedium extraordinarium dicatur, quatenus nempe in subsidium & aliis actionibus deficientibus conceditur.

§. II Restitutio in integrum iure Romano ex caussa conceditnr laesis tam in iudicio, quam extra iudicium. Et quod spectat ad in integrum restitutionem, quae laesis iudicio conceditur, (restitutio competens laesis extra iudicium non est huius loci) ea iuuantur minores, qui sententia iudicis, vel in iudicii cursu se laesos ostenderint. Iure minoris censentur respublica, ecclesia, hospitalia & alia loca pia ecclesiastica, quae vbi laesa sunt, in integrum restituuntur. *L.* 4. *C. quibus ex caussis maiores*, *L.* 3. *C. de iure reipublicae*, *cap.* 1. *&* 3. *ex. de in integrum restitutione*. Conf. Gonzalez *in cit. cap.* 1. Restituitur ecclesia & contra priuatos homines & contra aliam ecclesiam, modo quae restitutionem petit, agat de

damno vitando, altera de lucro captando, *cap.2. & seq. ex. eodem:* nam si vtriusque par sit conditio, vna ecclesia contra aliam non restituitur.

§. III. Petere debent in integrum restitutionem minores intra quadriennium continuum, ex quo minores esse desierint, *L.vlt. C. de tempor. in integr. restitutionis,* ecclesia vero & aliae societates, quae iure minorum censentur, intra quadriennium a tempore cognitae laesionis, *cap. 2. de restitut. in integrum in 6.* Quod si legitimum tempus elapsum sit, ecclesia non restituitur, nisi praeuaricationis, aut manifestae fraudis commentum interuenisse probet, aut aliam caussam alleget, quae iudicem ad restitutionem concedendam mouere possit, *cap. 1. eod. in 6.* Currit vero tempus, tam si actione, quam si exceptione restitutio petatur, *cit. cap. 1.*, quamuis enim regulariter omnes exceptiones perpetuae sint; tamen haec regula locum non habet in iis, quae per modum actionis proponi possunt.

§. IV. Effectus postulatae in integrum restitutionis est, vt omnia in suo statu stare debeant, donec cognitio finiatur, *L. vn. C. in integrum restitut. postulata, ne quid noui fiat:* ideoque impeditur sententiae exsecutio, perinde ac si appellatio interposita fuisset. Restitutione inde impetrata, omnia in pristinum statum reducuntur, laesio aboletur, & quisque quae sua sunt, recuperat, *L. 24. §. 4. D. de minoribus;* etenim restitutio impetrata non tantum impetranti prodest; verum etiam ei, contra quem conceditur, sua iura restituit.

CAPVT XXX.

De apostasia.

§.I. CRimina ex regulis nouae disciplinae vel *ecclesiastica*, vel *ciuilia*, vel *mista* sunt. Ecclesiastica fidem & religionem directe laedunt, eorumque natura ex canonibus determinatur, qualia apostasia, haeresis, schisma,

sima, simonia, sacramentorum profanatio, sigilli sacramentalis fractio, & huius generis alia. Ciuilia sunt, quae directe laedunt rempublicam, nec aliquid habent spirituale, nisi criminis in foro interno absolutionem & poenitentiam, qualia homicidium, peculatus, plagium, furtum. Et demum mista, quae eodem tempore rempublicam & religionem laedunt, qualia esse dicuntur adulterium, concubinatus, sodomia, sacrilegium, sortilegium, crimen vsurarum. In veteribus canonibus & decretalibus Gregorii IX. ferme de omnibus criminibus tractatur, sed quatenus spectat canonicas poenas, & eas quae in iudiciis ecclesiasticis irrogabantur. Nos hic tantum de praecipuis ecclesiasticis criminibus agemus, non vero de ciuilibus & mistis: ecclesiastica enim crimina propria sunt iuris canonici, eorumque natura tantum ex canonibus aestimatur & definitur.

§. II. Maximum inter ecclesiastica crimina apostasia est. Generatim apostasia est desertio, apostata vero desertor: at speciali notione praesertim apud Graecos patres apostasia denotat a fide christiana, quam quis in baptismo professus est, desertionem. Quin latiore sensu apostasiam etiam admittere censebantur catechumeni, qui a catechesi desciscentes, ad aras & templa transibant, *L.2. C.Th. de apostasia*; licet longe maius crimen esset illuminatorum seu fidelium apostasia. Nempe in veteri disciplina catechumeni edito christianae religionis suscipiendae desiderio generale christianorum nomen consequebantur, eorumque multi etiam finito catechesis tempore baptismum vsque differebant, & interim tamquam christiani in multis rebus habebantur. Vt vero apostasia admittatur, sufficit christianam religionem reliquisse, nec requiritur ad aliam transitus: & profecto apostatis peiores videri possunt, qui Christo relicto nullam deinceps religionem profitentur, Deum non esse impie delirantes.

§. III. In veteri ecclesiae disciplina apostatae duplicis generis erant, alii enim sponte sua & taedio christianae religionis adfecti, alii metu coacti a Christo deficiebant. Et quod spectat ad vltroneos apostatas, ii vel ad ethnicos, vel ad Iudaeos, vnde ad Christum conuersi erant, vt plurimum transibant. Qui ad ethnicam superstitio-

nem

nem reuertebantur, a magistratibus vocati, vt plurimum Deorum imagines venerabantur, & Christo maledicebant: quae erat eiuratio christianae religionis ab ethnicis exigi solita, vt ex Plinio Iuniore *lib. X. ep.* 97. constat, qui de christianis, qui sponte sua ad idola transierant, ita ad Traianum refert: *Omnes & imaginem tuam deorumque simulacra venerati sunt, ii & Christo maledixerunt.*

§. IV. Qui deserta christiana religione ad Iudaeos transibant, non omnes eiusdem conditionis erant. Alii nempe, christiana religione prorsus eiurata, Iudaicam amplectebantur. Alii christianam religionem non penitus abiiciebant, sed eam cum Iudaica commiscebant, & inde veluti hybridam religionis speciem comminiscebantur, quod Cerinthianos, Nazaraeos, Ebionaeos aliosque haereticos fecisse Augustinus *de haeresib. cap. VIII. seqq.* testatur. Alii demum nullum Iudaicae religionis dogma amplectebantur, sed in remotioribus quibusdam ritibus & consuetudinibus Iudaeis adhaerebant; ac ita in sabbato otiabantur more Iudaico, conuiuia cum Iudaeis agitabant, eos adibant ad recipienda philacteria & amuleta pro morbis curandis, in quibus Iudaei peculiarem & potentiorem artem possidere credebantur.

§. V. Venio nunc ad eos, qui metu coacti & vi tormentorum oppressi a religione christiana desciscebant, & proprio nomine *lapsi* dicebantur. Erant lapsi alii *thurificati*, alii *sacrificati*, alii *libellatici*: quae vocabula in operibus Cypriani saepe occurrunt. Thurificati dicebantur, qui diis *thure & vino supplicauerant*, vt Plinius Iunior *lib. X. ep.* 97. habet: thuris enim suffitus & vini libatio duae erant partes sacrificiorum, quae diis offerebantur, & inde euidens desertae christianae religionis signum thurificatio habebatur. Sacrificati erant, qui *sacrilegis contactibus manus suas atque ora maculassent*, vt Cyprianus *ep. XV. al. XX. ad clerum Roman.* loquitur, hoc est carnes diis immolatas comederant: signum enim idololatriae erat idolothyta, seu res idolis immolatas, praesertim in templo comedere. Sed non omnes siue thurificati, siue sacrificati eamdem apostasiam admittebant, maius enim, aut minus crimen ex adiunctis censebatur: intererat enim, vtrum laeti & vestibus pretiosioribus induti,

duti, & primo impetu fracti, an potius toti ad moestitiam compositi, & longioribus tormentis compulsi a Christo defecissent.

§. VI. Libellatici nec thure, nec sacrificio professam religionem deserebant, at rei erant apostasiae, quod libellis religionem abnegarent. Eorum tres species ex receptiore sententia videntur fuisse. Nonnulli magistratibus se non esse christianos aperte profitebantur, religionem suam vel voce, vel libellis negantes, seque idolis sacrificare paratos esse adfirmabant, si a magistratu iuberentur. Alii nec abiurabant, nec libellum abiurationis ipsi exhibebant, sed vel amicum ethnicum, vel seruum mittebant, vt ipsorum nomine sacrificaret, & hoc ipso libellum securitatis a magistratu ipsis impetraret, quasi fecissent, quod ipsorum nomine alii fecerant. Alii demum aperte Christum profitebantur, & perspicientes, quod praesidis ira pecunia & muneribus exstingui posset, muneribus datis sibi libellos securitatis impetrabant, in quibus dicebatur, quod iam sacrificauerant, etsi id numquam fecissent. Primi & secundi generis libellatici veri apostatae erant; at qui professa christiana religione iram iudicis pecunia extinguebant, rei tantum erant, quod in libello diceretur, illos iussu praesidum sacrificasse. V. Kortold. *de persecut. eccles. primit. cap. VIII.* §. 10. (*a*).

§. VII.

(a) Apostatis proprie sic dictis accedebant, qui superstitiosos gentium ritus adiuuabant, vel imitabantur; hi enim idololatriae rei quodammodo erant, & veluti susceptae religionis proditores. Tales erant christiani, qui flaminis seu sacerdotis ethnici munus in se recipiebant, conc. Illiber. *can. III.*; flaminis enim munus erat populo exhibere ludos & spectacula, quae in deorum cultum edebantur, & ritibus idololatricis scatebant. Item omnes scenici, histriones, aurigae, qui currus in publicis spectaculis agitabant, tamquam fautores & adiutores idololatriae habiti, conc. Illib. *can. LXII.* Arelat. 1. *can.* 4. & 5., theatrum enim & publici ludi partes erant pompae & cultus Satanae, cui christiani in baptismo renuntiabant. Eodem crimine se adstringebant idolorum artifices, quique aedificabant, vel ornabant gentium aras, & qui victimas & thus ad idololatriae vsum vendebant. V. Bingh. *orig. eccles. lib. XVI. cap.* 4.

§. VII. Quod vero spectat ad poenas in apostatas ab ecclesia decretas, ii praesertim si idololatriae rei essent, ante Cypriani aetatem non solum ecclesia eiecti; verum etiam in fine vitae communione seu absolutione donari non solebant; quae seuerissima disciplina in ecclesiis Romana, Hispaniensi & Africana seruabatur. Tertullian. *de pudicitia cap. V.*, Conc. Illiber. *can.I.* Hac seueritate fideles ecclesia admonitos voluit, vt a lapsu summopere sibi cauerent; tempore enim persecutionis necessarium visum est intendere rigorem, *ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non reuocaret a lapsu*, vt Innocentius I. papa loquitur *epist. III. ad Exuperium*. Sed deinceps ab hac seueritate ecclesia desciuit, & apostatis, qui poenitentia ducti ad religionem reuertebantur, absolutionem dedit. Hinc in canonibus varia poenitendi tempora longiora, aut breuiora praescripta sunt; quae varietas a varietate criminis & adiunctorum, quae illud comitabantur, dependet. V. Bingh. *orig. eccles. lib. XVI. cap.* 4. §. 5.

C A P V T XXXI.

De haeresi.

§.I. HAEresis Graecum nomen est, quod sectam denotat, eaque voce Graeci & Latini scriptores etiam ecclesiastici & in bonam & in malam partem vtuntur. At frequentiore vsu in ecclesiasticis monumentis male sonat; quid vero proprie sit, difficile visum fuit veteribus patribus definire. August. *lib. de haeresib. in praef.* (*a*). Interim expensis omnibus, quae haereticum ho-

(a) Huius difficultatis ratione idem Augustinus *ep. CXXII. ad Quoduultdeum* putat euenisse, cur Philastrius Brixiensis episcopus & Epiphanius de haeresibus scribentes, de haereseon numero non conuenerint. Ille enim haereses populi Iudaici ante natum

hominem constituunt, sic haeresis describenda videtur, est error in rebus fidei, quo homo christianus sciens prudens doctrinam aliquam, quam ecclesia catholica tamquam fide diuina credendam proponit, deserit, nouamque doctrinam sibi effingit. Tria ergo ad haeresim constituendam necessaria sunt. Vnum, christianus homo debet errare in fide: alterum, doctrina, quae negatur, debet esse ab ecclesia catholica ad credendum proposita: tertium, necessaria est scientia & pertinacia, qua christiana doctrina ab ecclesia proposita reiiciatur.

§. II. Quod spectat ad primum, vt haeresis dici possit, requiritur error in iis, quae doctrinae & fidei christianae sunt. Ergo ante omnia videndum, quae sit christiana doctrina, vt quidquid ei aduersatur, tamquam haeresis materia haberi possit. Continetur christiana doctrina in verbo Dei scripto, vel tradito; apostoli enim non omnia scripto consignarunt, sed multa etiam ore docuerunt, quae quasi per manus ecclesia accepit, & omni tempore docuit. Sed non omnia, quae continentur in verbo Dei, pertinent ad doctrinam religionis, sed tantum ea, quae ad dogmata fidei & morum regulas spectant: in rebus enim naturalibus verbo Dei comprehensis Deus locutus est linguam filiorum hominum: nec inde res physicae, geographicae, astronomicae, medicae certo deciduntur. V. Murator. *de moderat. ingenior. lib. I. cap.* 23.

§. III. Praeterea error in rebus fidei tum haeresis est, si pars illa verbi Dei, quam errans impugnat, ab ecclesia catholica tamquam fide diuina credenda proposita sit. *Illud omne & solum est de fide catholica*, inquit Veronius in *reg. fidei cathol. cap. I.* §. 1., *quod est reuelatum in verbo Dei, & propositum omnibus ab ecclesia catholica fide diuina credendum*. Nimirum quum verbum Dei interpretione indigeat; nequaquam haeresis dicenda est, si quis dis-

natum Christum viginti octo numerauit, post Christum vero centum viginti octo: hic vero vtriusque temporis haereses octoginta recensuit. Et tamen Epiphanius Philastrio doctior erat. Itaque in ea disceptatione, quid sit haeresis, non idem ambobus videbatur.

dissentiat ab aliqua doctrina fidei verbo Dei comprehensa, quando adhuc ecclesia catholica, cui doctrinae depositum concreditum est, illam non declarauerit & credendam proposuerit. Ex qua doctrina veteres patres tamquam veros haereticos habebant, quotquot conciliorum generalium definitionibus non adquiescebant, quod ecclesiae catholicae iudicium ex comitiis illis habebatur. Et quoniam depositum fidei integrius seruabatur in ecclesiis principibus & apostolicis, maxime in ecclesia Romana; hinc mos fuit veteribus, eos catholicos dicere, qui cum ecclesiis Romana, Alexandrina & Antiochena in fide consentirent, *L. 2. C. Th. de fide catholica* (*b*).

§. IV. Item ad haeresis constitutionem pertinacia requiritur, vt nempe quis sciens prudens doctrinam, quam ecclesia catholica veluti in verbo Dei comprehensam & credendam proponit, abiiciat, & in oppositam sententiam pertinaci animo feratur. Nam si quis in fide per simplicitatem aut ignorantiam erret, putans esse de fide & ecclesiam ita tenere, nec dici, nec iudicari potest tamquam haereticus, *can. 29. C. 24. q. 3.* Quo spectat Augustini sententia, *errare possum, sed haereticus non ero:* quia scilicet non ero in errore pertinax, sed eo cognito in sinum matris me coniiciam. Hinc recte synodus Lateranensis sub Innocentio III. damnatis abbatis Ioachimi opinionibus, ipsum nihilominus ab haeresi absoluit: Ioachimus enim omnia scripta sua iudicio sedis apostolicae approbanda, aut corrigenda supposuit, *cap. 2. ex. de summa Trinitate & fide catholica.*

§. V. Nec tantum haeretici sunt, qui pertinaci animo

(b) Atque ex his omnibus intelligitur, cur olim complusculi patres dogmata nonnulla tenuerint, quae verbo Dei aduersantur, nec tamen inter haereticos relati sint. Sane ante exortam haeresim Arianam quidam ex patribus de Christo & sacrosancta Trinitate minus caute scripserunt; itemque multi veterum doctrinam de regno Christi mille annorum in terris tenuerunt. Nimirum ecclesia catholica nondum omnia ad Christum eiusque regnum pertinentia ventilauerat, nec apertis conceptisque formulis doctrinam christianam proposuerat.

mo doctrinis fidei contraria sentiunt, verum etiam qui in fide dubitant. *Dubius in fide infidelis est*, inquit Stephanus papa, seu quisquis sub eo nomine latet, *cap.* 1. *ex. de haereticis*. Sane qui sciens dubitat de fide ecclesiae catholicae, hoc ipso ex pertinacia peccat in fidem, quae docet, extra dubitationem esse, quae catholica ecclesia veluti fide diuina credenda proponit. Dubius vero in fide non tantum dicitur, qui de vniuersa christiana doctrina dubitat; verum etiam qui aliquem fidei articulum in dubitationem adducit.

§. VI. Praeter crimen haeresis datur etiam crimen suspecti de haeresi, cuius rei sunt, qui ex coniecturis & indiciis in fide obstinato animo errare praesumuntur. Est vero suspicio de haeresi triplex, leuis, vehemens & violenta. Leuis deducitur ex signis externis operum, vel verborum, ex quibus raro admodum haeresis praesumi potest, veluti si quis semel haereticorum conuenticulis interfuerit. Vehemens desumitur ex argumentis saepe concludentibus, quae proinde iuris praesumtionem inducunt, & nisi contrarium probetur, fere plenam efficiunt probationem, veluti esus carnium die prohibito, & errorum prolatio in rebus fidei. Violenta demum suspicio operatur iuris & de iure praesumtionem, contra quam nulla admittitur probatio, & sufficit, vt quis tamquam haereticus damnetur, veluti si quis haereticorum conuenticula frequentarit, & si qui suspecti de haeresi nolint iureiurando se purgare, vel haeresim abiurare, & inde excommunicati per annum in excommunicatione persistant, *cap.* 13. §. 2. *ex. de haereticis*, *cap.* 7. *eodem in* 6.

§. VII. Multae in haereticos poenae tam ab ecclesia, quam a ciuili potestate statutae sunt. Et ecclesia quidem sollemne anathema in haereticos dixit, eosque christiana communione priuauit. Id autem fecit ecclesia, vt christiani melius sibi ab haereticis cauerent; nam alioquin haeretici errorum monstris & peruicacia sua ab ecclesiae communione separationem fecerant. Praeterea ex ecclesiae regulis haeretici, si clerici sint, omnibus officiis ecclesiasticis priuantur, & perpetuo deponuntur; & generatim haeretici sunt a canone alieni, siue in haeresi baptizati sint, siue post baptismum in catholica fide acce-

ptum,

ptum in haeresim inciderint; reuersi enim in catholicam ecclesiam tamquam laici recipiuntur, sacri ministerii in perpetuum expertes. Conc. Illiber. *can.LI.*, Innocent. I. *ep. XVIII. ad Alexandr. Antioch.* Quin iure decretalium etiam liberi haereticorum paternae lineae vsque ad secundum gradum, maternae vsque ad primum ab omnibus ecclesiasticis beneficiis excluduntur, si parentes haeretici persistant, aut in haeresi decesserint, *cap.* 15. *de haereticis in 6.*

§. VIII. Poenae ciuiles a summis imperantibus in haereticos decretae plures sunt, & varii generis, nec omnes in cuiusuis sectae haereticos latae sunt. Generatim vero ex legibus Romanis haeretici infamia notati, item intestabiles facti, id est testamenti condendi in quamcumque personam criminis societate coniunctam, vel ex aliorum testamentis capiendi facultate spoliati. Item donandi, donationesque capiendi iure multi haereticorum privati: multi quoque poenae pecuniariae subiecti, nisi ad catholicam ecclesiam redirent. Et vt alias consimiles poenas mittam, iure Romano etiam nonnulli haeretici vltimo supplicio adfecti, quales Encratitae, Saccophori & Hydroparastatae, qui omnes Manichaeorum erroribus conspurcati erant, *L. 9. C. Th. de haereticis:* item qui quemquam de ministris ecclesiae catholicae rebaptizarent, tum & ipsi rebaptizati, si criminis per aetatem capaces essent, *L. 2. C. ne sanctum baptisma iteretur.* Auxit vero in haereticos seueritatem Fridericus II. imperator, qui haereticos omnes morte & igne persecutus est, si in haeresi essent peruicaces, haeresim inter publica crimina recensuit, & eorum bona publicari iussit, vt ex edictis apud Petrum de Vineis & Goldastum constat (*c*).

§. IX.

(*c*) Huiusmodi constitutiones ad imperium pertinent, at praeterea Fridericus peculiarem constitutionem in regno Siciliae valituram edidit, qua easdem poenas contra haereticos proposuit. Exstat haec peculiaris constitutio in libris constitutionum regni sub titulo *de haereticis & patarenis*. Friderici aetate haeretici Occidentis generali nomine *Patareni* seu *Patarini* dicebantur, fortasse a patiendo, quod dura quaeuis pati vellent ad suorum dogmatum defensionem; licet alii alias originationes praeferant.

§. IX. Quamuis vero poenae, quae salua vita in haereticos irrogantur, vtiles esse possint (*d*); tamen poena mortis cum ecclesiae doctrina & humanitate parum convenit. Ecclesiae est dispersas oues Deo lucrari, ac proinde potius spatium ad poenitentiam & conuersionem haereticis deprecari, quam eorum accelerata morte spem conuersionis omnino amputare. *Nullis bonis in catholica ecclesia hoc placet*, inquit Augustinus *lib. III. contra Crescon. cap.* 50., *si vsque ad mortem in quemquam, licet haereticum, saeuiatur*. Quod si olim ob haeresim aut alias ecclesiasticas caussas magistratus reos capite damnarint, aut imperatores legibus suis in haereticos poenam mortis statuerint; iudicia & leges istas numquam ecclesia probauit. Et si in posteriori disciplina ecclesiastici iudices reos haeresis magistratibus morte puniendos tradere consueuerint, vitia ista sunt hominum, non ecclesiae.

§. X. Iam si haeretici poenitentia ducti in sinum catholicae ecclesiae reuerti velint, recipiuntur quidem, sed ante omnia ex veteribus institutis peruersam doctrinam debent eiurare, & catholicam fidem profiteri. Conc. Nicaen. *can. VIII.*, conc. Constantinop. I. *can. 7.* Facta eiuratione, qui in haeresi nati & baptizati erant, recipiebantur non per poenitentiam, sed per manuum impositionem, & si in haeresi chrismate vncti non essent, etiam per sacri chrismatis vnctionem. V. Petr. de Marca *not. in conc. Claromont. can. XXVIII.* Ex veterum enim sententia baptismi apud haereticos suscepti efficacia in su-

(d) Nimirum haeretici harum poenarum metu perterriti melius in rationes suorum dogmatum inquirunt, & ita doctiores facti in sinum ecclesiae reuertuntur. Constat quidem, multos inter angustias & afflictiones bonam mentem induisse, quod malis veluti excitati acrius in res suas animum intenderint, easque nullo fundamento nixas inuenerint. Ipse Augustinus, qui vim adhiberi ob errorem Donatistis initio aequum non esse putabat, inde experientia victus adgnouit, vtiles esse contra haereticos poenas pecuniarias. August. *epist.* L. *ad Bonif.* & *epist. LXVIII. ad Ianuar.*

ſpenſo erat, & tum demum operabatur, ſi haeretici, depoſitis erroribus, ad eccleſiae vnitatem reuerterentur. August. *de bapt. lib. VI. cap.* 9., Gregor. M. *lib. IX. ep.* 61. Hinc vbi in haereſi baptizati ad eccleſiam catholicam tranſibant, per baptiſmi olim ſuſcepti vim gratia implebantur, nec poenitentia indigebant. Contra qui baptizati & educati in fide catholica in haereſim lapſi eſſent, ſi in catholicam reuertebantur, per poenitentiam recipi ſolebant. Bingh. *orig. eccleſ. lib. XVI. cap.* 6, §. 17. *ſeqq.*

CAPVT XXXII.

De ſchiſmate.

§. I. Schiſma etiam Graecum nomen eſt, & ſciſſuram ſeu diuiſionem denotat. At in re eccleſiaſtica ſchiſma ſtricte ſic dictum eſt diſſociatio vnitatis eccleſiaſticae ex inteſtinis diſcordiis contingens, integra tamen chriſtiana doctrina remanente. Hinc Pelagius papa recte ait, ſchiſmaticos *corpus Chriſti, hoc eſt ſanctam eccleſiam, lacerare*, *can.* 43. C. 23. *q.* 5. Quod vero ſchiſma integram relinquit eccleſiae doctrinam; hinc ſchiſmatici proprie haeretici non ſunt, *can.* 26. C. 24. *q.* 3. at ſchiſma, ſi diu eccleſiam dilaceret, in haereſim ſolet degenerare; nam peruicaciae continuatio eccleſiae auctoritatem contemnit, ipſique ſchiſmatici obſtinato animo profitentur, extra eccleſiae vnitatem eſſe poſſe ſalutem: quod eccleſiae catholicae doctrina non patitur. Quin Hieronymus *cit. can.* 26. obſeruat, ſchiſmaticos proprium aliquod dogma ſibi conficere ſolere, vt recte ab eccleſia receſſiſſe videantur.

§. II. Quod vero ſchiſma eccleſiae vnitatem abrumpit, & vnitas eccleſiae in eo conſiſtit, quod cum ſua quiſque eccleſia, & eccleſiae ipſae particulares inter ſe coniunctae & ſubordinatae eſſe debent; hinc veluti duo ſchiſmatis genera conſtitui poſſunt, internum vnum, alterum externum. Et internum quidem, ſi quis ab eccleſia

clesia sua secessionem faciat, eamque excitatis turbis in diuersos coetus dissoluat. Ita diffidii interni reus censetur presbyter, qui contemto episcopo suo seorsum congregationem faciat, & aliud altare figat., *can. apost. XXXII.* Separationem istam presbyteri ab episcopo suo *schismaticorum ortus atque conatus* Cyprianus *ep. LV. al. LIX. ad Cornel.* appellat. Tum vero ex veterum sententia schismaticus est presbyter, qui ab episcopo suo seorsum congregationem facit, si ob contemtum, aut inuidentiam, aut auaritiam separatio contingat; nam si episcopus in pietate & iustitia peccet, christiani a peccatore praeposito recte se separabunt. Cypr. *ep. LXVIII. al. LXVII.*

§. III. Externum schisma est, vbi ecclesiae particulares, quae mutuis foederibus & subordinatione inter se connexae sunt, communionem inter se propter intestinas discordias abrumpunt, nec amplius vnam maiorem ecclesiam componunt, sed potius tot coetus, quot sunt ecclesiae, inuicem diffidentes. Atque hoc schisma tum vniversale est, si ecclesia aliqua, seu aliqui christiani ab vnitate totius ecclesiae catholicae recedant, quales fuerunt olim Donatistae. Censentur vero recessisse a communione totius ecclesiae, qui recedunt ab omnibus, aut maxima parte particularium ecclesiarum, quae ecclesiam catholicam componunt. Qua ratione Optatus Mileuitanus *lib. I. aduers. Parmenian.* Donatistas schismaticos esse probat, quod ab ecclesiarum totius orbis communione discesserant. *Videndum est*, inquit, *quis in radice cum toto orbe manserit, quis foras exierit* (a).

Tt 2 §. IV.

(a) Quoniam vero ecclesia Romana centrum est ecclesiasticae vnitatis, eiusque antistes reliquorum episcoporum caput est constitutus ad schismatum occasiones tollendas, vt habet veterum patrum doctrina; profecto schismatici dici non possunt, qui summo pontifici tamquam capiti totius ecclesiae adhaerent, & ei communione iunguntur; & contra schismatici audiunt, qui ab eo vnitatis centro recedunt. Sed si qui cum ecclesia Romana, vt particularis ecclesia est, non communicant, nequaquam tamquam vniuersalis schismatis rei argui possunt, modo cum aliis ecclesiis communionem foueant, quod Nicolius *de vnitate eccles.*

§. IV. Quod spectat ad poenas contra schismaticos, ecclesiae canones de schismate & haeresi eodem fermè modo loquuntur, & vtrosque iisdem ferme poenis adficiunt. Etenim licet schisma possit esse sine haeresi, tamen vt plurimum haeresim coniunctam habet, aut in eam erumpit. At si schisma purum est, canones apostolici deponunt clericos, qui ab episcopo suo separationem faciunt, laicos vero extra ecclesiae communionem proiiciunt; *can. apost.XXXII.*, nec desunt canones, qui clericos schismatis reos excommunicatione plectunt, *can.*43. *C.* 23. *q.* 5. Ordinationes quoque a schismaticis & haereticis factas, & dignitatum & beneficiorum concessiones, & alienationes bonorum ecclesiasticorum ecclesia transfixit, & omni effectu carere voluit, *cap.*1. *ex. de schismaticis*.

CAPVT XXXIII.

De simonia.

§.I. PRoximum haeresi crimen ecclesiasticum simonia est, qua res spirituales & sacra officia non gratis, sed per pecuniam conferuntur nefario prorsus commercii genere, quo Dei dona inaestimabilia in turpem quaestum adducuntur contra expressam Christi sententiam, qua voluit, vt gratis accepta spiritualia dona apostoli gratis elargirentur: *gratis accepistis, gratis date*. Originem habet hoc crimen a Simone mago, qui ab apostolo Petro Spiritus sancti dona sibi emere volebat, deinceps vero

eccles. lib. II. cap. 10. & Espenius *part. III. tit.* 4. *cap.* 2. docent. Quo sensu schismaticae fuisse non videntur Asianae ecclesiae, quae ob dissidium de tempore celebrationis paschae ab ecclesiae Romanae communione per Victorem pontificem exclusae sunt. Etenim etsi Asiani non communicabant cum ecclesia Romana, tamquam particulari ecclesia; tamen cum plerisque aliis ecclesiis etiam Occidentis in communione persliterunt.

ro ſemper infecit eccleſiaſticos: praeſertim poſt datam chriſtianis pacem, quando eccleſia diues, potens & honorata euaſit, ſimonia frequentior facta eſt; nam tribus primis ſaeculis quando nullis diuitiis auctae erant eccleſiae, & officia eccleſiaſtica plus oneris, quam commodi inuehebant, admodum rara eſſe debuit ſimonia.

§. II. Communis eſt apud doctores noſtros ſimoniae partitio in eam, quae perfecta vtrimque eſt, conuentionalem, & mente conceptam. Quae perfecta vtrimque eſt, admittitur, ſi reapſe per pecuniam ſpiritualia data ſint, & pecunia itidem numerata. Conuentionalis pacto conſtat, vt ſi pactum initum ſit de danda re ſpirituali non gratis, & nulla vel tantum ex vna parte traditio acceſſerit. Mente vero concepta eſt ſimonia, ſi quis per ſimulationem officii rerum ſpiritualium diſpenſatori aliquid offerat ſpe beneficii ab eo impetrandi: quae ſimonia quum interius lateat, ſolum Deum vindicem habet, *cap.* 33. *& ſeq. ex. de ſimonia* (*a*).

§. III. Quando autem vt ſimonia admittatur, ſpiritualia per pecuniam dari debent, quid rei ſpiritualis, quid pecuniae nomine in hac cauſſa veniat, explicandum eſt. Et rei ſpiritualis nomine veniunt proprie ſic dicta ſpiritualia, qualia dona miraculorum, Spiritus ſancti gratia, poteſtas eccleſiaſtica, & ſacramenta, quibus Deus ſalutem noſtram operatur. Item ſpiritualia ſunt conſecratio eccleſiarum, ſacrarum virginum, profeſſio religioſa, ſepultura eccleſiaſtica, miniſteria eccleſiae ſuis reditibus inſtructa, & ſacra omnia officia. Praeterea inter ſpiritualia cenſentur, quae tantum lato ſenſu ſpiritualia dici poſſunt, & veluti per reductionem, veluti pallii archiepiſco-

(a) His ſpeciebus addunt ſimoniam, quae *per confidentiam* fieri dicitur, veluti ſi beneficium recipiam eo pacto, vt fructus illius alteri reddam, aut certo poſt tempore titulum reſtituam, aut ſi vſque ad certam infantis aetatem in amici alicuius fide beneficium deponam, vt illud adulto reſignet: in omnibus his ſpeciebus pactio, fiducia quadam innixa, continetur, & de rebus ſpiritualibus paciſci ſimoniacum cenſetur, *cap.* 5. *ex. de rer. permutatione.*

piſcopalis datio, & in beneficiis electio & praeſentatio. Tam late patet notio rei ſpiritualis, atque ideo qui vel ſpiritualia proprie ſic dicta, vel ſpiritualibus adnexa pretio elargitur, vel adquirere praeſumit, ſimoniacus eſt (*b*).

§. IV. Nomine pecuniae in cauſſa ſimoniae non venit tantum pecunia numerata, ſed quidquid pretio aeſtimatur; ſemper enim verum eſt, rem ſpiritualem non gratis dari, vbi non propter merita accipientis, ſed propter aliquod temporale commodum confertur. Hinc veteres patres in primis Hieronymus & Gregorius M. docuerunt, tria eſſe, quae in materia ſimoniae pecuniae nomine veniunt, *munus a manu*, *munus a lingua & munus ab obſequio*, *can.* 6. C. 8. *q.* 1. & *can.* 114. C. 1. *q.* 1. Sane horum quodlibet vel ipſa pecunia eſt, vel eius vicem ſubit. Et quidem munere a manu continetur pecunia ſtricte ſic dicta, ſeu omne id, quod homines in terra poſſident. Munus a lingua fauor eſt, veluti ſi aliquid ſpiritualis eis detur, *pro quibus maiorum quiſquam rogauerit*, vt loquitur Hieronymus in *cit. can.* 114. Fauor autem & gratia apud homines & maxime potentes pretio & quidem ſummo aeſtimatur; experientia enim compertum eſt, ſaepe plus valere gratiam & fauorem potentiorum, quam ſummos & honeſtos labores. Munus ab obſequio eſt ſeruitus indebite impenſa: ſeruitia vero pretio

---

(b) Quamuis vero tam late pateat ſimoniae materies; tamen nullibi frequentius vitium hoc admiſſum eſt, quam in ſacris ordinationibus & eccleſiaſticis beneficiis: ſaeculi enim commoda inhiant in eccleſia homines profani, quae praeſertim ex ſacris ordinibus & beneficiis conſequi poſſe credunt. Intereſt autem inter veterem & nouam eccleſiae diſciplinam: namque in veteri diſciplina damnantur ſimoniacae ordinationes, nulla ferme facta beneficiorum mentione: contra in noua ſaepe damnatur ſimonia in beneficiis, raro in ſacris ordinationibus. Nimirum per decem ferme priora ſaecula clerici in ordinatione ius ad prouentus eccleſiaſticos adquirebant: inde ordinatio miniſtrorum a beneficii collatione ſeparata eſt, & ordinatio tantum poteſtatem ſpiritualem contulit; ius vero ad temporalia beneficio adhaeſit.

tio aestimantur.. Itaque si spiritualia dentur, siue propter pecuniam, siue ad fauorem potentiorum promerendum (c), siue propter indebita seruitia, semper verum est, non gratis, sed per pecuniam data fuisse.

§. V. Verum serio distinguenda sunt sponte oblata ab iis, quae in eum finem dantur, vt recipiantur spiritualia. Sponte oblata in rerum spiritualium administratione recte accipiuntur, quod Thomassinus *de vet. & noua eccles. discipl. par. III. lib.* 1. *cap.* 69. *seq.* pluribus exsequitur; sunt enim potius medium, quo sacri ministri vitam sustentant, quam rerum spiritualium pretium. Christus apostolos suos ad praedicandum euangelium misit, postquam illi terrena omnia reliquissent. Hinc voluit, vt de euangelio viuerent, non quod eis temporalia, quasi sui ministerii merces, iure deberentur; sed potius quod defutura non essent media, quibus viuere possent. Ex qua doctrina siue in administrandis sacramentis, siue in aliis ecclesiasticis officiis sponte oblata quouis tempore sine vitio ecclesia recepit. Eodem cum sponte oblatis iure censentur reditus ecclesiastici, quos propter officium ecclesiae ministri percipiunt; sunt nimirum reditus isti media vitae sustentandae, non pretium rerum spiritualium, nec merces laborum, qui in ecclesiae ministeriis impenduntur. Quae quum ita sint, certe profani sunt clerici illi, qui reditus ecclesiasticos sibi debitos pro laboris mercede credunt.

§. VI. Quamuis autem sponte oblata in administrandis sacramentis & reliquis sacris officiis accipere simoniacum non sit; tamen omnis auaritiae turpisue quaestus suspicio ab altaris ministris procul esse debet. Hinc synodus

(c) Quod si preces potentiorum tantum moueant antistites, vt in merita commendatorum inquirant, & inde tantum ob vera merita conferant ecclesiastica officia, alias non daturi, nulla est simonia, quamuis preces intercesserint: quae est S. Thomae doctrina 2. 2. *q.* 110. Qui etiam recte tenet, simoniacum apud Deum esse, qui confert quidem digno res spirituales, si id faciat potius fauore precum, aut timore rogantis, quam meritis accipientis.

nodus Illiberitana *can. XLVIII.* statuit, ne de more catechumeni tempore baptismi numos in concham mitterent, *ne sacerdos, quod gratis accepit, pretio distrahere videatur*. Non malum, sed mali species canoni dedit occasionem: adeo scilicet ab omni auaritiae & turpis lucri suspicione ecclesiae ministri liberi & immunes esse debent. Qua ratione Tridentini patres in sacris ordinationibus nec sponte oblata ab episcopis eorumque ministris accipi voluerunt. Trident. *sess. XXI. de ref. cap.* 1. Cui disciplinae adhaerens S. Carolus statuit, ne quis presbyterorum pro administrandis sacramentis ne obtentu quidem eleemosynae quidquam accipiat, teste Iussano in *vit. S. Caroli lib. VIII. cap.* 4. Et bene profecto esset, si legitima auctoritate saltem in ecclesiis, quae status reditus possident, abolerentur consuetudines omnes, quae in administrandis sacramentis, in danda mortuis sepultura & aliis sacris officiis aliquid offerre praecipiunt.

§. VII. Iam vero vt admittatur simonia, non requiritur, vt accipiens spiritualia datae in eum finem pecuniae conscius sit; sed sufficit, vt collator spiritualium illam acceperit, quicumque tandem sit, qui donet, *can.* 3. C. 1. *q.* 5. Hinc electio aliaue collatio beneficii ipso iure nulla est, si quocumque modo simoniaca fuerit, etiamsi ipse beneficiarius vitium ignoret; *cap.* 27. *ex. de simonia*. Sane semper verum est, non gratis dari ecclesiae ministeria, si collator aliquid acceperit, etiam inscio beneficiario, qui in hac specie tantum nullius culpae reus est. Verum si qui dederint temporalia, id fecerint in fraudem & dispendium eius, qui eligendus erat, electio sustinetur, quum malitiis hominum non sit indulgendum, *cit. cap.* 27., licet alias qui temporalia acceperint, simoniae rei sint.

§. VIII. Nunc sophismata & laruas, quibus simoniaci suam prauam agendi rationem tegere studuerunt, aperiamus oportet: profani enim homines, qui alias in simoniam procliues sunt, ne nundinationis donorum diuinorum facile conuincerentur, mysteria quaedam verborum & laruas excogitarunt, quibus seipsos excusarent, & simoniam, vt nostri loqui amant, *palliarent*. Sed sophismata ista pereunt omnia ad Christi doctrinam colla-

ta

ta; *gratis accepistis, gratis date*. Harum astutiarum illa videtur antiquissima, qua sub specie pietatis tegitur simonia, vbi videlicet temporalia pro spiritualibus accipi dicuntur, vt illa in vsus pietatis, veluti in eleemosynas & ecclesias aedificandas, impendantur. At qui ita spiritualia administrat, licet alias pietatem intendat, certe non gratis elargitur. Et deinde non licet peccata grauissima admittere, vt pietas exerceatur. Vt enim recte Gregorius M. obseruat, *aliud est propter peccata eleemosynas facere, aliud propter eleemosynas peccata committere*, *can*.27. C. 1. *q*.1. Illud nempe tamquam iustum & pium semper commendauit ecclesia; hoc vero tamquam nefarium semper damnauit.

§. IX. Non minus speciosa est illa simoniae larua, qua temporalia dari dicuntur non propter ipsa sacra ministeria, sed pro opibus & reditibus, qui inde percipiuntur. Ita quidam capellani Gothofredi ducis apud Petrum Damianum *lib. I. ep.* 13. & *lib. V. ep.* 13. se non esse simoniacos dicebant, quod non ipsum sacerdotium, sed possessionem praediorum pecunia redemerant. Sed quum reditus ecclesiastici sacro ministerio adhaereant, & inde pendeant; (beneficium datur propter officium) qui pecuniam pro ipsis reditibus donat, & pro ipso ecclesiastico officio dedisse censetur. *Quisquis horum alterum vendit*, inquit Paschalis papa in *can*.7. C. 1. *q*.3., *sine quo nec alterum prouenit, neutrum inuenditum derelinquit*.

§. X. Praeterea non defuerunt scriptores, qui nullam simoniae labem esse docuerunt, si pecunia non tamquam pretium rei spiritualis, sed potius tamquam honorarium, vel tamquam caussa impellens detur, nimirum vt dispensator spiritualium ad dandum excitetur & moueatur. Sed apage manifestas iniquitates. Sane admissa hac doctrina, in ecclesia prorsus nulla esset simonia: quilibet nempe daret non tamquam pretium, sed potius ad impellendum collatorem, & ad gratum animum demonstrandum. Ad haec, rationes, vnde moueri debent ecclesiae ministri ad dispensanda spiritualia, non sunt lucra temporalia, sed personarum merita & ecclesiae vtilitas. Et qui spiritualia ex doctrina ecclesiae procurant, a Deo tantum procurationis suae praemium debent exspectare.

§. XI.

§. XI. Inter laruas, quibus simonia tegitur, etiam referri solet redemtio vexationis, qua temporalia dari dicuntur, ne ad obtinendam consecrationem siue beneficium opponatur impedimentum. Hac in re videtur distinguendum, num ille, qui impedimento est, ius habeat, vel non habeat ad spiritualium collationem. Si primum, vera est simonia; pecunia enim datur ei, qui partem habet in rei spiritualis administratione, *cap.* 23. *ex. de simonia*. Si alterum, nulla videtur esse rerum sacrarum nundinatio: etenim qui alteri, a quo spirituale non consequitur, pecuniam dat, ne impedimento sit ad rei spiritualis adquisitionem, gratis accipit, maxime si ius perfectum adquisierit; licet ille, qui ne impedimento sit, pecuniam accipit, iniuste faciat. Quoniam vero in hac specie latere simonia potest, & periculosum est, nos in re nostra iudices sedere, scite S. Carolus nemini licere statuit, *ad redimendam vexationem ne in casibus quidem iure permissis pecuniam dare, quidquamue pacisci, aut transigere, nisi episcopi consensus accesserit*. Conc. 1. Mediol. *tit. de constitut. contra simoniacos*.

§. XII. Poena contra simoniacas ordinationes secundum veteres canones est depositio contra clericos, tum ordinantes, tum ordinatos; excommunicatio vero contra laicos tanti criminis sequestres & interpretes. Conc.Chalced. *can. II.*, Aurelian. II. *can.* 4., Trullan. *can. XXII.* Sed vnus ex sic dictis canonibus apostolorum etiam ab ecclesiae communione ordinantem & ordinatum exturbat, *can. apost. XXX.* Depositio ista clericorum perpetua erat, nec per poenitentiam licebat simoniacis amissos gradus recuperare, *can.* 5. *C.* 1. *q.* 7. Et quid quaeso iustius, quam vt gradu & ordine suo perpetuo caderet, qui illum in quaestum abiecit, & existimauit, sacerdotii gratiam per pecuniam posse adquiri? Sic vero depositi simoniaci in monasterium *sub perenni poenitentia* detrudebantur, *can.* 7. *C.* 1. *q.* 1. idque ex veteri disciplina, quae depositos clericos monasteriis ad poenitentiam includebat.

§. XIII. Perpetua depositio in antiquis canonibus proposita proprie spectabat simoniacas ordinationes, quibus olim beneficia erant adnexa; at vbi beneficia seorsum ab ordinibus conferri coepta sunt, depositio etiam adprehen-

dit

dit simoniacas beneficiorum collationes, eoque veteres canones extensi sunt, *can.* 9. C. 1. *q.* 3. Quin collationes beneficiorum per simoniam omnino nullae sunt & inanes, *extrauag.*2. *de simonia inter communes:* idque locum habet, tam si vtrimque simonia perfecta sit, quam si conventione nitatur, *can.*5. C. 1. *q.* 3., ac siue pecunia ab ipso electo, siue ab eius amicis & parentibus eo ignorante data sit, vel promissa, *cap.* 27. *ex. de simonia*. Hinc tenentur simoniaci dimittere beneficia, quae nullo iure tenent, & suos non faciunt fructus, si quos interim percipiant.

§. XIV. Vetus depositionis poena, qua ordinantes & ordinati per simoniam perpetuo adficiebantur, in noua disciplina desueuit, eiusque loco suspensio successit. Et ordinantes quidem iure decretalium suspenduntur a quorumcumque ordinum collatione per triennium; ordinati vero ab ordinis suscepti vsu, quousque veniam a summo pontifice impetrauerint, *cap.* 45. *ex. de simonia*. At ex decretali Pii v. *cum primum* qui ordinati sunt per simoniam, ab ordinum exercitio sunt ipso iure suspensi per decennium, & carceribus ad annum mancipantur. Item in noua disciplina simoniaci omnes, etiam tanti criminis sequestres, excommunicationi latae sententiae summo pontifici reseruatae subiiciuntur, *extrauag.* 2. *de simonia inter comm.* Remissus fuit depositionis rigor ex frequentibus indulgentiis, quas in magna peccantium multitudine summi pontifices & episcopi concesserunt, vt per simoniam ordinati gradus suos recuperarent, quod Christ. Lupus *diss. de simonia cap. vlt.* obseruat.

CAPVT XXXIV.

De poenis & censuris ecclesiasticis generatim.

§.I. Ecclesia, quae hominum societas est ad spiritualem animarum salutem instituta, certe iure diuino potestatem habet poenas fini suo congruas irrogandi.

di. Sane apertis constat apostoli verbis, in ecclesia esse regimen aliquod a Christo institutum, & apostolis demandatum, *Act. XX.* 28.: regimen vero omni coactione destitutum nullius vsus est. Deinde Christus conceptis verbis ecclesiae suae ius infligendarum poenarum concessit, dum ei claues communicauit, quibus solueret & ligaret, & in sontes animaduerteret. Matth. *XVIII. v.* 15. *seqq* (*a*).

§ II. Verum enimuero poenae ecclesiasticae longe differunt a poenis ciuilibus, quae hominibus nequam in ciuitate irrogantur: illae spirituales sunt, vtpote quae tantum animarum & ecclesiae salutem respiciunt; istae vero corporales sunt, & praesentis vitae commodis priuant. Ex societatum finibus poenas, quibus illae reguntur & sustinentur, metiri oportet. Qui in ciuitatem coalescunt, praesentis vitae commoda intendunt & securitatem: qui vero coalescunt in ecclesiam, alterius tantum vitae, quae tota spiritualis est, adquisitione tanguntur. Hinc ciuiles poenae terrorem & dolorem in delinquentes inferunt, atque bonis, aut iure ciuitatis, aut vita priuant, & per equuleos, vngues, laminas, laqueum, carnifices exercentur. Contra ecclesiasticae animam, non corpus adficiunt, & quae iis inest coactio, potius in priuatione alicuius boni ad religionem pertinentis, quam in irrogatione corporei mali consistit (*b*). Et recte spiritualium

(a) Atque ex his constat, diuinae institutioni aduersari Pfaffium & Boehmerum, qui contendunt, ecclesiam nulla iurisdictione, nullo sacro imperio ex Christi institutione ad poenas irrogandas auctam esse, poenasque ecclesiasticas initio veras poenas non fuisse, sed potius pactitias, ex consoederata disciplina pendentes, qua initis pactis christiani se adstringebant ad societatis leges sancte seruandas, eosque iure fraternitatis & officio priuandos, qui ex regulis societatis non viuerent.

(b) Itaque coactio, quam in puniendo adhibet ecclesia, non est proprie sic dicta vis externa, sed potius vis indirecta, qua boni spiritualis priuatione delinquentes coguntur. Ecclesia, vtpote ciuili imperio destituta, vim facere non potest. Hinc hortatur, suadet, docet; & vbi exhortationes ad frangendam contumaciam non sufficiunt, contumaces extra communionem proiicit,

lium poenarum ratione ecclesiae potestatem Cyprianus *gladium spiritualem* dixit *ep. LXII. al. IV. ad Pompon.* Itaque poena ecclesiastica natura sua est irrogatio mali spiritualis, quod iure sacerdotii infligitur christianis inuitis ob delictum admissum in punitionem & emendationem delinquentis, & ecclesiae salutem.

§. III. Poenae ecclesiasticae alio nomine *censurae* dictae sunt (*c*), & origine sua continentur omnes in priuatione ecclesiasticae communionis, qua ex veteribus regulis delinquentes vel in totum ecclesia, tamquam ethnici & publicani, eiiciuntur, aut sacro ministerio in perpetuum, vel ad tempus cadunt, aut alias communibus precibus & eucharistiae participatione prohibentur. Item poenitentiae, quae peccatoribus inuitis irrogantur, sunt vere

---

iicit, & Satanae relinquit: quae proiectio per indirectum coactionem continet. Nihil quippe tam debet formidare christianus, quam priuari iure fraternitatis, quae ecclesiastica omnia bona impertitur. Atque ex hac doctrina intelligendi sunt veteres patres, qui hoc inter reges & episcopos discrimen ponunt, quod illi *nolentibus*, hi vero *volentibus* imperent. Hieronym. *epist. III. ad Nepotian.*, Chrysost. *hom. vlt. ad Hebraeos*. Nimirum ideo volentibus ecclesiam imperare veteres patres tenent, quod illa vi externa destituitur; nam alias ecclesiasticae poenae sui generis coactionem continent.

(c) Si rem in origine sua attentius spectemus, apparebit, poenis ecclesiasticis *censurae* nomen potius conuenire. Censura apud Romanos in priuatione iuris, vel dignitatis consistebat; etenim notatio censoria procedebat, vt qui senator esset, senatu eiiceretur, qui eques equum publicum perderet, qui plebeius in Caeritum tabulas referretur. Nota ista censoria species erat poenae, seu coactionis, quae ad vitia legibus non interdicta spectabat, eratque in ciuitate recte instituta omnium magistratuum sententiis acerbior, quod Bodinus *de republ. lib. V. cap. 26.* obseruat. Huiusmodi naturae origine sua sunt poenae ecclesiasticae, quae vel iure fraternitatis, aut communione precum & eucharistiae, aut dignitate omnino priuant. Ceterum in ecclesia praeter censuras non erant aliae poenae canonibus comprehensae, qua in re a republica ecclesia distabat.

verae poenae, iisque peccatores communibus precibus & eucharistiae participatione excludebantur. Poenalia vero opera libenter suscepta & tolerata verae poenae dici vix poterant, iisque potius ipsius criminis malitia eluebatur, quam delinquentis frangebatur contumacia: poena enim id natura sua postulat, vt imponatur inuitis.

§. IV. Suis finibus adstricta diu stetit potestas ecclesiastica, atque ideo spiritualibus poenis contenta a ciuilibus abstinuit. Hinc si quando intelligebant episcopi, opus esse ciuilibus poenis, vel ad cohibendos haereticos, vel ad clericos & laicos in officio continendos, eiusmodi poenas ab imperatoribus exorare consueuerunt, *can. 62. & 93. C. Afr.* Verum labentibus annis scena mutata est, & in ecclesiasticis regulis passim additae poenae ciuiles, quibus delinquentes infamia notantur, aut priuatione ciuilis dignitatis puniuntur: cuius generis poenae in falsis decretalibus saepe occurrunt (*d*). Quin nonnullae poenae ecclesiasticae speciem ciuilium poenarum induerunt, idque sensim contigit, postquam ecclesiasticae poenae in foro externo per iuris ambages irrogatae sunt.

§. V. Apud veteres patres admodum simplex & plana de poenis & censuris ecclesiasticis loquendi ratio: nec illi poenas a censuris & irregularitatibus scrupulose distinguunt, quin potius censuras & poenas promiscue solent vsurpare. At postquam scholastica philosophia rebus sacris intexta est, de poenis & censuris ecclesiasticis per logicas subtilitates disputari coeptum est, inualuitque tandem

(d) Videtur huic mutationi multum contulisse canon synodi Carthaginiensis anno CCCCI. celebratae, qui in alienum sensum detortus est. Genuinus canon exstat in *C. Afric. can. 62.*, & ab imperatoribus petendum decernit, vt *poena damni, pecuniae atque honoris* statuatur in eos, qui damnatos clericos defenderent. At canon iste a falsariis mediae aetatis corruptus est, & quod petendum erat a principibus, veluti a synodo decretum exhibuit. Hinc factum docet Petrus de Marca *de collect. canon. cap. VIII. n.6.*, *vt plures mediae aetatis pontificum constitutiones damno honoris & priuatione dignitatum adficiendos iubeant, qui suis decretis reluctati fuerint.*

dem doctrina, poenas ecclesiasticas stricte sic dictas distingui a censuris; censuras esse tantum tres, excommunicationem, suspensionem & interdictum; irregularitates esse impedimentum canonicum, non censuras. V. Morin. *de administr. poenit. lib. VI. cap.* 25. *n.*12. Huic nouae doctrinae caussam videtur Innocentius III. dedisse, qui interrogatus quidnam nomine *censurae* in rescriptis apostolicis intelligeretur, respondit, per eam non solum interdicti, sed & suspensionis & excommunicationis sententiam intelligi, *cap.* 20. *ex. de verbor. signif.*

§. VI. Hac recepta distinctione solliciti fuerunt theologi scholastici & decretalium interpretes, propriis notis & characteribus poenas ecclesiasticas & censuras describere, qua in re inter omnes non conuenit. Communior tamen & receptior sententia ita habet, poenam ecclesiasticam esse priuationem bonorum spiritualium, quae in criminis punitionem sontibus infligitur; censuram vero esse priuationem aliquorum spiritualium bonorum, quae ad rei emendationem irrogatur. Ita inter se conueniunt poena ecclesiastica & censura, quod vtraque priuat vsu spiritualium bonorum; distant vero, quod illa in punitionem & vindictam criminum; ista vero imponitur in emendationem & medicinam: item illa natura sua perpetua est; haec vero, vtpote in emendationem imposita, ab ecclesiastica potestate iure ordinario tolli potest. Ex quibus notis constat, censuras degenerare in poenas, si non in emendationem, sed in punitionem criminum irrogentur.

§. VII. Poenae ecclesiasticae ex veteribus regulis in eodem foro, quo christiani a criminibus soluebantur, irrogari solebant. Vt enim recte vidit Morinus, forum ecclesiasticum, quod ad criminum punitionem eiusque medelas spectat, in veteri disciplina vnum fuit, in quo idem siue episcopus, siue presbyter poenas irrogabat, & a peccatis & irrogatis poenis soluebat, idque vi potestatis clauium, quae sacerdotio cohaerebat. Sed vbi forum externum ab interno & sacramentali separatum est, irrogatio censurarum earumque relaxatio ad forum externum coepit pertinere: & simul receptum, auctoritatem fori externi & iudicialis nec rationem sacramenti, neque remissionem culpae in foro interno attingere, sed tantum ad

ligamen

ligamen & relaxationem in foro externo spectare: & absolutum in sacramento poenitentiae adhuc remanere fori externi vinculis irretitum, donec in foro iudiciali censura relaxetur. Cumque tantum inter se distarent duo ista ecclesiae fora, theologi etiam docuerunt, forum internum potestate ordinis stricte sic dicta niti; forum externum sola iurisdictionis potestate armari; nec ad exercendam iurisdictionem satis esse, vt quis in foro interno remittendi & retinendi peccata habeat potestatem.

§. VIII. Quando autem irrogatio censurarum in noua disciplina potestati clauium, quae in foro exteriore exercetur, adhaeret; illi tantum censuras licet infligere, cui vel proprio iure, vel alterius delegatione iurisdictio ecclesiastica in foro exteriore competit. Ita dubium non est, posse episcopos, licet non consecratos, sed tantum confirmatos censuras ferre, quod secundum nouam disciplinam confirmatio episcopis iurisdictionem tribuat. Quin potestas irrogandarum censurarum etiam simplici clerico, vtpote qui ecclesiasticae iurisdictionis capax est, competere potest, veluti si ab episcopo vicarius generalis constituatur. Quod vero ordinis clericalis omnino expertes exercitii spiritualis potestatis, quae ab iure clauium descendit, omnino incapaces sunt; nec laici, nec feminae, etsi alias in ecclesiastica dignitate constitutae, potestate irrogandarum censurarum vmquam possunt augeri, quod doctores communiter docent post Innocentium III., qui ita rescripsit, *licet beatissima virgo Maria dignior & excellentior fuerit apostolis vniuersis; non tamen illi, sed istis dominus claues regni caelorum commisit*, *cap.* 10. *ex. de poenit. & remissionibus*.

§. IX. Censuris obstringi tantum possunt homines baptizati, qui grauioris criminis rei sunt, & potestati eius, qui censuras irrogat, subiecti. Itaque ethnici, Iudaei, ac etiam catechumeni censuris non innodantur. *Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, iudicare?* inquit apostolus 1. *ad Cor. V. v.* 12. Sane per censuras communio ecclesiastica, siue in totum, siue pro parte prohibetur, & qui foris sunt, qui extra communionem abiici possunt? Sed in haereticos, schismaticos & apostatas recte ecclesia censuris animaduertit, vt ita ad fidem & obedientiam,

a qua

a qua defecerunt, reuertantur. Quod si in eos, qui subditi non sunt, censura feratur, nulla & irrita est defectu iurisdictionis. Ne vero propter exemtiones de iurisdictione episcoporum censurae episcopales a regularibus contemnantur; statuit synodus Tridentina *ses. XXV. de regularibus cap.* 12., vt censurae & interdicta ab ordinariis lata ex mandato episcopi a regularibus in suis ecclesiis publicentur atque seruentur.

§. X. Quaeres, num christianis in ecclesiae communione defunctis possint anathema & censurae irrogari, si constiterit, eos, dum adhuc erant in viuis, crimina admisisse, quae censuris plecti deberent. Et quidem si agatur de censuris proprie sic dictis, eae in mortuos nequeunt irrogari; non enim ecclesiastica communione siue in totum, siue pro parte recte excluduntur, qui amplius inter viuos non versantur. At non vetatur ecclesia mortuos exsecrari & detestari ob ea, quae viuentes plane senserunt, vel fecerunt: quo sensu iam mortui anathemate feriuntur, & eorum memoria in ecclesia non celebratur. Cypr. *epist. LXVI. al. I. ad cler. Furnit.*, *can.* 81. C. *Afr.* V. Dupin. *de antiq. eccles. discipl. diss. III. cap.* 2. Dum vero mortui anathemate feriebantur, eorum nomina a diptychis seu libris mortuorum ecclesia eradebat, vt ita eorum nomina non amplius inter synaxes recitarentur, nec pro iis oblatio fieret.

CAPVT XXXV.

De excommunicatione.

§. I. POtissima censurarum species excommunicatio est, vnde veluti totidem riuuli suspensiones & interdicta manarunt. Excommunicatio vi nominis eadem est ac eiectio de ecclesiae communione, diciturque etiam in antiquis monumentis *segregatio*, *abstentio*, *abiectio* aliisque vocibus, quae separationem significant. Communio autem ecclesiastica consistit in exercitiis religionis, quibus

christiani, tamquam vnius ecclesiae membra, inter se communicant, & in vnam societatem coalescunt. Sunt religionis exercitia sacramenta & reliqua ecclesiastica officia, a quibus christiani vel in totum, vel pro parte possunt excludi. Ecclesiae item particulares inter se mutuo communicant, ex qua communione ecclesia catholica oritur. Explicabatur vero communio ista inter ecclesias duobus praecipue modis, litteris nempe formatis, quas episcopi sibi mutuo dabant, & admissis ad sacra officia alterius ecclesiae christianis, qui litteris communicatoriis instructi extra suas ecclesias peregrinabantur. V. Dupin. *de antiq. eccles. discipl. diss. III. cap. 1.*

§. II. Quoniam vero communio ecclesiastica suos habet gradus, variae quoque in veteri ecclesia excommunicationis species fuerunt, quae tamen ad duas referri possunt, excommunicationem nempe *maiorem*, & *minorem*. Maior excommunicatio, quae *mortalis* & *anathema* veteribus dicebatur, christianos ecclesiae communione prorsus exturbat, ferturque in reos criminum grauiorum, qui ecclesiam admonentem non exaudiunt. Minor excommunicatio veteribus *medicinalis* dicta ferebatur in eos, qui peccata sua adgnoscebant, & poenitentiam & pacem postulabant; hi enim, accepta poenitentia, communibus precibus & communione eucharistica ad tempus remouebantur tam in medicinam, quam ad exemplum aliorum; non vero ab ecclesia tamquam ethnici & publicani pellebantur. August. *lib. post collat. contra Donatist.* Et recte obseruat Morinus *de administr. poenit. lib.VI. cap.25. n.* 13. tot olim fuisse species medicinalis excommunicationis, quot erant publicae poenitentiae gradus.

§. III. Species quoque minoris seu medicinalis excommunicationis illa etiam veteribus erat, qua episcopi aut ecclesiae se a mutua communione separabant, atque inde non mittebant, aut missas reiiciebant litteras formatas; nec a se excommunicatae ecclesiae filios in suam communionem admittebant, etsi litteris commendatitiis sui episcopi instructi venirent. Locum habebat haec excommunicatio, si ecclesia aut episcopus in altera ecclesia aliquid peruersum vel in fide doceri, vel in disciplina fieri arbitraretur. Ita Epiphanius Ioannis episcopi Hieroso-

rosolymitani reiecit communionem, quod Origenis errores illum defendere sciret. Epiph. *epist. LX. inter Hieronym.* Interim haec ecclesiarum mutua excommunicatio, si ecclesiae sibi inuicem subiectae non essent, proprie censura ecclesiastica non erat, sed potius nuda communionis subtractio, quam vna ecclesia alteri non subiecta poterat denegare.

§. IV. Hae & aliae minoris excommunicationis species apud veteres occurrunt, quae labentibus annis mutata ecclesiastica disciplina nullius vsus euaserunt. At in noua disciplina minor excommunicatio ea dicitur, qua innodatus sacramenta suscipere vetatur, nec ad beneficia potest promoueri. Contrahitur haec excommunicatio, vbi quis cum excommunicato & prorsus ecclesia eiecto extra crimen communicat. Ignota veteribus fuit hoc sensu minor excommunicatio, & forte de ea primus Gregorius IX. loquitur in *cap. vlt. ex. de cleric. excomm. ministrante* & *cap.* 59. *ex. de sententia excommunicationis*; stante enim veteri disciplina, qui cum excommunicato communicabat, eamdem omnino excommunicationem incurrebat. Sed excommunicationis illius in plerisque locis vix aliquis reliquus vsus est.

§. V. Iam vero in veteribus monumentis generali excommunicationis nomine saepe medicinalis, aut alia partialis intelligitur; veteres enim canones & patres, dum aliquem excommunicatum dicunt, aperte indicant, eum tamquam ethnicum & publicanum ecclesia eiectum non esse, sed tantum communibus precibus & eucharistiae communione prohiberi, *can.* 12. C. 3. *q.* 4., *can.* 41. C. 11. *q.* 3. Maior seu mortalis excommunicatio a veteribus proprio nomine *anathema* dicta est, eaque percussi *anathematizati*. Anathema vsu scripturarum rem exsecrabilem & exitio dignam denotat, & qui ecclesia tamquam ethnici & publicani eiecti erant, exsecrabiles & flammis aeternis digni censebantur. V. Dupin. *de veteri eccles. discipl. diss. II. cap.* 2. Verum in noua disciplina desuetis excommunicationis medicinalis speciebus excommunicatio simpliciter dicta mortalem designat, *cap.* 59. *ex. de sent. excommunicationis*: & inde quae excommunicatio a Christi corpore non separat, minor dicta est.

§. VI. Hac inducta vocum noua significatione excommunicatio simpliciter dicta seu maior sensim a theologis & canonistis veluti diuersa ab anathemate haberi incepit, creditumque fuit, per anathema ipsam excommunicationem intendi & veluti augeri. Ita ex eorum sententia excommunicatio est, quae fertur sine vlla sollemnitate: anathema vero, si sollemnitas addatur, atque ita anathematismus est veluti auxesis & aggregatio detestationis, quae excommunicationem auget, non vi separationis, sed potius maiorum exsecrationum horrore. Exstant huius nouae disciplinae vestigia in quadam Caelestini III. seu Clementis III. decretali, *cap.* 10. *ex. de iudiciis*. Et in pontificali Romano triplex excommunicationis species proponitur, *minor*, *maior* & *anathema*.

§. VII. Praeterea in noua disciplina excommunicatio alia est *ferendae*, alia *latae sententiae*, seu alia *hominis* vel *iudicis*, alia *canonis* vel *iuris*. Illa ministerio iudicis per sententiam irrogatur: haec vero ipso facto siue admissione delicti absque iudicis sententia ab ipso canone infertur, incurriturque ipsa canonis transgressione. Ex formulis, quibus canones vtuntur, quae sit ferendae, quae latae sententiae excommunicatio facile dignoscitur: illa enim his similibusue formulis exprimi solet, *excommunicetur*, *segregetur*, vel *praecipimus sub poena excommunicationis;* haec vero, *sit ipso facto excommunicatus*, vel, *ipso iure excommunicationem incurrat*. Excommunicatio latae sententiae ignota veteribus fuit, & demum circa saeculum decimum secundum coepit innotescere, at temporis decursu mire percrebuit (*a*).

§.VIII.

(a) In tota Gratiani Concordia, quae saeculo decimo secundo medio in lucem prodiit, vix vnum excommunicationis latae sententiae exemplum occurrit, modo verba illa *anathematis vinculo subiaceat*, quibus synodus Lateranensis sub Innocentio II. plectit clericorum & monachorum dolosos percussores *can.* 29. *C.* 17. *q.* 4., latae sententiae excommunicationem contineant. Deinceps vsque ad annum CIↃCCXCVIII., quo Sextus Decretalium editus est, ex Nauarri supputatione ferme triginta sex eius excommunicationis exstabant exempla, quae tamen

§. VIII. Iam vero mortalis seu maioris excommunicationis iure diuino effectus est omnimoda ab ecclesia separatio, ita vt eiectus eius membrum amplius non reputetur. Fratrem contumacem *tamquam ethnicum & publicanum* Christus ipse habendum edixit. Matth. *XVIII.* 15. *seqq.* Ethnici autem & publicani, vtpote a sacris Iudaicis alieni, a synagogis seu sacris Iudaeorum conuentibus excludebantur (*b*). Itaque excommunicati in ecclesia tamquam ethnici & publicani habendi sunt, & inde omni iure, quod per baptismum adquisierant, cadunt, sacramentis, sacris officiis, ecclesiastica potestate, suffragiis communibus totoque fraternitatis commercio priuantur (*c*).

men ad viginti sex redigi possunt. Porro eodem supputante Nauarro, solus Sextus Decretalium habet exempla triginta duo, Clementinae quinquaginta; & ita porro innumera alia exempla recentiores canones & decretales inuexerunt.

(b) Ethnici Iudaeis erant gentes omnes, quae Iudaica sacra non profitebantur: publicani vt plurimum erant equites Romani, qui publicas res conducebant, in primis tributorum & vectigalium exactiones. Hinc Cicero *pro lege Manilia cap. II. & VII.* publicanos *honestissimos viros* & *fundamentum ceterorum ordinum* appellat. Ethnici Iudaeis de more gentis antiquo erant odio: publicani vero, etsi Romae summo honore haberentur; tamen gentibus omnibus, quae erant in imperii prouinciis, odio habebantur, & praesertim Iudaeis, qui eos tamquam pestem reipublicae & generis humani propudium abominabantur: nec fortasse iniuria propter vexationes, quas in exigendis tributis inferebant.

(c) Apostoli fideles excommunicatos, aut ad humilem poenitentiae locum redactos *Satanae in interitum carnis* tradere solebant, 1. *ad Cor.V.* 5., 2. *ad Cor.XII.* 21. & 1. *ad Timoth. I.* 20. Qua traditione excommunicati ex saniorum interpretum sententia potestati Satanae obiiciebantur, a quo veluti obsidebantur, & variis cruciatibus vexabantur. Et sane ipse apostolus indicat, etiam carnis interitum & macerationem passos esse, qui ab eo Satanae traditi erant; & hoc sensu Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus aliique veteres Satanae traditionem intellexerunt. V. Grot. *in* 1. *ad Cor.V.* 5. & Bingh. *orig. eccles. lib. XVI. cap.* 2. §. 15. Sed hoc donum fuit extraordinarium, quod cum ipsis apostolis cessauit.

Interim bene ecclesia aut christiani pro excommunicatis orare possunt ad eorum conuersionem, quod id non est in sacris communicare, sed potius misericordiae officium, quod S. Thomas *in IV. sentent. dist.* 11. *q.* 1. *art* 4. obseruat.

§. IX. Apud Iudaeos ethnici & publicani synagoga seu sacris conuentibus, non item ciuili societate excludebantur. Hinc vi verborum Christi excommunicatio mortalis sacris conuentibus, non ciuili commercio officiisque priuat. Verum ab ipsa apostolorum aetate ad aliorum exemplum & ad maiorem excommunicati confusionem receptum est, vt quaedam ciuilia officia excommunicatis denegarentur, qualia profecto fuerunt officia libera, veluti amicitia, salutationes, mutuus conuictus, Ioan. *epist. II. v.* 10. *seq.*, 1. *ad Cor.VII.* 11., *ad Rom.XVI.* 17. (*d*). Nam vt scite Dupinus *de antiq. eccles. discipl. diss. III. cap.* 3. obseruat, officia ciuilia, quae necessitate iuris debentur, veluti coniugum habitatio, parentum in liberos, liberorum in parentes officia, magistratibus debita obedientia, & huius generis alia non videntur excommunicatis per apostolos denegata. Sane praecipit apostolus, vt christiani principibus, etsi infidelibus, obediant; item edixit, ne mulier fidelis virum infidelem relinquat; & vult, vt serui fideles dominis seruiant suis: quia scilicet haec omnia officia erant necessaria.

§. X. Verum enimuero lapsu temporis haec excommunicatorum in ciuilibus officiis deuitatio latissime extensa est, vt etiam in ciuilibus officiis necessariis locum haberet. Itaque inculcatum, neminem posse in ciuili conuersatione quauis ratione communicare cum excommunicato, ne vxorem quidem, liberos, domesticos: neque excommunicato licere iura sua in iudicio experiri: excommunicatum quoque omni honore & muneribus publicis cadere, & subditos a subiectione & fide regibus extra ecclesiam proiectis debita solutos esse, *can.* 4. & 5. C. 15. *q.* 6. Inualuit tantus excommunicationis rigor post sae-

(d) Descendit quidem ab apostolorum doctrina deuitatio excommunicatorum in officiis ciuilibus liberis; at docent theologi id humano potius, quam diuino iuri deberi. V. Dupin. *loc. cit.*

saeculum decimum, vbi frequentiores factae sunt excommunicationes, iisque episcopi & pontifices vsi sunt, ad tuenda sua iura etiam temporalia contra principes eorumque magistratus. Nimirum vt ex voto negotia cederent, visum est, interdictionem in ciuilibus latissime extendere, vt excommunicati omnibus iuribus & officiis priuati, episcopis necessario obedirent. Espen. *tract. de censur. cap. VII.* §. 3.

§.XI. Conuersatio cum excommunicato siue in sacris, siue ciuilibus seuera poena puniebatur; etenim qui commercia cum excommunicatis fouebant, eadem censura ligabantur: quae disciplina primum obtinuit, vbi quis in sacris cum excommunicato communicabat, tum extensa est ad eos, qui colloquia & conuiuia agitarent (e). Sane qui conuersabantur cum excommunicatis, ecclesiae auctoritatem parum curare videbantur, contumaciae proiectorum vim addebant, & praeterea peccandi periculo se exponebant; malorum enim consuetudo corrumpit bonos mores. *Recedendum est a delinquentibus*, inquit Cyprianus *de vnit. ecclesiae, vel immo fugiendum, ne dum quis male ambulantibus iungitur, & per itinera erroris & criminis graditur, a via veri itineris exerrans, pari crimine & ipse teneatur*. Scabiosum istud contagium ex veteri disciplina tantum eos videtur infecisse, qui cum ipso excommunicato communicabant: inde vlterius serpere coepit, & in infinitum productum est, quo factum, vt vna excommunicatio saepe plures inueheret.

§. XII. Disciplina, quae commercium cum excommunicatis etiam in ciuilibus officiis necessariis prohibebat, & contagiosum contagium in infinitum extendebat, vbi excommunicationes euaserunt frequentiores, rempublicam

(e) Et sane canon apostolicus XIII., synodus Antiochena *can. II.* & Carthaginiensis IV. *can.* 73. tantum abstineri iubent quotquot cum excommunicatis orauerint, aut eos in ecclesiam receperint: at recentiores synodi, veluti Toletana I. *can.* 15. Epaonensis *can. XV.* & Antissiodorensis *can. XXXIX.* etiam iis abstentionem minantur, qui colloqui & conuiuari cum excommunicatis deprehenduntur.

non minus, quam ecclesiam turbauit. Itaque ad euitanda maiora mala, saeculo vndecimo & sequenti rigor interdicti ciuilis commercii moderatus est in pluribus casibus, qui ad tres restringi possunt: nempe permissum est cum excommunicato conuersari, si officium aliquod iure debitum sit; aut si necessitas & vtilitas, siue ipsius excommunicari, siue aliorum commercium exigat; itemque si aliquem esse excommunicatum ignoretur, *can.*103. *C.* 11. *q.*3. Espen. *tract. de censur. cap.VII.* §.4. (*f*). Mitigatum quoque est scabiosum commercium, quo cum excommunicatis commercia exercentes, eadem lepra adficiebantur; statutumque, vt tantum minorem excommunicationem incurrat, qui extra crimen cum excommunicato communicaret, *cap. vlt. ex. de cleric. excomm. ministrante*, *cap.* 59. *ex. de sent. excommunicationis*, nec vlterius scabiosum contagium procederet.

§.XIII. Porro in noua disciplina mitigatus est magna ex parte rigor excommunicationis etiam eo nomine, quod non omnes excommunicatos & in diuinis & in humanis euitare oportet; sed tantum eos, in quos excommunicationis sententia est *a iudice publicata vel denuntiata specialiter & expresse*, itemque eos, qui sacrilegas manus in clericos palam iniecerint, qui etsi ab iudice denuntiati non sint, euitari debent. Cautum id est in quadam decretali, quam veluti a Martino v. in concilio Constantiensi editam primus S.Antoninus in *sum. par.III. tit.*25. *cap.*3. exhibuit, & ex eius fide vniuersa ecclesia recepit. Hinc inductum discrimen inter excommunicatum *vitandum*

(f) Gregorius VII. primus rigorem excommunicationis hac ratione imminuit, & quidem in specie particulari, hoc est quousque mala ob anathema Henrico imperatori dictum ecclesiam & rempublicam concutiebant: inde in constantem regulam abiit: quod factum videtur opera Gratiani, qui temporarium illud decretum concordiae suae inseruit.

Exceptos ab excommunicatione ob commercium cum excommunicatis scholastici his versiculis expresserunt:

Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse:
Haec quinque soluunt, anathema ne possit obesse.

dum & *toleratum*, & inde illius in diuinis & humanis; non vero istius communicatio vetita est. Vt vero quis tamquam vitandus habeatur, necesse est, vt sententia ab iudice *publicata vel denuntiata sit specialiter & expresse*, id est nominatim lata sit, & praeterea ipsi excommunicato denuntiata. Vtrumque enim requiri docent theologi & canonistae, qui ideo vocem *vel* pro coniunctione accipiunt (*g*). Valet eadem regula etiam in interdicto & suspensione, quod ipsius decretalis verbis comprehensum est. Quo tempore frequentiores euaserant censurae, praesertim latae sententiae, necessaria erat ista moderatio, alias in tanto excommunicatorum numero viros bonos angi necesse erat, si nulla praecedente saltem declarante sententia, euitare in sacris & ciuilibus deberent, quos ipso iure canones extra communionem proiecissent.

§. XIV. Quando autem excommunicatio mortalis a Christi corpore omnino abscindit, certe maxima est inter poenas ecclesiasticas. Et quid quaeso peius christiano homini potest euenire, quam ecclesiae communione tamquam ethnicum & publicanum omnino excludi, atque ideo sacramentorum vsu & totius fraternitatis commercio priuari, & in eum statum coniici, in quo constituti homines spe aeternae salutis destituuntur. *Summum*, inquit Tertullianus *apol. cap. XXXIX.*, *futuri iudicii praeiudicium erat, si quis ita deliquerat, vt a communione orationis & conuentus, & omnis sancti commercii relegaretur.* Hinc ex patrum sententia nihil tam debet formidare homo christianus, quam ab ecclesia separari: & inde Augustinus *de corrept. & gratia cap. XV.* excommunicationem poenam *grauissimam* dixit.

§. XV. Quae quum ita sint, non debet profecto excommunicatio decerni, nisi ob grande crimen: & qui leuibus ex caussis anathema infligit, abutitur ecclesiastica po-

(g) Particula *vel* apud scriptores mediae aetatis saepe pro coniunctione vsurpatur: quod Iac. Gothofredus in *glossar. ad C. Theodosianum*, Io. Chiffletius in *Anastasi Childerici cap. VII.* & Petr. de Marca *de conc. sacerd. & imperii lib. IV. cap. 5.* obseruarunt.

poteſtate, non ſecus ac ſi magiſtratus ob leues culpas noxios morte puniret. *Anathema*, inquit ſynodus Meldenſis apud Gratianum *can.* 41. C. 11. *q.* 3., *eſt aeternae mortis damnatio, & non niſi pro mortali debet imponi crimine.* Et ſynodus Aruernenſis apud eumdem Gratianum *can.* 42. *eodem*, *nullus ſacerdotum quemquam rectae fidei hominem pro paruis & leuibus cauſſis a communione ſuſpendat.* Quod ſi antiqua monumenta aliquos ob leues cauſſas excommunicatos memorant, id non de mortali excommunicatione accipiendum eſt, ſed de medicinali, quam veteres ſimpliciter excommunicationem dicebant.

§. XVI. Nec tantum graue ſit oportet delictum ad irrogandam excommunicationem; verum etiam manifeſtum, aut per iudicem legitime probatum; ſeparat enim illa chriſtianum ab eccleſiae conſortio. *Vbi peccatum non eſt euidens*, inquit Origenes *hom.XX. in Ioſue*, *eiicere ab eccleſia neminem poſſumus*, *ne forte eradicantes zizania*, *eradicemus & triticum*. Et Auguſtinus *lib. L. homiliar. hom. vlt.* docet, neminem plecti poſſe aut medicinali, aut mortali excommunicatione, *niſi aut ſponte confeſſum, aut in aliquo ſiue ſaeculari, ſiue eccleſiaſtico iudicio nominatum atque conuictum*. Hinc multoties in canonibus praecipitur, excommunicationem non irrogari, niſi cauſſa probata, aut alias manifeſta fuerit, *can.* 11. C. 2. *q.* 1., *cap.* 48. *ex. de ſent. excommunicationis*.

§. XVII. Praeterea nec vbi crimen graue & probatum eſt, decerni facile poteſt excommunicatio, niſi adſit contumacia, qua criminoſus obſtinato animo in peccatis haereat: quod in euangelio aperte edicitur; fratrem enim criminoſum tum demum tamquam ethnicum & publicanum habendum Chriſtus docuit, ſi poſt duas priuatas admonitiones, nec eccleſiam admonentem audierit. Matth. *XVIII. v.* 15. *ſeqq.* Inde vſu receptum, ante excommunicationem criminoſum ſemel, iterum, atque tertio admoneri debere: quam trinam admonitionem *ſecundum ſacros canones* eſſe ſynodus Chalcedonenſis docet. Et quoniam trina iſta admonitio ſatis erat ad probandam contumaciam, hinc *competens* & *canonica* dicta eſt, *cap.* 48. *ex. de ſentent. excommunicationis*, *cap.*5. *eodem in 6.* Conceſſit quidem ſynodus Lugdunenſis ſub Gregorio x. iudicibus

cibus siue tres admonitiones, siue vnam pro omnibus adhibere; at haec vna admonitio instar omnium erat; nam aliquot dierum interualla synodus adhiberi voluit, nisi facti necessitas ea suaderet moderanda, *cap. 9. eodem in 6.* Quod vero lapsa ecclesiastica disciplina iudices ecclesiastici etiam non admonitos excommunicarent, synodus Tridentina *sess. XXV. de ref. cap.* 2. tam immane arbitrium coërcuit, & saltem duas monitiones statuit praemittendas.

§. XVIII. At hic nodus vindice dignus occurrit, etenim trina admonitio iure diuino ad irrogandam excommunicationem necessaria, non bene videtur conuenire cum excommunicatione latae sententiae, qua innodamur nulla praemissa admonitione statim ac crimen sub ea poena vetitum committimus. Vidit difficultatem Gersonius, eamque euasurus docet, excommunicationem latae sententiae id tantum operari, vt iudex probato crimine statim possit excommunicationis sententiam publicare, nulla alia adhibita sollemnitate. Alii vero respondent, satis esse contumacem, qui legi seu canoni praecipienti non obtemperat; lege enim ipsa continuo admonemur, & impellimur ad officium. Verum nescio, an responsiones istae nodum soluant? Christus enim praeter peccatum in legem, requirit animi obstinationem in peccato & expressam repetitamque admonitionem. Illud verum est, excommunicationes latae sententiae lapsa demum ecclesiastica disciplina fuisse inuectas, & potius vsu ecclesiae, quam Christi sententia niti.

§. XIX. Porro etsi caussa legitima & contumacia adsit, non tamen gladius spiritualis statim exserendus est, & criminosus fraternitatis consortio exturbandus; sed tum demum cum dolore & aegritudine putrescentis membri abscissio decernenda est, si omnia alia remedia ad sanationem necessaria adhibita fuerint, & ab excommunicatione maius malum in ecclesiam erumpere non videatur. Ita ex veterum sententia ad excommunicationem non facile licet excurrere, si excommunicandus sociam habet multitudinem, ne inde schisma in ecclesia generetur. August. *lib. III. contra epist. Parmen. cap.* 2. Similiter ob maioris mali periculum non facile reges & magistratus ex-

excommunicari possunt; nam illi si parum pii sint, aut alias faciles ad iram, sacris eiecti plus mali, quam boni in ecclesiam inferre solent, praesertim si ob temporales caussas excommunicentur, qua in re mediis saeculis episcopi peccarunt. Quis enim nescit, turbas & bella quae rempublicam non minus, quam ecclesiam agitarunt, quod magistratus & principes subinde extra ecclesiae communionem proiecti sunt?

§. XX. Si excommunicatio iusta caussa destituatur, & idcirco qui censura tamquam nocens obstringitur, reuera innocens est, haec excommunicatio *iniusta* a doctoribus appellatur, nec per eam christianus coram Deo ligatur; ministri enim ecclesiae potestatem non habent in caelis aliquem ligandi, qui non prius proprio crimine se obstrinxerit: quod veteres patres in primis Origenes & Augustinus docent, *can.* 4. *C.* 24. *q.* 3. & *can.* 87. *C.* 11. *q.* 3. Hinc euenire potest, vt ille, qui foras pellitur, intus sit; & ille foras, qui intus retineri videtur. Interim iniusta censura christiano etiam timenda est, pertinetque ad eius officium videre, an sua culpa, quam ipse non satis adprehendit, talem poenam commeruerit. Quo sensu intelligenda sunt verba Gregorii M. apud Gratianum in *can.* 1. *C.* 11. *q.* 3., *sententia pastoris siue iusta, siue iniusta semper timenda est*, vt ex integro homiliae Gregorianae contextu constat. At si censura reapse iniusta sit, & iniustitia omnibus innotescat, tum regula Gelasii papae locum habet, *sed si iniusta sit, tanto eam curare non debet, quanto apud Deum & ecclesiam eius neminem potest iniusta grauare sententia*, *can.* 46. *eodem*.

§. XXI. Ex veteris disciplinae regulis excommunicatio nullo certo sollemnique ritu, nec specialibus conceptisque formulis ferebatur; sed episcopus in presbyterio peccatores contumaces non sine dolore ecclesia eiiciebat, *const. apost. lib. II. cap.* 37. *seq.* Verum postquam lapsu temporis censurae ob frequentiam & parum iustas caussas contemni coeptae sunt, ad earum auctoritatem sustinendam certi ritus & formulae diris & exsecrationibus plenae inductae sunt, quibus sollemni apparatu excommunicatio infligeretur, vt videre est in pontificali Romano *tit. de ordine excommunicandi*. Non tamen in omni excom-

communicatione praescripta sollemnitas adhibetur, sed tantum in ea, quae in noua disciplina *anathema* dicitur. Illud interim inest omni excommunicationi, vt non nisi scripto & caussa expressa ferri possit, *cap.* 1. *de sent. excomm. in 6.*

§. XXII. Lata excommunicationis sententia ab vna ecclesia in aliis quoque seruanda est, vt habet vetustissima regula saepe in synodis confirmata. Conc. Nicaen. *can. V.*, Antioch. *can. VI.* Id certe postulabat mutuum foedus & harmonia, quae inter ecclesias intercedebat, quaeque id operabatur, vt vnaquaeque ecclesia rata haberet omnia disciplinae acta, quae in sontes aliae ecclesiae fecissent. Excommunicationes quoque facile contemnebantur, si ab vna ecclesia eiecti ab aliis impune recipi possent. Hinc mos inoleuit, vt ecclesiae de iis, quos extra communionem proiecerant, alias scriptis litteris encyclicis seu circularibus facerent certiores. Socrat. *lib.I.cap.6.* Conc. Tolet. 1. *can.* 11. Nec alia est hodierna disciplina, vt videre est in pontificali Romano (*h*).

CA-

(h) Excommunicationes, seu a sacris eiectiones apud omnes ferme gentes religiosas in vsu fuerunt; naturale enim erat, vt sacris eiicerentur, qui ex regulis receptae religionis non viuebant, licet interdum eiectio a sacris etiam ciuili commercio priuaret. Et Iudaei quidem duplicem excommunicationem habuerunt, minorem scilicet, a Rabbinis *Niddui* dictam, qua delinquens a synagoga & ciuili aliorum commercio ad tempus prohibebatur, vt a via sua mala resipisceret: & maiorem *Cherem* dictam, quae horrendis instructa diris a synagogae & reipublicae communione omnino exturbabat: eaque irrogabatur, si intra tempus legitimum minori excommunicationi subiectus absolui non curasset, vel si delicti qualitas statim maiorem postularet. Apud Graecos homicidae, adulterae, militiam detrectantes aliique criminosi a cunctis templis & sacris arcebantur. Apud Romanos aqua & igni interdicti & a ciuili commercio & a sacris excludebantur. Et apud Gallos Druidae scelestos & commercio religioso & ciuili eiiciebant: quae poena apud Gallos grauissima habebatur, teste Caesare *de bello Gallico lib.VI.* Quas omnes excommunicationes Seldenus *de synedriis lib. I.* pluribus exsequitur.

CAPVT XXXVI.

De interdicto.

§. I. INterdictum stricte sumtum & ab excommunicatione & suspensione distinctum, est censura ecclesiastica, quae in emendationem priuat vsu quarumdam rerum sacrarum, qua res sacrae sunt & fidelibus communes. Nimirum tum rerum sacrarum interdictus vsus inter censuras numeratur, si in emendationem & resipiscentiam irrogetur: nam si in vindictam criminis decernatur, potius poenae, quam censurae ex regulis nouae disciplinae rationem habet. Interdictum quoque sic stricte dictum priuat vsu rerum sacrarum, qua vsus est; nam si res sacrae spectentur veluti quaedam communicatio cum fidelibus, interdictus vsus potius excommunicatio est. Nec interdictum priuat vsu omnium rerum sacrarum, sed tantum earum, quae in canonibus exprimuntur: quo etiam distat ab excommunicatione. Et demum interdictum priuat vsu quarumdam rerum sacrarum, quatenus fideles omnes iis vti possunt: quo distat a suspensione, quae priuat vsu rerum sacrarum, sed vti ipsis clericis proprio. Descriptio ista interdicti tot logicis subtilitatibus instructa nouae disciplinae debetur; nam ex veterum simplicitate interdictum veluti species excommunicationis habebatur.

§. II. Multae sunt interdicti species, aliud enim est *personale*, aliud *locale*, aliud *mistum*. Personale personas directe adficit, easque vsu quarumdam rerum sacrarum, quocumque eant, priuat: & hinc dici solet *ambulatorium.* Locale directe fertur ad locum, tantumque in eo res sacras celebrari vetat. Mistum vtrimque participat, & personis & locis vsu rerum sacrarum interdicit. Personale autem & locale interdictum vel generale, vel particulare est, prout collegium aliquod personarum, puta clerus, populus, aut quidam peculiares christiani vsu rerum sa-

sacrarum prohibentur; itemque prout regnum, prouincia, dioecesis, ciuitas, aut ecclesia aliqua interdicto supponatur (*a*). Sed si interdicto populus subiiciatur, eo nomine clerus non venit; nec si sacris clero interdicatur, populus comprehensus censetur, *cap.* 16. *de sent. excommunicationis in* 6. At si interdicto supponatur ciuitas, aut ecclesia, etiam suburbia, & capellae & coemeterium ecclesiae adiacentia interdicto continentur, *cap.*17. *eod.* Item, non secus ac excommunicatio, interdictum vel est ferendae, vel latae sententiae, prout scilicet vel sententia iudicis, vel ipso iure vsus rerum sacrarum prohibetur.

§.III. Interdicta non nisi ex graui caussa & cum magna prudentia decerni debent, praesertim si generalia sint; nec enim exiguum malum est, in ecclesiis sacra officia cessare, & sacramenta fidelibus non administrari. Quin interdictum etiam ob aliena crimina irrogari consueuit, veluti si ob peccatum patris, aut paucorum ciuium

(a) Quae fuerit origo generalis interdicti, quo ob vnius aut paucorum crimina pluribus ecclesiis, aut integris ciuitatibus, aut regnis sacra interdicuntur, non vna est omnium sententia. Habertus *in archierat.* scribit, generalia interdicta quarto saeculo apud Graecos cognita fuisse, idque auctoritate S. Basilii, qui *epist.CCXLIV.* respondit, pagum a precibus & orationum communione debere prohiberi, quod raptorem cum rapta susceperat, nec reddiderat. Alii exeunte saeculo sexto interdictorum generalium vsum incepisse docent; aliquot enim Gregorius Turonensis refert exempla, quibus ob paucorum crimina ciuitatibus aut ecclesiis sacrarum rerum celebratione interdictum est. Verum eiusmodi exempla rara sunt, & praeterea eius aetatis interdicta ferme in peculiares ecclesias ferebantur. Hinc rectius Dupinus *de antiq. eccles. discipl. diss. III. cap.* 2. docet, interdicta generalia, quibus integrae prouinciae & regna rebus sacris prohibentur, tempore Gregorii VII. in vsum frequentem abiisse. Certe Iuo Carnotensis *epist.XCIV.* interdictum *remedium insolitum* appellat, quod scilicet tum primum in vsu esse inceperat. Deinceps vero generalia interdicta in controuersiis inter imperium & sacerdotium semper adhibita sunt; at post Paulum V., qui Venetorum rempublicam interdicto supposuit, exemplum ferme nullum occurrit.

vium vniuersae familiae, aut pago, aut ciuitati sacris interdicatur. Porro interdictum iisdem sollemnibus, quibus excommunicatio ferri debet, scilicet praemittendae tres monitiones, & sententia scripto pronuntianda & caussa exprimenda; irrogatur nimirum in emendationem & contumaciam supponit.

§. IV. Iam interdicta illa, quibus ob paucorum crimina & praesertim ob peccata a regibus & magistratibus admissa integrae prouinciae & regna vsu rerum sacrarum priuantur, vix defendi posse videntur. Etenim non patitur recta ratio, ob vnius aut paucorum peccatum vniversas societates puniri. Qua ratione Augustinus *epist. LXXV.* carpit Auxilium iuniorem episcopum Africanum, qui ob crimen a patre admissum vniuersam familiam excommunicauerat. *Doceat, quomodo recte anathematizetur pro patris peccato filius, aut pro mariti vxor, aut pro domini seruus.* Deinde ex veterum patrum sententia censurarum vis cessare debet, nec gladius spiritualis exserendus, si ex censuris schisma, aut aliud graue malum in ecclesiam immineat. Et si S. Basilius in integro pago, qui raptorem cum rapta receperat, nec reddiderat, preces & orationes haberi vetuerit; id fortasse recte fieri potuit, quod plerique illius pagi ciues peccauerant: deinde aliud est vnum pagum, aliud integras prouincias & regna interdicto supponere.

§. V. Interdicta generalia origine sua id efficiebant, vt in ecclesiis interdicto subiectis diuina omnia officia, vno ferme excepto paruulorum baptismo & morientium poenitentia, cessarent. Hinc plus damni, quam vtilitatis ecclesiae & reipublicae adferre consueuerunt, praesertim si longo tempore stetissent: quae mala ipse Bonifacius VIII. recenset: *tunc excrescit indeuotio populi, pullulant haereses, & infinita pericula animarum insurgunt, ac ecclesiis sine culpa earum debita obsequia subtrahuntur*, *cap. vlt. de sent. excomm. in 6.* Nec a ratione videtur alienum, quod de quodam loco in Marchia, qui diu interdicto obstrictus fuerat, se audiuisse auctor glossae *in cit. cap. vlt.* testatur, quod facta relaxatione homines triginta & quadraginta annorum, qui numquam audierant missam, sacerdotes celebrantes deriderent.

§.VI.

§. VI. Quae quum ita sint, Romani pontifices de malis interdictorum experientia edocti, eorum seueritatem in diem emollierunt. Ergo praeter paruulorum baptismum & morientium poenitentiam Innocentius III. permisit, vt tempore interdicti praedicatio euangelii ad populum fieret, & confirmatio paruulis baptizatis daretur, *cap.43. ex. de sententia excommunicationis*. Item concessit sepulturam ecclesiasticam clericis, qui seruauerant interdictum, sed nullis adhibitis sollemnibus; & poenitentiam crucis signum suscipientibus & sanctorum limina visitantibus, etiamsi bene valerent, *cap. 11. ex. de poenitentiis & remissionibus* (b). Inde Gregorius IX. etiam permisit, vt in vnaquaque hebdomada celebraretur priuata missa, verum silentibus campanis, voce submissa, ianuis clausis, & excommunicatis & interdictis exclusis, vt corpus domini, quod decedentibus in poenitentia non negatur, conficeretur, *cap. 57. ex. de sent. excommunicationis*. Et demum Bonifacius VIII. poenitentiam sanis omnibus dari permisit, & diuina omnia officia portis clausis & silentibus campanis quotidie celebrari, exceptis festis Natalis Christi, Paschae, Pentecostes, & Adsumtionis B Virginis, (quibus festum Corporis Christi eiusque octauam Martinus V. addidit) in quibus etiam concessit diuina officia sollemniter celebrari, sed exclusis excommunicatis, & admissis interdicto subiectis, modo qui caus-

(b) Crucem adsumere dicti sunt, qui ad sacra bella profecturi crucis symbolum palliis suis adsuebant & adfigebant, in signum votiuae illius expeditionis: cuius rei origo concilio Claromontano adscribitur, in quo expeditio Hierosolymitana decreta est. Sacrae expeditiones inde etiam contra haereticos, immo aliquando & contra principes indictae. Verum peregrini non eadem ratione in omnibus expeditionibus crucem vestimentis suis adfixere. Eam in expeditione Hierosolymitana in dextris scapulis posuere: in expeditione contra Albigenses & contra Mauros Hispanos in pectore: in aliis alia ratione cruce signati prodierunt. V. Dufresne *gloss. med. & infim. Latinit. v. crucem assumere*.

fam interdicto dederint, altari non appropinquent, *cap. vlt. de sent. excomm. in 6.*

§. VII. Violantes interdictum ex iusta & canonica caussa & ordine legitimo latum grauis criminis rei sunt, vtpote qui ecclesiae auctoritatem in re graui transgrediuntur. Clerici vero, qui in loco interdicto celebrant, a canone sunt alieni, nec ad eligendum cum aliis admittuntur: cuius irregularitatis tantum summus pontifex veniam potest indulgere, *cap.* 18. §. 1. *de sentent. excommunic. in 6.*, vbi etsi tantum sermo sit de sola *celebratione;* tamen celebratio ista ex interpretum sententia complectitur officia omnia, quae tempore interdicti celebrari vetantur. Item qui interdicto subiectos in loco sacro sepeliunt, ipso facto in excommunicationem incurrunt, cuius relaxatio episcopo reseruata est, *Clement.* 1. *de sepulturis*. Excommunicantur quoque regulares etiam exemti, qui interdictum generale aut locale a pontifice, vel ab episcopo latum non seruauerint, *Clement.* 1. *de sent. excommunicationis.*

§. VIII Interdictum ex regulis nouae disciplinae distat *a cessatione a diuinis*, quae inter censuras non censetur. Per cessationem a diuinis ipso iure vetantur diuina officia celebrari in ecclesia, quae homicidio, aut adulterio, seu alio admisso crimine polluitur, *cap. vlt. ex. de consecr. ecclesiae*, vt populo salutaris terror & criminis horror incutiatur. Non ergo infligitur in emendationem: at diuina officia nequeunt celebrari, nisi ecclesia reconcilietur. Violatio cessationis a diuinis grauis culpa est, at non facit a canone alienos, *cap.* 18. *ex. de sent. excommunic. in 6.*, excommunicantur vero regulares, qui in ecclesia, vbi a diuinis cessatur, celebrauerint, *Clement. vnic. de sent. excommunic. in 6.*

CA-

CAPVT XXXVII.

De ſuſpenſione.

§. I. SVſpenſio, quatenus ab excommunicatione & interdicto diſtinguitur, eſt cenſura eccleſiaſtica, qua clericus in emendationem exercitio poteſtatis eccleſiaſticae, quam ratione officii vel beneficii habet, ſalua dignitate, abſtinetur. Ita diſtat ab excommunicatione, quae priuat eccleſiaſtica poteſtate, non quod competat ratione officii aut beneficii, ſed potius quod communionem cum reliquis fidelibus contineat. Item ſuſpenſio diſtat ab excommunicatione, quod haec & in clericos & in laicos, illa tantum irrogatur in clericos, quibus ſolis exercitio eccleſiaſticae poteſtatis officio aut beneficio eccleſiaſtico cohaerentis poteſt interdici. Porro ſuſpenſio diſtat ab interdicto, hoc enim clerici prohibentur vſu rerum ſacrarum, ſed qua iſtae fidelibus omnibus communes ſunt; quando ſuſpenſis vſu earum interdicitur, quod ab officio aut beneficio dependent.

§. II. Tres ſuſpenſionis ſpecies diſtingui ſolent, vna ab officio, altera a beneficio, & tertia ſimul ab officio & beneficio. Suſpenſio ab officio clericum abſtinet ab omnibus officiis eccleſiaſticis, quae vel ab ordine, vel ab iuriſdictione dependent, modo ſint vera officia eccleſiaſtica; nam ea, quae clericis & laicis communia ſunt, qualia ingreſſus in eccleſiam; ſacramentorum ſuſceptio, ſuſpenſis ab officio non prohibentur. Suſpenſio a beneficio clericum excludit a fructuum beneficii perceptione & aliis inde pendentibus, non item ab officio; odioſa enim ſtricte eſſe accipienda doctores tradunt. Suſpenſio demum ab officio & beneficio clericum & a ſacris officiis & perceptione fructuum beneficii priuat. Num vero ſuſpenſi ab officio etiam beneficio, quod propter officium datur, abſtenti intelligantur, diſputant doctores: cuius quaeſtionis ratione factum eſt, vt iudices ab vtroque ſuſpendere,

volentes, verba *ab officio & beneficio* sententiae inserant.

§. III. Praeterea quaevis suspensionis species vel irrogatur in totum, vel pro parte, vel in perpetuum, vel ad tempus, quin etiam ad certum locum potest limitari pro culpae admissae ratione. Clerici suspenduntur in totum, si omni functione clericali; pro parte, si tantum missae celebratione, aut habendis ordinationibus prohibeantur. Perpetua est suspensio, quae salua dignitate perpetuo sacris officiis celebrandis interdicit: temporaria quae ad certum tempus limitatur, veluti si episcopus per annum ab ordinum collatione suspendatur. Suspensio restricta ad certum locum facit, vt clerici in eo loco officia, a quibus sunt absenti, nequeant exercere; at in aliis locis non prohibentur sacris operari, aut iurisdictione vti. Suspensio porro cuiusuis speciei alia est ferendae, alia latae sententiae, quarum illa iudicis sententia, haec vero auctoritate iuris ipso facto irrogatur, non secus ac de excommunicatione dictum est.

§. IV. Censurae stricte sic dictae ex regulis nouae disciplinae in emendationem, non in poenam criminis irrogantur. Hinc non omnis suspensio censura est, sed ea tantum, quae nulla temporis limitatione coërcetur, vtpote quae in emendationem infligitur: quae vero perpetuo, vel ad certum tempus decernitur, potius poena, quam censura reputatur. V. Suarez *de censur. disput. VII. sect.* 1. Hinc suspensio tamquam censura irrogata non tollitur, nisi per canonicam relaxationem, quae tum concedi debet, si absentus resipuerit: contra suspensio ad certum tempus coacta vltra tempus non profertur, sed eo elapso exspirat ipso iure sine relaxatione: quae inter doctores recepta sententia est. Quin obseruat auctor glossae *in Clement.* 1. *de decimis*, suspensionem hac formula latam, *donec satisfecerit*, ipso iure sine alia relaxatione euanescere, statim ac iudex satisfactum fuisse declarauerit (a).

§. V.

(a) Quidquid vero de suspensione siue tamquam censura, siue tamquam poena habet noua disciplina, id etiam apud veteres obtinuit. Clerici enim omni aetate siue in totum, siue pro

§. V. Iam clerici sacris officiis, aut ecclesiasticis stipendiis suspensi dignitatem seu beneficium non amittunt, sed tantum ordinis seu dignitatis suae functionibus, seu perceptione fructuum beneficii & aliis inde pendentibus abstinentur. Cyprian. *ep.XVI. al.X.*, Conc. Ancyr. *can. I.*, Neocaesar. *can. IX.* Ita suspensio licet perpetua differt a depositione, quae non tantum ab exsecutione officii & beneficii prohibet, verum etiam depositum omnino ab altaris ministerio exturbat, & officio & beneficio omnino priuat, titulumque aufert, adeo vt sine noua collatione & titulo ad officium vel beneficium redire nequeat. V. Espen. *par. III. tit.* 11. *cap.* 10.

§. VI. Quod vero suspensio siue ab officio, siue a beneficio poena ecclesiastica est, sine caussa non debet irrogari, quamuis non adeo grauis culpa requiratur ad suspensionem, ac ad excommunicationem & interdictum. Nimirum suspensio est partialis excommunicatio, qua clerici ecclesiastica communione, quae strictius accepta tantum clericalia officia complectitur, pro parte aut in totum priuantur. Et reapse in veteri disciplina saepe occurrunt excommunicationes seu suspensiones pro leuibus culpis clericis irrogatae, *can.LVI. & seq. apostol.* Sed si suspensio tamquam censura ferendae sententiae decernatur, debet praecedere contumacia & competens admonitio.

pro parte, siue ad tempus, siue in perpetuum sui ordinis exercitio prohibiti sunt, saluo gradu & dignitate, qua aucti erant. Item in veteri disciplina occurrunt clerici, qui, sui ordinis retentis officiis, tantum redituum portione sibi debita, seu stipendiis & sportulis clericalibus, abstinentur. Cyprian. *epist. XXVIII. al. XXXIV. ad cler.*, conc. Carthag.IV. *can.* 48. *& seq.* Tantum apud veteres suspensio, quae nunc tamquam propria censurae species reputatur, erat veluti medicinalis excommunicatio, qua clerici ecclesiastica communione, quae illis propria erat, plus minusue pro ratione culpae excludebantur, quod Albaspinaeus *obseruat. lib.I.* 2., Habertus *in archierat.* aliique obseruant. Hinc suspensio in antiquis monumentis *του αφορισμου separationis & excommunicationis* nomine designatur. V. Suicer. *thes. eccles. v. αφορισμος.*

Item suspensio, non secus ac excommunicatio & interdictum, in scriptis ferenda est, & quidem expressa caussa, ob quam irrogatur, *cap.* 1. *de sentent. excomm. in 6.*

§. VII. Si clerici in suspensione functiones ordinis, aut beneficii, vnde suspensi sunt, exercent, a canone sunt alieni, *cap.* 1. *de sent. & re iudicata in 6.* Immo si presbyter ab ordine suspensus minorum ordinum functiones exerceat, ex sententia Fagnani *ad cap.* 2. *de clerico excomm. ministrante* etiam a canone alienus censendus est; functiones enim minorum ordinum sacerdotio insunt, & inde veluti totidem riuuli a fonte manarunt, modo tamen functiones illas suspensus presbyter exerceat tamquam clericus, cui functio propria est. Hinc quod in plerisque ecclesiis functiones ordinum minorum a clericis necessario ordine non insignitis aut etiam a laicis solent exerceri; presbyter ab ordine suspensus non videtur a canone alienus, quod functiones minorum ordinum obeat, nam functiones exercet, tamquam si ab ordine non penderent.

CAPVT XXXVIII.

De absolutione a censuris.

§. I. Semel irrogata censura non tollitur, nisi per absolutionem seu relaxationem, *cap.* 28. *ex. de sent. excommunicationis:* quum enim per censuras iuridica & canonica ecclesiae potestate christiani a communione siue in totum, siue pro parte prohibeantur, non videntur nisi eadem potestate in externam ecclesiae communionem restitui posse. Absolutio a censuris, quae *pax, relaxatio, venia, communio* in antiquis monumentis dicitur, est relaxatio poenae, siue vinculi secundum ecclesiae formam concessa. Forma vero ecclesiae id ante omnia postulat, vt ademta communio non facile restituatur, sed vbi de emendatione constat, *can.* 33. *C.* 23. *q.* 4.

§. II. Ex veteris disciplinae regulis, quibus vnum

erat

erat ecclesiae poenitentiale forum, internum nempe, relaxatio censurarum etiam vna erat, & eiusdem interni fori pars habebatur, & ab eodem siue episcopo, siue presbytero, qui poenitentiis praeerat, concedi solebat. V. Morin. *de administr. poenit. lib. I. cap.* 10. (*a*). Sed vbi duplex in ecclesia forum inualuit, internum nempe, & externum, & irrogatio censurarum ad externum devoluta est; duae species absolutionis a censuris distinctae sunt, vna in foro interno, quae Deo reconciliat, altera in foro externo & contentioso, quae praecedente iudicis sententia externam pacem restituit. Vtraque proprii fori limitibus coërcetur, nec vlterius operatur: quin saepe contingit, vt qui potest censuras in foro externo relaxare, in foro interno absoluere nequeat, & e contrario. Hinc absolutio in foro interno etiam vi Iubilaei data ad tollendos actus fori iudicialis satis esse non censetur. Necessaria vero est relaxatio in foro externo in iis praecipue casibus, quibus censura ab iudice fertur & denuntiatur, alias interna relaxatio sufficit. Espen. *tract. de censur. cap. XI.* §. 2.

§. III. Iam a censuris ab episcopo seu alio iudice ecclesiastico per sententiam latis ille iure absoluit, qui eas irrogauit, conc. Nicaen. *can.V.*, vel eius in munere successor, aut eius delegatus, *cap.* 20. *ex. de off. ordinarii*, aut denique superior, veluti metropolitanus, si querela de iniquitate censurae ad ipsum deferatur. Sed metropolitanus nemini potest pacem impertiri, nisi legitime & plene ipsi constiterit de episcopalis censurae iniquitate: contra si certum appareat, excommunicationem esse iustam, superior iudex excommunicatum ad iudicem, qui

(a) Quamuis autem relaxatio excommunicationis interni fori pars esset; tamen seorsum & diuersa formula a peccatorum absolutione dabatur; excommunicati enim in pacem recipiebantur in ipsa poenitentiae datione, peccata vero remittebantur per absolutionem sacramentalem, quam demum emensis poenitentiae spatiis peccatores accipiebant. Relaxabatur vero excommunicatio non sine sollemnitare, quam synodus Arausicana proponit, *can.* 108. C. 11. *q.* 3.

excommunicauit, remittere debet, non vero pacem dare, nisi periculum in mora sit, vel excommunicator requisitus absolutionem satisfacere parato per malitiam deneget. Quod si dubitetur, an censura iusta sit, superior eam relaxare bene potest, quamuis rectius fit, si ad proprium antistitem remittat, *cap.* 7. §. 3. *de sent. excommunic. in 6.*

§. IV. Quod vero spectat ad censuras latae sententiae, haec regula recepta est: si summus pontifex aut canonis conditor earum relaxationem sibi expresse non reseruauerit, absolui vnusquisque potest vel a proprio episcopo, vel a proprio sacerdote, *cap.* 29. *ex. de sententia excommunic.* Nomine proprii sacerdotis etsi parochus veniat; tamen in hac caussa etiam tamquam proprius sacerdos habetur quisquis confessionibus praeest. Quod si summus pontifex aut alius canonis conditor absolutionem sibi reseruarit, ipse aut etiam alius sacerdos ex eius delegatione relaxat censuram. Censentur vero aucti delegatione ad relaxandas in foro interno censuras papae, aut episcopis reseruatas etiam illi, qui ab iisdem absoluendi a peccatis reseruatis generalem potestatem habent.

§. V. Sunt interim casus, in quibus generalis censurarum reseruatio cessat, & relaxatio etiam sine speciali delegatione ab inferioribus ministris conceditur. Et sane episcopi in foro conscientiae rite absoluunt subditos suos a casibus occultis etiam papae reseruatis. Trid. *sess. XXIV. de ref. cap.* 6. Praeterea episcopi relaxant censuras papae reseruatas, vbi censura obstricti impares sunt ad Romanum iter, quales sunt mulieres, senes, valetudinarii, *cap.* 13. *ex. de sententia excommunic.* Et generatim cessat omnis reseruatio, & presbyteri quique absoluunt, si mortis periculum vrgeat, Trident. *sess. XIV. de sacr. poenit. cap.* 7., quamuis inde euanescente periculo sic absoluti Romano pontifici vel eius legato se sistere debeant, eius mandata accepturi, alias in eamdem censuram incidunt, *cap.* 22. *de sent. excommunic. in 6.*

§. VI. Relaxatio censurarum cognita veteribus patribus vna & absoluta erat, quae post emendationem, aut finitam caussam dabatur; at in noua disciplina datur etiam absolutio *ad cautelam*, vt vocatur, quod ad maio-

rem

rem cautionem dari consueuit. Ea locum habet, vbi de vi latae censurae dubitatur, daturque petenti de illius validitate adhuc pendente controuersia, *cap.40. ex. de sent. excommunicationis*; item praemittitur absolutioni sacramentali ab omnibus sacerdotibus, qui foro interno praesunt, idque ne absolutio sacramentalis ob censuram iure illatam & ignotam frustranea sit: & porro inseritur omnibus bullis & rescriptis apostolicis, vt eo salutari remedio concessa gratia impetrari possit (*b*).

§. VII. Est & alia species absolutionis a censuris priori non absimilis, & antiquis quoque ignota, quae dicitur *ad reincidentiam*, quae, vbi de censura certo constat, datur ad definitum tempus, aut ad certum actum, vt illo tempore elapso, aut actu peracto sic absolutus rursus incidat in censuram. Solet haec absolutio concedi sub certo modo seu obligatione, videlicet satisfaciendi parti laesae, vel exercendi certum pium opus, aut itineris Romani suscipiendi: qui modus intra praefixum tempus impleri debet, alias tempore elapso, & modo non impleto censura vim suam resumit, nisi per absolutum non steterit, quominus modum impleret, nec eius noua culpa adsit.

§. VIII. Nec tantum relaxantur excommunicationes, dum adhuc excommunicati viuunt, verum etiam post mortem; fieri enim potest, vt excommunicatus, qui signa poenitentiae & emendationis dederat, ante acceptam pacem moriatur; aut etiam vt quis post mortem excommunicetur. Pax post mortem in veteri disciplina facto potius

---

(b) Absolutio ista ad cautelam demum post saeculum decimum inuenta est, vbi excommunicationes frequentiores esse, & illarum caussae per fori ambages tractari coeperunt; durum enim visum est, tamdiu extra ecclesiae communionem manere; & ita recepta disciplina, vt pendente quaestione de vi censurarum absolutio ad cautelam daretur. Inde censuris latae sententiae eatenus multiplicatis, vt saepe nesciant fideles, an censuris obstricti sint, necesse fuit, absolutionem ad cautelam sacramentali absolutioni praemitti, & omnibus gratiae rescriptis inseri. V. Espen. *tract. de censur. cap. XI.* §. 3.

tius (c), quam conceptis precibus dabatur; sed labentibus annis eo res deuenit, vt in vtraque ecclesia certa verborum formula tribueretur, *cap. 28. ex. de sent. excommunic.* Quin a nonnullis falso creditum, per istam absolutionem mortuos ab aliquibus poenis liberari; excommunciationes enim & absolutiones mortuis datae eorum animabus nec prodesse, nec nocere possunt, sed eorum tantum memoriae. V. Dupin. *de vet. eccles. discipl. diss. III. cap. 2.* (d).

CA-

(c) Veluti si mortuorum exsecratorum nomina in sacris diptychis, ex quibus antea expuncta fuerant, iterum restituerentur; itemque si oblationes mortuorum nomine factae ab ecclesia acciperentur. Bingh. *orig. eccles. lib. XVI. cap. 3. §. 12.* Quo facto iterum mortuorum nomina in sacris precibus recitabantur, & ecclesia pro eorum dormitione deprecationem faciebat.

(d) Fuit in veteri disciplina absolutio, quae oeconomia quadam dabatur excommunicatis, qui in gratiam apud reges recepti aut regiae mensae participes facti erant: quod synodus Toletana XII. *can.* 3. de iis, qui *contra regem, gentem vel patriam* egerant, decernit. Idem vero veluti in capitularibus generatim de omnibus excommunicatis cautum Iuo Carnotensis *decr. par. XVII. cap.* 344. testatur, quamuis in eam sententiam nullum hodie exster capitulare. Mos iste obtinuit in Germania, Francia, Hispania & Anglia: quod Seldenus *de synedr. lib. I. cap.* 10. probat. Nimirum id obsequii ecclesia tribuit principibus, vt censuras suas relaxaret, si illi in suam gratiam excommunicatos recepissent. Etiam apud gentes homicidii reus, qui & a sacris & a communi consortio arcebatur, expiatus seu absolutus tum demum maxime habebatur, si a rege quopiam exceptus hospitio purgaretur. V. Selden. *loc. cit.*

CAPVT XXXIX.

De depositione & reliquis poenis ecclesiasticis.

§. I. Satis de censuris, nunc de poenis ecclesiasticis stricte sic dictis agendum, inter quas principem sibi locum *depositio* vindicat, Graecis *καθαιρεσις* dicta. Definitur poena ecclesiastica, qua clerici propter crimen in perpetuum ordinum exercitio, sacris functionibus & beneficiis in totum exuuntur. Vna erat in veteri disciplina depositio, quae etiam *degradatio* dicebatur; at ex regulis nouae disciplinae depositionis duae sunt species, vna simplex seu verbalis, quae *depositio* stricto sensu dicitur; altera sollemnis & actualis, quae *degradationis* nomine venit. Simplex depositio per nudam iudicis sententiam clericum gradu suo nulla adhibita sollemnitate exturbat: sollemnis vero & actualis verbis & re peragitur, est enim actus ipse seu sollemnis caerimonia, qua clericus sola sententia prius depositus reapse sacris indumentis & insignibus spoliatur, & ad laicos abiicitur.

§. II. Multa inter depositionem & degradationem intercedunt discrimina: praecipua vero sunt: depositus adhuc retinet priuilegia clericalia, degradatus vero ea omnino deperdit, & deinceps velut laicus reputatur: depositus item ablegatur ad poenitentiam, degradatus traditur iudici saeculari puniendus: depositus denuo deponi nequit, at potest degradari. Discrimina ista sunt ex noua disciplina, quae inter depositionem & degradationem distinguit: nam secundum veteres regulas per ipsam depositionem clerici priuilegia clericalia vna cum ordinum exercitio amittebant, & statim ad laicam communionem transibant: depositi clerici magistratibus puniendi ab episcopis non tradebantur; nec poterat euenire, vt depositus degradaretur.

§. III. Inter depositionem & degradationem distinctio inualuit, vbi clerici de magistratuum iurisdictione etam

fam in ciuilibus delictis omnino exemti sunt, & respublica atrociores & sanguinis poenas, quae in nouis Europae regnis frequentes non erant, receperat. Nimirum in hoc rerum statu aliquando clerici canonicis poenis in officio retineri non poterant: atque ideo in delictis atrocibus magistratibus puniendi tradi debebant, ne in ecclesiae & reipublicae perniciem nequiores euaderent. Ita non sufficiebat, clericum deponi per nudam sententiam, quae eum nec clericalibus priuilegiis spoliabat, nec foro saeculari addicebat. Ergo necesse fuit inter simplicem, & sollemnem depositionem distingui, vt depositi clerici per degradationem ad laicos redacti magistratibus tradi possent (*a*). Eiusmodi discrimen aut induxit, aut iam inductum exeunte saeculo decimo secundo Clemens III. seu Caelestinus III. probauit, *cap.* 10. *ex. de iudiciis*.

§. IV. Ex regulis veteris disciplinae episcopi in synodo prouinciali, presbyteri & reliqui inferiores clerici a proprio episcopo in ecclesiae senatu deponebantur. Conc. Antioch. *can. IV. & XV.* Sed Africani patres in re tanti momenti solum episcopum in presbyterio sedentem vix sufficere putantes, in deponendis etiam diaconis & presbyteris plurium episcoporum praesentiam adhiberi voluerunt. Itaque statuerunt, vt diaconus a tribus vicinis episcopis cum proprio episcopo arguatur, presbyter a sex; episcopus vero a duodecim episcopis damnetur, *can.* 3. *& seqq.* C. 15. *q.* 7. Tum vero haec disciplina obtinuisse videtur, si contingeret, extra sollemne habendae synodi tempus episcopum deferri, & negotium moram non pateretur; nam alias etiam secundum Africanos canones episcopi

(a) In veteri disciplina etiam deponebantur clerici, antequam pro delictis ciuilibus a magistratu punirentur. Iustin. *nouel. LXXXIII. in praef.* §. 2. Verum depositio ista non eo spectabat, vt illi in iudicis laici potestatem transirent; sed potius ad eos altaris ministerio exturbandos; integra tum erat in clericos communium criminum reos magistratuum iurisdictio: atque ideo non poterat euenire, vt episcopi ipsi reos magistratibus puniendos traderent, vt mittam quod tum eiusmodi traditiones ecclesiasticae mansuetudini aduersae censebantur.

ſcopi in ordinariis ſynodis deponebantur, *can.* 4. *eodem*. Diſciplina ab Africanis patribus ſtatuta etiam in aliis Occidentis eccleſiis recepta eſt.

§. V. Verum labentibus annis depoſitiones ſiue epiſcoporum, ſiue presbyterorum & diaconorum per alios iudices ab iis, qui in antiquis canonibus deſignantur, factae ſunt. Et quidem depoſitiones epiſcoporum vna cum reliquis cauſſis maioribus ad ſummum pontificem deuolutae ſunt. Huius nouae diſciplinae primordia debentur falſis decretalibus, quae initio noni ſaeculi opera Iſidori Mercatoris vulgatae ſub nomine Eleutherii, Iulii aliorumque pontificum edicunt, non licere ſynodis prouincialibus praeter ſententiam Romani pontificis epiſcopos damnare: quod veteribus canonibus & veteris diſciplinae vſui aduerſatur; ſynodi enim prouinciales per plura ſaecula epiſcopos inſcio pontifice damnarunt. Quae noua doctrina diu dubia haeſit; tandem vero exeunte decimo ſaeculo & deinceps vna cum falſis decretalibus in Occidente recepta eſt: & quia ſynodi prouinciales rariores euaſerant, eo deuentum, vt epiſcoporum cauſſae, tamquam maiores, primo iudicio ſedi apoſtolicae reſeruarentur: quod ſupra *cap. VIII.* vberius expoſitum eſt.

§. VI. Quod vero ſpectat ad meram depoſitionem maiorum clericorum, eam etiam a tribus aut ſex epiſcopis vna cum proprio epiſcopo Bonifacius VIII. fieri voluit, tantumque permiſit, vt clerici in minoribus ordinibus conſtituti poſſent ſola proprii epiſcopi ſententia exauctorari, *cap.* 2. *de poenis in* 6. Quod vero in aliquibus prouinciis legitimus epiſcoporum numerus ad depoſitionem vix haberi poterat, ſtatuit Tridentina ſynodus *ſeſ. XIII. de ref. cap.* 4., vt liceret epiſcopo, ſiue per ſe, ſiue per vicarium generalem clericos etiam maiores deponere, modo loco epiſcoporum adhibeantur totidem abbates, qui vſum mitrae & baculi habeant, ſi in ciuitate, aut dioeceſi inueniri & commode intereſſe poſſint; alioquin aliae perſonae in dignitate eccleſiaſtica conſtitutae, quae aetate graues ſint, & iuris ſcientia commendentur.

§. VII. Sollemnitas, qua degradatio in noua diſciplina peragitur, exemplo rei militaris videtur inſtituta; dum enim exauctorabantur milites, inſignia militaria iis detrahe-

bebantur, *L.* 12. *C. de dignitatib. lib.* 10. sicque castris & consortio militum eiecti militaribus priuilegiis cadebant. Itaque clericus degradandus sacris vestibus indutus ac manu habens librum, vel aliud sui ordinis instrumentum, perinde ac si in officio sollemniter ministrare deberet, adducitur ad episcopum, cui adhaerent alii episcopi seu abbates, aliiue, qui in sententia depositionis interfuerunt. Episcopus singula ornamenta ipsi sigillatim eripit, incipiens ab eo, quod in ordinatione postremum fuit, & desinens in eo, quod primo datum est: tum iubet, caput omne abradi, ad delendam coronam clericalem, ne vllum supersit clericatus vestigium. Dum vero singula ornamenta episcopus detrahit, ad terrorem verba iis contraria, quae in ordinatione adhibita sunt, vsurpat: & in detractione vestis clericalis addit veluti sententiam, qua degradatum omni ordine, beneficio & priuilegio clericali exuit, & ad laicos reducit, *cap.* 2. *de poenis in* 6. (*b*).

§. VIII. Depositio autem, vtpote poena grauis, tantum ob delictum debet irrogari, quo clericus indignus sacro ministerio fiat. Delicti autem nomine ex veteris ecclesiae regulis non solum grauia crimina tam ecclesiastica, quam ciuilia veniebant; verum etiam delicta ipsa minora, quae clericum nota quadam infamiae adficiebant, aut alias contra canones & clericale officium admittebantur. Et sane depositio manebat clericos, qui aleis & ebrie-

(b) Clerici degradati aut depositi ex regulis decretalium aliquando charactere impresso notantur, quo ab aliis possint internosci, *cap.* 3. *ex. de crimine falsi*. Fuit haec poena ciuilis, qua calumniatorum fronti apud Romanos K littera ex lege Remmia inurebatur, vt ita designaretur, inustum esse calumniatorem; veteres enim *Kalumniam* scribebant. Seruis quoque delinquentibus & praesertim fugitiuis ardenti ferro inscribi solebant litterae aut stigmata, vt deinceps suo se titulo proderent. Inde Constantinus M. non licere statuit, faciem hominis stigmate aut nota aliqua maculari, quod facies hominis ad similitudinem caelestis pulcritudinis efformata sit, *L.* 17. *C. de poenis*. Hinc mirari subit, pontifices eo seueritatis deuenisse, vt clericos grauiorum criminum reos stigmate notarent, praesertim quod notatio ista infamiam irrogaret.

brietatibus vacarent, si admoniti bonam vitam non induissent, *can. XLI. apostol.* Item praesto erat depositio, si clerici in sui officii exercitio negligentes essent, *can. LVIII. apostolorum*, *can.* 8. *D.* 81. Quod si quando occurrant clerici ob grauia crimina a gradu in perpetuum non deiecti, sed aliis minoribus poenis castigati; id arguit, ecclesiam censuras suas pro varia temporis & personarum ratione moderasse.

§. IX. Quod vero spectat ad degradationem, qua clerici degradati magistratibus puniendi traduntur, ea, quo primum tempore per summos pontifices probata est, propter magna crimina tum demum irrogabatur, si omnibus remediis & poenis canonicis praemissis clerici contumaces & rebelles persisterent, *cap.* 10. *ex. de iudiciis*, *cap.* 2. *ex. de clerico excomm. ministrante*. Interim conciliorum canonibus & pontificum decretalibus sensim quaedam crimina expressa sunt, quae etiam sine reorum contumacia degradatione vindicari placuit. Talia crimina sunt haeresis, & apostasia a fide, saltem si quis in illam relapsus, aut in ea pertinax sit, falsificatio litterarum apostolicarum, assassinium, crimen nefandum non semel admissum & cetera huiusmodi, quae Benedictus XIV. *de synodo dioeces. lib. IX. cap. 6.* recenset.

§. X. Depositio autem ex veteris disciplinae regulis perpetua est: semel enim depositus in perpetuum gradu suo excidebat, nec spes ferme supererat vlla, qua in pristinum honorem restitueretur. Conc. Antioch. *can. V.*, *can.* 2. *&* 4. *D.* 50. Praesertim vero nulla erat spes restitutionis, si clerici depositi ex veterum legum sententia curiae addicti fuissent; curiae enim addicti ad clericatus gradum adspirare vetabantur. Verum Augustinus depositionem tum perpetuam videtur habuisse, si depositi condignam poenitentiam non agerent, *can.*23.*D.*50. Quidquid vero huius rei sit, in noua disciplina depositis post poenitentiam tantum indulgentia sedis apostolicae, accedente proprii episcopi consensu, restitutionem sperare licet.

§. XI. Iam vero clerici perpetuo depositi ex regulis antiquis deinceps tantum *laicam communionem* recipiebant. Siric. papa *epist. ad Himerium Tarracon.*, conc. Agath. *can. L.*, conc. Arelat. III. *can.* 2. V. Albaspin. *obser-*

vat.

vat. lib.I. 4. Sed quae fuerit laica communio, non conuenit inter doctos. Bellarminus *de eucharist. l.b.IV. cap.* 24. laicam communionem fuisse docet communionem sub vna tantum panis specie. Contra Lindanus *panopl. lib. IV. cap.* 58. & Vossius *thes. theol. disput. XXIII. th.* 5. ad laicam communionem clericos redactos sentiunt, quod depositi sacram eucharistiam non in sanctuario, sed extra cancellos inter laicos perciperent. Rectius Albaspinaeus, Petrus de Marca, cardinalis Bona aliique tenent, clericos depositos ad laicam communionem fuisse redactos, quod deinceps tamquam veri laici cum ecclesia communicarent, nullius iuris aut functionis clericalis participes: quo sensu laica communio opponebatur *communioni ecclesiasticae* stricte sic dictae, quae functiones ordinum & iura clericalia complectebatur. Sane depositi clerici vestem clericalem cum laica commutabant: tonsuram clericalem deponebant, & eorum nomina ab albo clericorum expungebantur: non tamen vi depositionis ab ecclesia tamquam ethnici & publicani eiiciebantur. Sed vbi depositio a degradatione distincta est, non sola depositio, sed potius degradatio ad statum laicorum redegit.

§. XII. Sed perpetuo depositi clerici in veteri disciplina addicebantur curiae, aut ordini suo, prout natales, aut facultates eorum erant, *L.* 39. *C. Th. de episc. & clericis*, *L.* 53. §. 1. *C. de episcopis*. Curia in vetustis monumentis est collegium ciuitatum inferiorum, eique addicti erant curiales seu decuriones, qui honoribus quidem curiae fruebantur, at vna cum substantia & posteritate sua eius muneribus & expensis erant obnoxii. Itaque depositi clerici dicebantur curiae tradi seu addici, quod ab altaris obsequiis eiecti, & ad laicos redacti ad ciuitatis curiam transibant. V. Iac. Gothofr. *ad cit. L.* 39. Addictio ista poenae loco videtur fuisse; & hinc depositi curiae adscripti necessitatibus publicis obligabantur, & saepe in humili conditione & officio curiae seruiebant, honoribus curialium fortasse expertes. Hoc sensu accipitur traditio curiae etiam aetate posteriore, vt videre est in falsis decretalibus, in quibus dicitur, vt depositus clericus *curiae tradatur*, *cui diebus vitae suae deseruiat*, *can.* 31. *C.* 11. *q.* 1., *can.* 18. *eodem*. Itaque traditio curiae

in

in veteri disciplina non eo spectabat, vt clerici a magistratibus punirentur, sed potius vt illi perpetuo curiae deseruirent.

§.XIII. Verum lapsu temporis, vbi clerici de iurisdictione magistratus per omnia exemti sunt, & respublica seueriores sanguinis poenas in vsum adsiduum recepit, inualuit, vt clerici depositi & sollemniter degradati magistratui puniendi traderentur: quo sensu formula *tradi curiae*, vbi ciuitatum collegia desierant, accepta est, quod ex Iuone Carnotensi *ep. LIII. & LXVI.* constat. Traduntur vero clerici magistratibus certo quodam ordine: nam primum deponuntur, deinde si in malitia perseuerent; excommunicantur; postea crescente contumacia, anathemate feriuntur, hoc est, nouis adhibitis exsecrationibus excommunicantur; & demum vbi in profundum malorum venerint, degradantur, & magistratibus puniendi traduntur, *cap.* 10 *ex. de iudiciis*. Haec tradendi forma initio generalis fuit, tum ad ea crimina restricta est, quibus ipso iure degradationis poena non irrogatur. Quod vero ecclesia abhorret a sanguine, episcopus degradatum magistratui traditurus, statim pro eo intercedit, vt citra sanguinis effusionem sententia moderetur: qua facta intercessione episcopum non fieri a canone alienum, receptum est, *cap.27. ex. de verbor. significatione*, etsi interim integrum sit magistratui ad mortem vsque saeuire. Ceterum moribus hodiernis depositiones vix vsurpantur & multo minus degradationes.

§. XIV. Inter poenas ecclesiasticas proximum a depositione locum tenet *regradatio*, quae est depositione minor. Militare vocabulum Latinis erat regradatio, quo denotabatur militis in inferiorem militiam reiectio, *L.3. D. de re militari*. Itaque regradari dicebantur clerici, qui de suo in inferiorem ordinem, aut ordine suo retento, ad vltimum sui ordinis locum deiiciebantur: cuius poenae exempla passim in veteribus monumentis occurrunt. V. Alteser. *de eccles. iurisd. lib. IX. cap. 9.* Sic vero regradati clerici tantum in inferiore ordine ministrabant, & alieni officii vsurpatio erat, si officia ordinis, vnde deiecti erant, attentarent.

§. XV. Item inter poenas in veteri disciplina ab episcopis infligi solitas erant verbera, quibus iuniores clerici

ab episcopis adfici solebant. Conc.Agath. *can.XXXVIII.* & *XLI.*, Epaon. *can. XV.*, Matiscon. 1. *can* 3. *al.* 5. Satis moderata eiusmodi coërcitio videtur fuisse, & potius ad emendationem, quam ad vindictam spectasse. *Qui modus coërcitionis*, per virgarum nempe verbera, inquit Augustinus *ep.CLIX. ad Marcellinum*, *a magistris artium liberalium & ab ipsis parentibus*, *& saepe etiam in iudiciis solet ab episcopis adhiberi*. Et sane flagellationis & verberum hic modus fuisse videtur, ne vltra triginta novem ictus excurreret, conc. Mariscon. 1. *can.* 5. *al.* 8.: qui erat verberum modus in lege Mosaica praescriptus, quamuis si crimen atrox esset, post aliquot dies verbera repeti possent. Etiam apud monachos obtinuit verberum coërcitio; constat enim in monasteriis fuisse flagella, quibus monachi iuuenes, & qui proteruius aliquid fecissent, castigabantur.

§. XVI. Alia poena canonica, quae clericis in veteri disciplina irrogabatur, erat *communio peregrina*, cuius synodi Regensis *can.III.*, Agathensis *can. V.* & Ilerdensis *can. XV.* mentionem faciunt. Quid vero fuerit communio ista peregrina clericis in poenam indicta, varie explicatur, omniumque sententias Binghamus *orig. eccles. lib.XVII. cap.* 3. refert & expendit. Illa videtur probabilior sententia, clericos in sua ecclesia ad communionem peregrinam redactos vixisse quidem de bonis ecclesiae, at interim omnibus officiis clericalibus & precum communione exclusos fuisse. Sane communio ista a peregrinis, seu christianis, qui extra suam ecclesiam versabantur, nomen accepit. Peregrini vero litteris formatis, quibus de eorum fide & moribus constaret, destituti, si pauperes essent, ab ecclesia alimenta accipiebant, non tamen in precibus & eucharistia communicabant, *can. XXXIV. apostol.* Synes. *epist.LXVI.* Hinc peregrina communio clericis irrogata genus poenae fuit, qua illi in sua ecclesia ad conditionem peregrinorum reducebantur; atque ideo sportulas tamquam clerici accipiebant, at interim suorum ordinum exercitio & ipsa precum & eucharistiae communione prohibebantur. Ceterum clerici in hanc conditionem redacti per poenitentiam facile pristinum

num

num gradum recuperabant, conc. Agath. *can.II*, in quo a laica communione peregrina distabat.

§. XVII. Praeterea detrusio clericorum in monasterium ad agendam poenitentiam frequens fuit apud veteres; ibi enim ceterorum hominum oculis subducti facilius poenitentiae exercitationes subibant, & peccatorum occasiones euitabant. Includebantur vero clerici delinquentes in monasteriis, tam si ad tempus officio suo abstenti essent, *nouel. CXXIII. cap.* 2., conc. Hispal. *can. III.*, quam si perpetuo depositi in laicam communionem rediissent, conc. Agath. *can.L.*, Epaon. *can.XXII.* Perpetua vero detrusio in monasterium praesertim obtinere debuit, postquam clerici de imperio magistratus etiam in criminibus ciuilibus exemti sunt: nec enim aequum erat, vt ob publica crimina ab officio depositi deinceps in ciuitate cum reliquis ciuibus versarentur, quo Innocentius III. spectare videtur, *cap. 6. ex. de poenis*. Verum hoc poenae genus in vsu esse desiit, tum ob monachorum repugnantiam, qui exemtionibus aucti episcopis monachos in monasteria relegantibus non parebant; tum etiam quod non satis tuta erat in monasteriis detentorum custodia; & periculum etiam erat, ne malis clericorum moribus monachi ipsi corrumperentur.

§. XVIII. Nec tantum vetus ecclesia clericos in monasteria ablegabat, verum etiam eos siue ad tempus, siue in perpetuum poenitentiae caussa custodia strictiore & veluti carcere coërcebat. Cui vsui inseruiebant diaconica & sacrorum vasorum aeraria, & quandoque etiam catechumenia, seu loca in altum nauis ecclesiae elaborata. Gregor. II. *epist. ad Leonem Isaurum*. Quin patres Toletani memorant *ergastulum*, in quo clerici depositi perpetuo includebantur, *can.* 30. *C.* 23. *q.* 8. Et in ipsis canonicorum monasteriis erant loca secretiora, quo peruicaces & inemendabiles detrudebantur. Ex his moribus sensim inualuit, vt episcopi carceres haberent, in quibus siue in perpetuum, siue ad tempus clerici delinquentes in poenitentiam coërceri possent, *cap.*27. §.1. *ex: de verbor. significatione*, *cap.*3. *de poenis in 6.* Hinc distat inter ius ciuile & canonicum, illo enim carcer non ad poenam, sed in reorum custodiam institutus est, hoc vero

etiam in poenam decernitur, quod ad agendam poenitentiam initio habitus est. Interim clerici delinquentes coërcendi non sunt publicis & ciuilibus carceribus, qui apta loca ad poenitentiam non sunt, sed carceribus ecclesiasticis, qui tacito saltem ciuilis potestatis adsensu permittuntur.

§.XIX. Inter poenas ecclesiasticas censetur etiam multae dictio, seu poena pecuniaria, quae ex eleemosynis, quae semper in poenitentiam consueuerunt irrogari, originem ducit. Nimirum vbi forum externum ab interno separatum est, iudices ecclesiastici consuetudine quadam fori, exemplo fortasse iudicum saecularium, multas decernere coeperunt, occasione ab eleemosynis, quae in foro interno imponebantur, arrepta. Probauit hunc vsum synodus Tridentina *sess. XXIV. de ref. cap.* 3., vbi permittitur iudici ecclesiastico, vt in caussis ciuilibus ad ecclesiae forum pertinentibus multas etiam laicis irrogare possit. Interim multae in foro externo pristinum eleemosynarum ingenium retinuerunt: & hinc sicuti sacerdotes confessionibus praepositi sollicite cauere debent, ne ex eleemosynis in poenitentiam iniunctis vtilitati suae consulant; ita cautum, ne iudices ecclesiastici multas in totum, vel pro parte in vsum suum conuertant, *cap.* 13. §. 2. *ex. de officio ordinarii*. Et synodus Tridentina *sess. XXV. de ref. cap.* 3. statuit, vt multae per iudices ecclesiasticos inflictae in eleemosynas, aut aliud pium opus impendantur. Verum non facile poenae pecuniariae irrogandae, vbi crimen aliam poenam canonicam requirit: & scite obseruat Fagnanus *in cap. 3. ex. de poenis*, antistites, qui facile poenas pecuniarias exigunt, vehementem exhibere auaritiae praesumtionem. Infligunt vero iudices ecclesiastici moribus hodiernis multas tantum in clericos, non item in laicos: & certe nec alibi, nec apud nos recepta sunt decreta Tridentina, quibus datur episcopis, multas in laicos irrogare.

§. XX. Videamus modo, num ecclesia pro iure suo possit exilio damnare. Exilium supponit territorium, extra quod rei pellendi sunt: quum vero ecclesia territorium non habeat, nec ius pellendi in exilium potest habere, quod multis iuris canonici locis comprehensum est, *can.* 43. C. 23. *q.7.*, *cap.* 10. *ex. de iudiciis*, *cap.* 2. *ex. de*

de clerico excommunicato ministrante (c). Interim recte potest episcopus clericos alienos, qui in sua dioecesi morantur, ob malos mores ad proprios episcopos dimittere: dimissio enim ista exilium non est, sed potius pertinet ad canonum exsecutionem, qui clericos suis episcopis addicunt, nisi per beneficium alteri ecclesiae adscripti sint.

CAPVT XL.

De exemtionibus de potestate episcoporum.

§. I. IN veteri disciplina, vbi limites ecclesiarum constituti sunt, & singulis pastoribus portio gregis cessit, quam vnusquisque regeret & gubernaret, christiani omnes vna ecclesia comprehensi suo parebant episcopo, & ei adhaerentes vnam particularem ecclesiam componebant. *Ecclesia*, inquit Cyprianus *ep. LXIX. al. LXVI. ad Papian.*, *est plebs sacerdoti vnita, & pastori suo grex adhaerens. Vnde scire debes, episcopum in ecclesia esse, & ecclesiam in episcopo: & si qui cum episcopo non sint, in*

 eccle-

(c) Huic doctrinae, quae habet, ecclesiam iure pellendi in exilium carere, obstat Gregorius M. *lib. XI. epist.* 71. vbi cuidam episcopo mandat, vt hypodiaconum calumniatorem officio deiiciat, & verberibus publice castigatum *faciat in exilium deportari*: obstant etiam falsae decretales, quae contra episcoporum persecutores & sacrilegos praediorum ecclesiasticorum inuasores exilium irrogant, *can.* 9. C. 3. *q.* 4. & *can.* 13. C. 17. *q.* 4. Verum Gregorius M. mandauit episcopo, vt calumniatorem hypodiaconum *in exilium faciat deportari*, vtique a magistratu, cuius potestatem episcopus debebat implorare. Et sane male in *cap.* 1. *ex. de calumniatoribus* ita Gregorii verba exhibentur, vt ipse pontifex veluti proprio iure exilium videatur irrogare. Nihil vero moror falsas decretales, vtpote quae ab homine consarcinatae sunt, qui tenebat, ecclesiam poenas ciuiles damni & honoris posse irrogare.

ecclesia non esse. Cui doctrinae concinunt veteres canones, qui ab episcopo non pendentes congregationes tamquam schismaticas traducunt, & clericos earum auctores deponunt, laicos vero extra ecclesiae communionem proiiciunt, *can. apost. XXXI.* Et inde episcopi dicti *principes populi*, vel *ecclesiae*, & *προεστωτες praefecti*, quasi qui vniuersae ecclesiae praesiderent. At in noua disciplina ab hac regula descitum est, & monachi, collegia canonicorum, immo & singulae personae priuilegiis aucti sunt, quibus de potestate episcopi exemti vni Romano pontifici subsunt.

§. II. Initio vitae monasticae episcopi in monachos, vtpote in solitudine & monasteriis sepultos, speciali potestate vsi non videntur, sed ea tantum, qua cura animarum continetur. Sed deinceps quum monachi continuis egressionibus coepissent ecclesiam & rempublicam turbare, synodus Chalcedonensis *can. IV.* eos suggerente Marciano imperatore curae speciali & potestati episcoporum subiecit. Quae disciplina deinceps & legibus ciuilibus & multis canonibus & regum Francorum capitularibus confirmata est, *L.* 44. §. 1. *C. de episcopis*, *can.* 16. & *seqq. C.* 18. *q.* 2. Hinc regula iuris canonici: episcopus habet fundatam iurisdictionem in regulares suae dioecesis, nisi probetur exemtio, *cap.* 7. *de priuileg. in* 6.

§. III. Potestas episcoporum in monachos disciplinam monasticam & bona monasteriorum episcopis subiiciebat, eaque vti oportebat episcopos vt pastores animarum, vnice monachorum salutem spectantes. At episcopi tanta potestate saepe abusi sunt, & res monasteriorum temporales variis nominibus inuaserunt. V. Espen. *par. III. tit.* 12. *cap.* 2. Sane ex oblationibus monasterio factis partem vnam sibi adserebant, idque quod in diuisione redituum ecclesiasticorum in tres aut quatuor partes vna ad episcopum spectaret; in abbatum benedictionibus, in consecratione altarium & oratoriorum dedicatione, in monachorum pro seruitio monasterii ordinationibus, in visitandis monasteriis, in chrismatis & olei sancti largitione a monachis exigebant temporalia. Exigebant quoque *cathedraticum* seu *synodaticum*, pecuniae nempe summam, quae in cathedrae honorem pendi consueuerat. His aliisque

liisque nominibus multi episcopi monachis graues euaserunt, immo non defuerunt, qui monachos seruili operi manciparunt, & monasteria in proprias possessiones verterunt. Conc. Tolet. IV. *can.* 52.

§.IV. Iam vero saeculis sexto & sequentibus monachi exemtiones de episcopali potestate meruerunt, quae a certis oneribus, vel omnibus monachos liberabant, sed integra remanente in ipsos monachos canonica episcopi potestate. Sane exemtiones a Gregorio M. pluribus monasteriis concessae tantum ad onera & abbatis liberam electionem spectant; at episcopis in monachos aperte reseruant *diligentiam disciplinae*, hoc est, canonicam auctoritatem. Gregor. M. *lib. VII. ep.* 15. & *lib. VI. ep.* 12. Et sollemnis concedendi monasteriis priuilegii formula apud Marculphum *lib.I. form.* 1. exemtionem ab oneribus & liberam abbatis electionem continet, integram vero relinquit episcopi in monachos potestatem. Ipsi fundatores vt plurimum petebant huiusmodi priuilegia, eaque proprii episcopi concedebant, & quo firmiora essent, saepe in synodis vel a Romano pontifice probabantur, accedebatque etiam regia confirmatio, vt plenius monachis consuleretur.

§. V. Huiusmodi partiales exemtiones disciplinae monasticae non aduersabantur, nec monstrosam faciebant ecclesiam; at post saeculum decimum etiam plenae exemtiones, quae etiam de canonica episcoporum potestate liberant, & soli pontifici Romano subiiciunt, monachis concedi coeptae sunt (*a*). Non episcopi, sed Romani

 pon-

(a) Sane ante saeculum vndecimum, aut decimum secundum distinctio inter monasteria exemta & non exemta in synodis & genuinis monumentis illius aetatis non occurrit; sed generatim de veteri regula monasteria episcoporum potestati subiecta dicuntur. Item ante illa saecula nullae occurrunt aduersus abbatum & monachorum exemtiones querelae, quae saeculo vndecimo & sequentibus frequentes & graues fuere. Quae duo magno argumento sunt, post decimum saeculum incepisse exemtiones, quibus monachi de canonica episcopi potestate subtracti

pontifices haec plenaria concesserunt priuilegia (*b*), idque plerumque episcopis aut inscientibus, aut inuitis. Quae quidem exemtionum priuilegia semel vsurpata labentibus annis adeo fuerunt multiplicata, vt omnia ferme monachorum monasteria & singuli ordines eadem obtinuerint. Ipsi fratres minores, qui prae ceteris alieno ab exemtionibus animo esse debebant, earum fuerunt auidissimi. Certe S. Franciscus hoc vno gloriabatur priuilegio, se *nullum habere priuilegium:* & fratribus suis per obedientiam praecepit, ne vmquam a Romano pontifice priuilegia peterent. Sed hac in caussa fratres minores sanctissimo patri obedientiam denegarunt, & duce Elia eiusdem ordinis sodali, qui non diuino spiritu, sed prudentia carnis nitebatur, vt Baronius *ad ann. IↃCLXXVI.* obseruat, multa & plenissima impetrarunt exemtionum priuilegia, quae etiam in functionibus hierarchicis, in administrandis sacramentis & in habendis praedicationibus de episcopali potestate exemerunt (*c*).

§.VI.

---

cti sunt, aut saltem ante illud tempus non adeo fuisse multiplicatas, vt multorum querelas excitarent.

Circumferuntur quidem ante saeculum decimum multa priuilegia, quae monachos subtrahunt de episcoporum potestate, & vni pontifici addicunt: at eorum pleraque sunt suppositittia, cuius generis est priuilegium, quod monasterio S. Medardi a Gregorio M. dicitur concessum: item illud, quod monasterio S. Martini Turonensis ab Adeodato papa datum fertur: alia vero genuina quidem sunt, sed admodum pauca, & praeterea non inuitis episcopis concessa sunt, quale est, quod Zacharias pontifex Fuldensi monasterio dedit apud Baronium *ad ann. IↃCCLV. n. 29.*

(b) Huiusmodi plenas exemtiones *emancipationis* nomine S. Bernardus *de consider. lib. III. cap.* 4. dixit, idque quia sicut emancipatio filios de patris potestate, ita exemtiones de canonica episcopi potestate monachos liberabat.

(c) Hoc eodem tempore, quo monachi episcopis subtrahebantur, episcopi ipsi priuilegia exemtionis de suorum metropolitanorum potestate obtinebant. *Subtrahuntur*, inquit S. Bernardus *de consid. lib. III. cap.* 4., *abbates episcopis, episcopi archie-*

§. VI Nec tantum monachi, sed etiam collegia canonicorum praesertim cathedralium potestatem episcoporum excusserunt, & vni Romano pontifici subiecta sunt. Quae quidem canonicorum exemtiones saeculo decimo tertio & sequentibus sensim inualuerunt: fortasse praetextu immunitatis in temporalibus & correctionis, quam capitulum vel decanus habebat, dissimulantibus subinde episcopis, aut etiam consentientibus, vt inde liberiores euaderent in ecclesia administranda. Quin malo religiosorum & canonicorum exemplo etiam singulares personae siue saeculares, siue regulares variis titulis sibi exemtionem & libertatem de episcopi potestate impetrarunt: quod multis in locis indicant Tridentini patres, & praesertim *sess. XXIV. de ref. cap.* 11. vbi deplorant, eiusmodi exemtiones episcoporum iurisdictionem perturbare, & exemtis occasionem laxioris vitae praebere.

§. VII. Sunt vero exemtiones vel personales, vel locales, vel mistae. Personalis dicitur, qua particulares tantum personae eximuntur, nulla habita loci ratione, ac proinde quocumque eant, exemtae censentur. Locales vero conceduntur locis, veluti monasteriis aut ecclesiis, ita vt personae tantum respectu loci exemtione fruantur. Et mistae demum & locis & personis, quae ad illa loca pertinent, concessae sunt: quales ferme sunt exemtiones monasteriis & monachis concessae. Cuius vero generis sit exemtio, ex verbis priuilegii iudicandum est.

§. VIII. Plures vero adferri solent caussae, quae ad monachos & regulares de potestate episcoporum eximendos pontifices impulerunt (*d*). Sed praecipuae & ab ipsis mo-

---

archiepiscopis, *archiepiscopi patriarchis siue primatibus*. Longe ante hoc tempus in ecclesiis Orientis fuerunt episcopi nulli metropolitano subiecti, sed proxime sub patriarcha constituti. V. Bingham. *orig. eccles. lib. II. cap.* 18. *n.* 3.

(d) Praecipuam caussam, qua monachi de potestate episcoporum exemti sunt, fuisse abusum potestatis episcopalis in monachos Tamburinus *de iure abbat. tom. I. disp.* 15. *q.* 3. arbitratur. Et constat quidem, reapse aliquando coactos fuisse monachos ad exemtiones confugere, vt ab impotenti episcoporum do-

monachis & a pontificibus videntur repetendae. Monachi bonis aucti, & abbates infulis episcopalibus condecorati, indignum reputarunt episcopis obedire: & hinc etiam ingenti auri persoluto pondere exemtiones sibi parare studuerunt: quod S.Bernardus *epist. XLII. ad Henricum Senonensem* testatur (e). E contrario mendicantes ipsa paupertas fecit priuilegiorum appetentes, & praeterea celebritas & fama, quibus eorum ordines inclarescebant, speciali fauore dignae videbantur. Ipsa quoque monachorum sub vno generali capite consociatio non parum exemtiones promouit, ne potestas episcoporum in monachos eorum hierarchiam turbaret (f). Porro saeculis vndecimo & sequentibus intererat Romanorum pontificum sibi per omnem ecclesiam speciales filios & subditos parare, vt ita ordinariam & veluti episcopalem in vniuersam ecclesiam potestatem facilius exercerent, & nouorum filiorum multitudine episcopos veluti in officio continerent (g). Capitula quoque ecclesiarum ad exemtionem proclamarunt, quod ab episcopis suis iniqua dominatione preme-

dominatu se munirent; verum haec ratio non videtur generalis: & praeterea abusus potestatis vnius episcopi non facit, vt successores ingenita summo sacerdotio priuentur potestate.

(e) *Spoliant ecclesias*, inquit de abbatibus S. Bernardus, *vt emancipentur, redimunt se, ne obediant.*

(f) Ex his aliisque caussis tanta exemtionum cupido monachos incessit, vt multi bullis adulterinis eas sibi pararent: quod Petrus Blesensis *epist.LXVIII.* testatur: & multa spuria, quae adhuc supersunt, priuilegia demonstrant. Argumenta quibus bullae pontificiae ad spuria ablegantur, Innocentius III. *in cap.5. ex. de crimine falsi* proponit. Et Lucius III. addit, fidem non esse adhibendam bullis, in quibus occurrunt errata grauiora aduersus syntaxim, *cap.11. ex de rescriptis.*

(g) S. Bernardus *de consider. lib. III. cap.4.* ex plenitudine pontificiae potestatis exemtiones repetere videtur: *Bona ne species haec? Mirum si excusari queat, vel opus. Sic factitando probatis vos habere plenitudinem potestatis; sed iustitiae forte non ita. Facitis hoc quia potestis; sed vtrum debeatis, quaestio est.*

merentur, & vt liberius suis cupiditatibus inseruirent.

§. IX. Multiplicatae monachorum & capitulorum de episcopali potestate exemtiones sexcenta incommoda non minus in ecclesiam, quam in ipsos exemtos inuexerunt. Atque hinc eas optimi monachi, in primis sanctus Bernardus & sanctus Franciscus improbarunt: & episcopi semper eas aegre tulerunt. Sane dissoluto inter episcopos & monachos nexu potestatis & subiectionis monachi euaserunt dissolutiores, pauperiores & in episcopos contumaces: quod S.Bernardus *de consider. lib.III. cap* 4. & Petrus Blesensis *epist.LXVIII.* testantur (*h*). Et de fratribus minoribus Aluarus Pelagius *de planctu ecclesiae lib.II. cap.*60. obseruat, *eos in superbiam se erexisse & in contumaciam contra omnes praelatos*. Exemtiones quoque ecclesiasticam turbarunt hierarchiam, & monstro similes fecerunt gradus ecclesiasticos: nam inferiores gradus a suis proximis superioribus diuulsi capiti coniuncti sunt; non secus ac si digitus, non manui, sed capiti coniungeretur, vt ipse S.Bernardus obseruat. Quam confusionem auxerunt mendicantes impetratis priuilegiis, vt in ipsis sacris functionibus, & sacramentorum administratione ab episcopis non penderent. Canonici vero ecclesiae cathedralis exemtionibus senatum ecclesiasticum dissoluerunt, & episcopos in ecclesia administranda fecerunt liberiores.

§. X. Iam exemtiones de ordinariorum iurisdictione, vtpote quae ab iure communi recedunt, & tot incommodis aditum aperuerunt, ex communi & recepta sententia inter ea, quae dicuntur *odiosa*, censentur. V.Zypaeum *consultat.I. de priuilegiis*. Quod vero odia restringi & fauores conuenit ampliari, *cap.* 15. *de regulis iuris in 6.*, certe exemtio concessa non intelligitur, nisi apertis verbis nitatur. Proinde litterae, quae pontificiam protectionem concedunt, non arguunt etiam concessam exemtionem, *cap.* 8. *&* 18. *ex. de priuilegiis*; protectio enim non facit, vt qui in tuitionem recepti sunt, de iurisdictione proprii iudicis eximantur; sed tantum ab iniuriis

(h) Haec epistola sub nomine Richardi Cantuariensis ad Alexandrum III. dirigitur, sed Petri Blesensis stilo exarata est.

iniuriis tuetur (*i*). Nec census apostolicae sedi quotannis pendi solitus arguit exemtionem, praesertim si dicatur, eum in signum protectionis exsolui, *cit.cap.*8., *cap.*10. *ex. de priuilegiis in 6.* Quin si priuilegium in aliquibus caussis concedat libertatem, & clausula de annuo censu persolvendo sequatur; tum exemtio tantum spectat ad concessas libertates, & in reliquis articulis salua manet ordinariorum iurisdictio, *cit. cap.*10. Tum census persolutio exemtionem probat, si dicatur, illum Romanae ecclesiae pendi, ad receptae libertatis argumentum.

§.XI. Sed si constet de exemtionis priuilegio, verba illius benigna interpretatione non sunt a casu ad casum extendenda, sed prout sonant, intelligenda, *cap.*7 & 8. *ex. de priuilegiis*. Quo fit, vt si exemtio localis sit, puta monasterio concessa, monachi censeantur exemti tamquam ipsius monasterii membra, non item si delinquant, aut contrahant, aut res in loco non exemto sita sit, *cap* 1. *eodem in 6.* Et si exemti plures personas sustineant, exemti sub vna qualitate, exemti sub alia non censentur: quod ex *cap.* 16. *ex. eodem* recte aduertunt canonistae. Ita si exemtio canonicis & eorum ecclesiis data sit, ad parochi & sacramentales functiones non pertinet, vtpote quae potius ecclesiasticae, quam canonicales sunt. Et regulares exemti priuilegia sua includere debent ad ea, quae ipsis vt regularibus competunt, quaeque ad disciplinam & regimen regulare spectant: quod recte Espenius *par. III. tit.* 12. *cap.* 5. obseruat. Quod si verba priuilegii dubia sint, aut de titulo exemtionis plena probatio facta non est, recte ordinarius sua iurisdictione vtetur, quousque exemtio plene probetur, *cap.* 7. *de priuilegiis in 6.*, nisi monasterium aut capitulum esset in exemtionis quasi possessione: nam in hac specie exemti a quasi possessione exturbandi non sunt, donec iure & ordine

(i) Fundatores monasteriorum & ecclesiarum litteras protectionis solebant expetere, quibus quieti monachorum tam in temporalibus, quam in spiritualibus prospicere, non eos vero de iurisdictione episcoporum eximere intendebant.

dine demonstretur, quasi possessionem esse vitiosam & idoneo titulo destitui.

§. XII. Exemtio etiam plena subtrahit quidem ipsos exemtos de episcopi siue ordinarii iurisdictione; at locum exemtum ab episcopi dioecesi non separat. Quapropter loca exemta, & ipsi exemti manent in dioecesi tamquam eiusdem membra, licet priuilegiis aucta: quae est communis sententia. Et recte post alios Fagnanus ad *cap. 19. ex. de offic. ordinarii n.* 10. obseruat, ecclesias exemtas hoc ab ecclesia nullius dioecesis differre, quod ecclesiae exemtae in dioecesi esse dicantur; ecclesiae vero nullius dioecesis neque sint de dioecesi, neque in dioecesi. Hinc exemti ita se gerere debent, & suis priuilegiis ea moderatione vti, vt nec ipsa membrorum vnitas dissoluatur, nec episcopale regimen impediatur. Et exemplo filiorum emancipatorum etiam reuerentiam & honorem episcopis exhibere: quae est etiam communis & recepta sententia.

§. XIII. Abusus & excessus exemtorum in immensum excreuerant, quo tempore synodus Tridentina indicta est. Hinc plures ex patribus exemtiones omnino abolendas, alii vero saltem moderandas exclamarunt (*k*). Sed sancta synodus multis additis limitationibus exemtiones stare

(k) Episcopi non minus Germani, quam Hispani summa libertate censuerunt & exoptarunt, vt a synodo Tridentina exemtiones omnes de potestate episcoporum reuocarentur, & monachi & canonici suis episcopis restituerentur. Sed Galli aliquas tantum abolendas, omnes vero exemtiones moderandas petierunt. Celebris in primis eo nomine est Brachius Martellus episcopus Fesulanus, qui contra priuilegia regularium & praesertim ordinum mendicantium, maxime pro ea parte, quae spectat ad hierarchicas functiones, summo zelo & grandi oratione declamauit, vbi inter alia dixit: *Nimirum habent suum illud*, *quod dicitur* ingens mare & immensum: *cuius fragore nihil est*, *quod perhorrescatis pontifices*: *non enim eius fluctibus ecclesiae sanctae nauicula obrui potest*, *quamuis hoc tempore tot tempestates*, *tot procellas concitauerit perditorum nequitia aliorum*. Prostat haec oratio *tom.XIV. concilior. general. col.*1638. *edit. Labb.*

ftare paffa eft. Principio ftatuit, vt loci ordinarii tamquam apoftolicae fedis delegati fecundum canones vifitarent, punirent & corrigerent clericos exemtos & regulares extra monafterium degentes, feu non *conuentualiter* fub fuperiore viuentes, fi delictum aliquod admittant. Trident. *ſeſ. 6. de ref. cap. 3.* Et de iifdem regularibus exemtis, qui viuunt in monafterio, & extra illud adeo palam delinquunt, vt populo fint offenfioni, ftatuit, vt inftante epifcopo & intra tempus ab eo limitandum a fuo fuperiore feuere puniantur, & fuperior de iam facta punitione epifcopum faciat certiorem: fin minus, a fuo fuperiore officio priuetur, & delinquens ab epifcopo puniri poffit. Trident. *ſeſ.XXV. de regul.cap.*14. (*l*). Item cautum eft a patribus Tridentinis, vt monafteria monialium fedi apoftolicae *αμεσως* fubiecta ab epifcopis tamquam apoftolicae fedis delegatis gubernentur. Trident. *ſeſ.XXV. de regul. cap. 9.* Quibus eadem poteftate delegata commiffa eft omnium monialium claufura. Trident. *loc cit. cap. V.* Epifcopis quoque eadem poteftate delegata fubiecta funt monafteria omnia exemta, quae in congregationem aliquam non fuerint aliis monafteriis adunata. Trident. *loc cit. cap.* 8.

§. XIV. Quod vero fpectat ad capitula cathedralium & aliarum maiorum ecclefiarum exemta, ftatuit fancta fynodus, praerogatiuam loci fedifque femper epifcopo deberi, eumque ad res ecclefiafticas tractandas pro arbitrio indicere poffe capitulum, modo fuae vtilitatis res non fit, quam tractandam proponit, praecipuamque in omnibus rebus effe epifcopi auctoritatem. Trident. *ſeſ. XXV. de ref. cap. 6.* Item poteftatem fecit epifcopis & aliis maioribus praelatis, quoties opus fuerit, *etiam apoſtolica auctoritate* vifitandi & corrigendi capitula exemta canonicofque omnes per fe ipfos, vel illis, quibus fibi videbi-

(l) Cui decreto ne fraus fieret, Clemens VIII. in bulla *ſuſcepti regiminis* ftatuit, ne fuperiores regulares in alia fuorum ordinum monafteria extra dioecefim monachos delinquentes ablegarent.

debitur, adiunctis. Trident. *sess. VI. de ref. cap.* 4. Synodus quoque concessit episcopis etiam extra visitationem poenas sumere de canonicis delinquentibus cum consilio & adsensu duorum canonicorum, quos capitulum ad id munus initio cuiusque anni designabit, nisi agatur de criminibus incontinentiae, & de aliis maioribus delictis, vbi de fuga timetur, in quibus ad summariam informationem & necessariam detentionem initio solus episcopus procedit, deinceps duorum canonicorum consilium adhibiturus. Trident. *sess. XXV. de ref. cap.6.* (*m*).

§. XV. Plura alia exstant Tridentina decreta, quibus regulares & canonici exemti in iis, quae nec ad disciplinam monasticam, nec canonicalem pertinent, episcopis subiiciuntur; veluti si habeant curam personarum saecularium episcopo subiectarum, aut si habeant curam & administrationem hospitalium, capellarum, aut piorum locorum, quae sub episcopi potestate sunt. Trident. *sess. XXI. de ref. cap.* 8. & *sess. XXII. de ref. cap.* 8. *&* 9. Quod vero magis promouit ecclesiasticam disciplinam, illud profecto fuit, quod in hierarchicis functionibus monachi omnes subiecti fuerunt episcopis; statutumque, vt regulares sine approbatione & venia episcopi confessiones non

(m) Ita quamplurima decreta condita sunt de exemtionibus in synodo Tridentina, in quibus datum fuit episcopis, vt *tamquam sedis apostolicae delegati*, vel *etiam auctoritate apostolica* visitarent exemtos, aut alias in eos procederent. Nimirum vbi priuilegia & exemtiones de episcoporum potestate omnino aboleri arduum & difficile visum fuit, inter contraria studia excogitatum est eurema, quo saluis exemtionibus, episcopi saltem potestate delegata in monachos aliosque exemtos augerentur. Sebastianus Pighinus vnus ex rotae Romanae auditoribus salutarem formulam suggessit: & reapse condita fuerunt plura decreta, quibus vel *delegata potestate*, vel *etiam auctoritate apostolica* episcopi in exemtos armantur. Quarum formularum prima tantum delegatam potestatem episcopis concedere videtur, altera vero apostolicam auctoritatem episcopali adiungit. Sed e re ecclesiastica magis fuisset, ex sententia episcoporum Germaniae & Hispaniae priuilegia & exemtiones omnino abolere.

non audirent, nec in suis ecclesiis praedicarent. Trident. *sess. XXIII. de ref. cap.* 15. & *sess. XXIV. de ref. cap.* 4. Et generaliter statutum est, vt in anniuersariis sacris, in sollemni pompa sacrorum & ritibus ecclesiasticis regulares omnes dioecesis, vbi degunt, mores obseruent: idque ne in cultu Dei publico vna ecclesia a se ipsa sit difformis. Trident. *sess. XXV. de regularib. cap.* 12.

FINIS.

INDEX RERVM PRAECIPVARVM,

Numerus paginam significat, littera adnexa subiectam notam.

A

B

Be-

te-

ec-

Feu-

in

In-

Poe-

tio-

finit

F I N I S.

